

KOSSUTH LAJOS

1837/39-IKI

HÜTLENSÉGI PERÉNEK TÖRTÉNETE

KAPCSOLATBAN

WESSELÉNYI MIKLÓS BÁRÓ HÜTLENSÉGI
ÉS
AZ IFJAK FELSÉGSÉRTÉSI PERÉNEK
TÖRTÉNETÉVEL

IRTA

POMPÉRY AURÉL dr.

BUDAPEST

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KÖNYVKIADÓ R. T. BIZOMÁNYA

1913.

*«Valamint manapság van egy ifjú
Olasz-, Francia- és Helvétország,
úgy van egy ifjú Magyarország is.»*

*«Hogy a kormány miképpen fog vi-
selkedni Kossuth-tal szemben, ez
fordulópont jelentőségével bír.»*

Metternich leveleiből
József nádorhoz.

BEVEZETÉS.

1884-ben elhunyt atyám: Pompéry János hagyatékában számos okmány másolatát találtam, mely Kossuth Lajosnak 1837/39-ben folyt hűtlenségi perére vonatkozik.

E másolatokat Pompéry János az 1842-ik év táján készítette és ezek akként jöttek létre, hogy Kossuth ügyvédje az alperesi szóváltásoknak legnagyobb részét maga Kossuth által írt fogalmazványait közölte ügyvédtársaival, akik — valamint a mellettük működő jurátusok is — ezeket (több más, a perhez szorosan nem tartozó, de annak történetét mégis igen érdekesen megvilágító okmánnyal együtt) lemásolták. Tették ezt egyrészt, hogy a saját tudományukat gyarapítsák, másrészt, hogy Kossuth nagy perének emlékeit az utókorra átszarmaztassák. — Megjegyzem, hogy Pompéry János 1841. szept. 1-től 1842. szept. 6-ig volt jurátus Pesten és ügyvédi oklevelét ugyanott 1842. szept. 26-án nyerte el.

Az említett hagyatékban talált anyag azonban még nem volt elegendő arra, hogy annak alapján Kossuth perének történetét megírhattam volna. Ez az anyag ugyanis csak a védelmet öleli fel, de még azt is csak mintegy háromnegyed részben.

Fel kellett tehát még használnom más forrásokat is.

1. A M. N. Múzeum levéltára őrzi Benyovszky Péter hagyatékát. Benyovszky Kossuthnak, miután Ágoston József már a per első stádiumában visszalépett a védelemtől, a per végeig ügyvédje maradt. Az ő hagyatékában a kéziratok nagy része Kossuth Lajos saját kezétől való, mert a királyi táblához és a hétszemélyes táblához intézett bead-

ványokat javukrészt Kossuth maga írta fogságában és ügyvédje azokat csak lemásolta és szignálta.

2. Ugyancsak a M. N. Múzeum levéltárában vannak «996., 1085., 1123. Fol. Hung.» és «1375. Quart. Hung.» jelzés alatt kéziratcsomók — részben Kossuth, részben mások kezétől — melyek szintén az 1837/39-ki pert érintik. Csakúgy, mint Benyovszky hagyatékában, ezen kéziratcsomókban is több olyan okmány és levél is van, mit nem peresítettek be ugyan, de ami mégis igen érdekes és fontos a per történetére nézve. E műben mind Benyovszky hagyatékának, mind az itt említett kéziratcsomóknak egész anyaga fel van dolgozva. — Megjegyzem, hogy a Pompéry János gyűjtötte okmányok közt sok olyan van, ami a M. N. Múzeum gyűjteményében nincs meg és viszont, úgy hogy tehát az egyik gyűjtemény a másikat nem teszi feleslegessé, hanem inkább kiegészíti.

3. A M. N. Múzeumban is csak olyan dolgok vannak meg, mik a védelemhez tartoznak. A felperes királyi fiskus szóváltásait ott hiába keressük. Ezek feltalálhatók az Országos Levéltár-ban, ahol is a Táblai osztály-ban «Processus criminales d. — 12149.» jelzés alatt őrzik «A királyi fiskusnak, mint felperesnek Kossuth Lajos ellen a Tettes Királyi Tábla előtt indított főbenjáró perének kivonatát»-t. Ez hiteles okmány, mert rajta van verebi Végh Ignác, nádori ítélőmesternek sajátkezű szignálása és ez bőven tartalmazza a felperesi szóváltásokat is. Jelen műbe ezek anyaga is egészen fel van véve. (Az alperesi szóváltásokra nézve sohasem ezen kivonatot, hanem mindig az 1/ és 2/ alatt említett bővebb és ezen szóváltásokat eredeti terjedelmükben és formájukban tartalmazó forrásokat használtam.)

4. Pest vármegye levéltárából is több adatot használtam fel, amint ez e mű több helyén a megfelelő idézetekből kitűnik.

5. Nagyon sok fontos, a kormánynak az Ifjak és Kossuth perére gyakorolt befolyását és abban való részvételét, de meg maguknak e pereknek történetét is megvilágító okmány van ugyancsak az Országos Levéltár-nak Náadori

titkos levéltárában. (V. Ferdinánd király levelei József nádorhoz — József nádoréi a királyhoz — ugyanazéi a kir. jogügyek igazgatójához — Metternichéi a nádorhoz stb.) Azt is az alább, e műben látható idézetek mutatják meg, hogy ezen források anyagát miként értékesítettem.*

Jelen munkán — sok félbeszakítással — 1901-től 1911-ig dolgoztam. Ekkor a kész kéziratot benyújtottam a M. T. Akadémiához, kérve a mű kiadását. Az Akadémia, illetve annak Történelmi Bizottsága éppen nem utasította el művemet, hanem elsősorban (teljes joggal, mert ez valóban bárki által felesleges ballasztnak volt vehető) azt kifogásolván, hogy az okmánytárban a mű forrásait in extenso közlöm, továbbá magában a műben, a feldolgozásban is több változtatást tartván szükségesnek, azon esetre, ha a művet a bíráló megjelölte módon átdolgozom, nem tagadta meg annak kiadását.**

Most, hogy művemet nyilvánosságra hozom, amellől elsőbbit is az okmánytárt teljesen elhagyom. De magát a művet is teljesen átalakítottam, átdolgoztam, úgy hogy éppen az Akadémia 1911-ki bírálata alapján, melyet szorosán követtem, azt hiszem, jogosan vélem, hogy ha művemet most újra benyújtanám az Akadémiához, az azt kiadásra elfogadná. Ha most nem fordulok újra oda, ez csak azért van, mert művem az átdolgozás folytán olyan terjedelművé vált, hogy annak kiadásáról most már más módon is könnyen gondoskodhatom.

A legtöbbetérő, amit eddig Kossuth, Wesselényi és az Ifjak peréről írtak, az, amit *Horváth Mihály**** és *Ballagi Géza***** közöltek ezekről.

Aki az én előadásomat Horváthéval és Ballagiéval

* Az Orsz. levéltár forrásai majdnem kivétel nélkül latinok és németek, az egyéb források részben magyarok, részben latinok.

** L. a M. T. Akadémia Történelmi Bizottsága 1911. június 9-én tartott ülése jegyzőkönyvének 4-ik pontját.

*** «Huszonöt év Magyarország történetéből.» II. köt. 9., 10., 55. s köv., 37. s köv., 51. s köv.

**** «A Magyar Nemzet Története.» Athenaeum 1897. IX. köt. 263. s köv., 419. s köv.

összehasonlítja, láthatja, hogy én nem csak kibővitem részletekkel azt, amit ők nagy vonásokban megírtak, hanem oly szempontokat és feltárok, melyeket ők éppen nem, vagy csak alig érintettek. Nevezetesen (és ez egy nagyobb korszak általános történetének keretében másképp nem is lehetett) ők nem bocsátkoztak mélyebben a pereknek jogi szempontból való tárgyalásába, hanem azokkal főképp csak államkormányzati, politikai szempontból foglalkoztak, míg én jogi szempontból is behatóan méltatom a pereket, különösen Kossuthét.

Magam is írtam — eredeti levéltári kutatásaim alapján — rövidebb tanulmányokat e perekről,* de e rövid összefoglalások nem tehetik feleslegessé jelen bővebb munkámat.

Azon forrásanyagból, mit Kossuth perének történetében felhasználok, *Jakab* Elek nyomtatásban kiadta már Kossuth be nem peresített «velős védelm»-ét.** Ez a «velős védelem» azonban az általam felhasznált anyagnak csak egy elenyésző kis és nem is fontos részét alkotja (hisz ez a «védelem» valóban nem is tartozik a bírák elé jutott igazi védelemhez), úgy hogy tehát — az egész nagy forrásanyagot tekintve — *Jakab* közlése ellenére is azt mondhatom, hogy egészen kiadatlan forrásokra támaszkodva írtam meg Kossuth perének történetét.

Hat hónappal azután, hogy művem az Akadémiától visszakaptam, azaz 1911. dec. 15-én az *Österreichische Revue*-ben több okmányt tettek közzé Kossuth Lajos elfogatásáról és fogvatartásáról. Nem tudom, a közlő önállóan kutatta-e föl azon okmányokat, avagy az én kutatásom eredményét tette-e közzé a nevezett folyóiratban? Annyi bizonyos, hogy a közzétett okmányok ugyanazok, melyeket

* Az «Alkotmány» 1911. nov. 28-i számában «József nádor szerepe Kossuth Lajos perében». — U. o. az 1912. jan. 10-i sz.-ban «Kossuth Lajos hűtlenségi pere». — U. o. az 1912. febr. 6-i sz.-ban «Metternich és az Ifjak».

** A K. Papp Miklós szerkesztette kolozsvári «Történeti Lapok» 1876-i évfolyamában. *Jakab* a «velős védelmet» minden jogi magyarázat nélkül tette közzé.

én 1910. nyarán az Országos levéltár nádori titkos levéltárában — Kossuth elfogatását és fogvatartását illetőleg — nagy fáradsággal felkutattam és összegyűjtöttem. És annyi is bizonyos, hogy a nevezett folyóirat közlése az én nevem teljes elhallgatásával történt. Az egész dolog mindenesetre különösnek látszik. Ha a közlés egészen függetlenül történt az én kutatásomtól, akkor csodálatos, hogy ez esetben, épp ez esetben, mennyire bevált az a mondás, hogy «magna» (vagy ha a szerénység azt diktálja hát: *parva*) «ingenia conveniunt». Bárhogya is álljon a dolog, miután legalább én is önállóan kutattam fel az említett okmányokat, nekem is jogom van azokat jelen művemben, mint az én eredeti kutatásom tárgyait feldolgoznom. S mivel ez okmányok megint csak egy nagyon kis részét alkotják az általam felkutatott forrásoknak, megint — az Österr. Revue közlése ellenére is — azt mondhatom, hogy én legalább is túlnyomó részben kiadatlan források alapján dolgoztam. — Ha meg az Österr. Revue közlése is az én kutatásom alapján történt, akkor nem «túlnyomó részben», hanem *egészen* kiadatlan, illetve csakis általam a nyilvánosság elé hozott Kossuth Lajos pere történetének minden forrása.*

Az Ifjak perének történetét is egészen kiadatlan levéltári forrásanyag alapján írtam meg. Ami pedig Wesselényi pere történetének forrásait illeti, azokról alább, magában e pernek történetében számolok be.

Itt, e mű forrásairól szólván, említem meg hálás érzéssel azokat, kik nekem a kutatásban nagy előzékenységgel segítségemre lenni sziveskedtek, ú. m. Istenben boldogult Schönherr Gyula barátomat, Horváth Sándor országos levéltárnok urat, Köszegehy Sándor urat, Pest vármegye főlevéltárnokát és Iványi Béla dr. barátomat, országos levéltárnokot.

* Értesülvén az Österr. Revue közleményéről, én is közzétettem a Pesti Napló 1912. jan. 4-i számában Kossuth elfogatásáról egy kiadatlan adatot. Cikkemben reflektáltam az Öst. Revue közleményére, de ezt a refleksiót a P. Napló cikkemből kihagyták.

Kossuth Lajost azért fogta perbe a kormány, mert Törvényhatósági Tudósításait a nádor és király tilalma ellenére is terjesztette az országban, Wesselényi Miklós bárót és az Ifjakat pedig azért, mert a kormányzat fennálló rendszerét támadták.

Hogy őket ez alapon a királyi tábla és hétszemélyes tábla hűtlenség, illetve felségsértés miatt elítélte, ez jogi tévedés volt. (Ennek a hebizonyítása a főcélja ennek a műnek.) De azért (és ennek a megmutatása is célunk) Kossuth, Wesselényi és az Ifjak bírait gonoszsággal, rosszhiszeműséggel vádolni nem lehet. A bírának, kikkel alább megismerkedünk, egyénisége és egész érvelésük, mit alább szintén megismerünk, azt hiszem, egész világosan meg fogja erről győzni az olvasót.

Igen, csak tévedésről, még pedig több okból menthető tévedésről van szó. Mert először is, ha — mint látni fogjuk — Kossuth is tévedt az ő védelmében a legfőbb, a legnagyobb hévvel használt érvre nézve, a bírák, kik sem oly lángelméjűek, sem oly kiváló jogászok nem voltak, mint Kossuth, szintén tévedhettek a törvény magyarázatában. Azután meg: ha a Kossuth, Wesselényi és az Ifjak ellen hűtlenség, illetve felségsértés címén hozott ítélet stricte, de iure nem is igazolható, mégis megtalálhatjuk magyarázatát, mentségét ezen ítéletnek abban a megdöbbenésben, konsternációban, melyet az 1848 előtt való lojális, felsőbbbségtisztelő korban Kossuthnak — ha megengedjük, jogilag korrekt — de mégis kiméletlen és nyers szembeszállása a királlyal, nádorral, kormánnyal és Wesselényi meg az Ifjak ellenzékiességének a hangja, modora a hatalmon levő emberekben és a bírákban, kik ezekkel szorosan egybe voltak forrva és kiknek gondolkozása, érzése egészen a korukéban gyökerező volt, keltett.

Kossuth, Wesselényi és az Ifjak peréről külön könyvet írni, azt hiszem, már csak azért is érdemes, mert e három per legfontosabb mozzanatai közé tartozik azon harcnak, mely 1848 előtt hazánkban a konzervatív és haladó párt

között folyt, különösen pedig azon küzdelemnek, melyet nemzetünk a legfőbb polgári jog: a szabad sajtó és szabad véleménynyilvánítás jogának megszerzése végett vívott. Kossuth, Wesselényi és az Ifjak ugyanis nem egyedül álltak szemben a kormánnyal és pártjával, hanem velük tartott, őket védelmezte az az egész párt is, mely 1848 előtt Magyarországon az igazi alkotmányosság és a modern, demokratikus polgári szabadság megvalósítására törekedett. Ami még különösen Kossuth perét illeti, annak története igen fontos az ő politikai egyénisége kifejlődésének szempontjából is.*

De mindaz, amit alább elmondandó vagyok, érdekes talán azért is, mert olyan részletességgel, amely egyedül képes közvetlenül, közletről megismertetni velünk valamit, megmutatja azt, hogy a régi abszolút kormány (Magyarországon is csak névleg volt alkotmányos kormány, igazában abszolút volt) mennyire számolt azzal a hatalommal, melyet közvéleménynek hívunk. Ennek a kormánynak (és így volt ez nem csak Bécsben, hanem annak idején Párisban, Berlinben és másfelé is) nem volt elég a külső, anyagi engedelmeskedés, hanem hatni akart az a szívekre és elmékre is, hogy az alattvalók meggyőződésből, lelkükben helyeselve az ő szándékát, kövessék parancsait.

Láthatjuk továbbá az alábbiakból, hogy milyen volt az ú. n. patriarkális, vagyis az a kormányzat, melynél fogva a fejedelem (vagy aki annak nevében a hatalmat kezelte) lehetőleg mindent maga, személyesen intézett. — Láthatjuk azt is, hogy — alkotmány ide, alkotmány oda — még azon a téren is, melyen a papir függetlenséget biztosított Magyarországnak (szűk volt ez a tér, mert pl. ami a pénz-

* Ami Kossuth perének a sajtószabadsága szempontjából való fontosságát illeti, ezt érezték már a kortársak és legfőbbképp maga Kossuth is. Így Bezerédj István 1836. május 28-i, Kossuthhoz írt levelében a Törvényhatósági Tudósítások-ról, mik Kossuth perére okot adtak, azt írta, hogy «ez a magyar journalismus kezdete» (v. ö. a fiskusnak Kossuth perében a keresetet követő első szóváltását) — és Kossuth perbeli hetedik szóváltásában ezt írta: «a fiskus az alperes személyében a nyilvánosság és irásszabadság nemzeti jogait vette a jelen per folyamán vád alá».

ügyeket illeti, a magyar királyi udvari kamara csak a bécsi császári kamara expositurája volt, katonai ügyekben a bécsi császári Hofkriegsrat — főhaditanács — parancsolt, a külügyekről meg ne is beszéljünk), mondom, még ezen a téren is a Magyarországot igazán kormányzó hatalom a bécsi Staatsconferenz (államértekezlet) volt. Ez (ennek a lelke: Metternich Kelemen herceg, államminiszter) parancsolt a magyar udvari főkancellárnak, a kancellár pedig a nádornak, aki a magyar királyi helytartótanácsnak az élén állt. Szóval: Bécsből kormányozták az országot, tökéletes centralisatio uralkodott. — Ennek bizonyítéka az is, hogy a közrendre legfőbb fokon nálunk is a bécsi rendőrség vigyázott, valamint hogy politikai vétségek miatt magyar bíróságok által elítélt magyar embereket a katonaság, ha Bécs úgy parancsolta, a bécsi rendőrségnek adott át és azokat Ausztriában zárták börtönbe.

Láthatjuk végül az alább következendőkben, hogy Bécsben mennyire nem voltak megelégedve József nádorral. Az Ifjak ügyéből kifolyólag éles tüszúrásokkal traktálta őt Metternich, elég keményen megdorgálta a király, Kossuthra nézve pedig annyira nem vették figyelembe a tanácsát, hogy sértődötten visszavonult annak ügyétől (beteget jelentett) és azt ő helyette egészen az országbíró intézte.

Hogy Kossuth perének történetével egybekapcsolom Wesselényi és az Ifjak perének történetét, ez azért van, mert e három per egymással szorosan összefügg. Nem csak egymáshoz hasonló vádakon alapultak azok, nem csak egyforma okokból indították meg azokat, hanem Kossuth ellen egyik fővádpoint gyanánt éppen az szerepelt, hogy szövetségben volt Wesselényivel és védőként részt vett az Ifjak bűnében és perében.

MAGYARÁZÓ JEGYZETEK

A RÉGI MAGYARORSZÁG TÖRVÉNYHOZÁSI, BIRÓSÁGI ÉS KÖZIGAZGATÁSI INTÉZMÉNYEIRŐL.

Jelen műben lépten-nyomon szó van az 1848 előtti Magyarország törvényhozási, bírósági és közigazgatási intézményeiről, úgyhogy az olvasó mindazt, miről e műben szó van, meg sem értheti, ha legalább egy kissé ezen intézményeket is nem ismeri. Ezért szükségesnek tartom az itt következő néhány, rövid magyarázó jegyzetet a nevezett intézményekről.

De meg céloim nem csak Kossuth, Wesselényi és az Ifjak pere történetének előadása, hanem közelebb hozása az olvasóhoz azon kornak is, melyben e perek lejátszódtak, mentől tüzetesebb megismertetése azon környezetnek, melyben a perben álló felek egymással szemben álltak. E szempontból sem tehet semmi sem oly jó szolgálatot, mint az itt következő jegyzetek, melyeket részben *Cziráký* Antal Mózes gróf híres közjogi munkájából vettem,* részint 1848 előtt szerepelt, különböző egyházi és világi hivatalokat viselt egyénekkel való beszélgetéseim alapján állítottam össze.**

* *Conspectus juris publici Regni Hungariae ad annum 1848.* — (2 kötet.) Viennae 1851. (A magyar birodalom közjogának áttekintése az 1848-ik évig. — Bécs 1851.) A mű megjelenésének dátuma mily szomorú emlékeket kelt, pláne, ha olvassuk az I. kötet jeligéjét: «Sit mihi fas pandere res alta terra et caligine mersas. Virgilius!» (Legyen nekem szabad dolgokat feltárnom, melyeket mély föld és sötétség takar. Virgilius.)

** Ezek között különös hálával kell megemlékezmem *Hopf* János, néhai kalocsai nagyprépost- és címzetes püspökről (1817–1902),

Az ország lakóai (Regnicolae) 4 rendre osztottak: 1. a főpapok rendje — (praelati), 2. az ország zászlós-urainak és a főneméseknek rendje — (Barones Regni et Magnates), 3. a nemesek rendje — és 4. a szabad királyi városok rendjére.

E négy rend résztvett a törvényhozásban, de azért ennek tekintetében sem volt teljesen egyenlő, mert míg az 1-ső és 2-ik rend tagjai egyenként, személyenként jelenhettek meg az országgyűlésen, a 3-ik és 4-ik rend tagjai ott csak képviseltethették magukat, oly módon, hogy a nemesek vármegyénként 2—2 követet, a szabad királyi városok pedig szintén 2—2, vagy ha kisebbek voltak 1—1 követet küldtek oda. Ezenkívül a városok rendje a törvényhozás szempontjából még a nemesek rendjével sem volt egyenlő, mert a vármegyei (nemesi) követek egyenként szavazhattak az országgyűlésen, valamennyi városi követ szavazata pedig csak annyit számított mint egy vármegyei (nemesi) követé.

Ha még a törvényhozásban sem volt a 4-ik rend a többi hárommal egyenlő, még kevésbé volt az más dolgokban. A teljes, tökéletes nemesi jog (e jogot privilegium-, praerogativa-, libertas-nak, kiváltság-, előjog-, szabadságnak hívták) birtokában ugyanis csak a 3 első rend tagjai voltak, míg a 4-ik rend tagjai élveztek ugyan szintén kiváltságokat s a jobbágyokénál kiválóbb jogi állásuk volt, de ez a nemesi joggal éppen nem volt egyenértékű.

Az említett 4 rendhez hasonlóan még más osztályok is birtak részvétellel a törvényhozásban, így a jász-künkerületek (a Jászság, a Nagy- és Kis-Künság), valamint a szabad hajdú városok (Böszörmény, Nánás, Szoboszló, Dorog, Hadház, Vámospércs) lakói, kik az országgyűlésre

kinek életeraajzát az Alkotmány 1902. jan. 14., 15. és 16-i számában közöltem. Hopf ritka műveltséggel és tudománnyal rendelkezett, mint Lonovics érseknek jóban, rosszban elválhatatlan társa maga is érdekes, szép történelmi multra tekinthetett vissza és az 1848 előtti közdolgozások ismeretének valóságos élő tárháza volt. Öt évet tölthettem körében s a vele való beszélgetések alapján pontos feljegyzéseket készítettem.

szintén küldhettek 2—2 követet. — Bár ezeknek is megvolt ezen joguk és sok más kiváltságot is élveztek, azért ezek sem voltak nemesek, hanem a nemesi jog tekintetében reájuk nézve is ugyanaz áll, ami a sz. kir. városok lakóira nézve.

Az országgyűlésre követet küldhettek még a turopolyai (túrmezei) kerület lakói is (Horvátországban, Zágráb megyében volt ez a Turopolya), kik azonban emellett egyenként is mindnyájan valóságos, országos nemesek voltak.

Ezen eddig felsorolt rendeket és osztályokat, továbbá a királyi táblát, melynek minden ülnöke (birája) tagja volt az országgyűlésnek, nemkülömben 1807. óta a fiumei és buccarai kerületeket és ősidőktől fogva a horvát-szlavonországi nemességet, mely a magyar országgyűlésen, lévén ez az ő országgyűlése is, követeivel szintén képviseltette magát, szóval: az ország lakósainak azon rendjeit és osztályait, melyek a törvényhozásban résztvettek, nevezték «Magyarország karai- és rendjei»-nek (Regni Hungariae Status et Ordines). *(Csak «Status et Ordines» a rendeket jelentette, megkülömböztetvén őket a főrendektől, a «proceres»-ektől).*

Mint alább látni fogjuk, a megyék gyűlésein résztvevőket is «rendek»-nek nevezték, ami azért volt, mert a megyék gyűléseit alkotó elemek is az ország 3 első rendjéből kerültek ki.

Ha még azon országlakósok sem voltak mindnyájan nemesek, kik olyan testületekhez tartoztak, melyek az ország karai és rendjei közt foglaltak helyet, még kevésbé voltak nemesek azok, kiknek semmi közük sem volt a törvényhozáshoz, a karok- és rendekhez, mint pl. a honoratior-ok, a praedialisták, agilis-ek és libertinusok. — Honoratior-oknak nevezték a nem nemes, de művelt, tanult embereket, pl. ügyvédeket, orvosokat, mérnököket, gazdaszteket, tanárokat stb. Ezekhez tartoztak a papok is, nem azonban a latin és görög szertartású katolikusok, mert ezeket nemeseknek vették, úgy azonban, hogy nemességük csak a személyükre szólt és így tehát a görög egyesült papok gyermekei nem örökölték a nemességet. Ezen

gyermeket nevezték libertinusoknak. Agilisek pedig azok voltak, kiknek apjuk nem, de anyjuk nemes volt.

Praedialisták vagy praedialisok voltak azok, kik főpapoktól és káptalanoktól bizonyos katonai szolgálatok fejében praedium-ot, azaz birtokot és a nemesekéihez hasonló kiváltságokat kaptak. Nevezték őket érsek-, püspök- vagy káptalan nemeseinek is.

Az eddig mondottakból látjuk már, hogy az országgyűlés és a vármegye rendi alapra volt építve, rendileg volt szervezve, alább pedig látni fogjuk azt is, hogy az ország legfőbb kormányhatóságai és legfőbb bíróságai is épp ily rendi intézmények voltak, még pedig nem csak azért, mert azok tagjai csak az ország 3 első rendjéből való emberek lehettek, hanem azért is, mert azok az intézmények is ezen 3 rend szerint voltak tagozva. (A rendiség elve keresztül volt víve nem csak az országgyűlésben és a megyében, hanem a legfőbb kormányhatóságokban és legfőbb bíróságokban is.) Így a kancelláriának és helytartótanácsnak voltak mind a 3 első rendből való és e szerint megkülömböztetett tanácsosai, valamint a hétszemélyes táblának és királyi táblának is ugyanilyen ülnökei.

Az ország 2-ik rendje «az ország zászlósurainak és a mágnásoknak (főuraknak) rendje» volt. (Status Baronum et Magnatum.)

Az ország zászlósurai (zászlósai) a következők voltak:

1. a nádor (Regni Palatinus),
2. az országbíró (Judex Curiae Regiae, röviden: Judex Curiae),
3. a horvát bán (Banus Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae),
4. a királyi tárnokmester (Tavernicorum Regalium Magister).

Ezek voltak a nagyobb zászlósok (Majores Regni Baronnes), kik rangra úgy következtek egymásután, ahogy itt felsoroltuk őket.

Ezek után következtek a kisebb zászlósúrak, nevezetesen :

1. a királyi lovászmester (Agazonum Regalium Magister),
2. « « kamarásmester (Cubiculariorum « «),
3. « « asztalnokmester (Dapiferorum « «),
4. « « ajtónállómester (Janitorum « «),
5. « « pohárnokmester (Pincernarum « «),
6. « « udvarmester (Curiae Regiae « «),
7. a nemes testőrség kapitánya (Nobilis Turmae Praetorianae
8. a pozsonyi gróf (Comes Posoniensis). [Capitaneus),

Ezeknek méltósága, kivéve a pozsonyi grófét, rangra egyenlő volt, azért egymást kinevezésük ideje szerint követték, a pozsonyi gróf azonban — mint méltóságára a többinél kisebb — tekintet nélkül méltóságába lépése idejére mindég a többi kisebb zászlósúr után következett, viszont az ő méltósága volt egyedül örökölhető.

A pozsonyi gróf zászlósurasága egyébiránt vitás. A régi közjogászok közül is többen tagadták azt, Cziráky azonban védte. Cziráky ellen érvül szolgálhat, hogy az 1848. előtti *Regni Schematismus* a pozsonyi grófot nem sorolta fel a zászlósok között.

A fent olvasható latin cimekből — mint látjuk — hiányzik a «Supremus», így tehát tulajdonképen a zászlósúrak magyar címében sem lett volna szabad a «fő» szócskát használni (a latin címnek megfelelően pl. «királyi lovászmester» és nem «királyi főlovászmester» lett volna a helyes), ámde régi szokás alapján a magyar cimekben a «fő» szócskát is mindig használták, ezért 1848 előtt is már, csakúgy mint ma, pl. «királyi főlovászmester» volt a magyar cím.

A zászlósúrak címében legtöbbször benne volt az is, hogy «per Inclytum Regnum Hungariae», pl. «per Inclytum Regnum Hungariae Tavernicorum Regalium Magister» (a királyi tárnokok mestere a felséges magyar királyságban). Az «Inclytus» szóról meg alább beszélünk.

A 2 koronaőr nem volt zászlósúr, de az országban rangra mindjárt a zászlósúrak után következett. Hivatalos címük «Duo s. coronae Regni Hungariae Conservatores» volt, e mellett használták még azt is, hogy «Custodes s. (sacri) Diadematis» vagy «Coronae Duumviri».

József nádornak, ki alatt Kossuth pere folyt, a következő volt a hivatalos címe:

«Serenissimus Caesareus, Hungariae et Bohemiae Regius haereditarius princeps et Archidux Austriae, Dominus Josephus, aurei velleris, una insignium ordinum S. Stephani Regis Apostolici et caesareo-Brasiliani de Meridionali Cruce magnae Crucis eques, regni Hungariae Palatinus et Locumtenens Regius, uti et generalis eiusdem Regni Capitaneus, comes et iudex Jazygum et Cumanorum, caesareo-regius generalis campi mareschallus, duarum legionum militiae equestris ordinis Hungariae colonellus et proprietarius, comitatum Pesth, Pilis et Solth articulariter unitorum supremus et perpetuus comes, excelsi consilii regii locumtentalis hungarici necnon excelsae tabulae septemviralis praeses».

(Magyarul: Fenséges József úr, örökös császári és magyar és cseh királyi herceg és ausztriai főherceg, az aranygyapjas rendnek, valamint a Szt. István, apostoli király jeles rendje és a császári braziliai jeles keresztrend nagykeresztjének vitéze, Magyarország nádora, királyi helytartója és főkapitánya, a jászok és kúnok grófja és bírāja, császári-királyi tábornagy, két magyar lovasezred ezredese és tulajdonosa, Pest, Pilis és Solth törvényesen egyesített vármegyék örökös főispánja, a magas magyar királyi helytartótanács és a magas hétszemélyes tábla elnöke.)

Eszerint az uralkodóház tagjainak címe 1848 előtt elsősorban «császári örökös herceg», másodsorban «magyar királyi örökös herceg», harmadsorban «cseh királyi örökös herceg» volt és csak ezek után következett az «osztrák főherceg».

Továbbá a nádor csak az országnak volt főkapitánya, nem pedig — mint azt gyakran írják — a jász-kúnoknak is. Ezeknek csak comes-ük és judex-ük, azaz grófjuk (ispánjuk) és bírójuk volt. — A jász-kúnoknak — igaz — volt főkapitányuk is (hivatalos címe: «Supremus palatinalis capitaneus», azaz: «nádori főkapitány»), de ez a nádor alatt állt. Volt azután még egy «nádori alkapitány»-uk, (palatinalis vice-capitaneus) és minden kerületben (Jászság, Nagy-

Kúnság, Kis-Kúnság) volt egy egy-egy «kapitány» (*distric-tus capitaneus*).

Azon országbírónak, ki Kossuth perének a hétszemélyes táblán való tárgyalásakor elnökölt, neve és címe a következő volt:

«D. Antonius Comes Cziráky de Eadem et Dienesfalva, aurei velleris ac insignis ordinis S. Stephani R. A. magnae crucis, auratus item eques, iudex curiae, regiae, S. C. ac. R. A. M. camerarius, actualis, intimus status et ad exc. Consilium R. L. H. consiliarius, ad Exc. Tab. Septemviralem coiudex, incl. Comitatus Albensis supremus comes et Reg. Scientiarum Universitatis Pesthiensis praeses».

(Magyarul: Cziráki és dienesfalvi Cziráky Antal gróf úr az aranygyapjas rend és Szent István, apostoli király jeles rendje nagykeresztjének vitéze, aransarkantyús vitéz, országbíró, ő szent császári és apostoli királyi felsége kamarása, Ő stb. felsége valóságos belső titkos tanácsosa (szóról-szóra: valóságos belső államtanácsosa), a helytartótanács tanácsosa (mint röviden mondták: helytartótanácsos), a magas hétszemélyes tábla társbirája, nemes Fejérmegye főispánja, a pesti királyi tudományegyetem elnöke.)*

Cziráky titulaturája emlékeztet bennünket arra, hogy 1848 előtt a pesti egyetemnek nemcsak rectora, hanem elnöke is volt, akit a király nevezett ki s aki ennek nevében ezen intézet felett a legfőbb felügyeletet gyakorolta.

Kossuth perének idejében az ország tárnokmestere vásáros-náményi ifjabb Eötvös Ignác báró, kamarás, v. b. t. tanácsos, helytartótanácsos (ez magától értetődött, — hogy miért, látni fogjuk alább a helytartótanácsról mondottak-

* Ezen részletes címek, valamint a még alább közöltek a *Regni Schematismus*-nak illető évi köteteiből vannak kiírva. — Cziráky Antal Mózes gróf fényes közjogi állása mellett egyike volt legkiválóbb jogtudósainknak is. Fent már idézett híres közjogi művén kívül megemlítem még «*Disquisitio historica de modo consequendi summum imperium in Hungaria a primordiis monarchiae in haec tempora*» című kötetét, mely 1820-ban Budán névtelenül jelent meg s mely jogtörténeti előadása a királyi szék betöltése módjának hazánkban kezdettől fogva a legújabb időkig.

ból), a hétszemélyes tábla ülnöke és Sáros vármegye főispánja volt.

A 2-ik rend tagjai voltak az ország zászlósurai után még a főispánok (mind az örökösök, mind a kinevezettek) és a született mágnások: hercegek, grófok és bárók.

Tapasztalni fogjuk, hogy 1848 előtt ugyanazok, kik a törvényhozás élén álltak, állottak élén a közigazgatásnak és igazságszolgáltatásnak is.

A törvényhozó testnek 2 táblája (mint ma mondanánk: 2 háza) volt.

Az egyik tábla volt: a főrendek táblája (tabula procerum.)

Ennek elnöke a nádor, az ő akadályoztatása esetén az országbíró, s ha ez sem elnökölhetett, a tárnokmester volt.

Az elnöktől jobbra a hercegprimás (ez az egy az elnökkel egy emelvényen), a kalocsai, az egri érsek, a latin és görög szertartású r. kath. püspökök (felszentelésük ideje szerint), a címzetes püspökök, a pannonhalmi főapát, a zágrábi nagyprépost, a jászói premontrei prépost, — az elnöktől balra a zászlósúruk, a koronaörök, az örökös és kinevezett főispánok, a fiumei kormányzó és az ezen táblára küldött 2 horvát követ — az elnökkel szemben a született, nagykorú mágnások és köztük a görög nem egyesült püspökök ültek.

A másik tábla volt: a rendek táblája (alsó tábla, tabula statuum). Itt a királyi személynök elnökölt (perszonálisnak is hívták, teljes címe: «personalis praesentiae regiae in iudiciis locumtenens», magyarul: «a királyi személyes jelenlét helytartója a törvénykezésben»). Itt ültek: a káptalanok 2—2 követe, a királyi adományozáson alapuló javadalommal bíró (tehát nem magánkinevezéssel bíró és nem pusztán címzetes) prépostok és apátok, a bencés és cisztercita apátok, a királyi tábla valamennyi bírása (kivéve, akik mint mágnások vagy főpapok főrendekhez tartoztak), a kapcsolt

részek 6 követe, a turopoliaiak grófja, a távollevő mánások és özvegy mánásasszonyok követei (képviselői), a vármegyék 2—2 követe és a szabad kir. városok, nemkülönben a kerületek (jászkún és hajdú kerületek) szintén 2—2 követe.* Az ülés rendje Vaszary Kolosnak a jegyzetben említett műve szerint (9. old.) ez volt: «Az elnök a kir. tábla tagjaival korlát által elkülönített emelvényen ült, jobbról — a korláton kívül — az egyházi rend, a kerületek» (jász-kún

* Az «Acta Comitalia Hungarica Soproniensia Anni MDCLXXXI.» című, 1681-ben nyomtatott könyv, mely az 1681-ik évi soproni országgyűlésnek (túlnyomó részben a vallásügyre vonatkozó) irományait és az országgyűlésen alkotott törvényeiket tartalmazza (a könyv Pompéry János hagyatékából birtokomban van), feltünteteti az országgyűlésen résztvettek nevét is. Ebből láthatjuk, hogy lényegileg már 1681-ben ugyanaz volt a magyar országgyűlés összeállítása, mint közvetlenül 1848 előtt s mint ahogy mi azt itt fenn Cziráky nyomán előadtuk. Tagjai voltak akkor az országgyűlésnek: az esztergomi és kalocsai érsek, a magyarországi és horvátországi r. kath. megyés és címzetes püspökök, a Pálosok generálisa, a pannonthalmi főapát — a zászlósurak (a pozsonyi gróf is), a koronaőrök, (a főispánok nincsenek felemlítve), a magyar- és horvátországi grófok és bárók. Ezek a nádor elnöklete alatt a főrendi táblán (mint a könyv mondja: «in Domo Magnatum») ültek. — A rendek tábláján (mint a könyv mondja: «in Domo Regnicolarum») a perszonális elnöklete alatt résztvettek 1. «ad tabulam regiam» («a királyi táblán») — az elnöktől jobbra és balra — a Horvát, Szlavon és Dalmát királyságok 2 követe, özv. Rákóczi Ferencné hercegné 2 követe és a királyi táblának (mint bíróságnak) ülnökei (bírái), köztük «Petrus Antolcsus, protonotarius Regni Croatiae» (miből az következik, hogy akkor Magyar- és Horvátországnak közös királyi táblája volt — értsd a bíróságot — «királyi tábla»-nak pedig nemcsak a később is így nevezett bíróságot hívták, hanem a rendek tábláján a legelőkelőbb helyet is), 2. «ad tabulam cleri» («a papság tábláján») a magyar és horvát káptalanok 1—1 vagy 2—2 követe és a Pálosrend egy tagja (megkülönböztetendő a Pálosok generálisától, ki a főrendeknél ült), azután 34 magyar vármegye 2—2 követe (a török uralom alatt levő megyék hiányzanak), továbbá a szab. kir. városok és a 7 bányaváros 2—2, illetve 1—1 követe (köztük horvát városokéi is), nemkülönben a horvát megyék 2—2 követe és végül a távollevő püspökök, mánások és özvegy mánásasszonyok követei. A magyar megyék követeitől kezdve minden követ neve mellé oda van jegyezve, hogy milyen vallású: «luth.», «calv.», «pont.», mely utóbbi megfelel a «pontificius»-nak, ami ekvivalense a «pápistá»-nak.

stb.) «és a távollevők követei, középen a dunai, drávántúli megyék és a dunai városok, balról a tiszai megyék és városok követi foglaltak helyet.» Szűcs Miklós ugyancsak a jegyzetben említett feljegyzései szerint «A középső asztalnál balról a dunáninnen kerületi megyék, jobbról a dunántúli kerületi megyék követi, a szélsőjobboldali asztalnál a tiszántúli kerületi megyék, a szélsőbaloldali asztalnál a tiszáninnen kerületi megyék követi ültek.» Ennek az utóbbinak megfelelően adja elő az ülésrendjét Bertha Sándor is a jegyzetben idézett művében.*

Az 1848 előtti országgyűléseknek fontos tényezői voltak az ú. n. «kerületi gyűlések» (circuli).

Ezek az egyes országos üléseket megelőzőleg folytak le. A rendek rendszerint sokkal több kerületi ülést tartottak, mint országosat. Míg az országos ülések az országgyűlésnek hivatalos ülései voltak, a kerületi ülések semmi hivatalos jelleggel, jogi hatállyal nem bírtak, és mégis ezen magánjellegű értekezletek a régi magyar törvényhozásnak az or-

* Az 1848 előtti országgyűlések szervezetét, rendjét, működését illetőleg sok érdekes adatot tartalmaznak a következő művek és kéziratok: 1. Vaszary Kolos. Adatok az 1825-i országgyűlés történetéhez. Győr. 1883. 2. Orosz József. Ungarns gesetzgebender Körper auf dem Reichstage zu Pressburg im Jahr 1830. Leipzig 1831. és 1832. 2 kötet. 3. Bertha Sándor. Országgyűlési Tárcza 1830-ról. Pest 1843. Ezen könyvre is reáillik a latin mondás, hogy «habent sua fata libelli». A könyvet 1867-ben küldte meg Bertha Pompéry Jánosnak tiszteletpéldányként. Az elejére tentával odairta: «Emlékezzünk régiekről! — Itt az irás, olvassátok! A praestabilitae-átok: Tehát jól meggondoljátok, Hogy irjátok Diplómátok». A mű megjelenésének idejét jelző 1843-as évszámhoz pedig plajbásszal odajegyezte: «mert ez ártatlan munka 12 évig volt censurán, t. i. Resetánál, a m. k. Helytartónál, a Cancellárián s végre a cs. kir. könyvvizsgáló Collegiumnál Budán». (Reseta János dr., egyetemi tanár, volt a híres pesti censor, ki Petőfi Sándor verseit is censurálta s kit Petőfi — azt lehet mondani — szeretett. Pompéry János hagyatékában megvan a haláláról szóló gyászjelentés. Eszerint meghalt 1862. márc. 5-én 86 éves korában.) 4. Szűcs Miklós «borsodi fi» kézírásos feljegyzései az 1839/40-i országgyűlésről (Pompéry János hagyatékában). 5. Pompéry János kézírata: «Országgyűlési naplóm 1843-iki december 1-étől az országgyűlés végéig. 1844. Posony». 6. Ugyanannak kézírásos feljegyzései «Országgyűlés 1847-ben» címmel.

szágos ülésekkel egyenértékű, sőt ezeknél még döntőbb hatású szerveivé nőtték ki magukat.

A kerületi üléseken a rendek (nem a főrendek!) összessége résztvett. Minden kerületi ülésnek 2 elnöke volt, kit a rendek maguk közül választottak, még pedig hetenként más kettőt-kettőt az ország négy kerületéből (a dunáninneni-, a dunántúli-, a tiszáninneni-, a tiszántúliból). Innen a «kerületi ülés» elnevezés. Így pl. az 1839/40-i országgyűlés alatt az 1839. június 8-i kerületi ülésen Bittó (Benjamin), pozsonymegyei követ a dunáninneni kerületből és Bárczay (Mihály), abaújmegyei követ a tiszáninneni kerületből, a július 15-iki kerületi ülésen Deák Ferenc, zalai követ a dunántúli kerületből és Zsedényi (Ede), szepesi követ a tiszáninneni kerületből elnököltek.* Választottak továbbá a rendek 4 jegyzőt (a 4 kerületből 1—1-et) és naplóbírálókat is (régbben a 4 kerületből 2—2-öt, később 1—1-et).

Miután a király által kinevezett s az országos üléseken a rendek tábláján elnöklő királyi személynöknek (perszonálisnak) a kerületi ülésekhez semmi köze sem volt, s azokon a kir. tábla tagjai sem vettek részt, a rendek a ker. üléseken a kormány minden ellenőrsége nélkül tanácskozhattak, szavazhattak. Minden ügy, minden javaslat sorsa igazában a kerületi gyűléseken dőlt el, úgy hogy az, ami az országos üléseken (a rendek tábláján) történt, csak hivatalos megpecsételése volt már annak, amit a ker. ülés elvégzett. Az országgyűlési tanácskozások súlypontja tehát tulajdonképpen a ker. ülésekre esett. Nagyobb jelentőségük volt ezeknek, mint ma a pártklubok üléseinek, mert ezeken csak egy-egy párt foglal állást a javaslatokra, teendőkre

* Lásd Pompéry János hagyatékában a tintával írt 1839/40-iki «Országgyűlési Tudósítások» megfelelő számait. Ezen «Országgyűlési Tudósítások» egészen hasonló jellegűek mint Kossuth Lajos 1832/36-iki «Országgyűlési Tudósításai». A kormány engedélye nélkül, privatim, kézzel írtan jelentek meg ezek is. Az 1839/40-iki Tudósításokból nálam 22 szám van meg (a 3-ik szám fölé az van jegyezve: «Szerkeszti Stuller Ferenc»). E 22 számhoz csatolva van a szintén tintával írt s szintén az országgyűlés lefolyásáról értesítő «Országgyűlési Adatok»-nak 3 száma is.

nézve, a kerületi üléseken pedig ezekről már az alsóház plénuma határozott többségének vétumával.

Az országgyűlést (latinul «Regni Comitia») diaeta-nak (diéta) is hívták.

Minden vármegyének volt törvényszéke. Erről alább még bővebben szólnunk. Ezenkívül más bíróságok is voltak az országban, így

először is: a szentszékek, melyek illetékessége 1848 előtt, sőt 1868-ig nemcsak a szorosan vett házassági (köteleki és váló-), hanem a házasság- és családjog terén előforduló más, továbbá a hamis eskü büntetése végett felmerült és a végrendeletek külkellékeire vonatkozó perügyekre is kiterjedt;*

azután: az úriszékek, vagyis a biráskodási joggal felruházott földesurak törvényszékei, melyeket a földesurak saját költségükön tartottak s melyek a jobbágyoknak egymás közt s a földesurakkal szemben felmerült peres ügyekben ítéltek s melyeknek ha tagjai is voltak a földesúr tisztjei is, azokon a döntő szó mégis a vármegyétől kiküldött bírósági közegeké volt. Amely uradalmak uriszéke halálbüntetést is kiszabhatott, annak ezen jogát «pallosjog»-nak nevezték (ius gladii). Olyan uradalmak jobbágysai felett, melyek úriszék tartásának jogával nem rendelkeztek, a vármegyei törvényszékek ítélkeztek. Mindezekről bővebben szólni túlmenne jelenleg kitűzött feladatunk határain.

A vármegyei törvényszékektől, ha felebbezésnek volt helye, ez a királyi táblához s innen a hétszemélyes táblához történt. Úrbéresi ügyekben a felebbezés nem valamely fölsőbb bírósághoz, hanem a helytartótanácshoz ment. Némely ügyben, pl. hűtlenségi és felségsértési perekben, elsőfokú bíróságként a királyi tábla szerepelt.

Az ország két legfőbb bírósága a királyi tábla és a hétszemélyes tábla volt. E kettőt együttvéve nevezték Curia-nak.

* L. Surányi János, A magyar kath. szentszékek rendtartása, Győr 1891., 25. s köv. old.

(A négy kerületi tábla — *tabulae districtuales* — a dunáninnen, dunántúli stb. kerületben távolról sem volt a királyi táblával egyenrangú. Ezek illetékessége csak az ú. n. *causae protonotariales*-re (ítélőmesteri perekre), vagyis a régente az ítélőmesterek elé tartozó perekre terjedt ki.)

A hétszemélyes tábla (*Tabula septemviris*) szervezete a következő volt:

Elnöke volt a nádor, ennek akadályoztatása esetén az országbíró, ennek akadályoztatása esetén valamelyik más zászlósúr, de ez már csak külön királyi felhatalmazás alapján.

Tagjai voltak:

a főpapok rendjéből 5-en, kik között az esztergomi és kalocsai érsek — külön királyi kinevezés nélkül — állandóan helyet foglalt,

az ország zászlósai és a mágnások rendjéből 7-en és az országbíró — mint ilyen — állandóan,

a nemesek rendjéből 9-en.

Kossuth perének idejében (1837—39.) — mint már fent mondtuk — a nádor József, császári és magyar királyi örökös herceg és ausztriai főherceg, az országbíró pedig Cziráky Antal Mózes gróf volt.

Ugyanazon időben a hétszemélyes tábla ülnökei a főpapok rendjéből (*assesores ex venerabili clero*) a következők voltak:

klobusiczki Klobusiczky Péter, kalocsai érsek, a Lipóterend nagykeresztese, v. b. t. tanácsos,

Nádasdy Paulai Ferenc gróf, Fogaras örökös ura, váci püspök, Komárom megye örökös ura, v. b. t. tanácsos,

nádasi Tersztyánszky Imre, választott (cimzetes) püspök, pécsi kanonok,

bezlédi és kis-bákai Bémer László báró, vál. püspök, egri kanonok (kit az 1848/49-i szabadságharc után megfosztottak nagyváradi püspökségétől és ki 11 évi börtönt szenvedett a hazáért).

(A hercegprimás neve a jelzett időben azért nem szerepel a hétsz. tábla társbiráiéi közt, [megjegyzendő, hogy a hercegprimás, a kalocsai érsek és az országbíró nem ülnö-

kök, assessorok, hanem társbírák, co-iudexek voltak — ez volt a hivatalos címük —], mert akkoriban az esztergomi érseki szék üresedésben volt.)

A zászlósúrak és mágnások rendjéből való ülnökök (Assesores ex Dominis Magnatibus) a következők voltak:

ifj. Eötvös Ignác báró, tárnokmester (összes címeit l. fent),

Batthyány Imre gróf, Némethújvár örökös ura, kamarás, v. b. t. tanácsos, Zala vármegye főispánja,

zsadányi és törökszentmiklósi Almásy József, a Szt. István-rend lovagja, v. b. t. tanácsos, Gömör és Kis-Hont megye főispánja,

láczi Láczi József, a Szt. István-rend lovagja, v. b. t. tanácsos, Békés vármegye főispánja,

komori Bedekovich Lajos báró, kamarás, v. b. t. tanácsos, Körös megye főispánja,

mező-szegedi Szegedy Ferenc, kamarás, Verőcze megye főispánja,

perényi Perényi Zsigmond báró, királyi tanácsos, Ugocsa megye főispánja,

kisszántói Lányi Imre, kamarás, Ung megye főispánja.

(A fent előadottakból tudjuk már, hogy ha valaki nemes is volt csak, de főispáni méltóságot viselt, a főrendekhez, a zászl. urak és mágnások rendjéhez tartozott.)

A nemesek rendjéből való ülnökök (assesores ex DD. Nobilibus) a következők voltak:

pécsújfalusi Péchy Imre, a Szt. István-rend lovagja,

verebi Végh Antal, kir. tanácsos,

szirma-bessenyoí Szirmay Ádám, Jolcsva és Erdőbénye örökös ura, kir. tanácsos,

Matkovits István,

ádámföldei Bornemisza Gábor,

gosztonyi és kövesi Gosztonyi Pál, kir. tanácsos.

Két ülnök helye betöltetlen volt.

A hétszem. táblánál szervezve volt egy bányaugyi referenci állás is.

Az 1840. 15. t.-c. Pesten, Pozsonyban, Sopronban, Károlyvárott, Aradon, Debrecenben és Eperjesen elsőfokú váltó-

törvényszékeket állított fel. Ezekről a feljebbvitel a királyi táblához történt, mint «váltófőtörvényszék»-hez, ahol is a váltóügyek elintézésére az említett törvény egy külön tanácsot szervezett, mely állt egy elnökből és hat bíróból, kik nem az addig már meglevő bírákból voltak választandók, hanem kiket a király a régi bírákon kívül külön, ujonnan nevezett ki, úgy hogy a kir. tábla ülnökeinek száma az 1840. 15. t.-c. folytán héttel szaporodott. — A legfelsőbb fórum pedig az idézett t.-c. értelmében a váltóügyekre nézve a hétszemélyes tábla lett, hova a király két váltóügyi előadó-ülnököt, ki csakúgy szeptemvir-ranggal bírt, mint a többi hétszemélynök (a hétszemélyes tábla ülnökeit szeptemvireknek és hétszemélynököknek is nevezték), nevezett ki. A két új ülnök csak a szab. kir. városokból vagy a szabad kerületekből (jász-kún stb.) volt kinevezhető és csak váltóügyekben bírt üléssel és szavazattal. A hétsz. táblán váltóügyekben a régi bírákból és a két új váltóügyi előadóból álló (az elnökkel együtt) hetes tanács ítelt. — Ilyen váltóügyi előadó-szeptemvir volt pl. Császár Ferenc (nemesi előneve: kolgyári), a híres költő, amint ez a többi között kitűnik akadémiai székfoglaló értekezésének címéből.*

A királyi tábla (Tabula Regia Iudiciaria) szervezete ez volt:

Elnöke volt a királyi személynök (perszonális), ugyanaz tehát, ki az országgyűlésen a rendek tábláján elnökölt.

Kossuth perének idejében ezen tisztet Somssich Pongrác viselte. Teljes címe: «D. Pancratius Somssich de Saárd, s. c. et r. a. m. personalis praesentiae regiae in iudiciis locumtenens et consiliarius, i. ord. S. Steph. commendator, nec non i. com. Baranyensis s. comes». (Sáárdi Somssich

* «Az adós személye meg nem ítélhető. Székfoglaló értekezés, mellyel 1848-iki január 10-én a magyar akademiában tiszteleti tagul beköszöntött Császár Ferenc, váltóügyi előadó-hétszemélynök s a Kisfaludy-Társaság tagja». — Itt említem meg, hogy Pompéry János hagyatékában megvan Császár Ferenc «Aba király»-ának eredeti kézírata. A füzetre Pompéry reájegyezte: «Aba király. Tragódia 5 felvonásban. Írta Király József (Császár Ferenc). Első dolgozat. A szerző ajándoka.» A kézirat végén olvasható Császár Ferenc megjegyzése, hogy művét 1846. júl. 5-én fejezte be.

Pongrác úr, ő csász. és ap. kir. felsége személyes királyi jelenlétének helytartója a törvénykezésben, cs. és kir. tanácsos (ha fent többeknél azt irtuk «kir. tanácsos», ez csak rövidítés volt, a teljes, helyes cím: «csász. és kir. tanácsos»), Szent István jeles rendje középkeresztjének vitéze (tulajdonosa — fent akiknél azt irtuk, hogy «a Szt. István-rend lovagja», ez azt jelenti, hogy az illetők a rend kis keresztjét bírták — a «Commendator» azt jelenti, hogy az illető a rend középkeresztjét bírta), nemes Baranya megye főispánja.)

A kir. táblának volt továbbá két ülnöke a főpapok rendjéből (*Praelati tabulae*), kettő pedig a zászlósurak és főnemeseikéből (*Barones tabulae*), azután — mint a nemesek rendjének képviselői — a kir. táblánál ültek még: a nádor helyettese (al nádor, *vice-palatinus*), az országbíró helyettese (alországbíró, *vice-iudex curiae*), a nádori ítélőmester (*protonotarius palatinalis*), az országbírói ítélőmester (*protonotarius iudicis curiae regiae*), két személynöki ítélőmester (*protonotarius personalis praesentiae regiae*), a királyi jogügyek igazgatója (*causarum regalium director*), ki, ha őt mint felperest érdeklő ügyek forogtak szőnyegen, távolmaradt, 4 királyi ülnök (*assessores regii*), 2 érseki ülnök (*assessores archiepiscopales*), 8—10 számfeletti ülnök (*assessores supernumerarii*) s végül a bányaugyék előadója (*referens in montanisticis*).

Az alnádori, alszágbírói — nádori, országbírói stb. ítélőmesteri — s minden más egyéb itt felsorolt cím (kivéve a kir. jogügyek igazgatóját) csak az egyes bírói tisztek történeti eredetére emlékeztetett, az idők folyamán azonban semmi más egyebet nem jelentett, mint egyszerű kir. táblai bíróságot, ülnökséget és csak arra szolgált, hogy az egyes ülnökök közt való, az ancienitáson alapuló rangfokozatot jelezze. Így tehát az alnádori cím éppenséggel nem jelentette azt, hogy az alnádor a nádort a nádorságban, a kormányzásban, sem az alszágbírói azt, hogy az alszágbíró az országbíróat a főrendi táblán való elnöklésben vagy más országbírói teendőkben helyettesítette, mindez — mint mondtam — csak egyszerű királyi táblai ülnökséget jelen-

tett. A nádori, országbirói stb. ítélőmesteri cím sem jelentette azt sem, hogy ezek az ítélőmesterek a nádor, országbíró stb. nevében, megbízásából ítéltek, mert ezek is — mint mondtam — egyszerűen kir. táblai ülnökök voltak s a maguk nevében ítéltek, szavaztak a kir. táblán. Régen, századokkal ezelőtt persze e címek mind azt jelenthették, amit szó szerint kifejeztek.

Kossuth perének idejében a királyi tábla ülnökei a következők voltak:

A főpapok rendjéből:

dömötörii Németh György, c. apát, esztergomi kanonok,
Balassa Gábor, c. prépost, veszprémi kanonok;

a főnemesek rendjéből:

ifj. Nádasdy Lipót gróf, Fogaras örökös ura, cs. és kir. kamarás, Komárom megye örökös főispánja és főispáni helytartója,

vajai Vay Miklós báró, cs. és kir. kamarás, Borsod megye főispáni helytartója;

alnádor: kis-csoltói Ragályi Tamás;

alországbíró: niczki Niczky János, cs. és kir. tanácsos;

nádori ítélőmester: verebi Végh Ignác, cs. és kir. tanácsos (ez volt Kossuth perének előadója);

országbirói ítélőmester: gosztonyi és kövesi Gosztonyi Miklós, cs. és kir. tanácsos;

személynöki ítélőmesterek:

magyar-szögyényi Szögyényi László, cs. és kir. kamarás,
Dókus László;

a kir. jogügyek igazgatója: Beöthy Sándor, kiről még alább lesz szó;

Királyi ülnökök:

revisnyei Reviczky Imre, cs. és kir. tanácsos,

földvári és bernáthfalvi Földváry Ferenc,

magyar-nagy-sombori Sombory Imre, cs. és kir. tanácsos,
pacséri Császár Sándor, cs. és kir. tanácsos.

Érseki ülnökök:

moysfalvai Gyurtsányi Gábor, cs. és kir. tanácsos, al-
tárnokmester,

szerepi Kelemen János.

Számfeletti ülnökök:

nezettei Boronkay János, cs. és kir. tanácsos,
 hagyárosi Zalay Alajos,
 nagy-palugyai Platthy Gáspár,
 ocskai Ocskay Ignác,
 nagy-jeszeni Jeszenszky János,
 Széll Imre,
 neczpáli Justh Ferenc, cs. és kir. tanácsos,
 Noszlópy Ignác.

A bányaugyék előadójának állása üresedésben volt.

A királyi tábla rendes címe «Inclytus» (Tekintetes), a hétszemélyes tábláé «Nagyméltóságú» volt. Cimezték azonban mind a két táblát «Felséges»-nek is arra való célzással, hogy ítéleteiket a király nevében hozták.*

A királyi jogügyek igazgatójának (röviden «fiskus»-nak) hatásköréről bővebben szólni itt nem feladatunk. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy hűtlenség és felségsértés esetén ez lépett fel mint közvádoló és ez indított pert a kir. tábla előtt.

A királyi jogügyek igazgatója élén állt a «Causarum regalum directoratus officium»-nak (a királyi jogügyek igazgatósága hivatalának).

Kossuth perének idejében ezen állást bessenyői Beóthy Sándor töltötte be. (Teljes címe: «Camerae regiae Hungarico-aulicae consiliarius, causarum regalum per inclytum Regnum Hungariae director et s. Regni Hungariae coronae fiscalis, (A magyar királyi udvari kamarának tanácsosa, a királyi jogügyek igazgatója nemes Magyarországon és a magyar szent korona ügyésze (ügyvédje).

Alatta álltak és munkájában segítették: a «vice-director» (aligazgató) és 12 «regius directoralis fiscalis» (királyi igaz-

* Az «Inclytus» címet sok mindenre használták, így pl. az országra, a karok- és rendekre, a megyékre, a királyi táblára stb. — Eszerint a magyarban — kivéve, ha az országról volt szó, melynél talán a «felséges» fordítás felelne meg — az «Inclytus» helyett legtöbbször «Tekintetes»-t kell tennünk. (A megyéknél jobb a «nemes».) A főrendek címe a latinban «Excelsus» volt (Excelsi Proceres), szintűgy a hétszemélyes tábláé is.

gatói ügyész). Ez utóbbiak közt volt Eötvös József, ki Kossuthot katonai erővel elfogta és legelsőbb kihallgatta, és ki a Bach-korszakban cs. kir. főtörvényszéki helyetteselnökségig vitte fel.

A legfőbb kormányhatóságok voltak: a Kancellária és a Helytartótanács.

A «magyar királyi udvari kancellária» (Cancellaria Regia Hungarico-Aulica) élén a «magyar királyi udvari kancellár» (Cancellarius Regius Hungarico-Aulicus) állt.

Ettől meg volt különböztetendő az «ország fő és titkos kancellárja» (Summus et Secretarius Regni Cancellarius), ki I. Ferdinánd levele alapján mindég az esztergomi érsek volt, aminthogy e címet a hercegprimás ma is viseli. (Pusztá cimmé lett ez már 1848 előtt is.)

A magyar királyi udvari kancellárt tisztében segítette egy vagy két al-kancellár (pro-cancellarius). A magyar királyi udvari kancelláriának további személyzete volt: kancelláriai tanácsosok a főpapság, főnemesek és nemesek rendjéből, továbbá titkárok, fogalmazók és segédszemélyzet.

A kancellária által történtek a mindennemű királyi adományozások (az egyházi javadalmaké is), szintügy a nemesítések és általa adta ki a király a helytartótanácsához (nádorhoz) és megyékhez intézett rendeleteit.

Wesselényi Miklós báró perét Reviczky Ádám gróf, Kossuthét és az Ifjakét Pálffy Fidél gróf kancellársága alatt indították meg. Hogy emiatt az utóbbi ellen mennyire felzúdult az ország, alább láthatni a perek történetében. A perek befejezése után Pálffy ment és utódja Mailáth Antal gróf lett. Ugyanekkor lett országbíró — Cziráky Antal gróf helyett — Mailáth György, kinek fia — ugyancsak György — 1865-ben az utolsó magyar kancellár, a kiegyezés után pedig országbíró lett.

Az udvari kancelláriát «Excelsa»-nak (magas-nak) címezték.

III. Károly király és a magyar országgyűlés szervezték az 1723. 97—102. t. c.-ek erejével — a régi királyi

tanács újabb, megfelelőbb formájaként — a «királyi helytartó-tanács»-ot (*Consilium Locumtenentiale Regium*). Ez a kormánysház (dicasterium) egymaga megfelelt valamennyi mai minisztériumnak, — kivéve, hogy a legfőbb pénzügyi hatóság a «magyar királyi udvari kamara» (*Camera regia hungarico-aulica*), a legfőbb hadügyi hatóság pedig a bécsi «udvari haditanács» (*Hofkriegsrat*) volt. A helytartótanács hatáskörébe tartozott: az adóügy, a katonaság ellátása és elhelyezése az országban, az állam képviselete a vallásfelekezetekkel szemben, a tan- és nevelésügy, a közalapítványokra való felügyelés, az egészségügy, a közrendészet és könyvbírálat, a kereskedelem, közlekedés és földművelés, a posta, a gyámügyek, a nemesség nyilvántartása, az úrbéri kérdések eldöntése.

A helytartótanács elnöke a nádor, ennek akadályoztatása esetén a tárnokmester volt. Állt pedig e kormánysház 22 tanácsosból (*ad excelsum consilium regium locumtenentiale hungaricum consiliarius*, magyarul röviden: helytartótanácsos) a főpapok, főnemesek és nemesek rendjéből. Ezek mellé voltak beosztva az irodaigazgató, az alapítványi pénztárak igazgatója, az ú. n. *commissarius provincialis* (tartományi biztosság) fő- és aligazgatója, kik az adóbeszedését vezették, és a megfelelő nagy hivatalnoki kar.

A helytartótanács székhelye eleinte Pozsony, majd Buda volt. Ezen dicasteriumot is «*Excelsum*»-nak címezték.

A vármegye (*Inclytus Comitatus*, nemes megye, például «*Inclytus Comitatus Pesthiensis*», rövidítve «*Incl. Cttus Pesthiensis*», nemes Pest vármegye) nemessége, azaz a vármegye területén lakó nemesség hivatala volt — mint testület — a megye területén a kormánytól reábizott közigazgatási feladatokat elvégezni s ezenkívül még önkormányzatilag a közigazgatás számos más teendőjét is ellátni, továbbá a törvényhozás munkáját előkészíteni, végül mint elsőfokú bíróság a törvénykezés terén működni.

A megye nemessége — kivéve az igazságszolgáltatást —

mindezt a király által kinevezett főispán (*supremus comes*) és a saját kebeléből választott tisztviselői kar (hatóság, *magistratus*) vezetése alatt közgyűlésein (*congregatio*, — *generalis congregatio*), illetve az azokon hozott s a tisztviselőket kötelező, azok teendőit megszabó végzései (*conclusum*) erejével végezte, mely közgyűléseken minden, a megye területén lakó, vagy ha ott nem is lakó, de ott birtokkal bíró nemesnek joga volt megjelenni.

A közgyűlésen egybegyűlt nemesség címe «*Universitas Praelatorum, Baronum, Magnatum et Nobilium Comitatus X.*» (X. vármegye főpapjai-, zászlósurai-, főurai- és nemeseinek közönsége), röviden «*Status et Ordines Comitatus X.*» (X. vármegye karai és rendjei, vagy egyszerűen: X. vármegye rendjei) volt.

A vármegye, illetve a közgyűlésnek hatáskörébe tartozott: A törvények-, a király (kancellária) és helytartótanács rendeleteinek kihirdetése és végrehajtása; (a törvényteleneknek vélt rendeletek ellen a megyék a felséghez tiszteletteljes felterjesztéssel élhettek, sőt azokat félre is teheték, — viszont a király az így negligált rendeletek végrehajtására sokszor királyi biztost és katonaságot küldött a megye nyakára); a vármegyei tisztikar megválasztása; az országgyűlésre küldendő követek (minden vármegyéből 2—2) választása és ezek részére utasítások készítése; a közterhek (adók, szolgáltatások) kivetése a törvény alapján; a saját pénztárának (*cassa domestica*) ellátásáról való gondoskodás; a nemességek kihirdetése; az árvaügy; bűntettek esetén a közkereset elrendelése; a közbiztonságról való gondoskodás.

Fontosabb ügyek kezelésére, illetve tárgyalásuk előkészítésére a közgyűlés állandó vagy ideiglenes bizottságokat küldött ki kebeléből, melyek tőle szorosan függően működtek.

A vármegye tisztikarának élén az első- és másodalispán álltak (*Ordinarius et substitutus vice-comes*), kik között hogy az alispáni teendők miként oszoltak meg, a megyénként változó szokástól függött.

A megye egyes járásainak (*processus*) élén a fő- és

alszolgabírák álltak (iudex nobilium Ordinarius et substitutus, — a iudex nobilium-ból lett a még hivatalosan is gyakran használt «judlium» rövidítés; a latin «iudex nobilium»-nak a magyarban tulajdonképp «nemések bírāja» felelne meg, ámde mégis «szolgabíró»-t mondtak és mondtunk ma is, mert a legrégibb cím a latinban is «iudex servientium» azaz «szolgák bírāja» volt, miután az Árpádok korában a nemeseket «servientes (regis)», a «király szolgálói»-nak hívták (l. az arany-bullát), úgy hogy valamint a latinban a «iudex nobilium» egyértelmű a «iudex servientium»-mal, úgy a magyarban is a «szolgabíró» egy a «nemések bírāja»-val).

Mind az alispánok mind a főszolgabírák mellett esküdtek (iurati nobiles, iurati assessores, rövidítve: jurassores) működtek. Ezek a hivatalos teendők elvégzésében segédkeztek, de meg egyes ténykedésekkor, lettek légyen azok közigazgatásiak vagy bíróságiak, az alispánnak vagy főszolgabírónak egy-egy esküdt kíséretében kellett eljárnia, hogy a ténykedés hiteles, érvényes legyen.

A vármegye tisztikarához tartoztak, illetve szolgálatában álltak továbbá: a főjegyző és aljegyzők, az ügyész és alügyész (mindezekből voltak tiszteletbeliek is), az adószedők, végrehajtók, orvosok, sebészek, bábák, mérnökök és a várnagy, azután a közbiztonság ügye és más ügyek intézésére mindenféle biztosok, végül a hajdúk (huszárok).

A vármegye tisztviselőit tisztújító közgyűlésen választotta (restauratio), még pedig háromévenként.

Voltak perek, melyekben első fórum a főszolgabíró volt. Ennek ítélete csak úgy volt érvényes, ha ítélezéskor legalább egy esküdtet vett maga mellé.

Voltak perek, melyekben az első fórum az alispán volt. Ennek ítélete csak úgy volt érvényes, ha az ítélezéskor egy főszolgabírót és egy esküdtet vett maga mellé.

Voltak perek, melyekben az első fórum a megyei törvényszék volt (iudicium comitatense, vagy — és ez szokásosabb volt — sedes iudiciaria, rövidítve «sedria», például

«sedes iudiciaria comitatus Pesthiensis» (Pest vármegye ítélőszéke, azaz törvényszéke).

A vármegyei törvényszéknek elnöke a főispán, ennek akadályoztatása esetén az egyik alispán volt. Tagjai voltak: a főszolgabírák, az esküdtek és a táblabírák. («Táblabíró» latinul: «tabulae iudiciariae assessor»; pl. «Dominus X. Y., Incl. Cottus Pesthiensis Tabulae iudiciariae assessor», magyarul: «X. Y. úr, nemes Pest vármegye táblabírája», szóról szóra: «nemes Pest vármegye ítélőtáblájának — azaz törvényszékének — ülnöke».)

A megyék nemcsak a saját területükön lakó vagy birtokkal bíró nemes urak közül választották táblabíraikat, hanem megtiszteltetésképp más megyebeliek közül is. Így pl. Deák Ferencet, Kossuth Lajost és sok mást igen sok megye választott meg táblabírájának. (Innen az ilyen cím, hogy: «X. Y. úr, több nemes vármegye táblabírája».)

A vármegyei törvényszék mind polgári, mind büntető perekben ítélt. Tőle a felebbezés a királyi táblához történt, (kivéve úrbéri ügyekben, melyekben a helytartótanácshoz).

WESSELÉNYI MIKLÓS BÁRÓ PERÉNEK TÖRTÉNETE.

1. Wesselényi Miklós báró erdélyi pere.

Az 1834 júniusában megnyílt erdélyi országgyűlést az erdélyi megyékben heves ellenzéki agitáció előzte meg. Az országgyűlés szervezetének és a választások módjának kérdésében volt nagy az ellentét kormány és ellenzék között.

Nagyobb zavarok meggátlása végett a kormány az alkotmányt felfüggesztette és Wlassics, altábornagy és horvát bán személyében királyi biztost küldött Erdélybe

1834 februáriusában a kolozsvári polgárság és a királyi biztos mellé rendelt katonaság közt véres összeütközés támadt. Ezt leírja egy, Pompéry János hagyatékában levő, aláírás nélkül való levél.* Eszerint már februárius 9-én nagy volt az izgalom Kolozsvárt abból az alkalomból, hogy Gróf Kendefi Ádám («Erdélybe olyan mint nállunk Gr. Szécsényi István», — teszi hozzá a levél írója) báró Jósika, gubernátor báljából haza térve hirtelen meghalt. A nép, mérgezést gyanítván, a gubernátor kastélyára rohant és csak úgy lehetett lecsillapítani, hogy egy okos ember azt javasolta, hogy várják meg a boncolást és csak akkor

* A 4 oldalas írás címe: «A Kolozsvári Zendülés». (Az 1834-es évszámot e mellé Pompéry János írta oda.) Hogy ez az írás, bár így meg van címezve, mégis magánlevél, az kitűnik a befejező sorokból: «Könyven megértheted kedves Bátyám hogy az Deákoknak és a népnek igazsága van. — Ámbár tudom hogy te mindezeket tudod de még se vétkeztem hogy ezeket irtam». A levélből azt sem tudjuk meg, hogy kihez volt intézve? Pompéry Jánoshoz bizonyára nem, mert az 1834-ben csak 15 éves volt. Ő a levelet később valaki másnak a hagyatékából vagy írásai közül szerezte meg.

álljanak boszút, ha az mérgezést bizonyít. Mikor a boncolást végzett doktorok azt jelentették, hogy a szív gyökerénél egy életér megpattant és ez okozta Kendefi hirtelen halálát, sőt több orvos azt is mondta, hogy mikor a gróf megmerevedett testét spirituszban förösztötték, pattanás hallatszott a testben és talán akkor szakadt meg az ér: a nép lecsendesedett. Wesselényi Miklós báró ekkor is szerepelt, mert mikor Kendefi temetésére lóháton, kardosan Kolozsvárra érkezett és a grófi palotában gránátéros-örséget talált, ezt onnan «kardját kivonva» e szavakkal: «hát titeket, önkény jeleit, ki rendelt ide a hazafi házához? el-takarodjatok, mert ha tüstént kiontom is vérem, összekon-collak benneteket; én mondom: Wesselényi Miklós, hal-lottátok hirem!» — mondom — e szavakkal az örséget onnan elkergette. — Kendefi temetésén a többi között gróf Bethlen János is beszédet tartott, megesküdvén, hogy míg él, követni fogja Kendefi elveit. Erre az egész jelen-lező gyászoló gyülekezet is «három újját föltartva és tér-den állva» esküt tett. — Az igazi hadd-el-hadd februárus 11-én következett, amikor is délután 5 órakor gróf Nemest, a thesaurárius (kincstárnok) unokáját, ki a gubernátor palotájához pipázva közeledett, az ott álló strázsa «néme-lyek szerint leszúrta, mások szerint átdöfte». A gróf egyik társa erre a strázst pofon ütötte és a strázsa azután ezt is «leszúrta». «Nemes a szomszéd kávéházba szaladott, Hrabovszky alezredes onnan kihúzatta és egyenest a vár-tára vitette. Ezalatt az egész tanulóifjúság felfegyverkezett és a nép a gubernátor kastélyára rohant. De már akkor a faluról ott termett katonaság elfoglalta a várat, — a város két végéről is, a fellegvárból is őrizet rohant a piacra, — a kapuk bezáródtak, — a köznép a külvárosból kint szo-rult, — a harangokat félreverik, — a katonák lövik golyó-bisokkal az utcákon kint szorult ártatlan egyveleg népet, — a vér foly. — A Nemzeti Casinóból Erdély csillagai: Gr. Béldi, Gr. Bethlen János, B. Huszár Károly, B. Mikes János, Gr. Degenfeld Ottó deputációképp a gubernátorhoz men-tek, hogy állítana rendet. Mikor a kapun kifelé menének, Gr. Bethlen Jánost bejonéttal nyakon szúrták, a tántorgót

puskaagyával leütötték, B. Huszárt átszúrták és leütötték Gr. Degenfelddel együtt, B. Mikesnek a karját keresztül-lőtték.»* «Hatan vagy nyolcan maradtak a csatapiacon és számtalan kapott sebet. — A gubernátor minden ajtait és ablakait öszvetörték.» Végre a nép győzött és a katonaság megfutamodott. A gubernátor és az alezredes elbújtak. Šzűntelen hallatszott a kiáltás: «éljen a szabadság, éljen a respublika». «A református ifiúság semmiben sem vehetett részt, mivel bezárattak a Collegiumba a professoraik által.»**

Mindezeket Wesselényi Miklós báró szóvátette Kolozs megye 1834. márc. 10-iki közgyűlésén. Beszédéből*** kivesszük a következő mondatokat: «Gyilkolásra vetemedett zsoldosok betörték, berontottak ide azon közvéleményen keresztül, melynek emberi jogokrakta falait csak elvete-medettségg és önkény vezette durva lábak merték tapodni». «Ellenséges tábor van közöttünk béke közepette.» «Láttam ma ugyanazon bajonéteket büszkén villogni, melyek csak most valának hazafiak mellének szegezve, melyek csak most valának polgári ártatlan vérbe mártva.» «Hát nem volt-e polgári hallatlan bűn és nemzeti megsértés elég? Nem volt-e elég gyalázatos megrongáltatásunk?» «Miért árasztották ide ezen katonaságot (is)?» «Geszler kalapja ez.» «Mint gyalázatosan megvert gyermekekkel akarják a sújtó vesszőt csókoltatni.» «Ha erre mernék a békéntűrőt kényszeríteni, akkor a vad kényszerítőt, ha magával is, de a hetvenhetedik pokol legmélyebb fenekére sodorja.» «Az elkövetett istentelenség eddigelé csak a katonaság bűne volt, de most már magáévá tette azt az ural-

* Mikesnél a «báró» tévedés, mert az a Mikes, kiről itt szó van, gróf volt. — A sok át- és keresztül- és lelővést és -döfést és -szúr-ást, mint a kávéházba szaladott Nemes példája mutatja, nem kell megölésnek venni.

** A levél végén ez olvasható: «Tolvaj Jultsa lakadalmában lévén, Peccátánétól hallottuk a pesti zendülést, amely Német Ferentz felakasztásakor történt, kérlek tehát, hogy ha igaz, ird meg per Hypotiposim».

*** A beszéd teljes szövege megvan kézírásban Pompéry János hagyatékában.

kodás.» «Gyalázatos, rágalmazó feladás azt hitette el az uralkodással, hogy itt revolúció ütött ki.» «Helyhezetünk s Fejedelmünkhöz hű keblünk bizonyosan meg fog óvni a revolúció undokságától. Nincs itt soha, nem is lesz Erdély hazafia által okozott lázadás.» «A katonaság tűzte ki a revolúció zászlaját, az háborította a közcsendet, az lett nemzet- s felségsértővé s mégis ezt látszatik az uralkodás pártolni.» «Szomorú, veszélyes, ha az uralkodás nevetségessé lesz.» «Katonákkal van ezen város belseje megtömve, erős katonacsoportok járnak e várost éjjel, melyet csak a macskák illetlen nyávogása háborít.» «Belső meggyőződés, hogy ha a Fejedelem a dolog állásáról igazán lett volna értesítve, sem ily minket égető fájdalommal keserítő s meggyalázó, sem az uralkodást ily nevetségessé tevő lépéseket nem tett volna. Siessünk tehát voltaképpen értesíteni.» «Jaj azon országnak, hol a katonaságnak kell a rendet feltartani.»

A fent idézett, a februáriusi zendülést leíró és szintén ellenzéki forrásból eredő levél mintha azt bizonyítaná, hogy a kolozsvári nép éppen nem viselkedett oly békésen és ártatlanul, mint ahogy azt itt Wesselényi feltünteti.

Wesselényinek már ezen beszéde is nagyon felingerelte ellene a kormányt.

Miután az alkotmány felfüggesztését megszüntették és Wlassicsot menesztették, Esterházy Ferdinánd főherceget küldték királyi biztosul Erdélybe. Ez 1834. júniusában megnyitotta az országgyűlést.

A kormány nem engedte meg a rendeknek, hogy az országgyűlés naplóját kinyomassák. Wesselényi tehát könyomdat állított fel, ezt felajánlotta a rendeknek, kik azután ezen nyomatták az országgyűlés naplóját.

Ez okból Ferdinánd főherceg Wesselényi ellen 1835-ben az erdélyi királyi tábla előtt közkereset indítását rendelte el.

A királyi jogügyek erdélyi igazgatója: Gaál László kijelentette, hogy a keresetre törvényes ok nincs. Ezért hivatalából elmozdították. Az új igazgató azután valóban megindította a keresetet.

Ebben nemcsak a könyomda felállításáért, hanem gyermeknemzésért, egy embernek 18 évvel azelőtt történt megveréseért és vagy kettőnek megtépéseért, végül a katonafogásnak jószágain való meggátlásáért is kérte a fiskus Wesselényi elfogatását és példás testi büntetésben való elmarasztalását.

Bár Erdélyben az volt a törvényes gyakorlat, hogy közkereset senki ellen sem rendelhető el, ha az ellene felhozott vádakát előbb bíróilag meg nem vizsgálták, Wesselényit mégis ily előzetes vizsgálat nélkül fogták kereset alá.

Az erdélyi (marosvásárhelyi) királyi tábla azután Wesselényit 1835. márc. 17-re személyes megjelenésre idézte maga elé és bár a jelzett napon Wesselényi meghatalmazottja és ügyvédje megjelentek a tábla előtt, a tábla sem kifogásukat a per elővévése ellen, sem egyáltalában megjelenésüket tudomásul nem vette, hanem elővette a pert és ítéletet hozott, mely szerint «a személyes megjelenésre evocáltatott, de meg nem jelent alperes a felperes keresetében marasztaltatott», vagyis a tábla Wesselényi, mint makacsul (törvénytelenül) távollevő ellen a letartóztatást elrendelte, hogy azután mint jogos vizsgálati fogságban levő ellen folytathassa ő ellene a fiskus keresete alapján az eljárást.

A tábla ítélete — az alább idézendő forrás szerint — törvénytelen volt, mert:

1. Az erdélyi törvények csak erőszakos jószágfoglalások és szántszándékos gyilkosság esetében engedték meg a személyes megjelenésre szóló meghívást.

2. Az ily meghívást személyesen kellett a meghívottnak kézbesíteni, Wesselényi meghívását azonban csak letették az ő házában.

3. Az A. C. III. részének 14. címében az 1. cikk 1. pontja* szerint «az országon kívül időzők, ha személyesen idéztetnek, de meg nem jelenhetnek, ügyé-

* A. C. = Approbatae Constitutiones regni Transsilvaniae et partium Hungariae eidem adnexarum. Ez alatt értendő Erdély törvényeinek 1653. márc. 15-én az országgyűlés rendjeinek hozzájárulásával II. Rákóczi György fejedelemtől jóváhagyott gyűjteménye.

szeik által is megjelenhetnek, sőt atyjokfiai is megjelenhetnek helyettök és védelmezhetik őket. Már pedig Wesselényi mint magyar országgyűlési regalista (a magyar országgyűlésre királyilag meghívott főrend) a magyar országgyűlésre akarván utazni és útközben betegsége miatt Pesten megállapodván, távol volt, még pedig törvényesen volt távol Erdélyből és így a személyes idézés ellenére is (még ha az törvényes lett volna is és helyesen kézbesítették volna is neki) joga volt magát a tábla előtt ügyvédjével képviseltetni.

4. A megjelenésre nemcsak túlrövid határidőt: 15 napot szabtak Wesselényinek, hanem még mielőtt keresetet indítottak ellene Erdélyben, idézve volt ő már a magyarországi kir. tábla elé, hol inkább meg kellett neki jelennie mint az erdélyi tábla előtt, mert Magyarországon hűtlenségi perről volt szó, Erdélyben pedig csak egyszerű fiskális keresetről. — De meg fizikai lehetetlenség is volt, hogy Wesselényi 1834. márc. 17-én Marosvásárhelyt megjelenjen, mert nemcsak márc. 11-én, mikor magánlevélben értesült az idézésről, hanem még márc. 17-én is betegen feküdt Pesten. S ha még — orvosa tilalma ellenére — mindjárt márc. 11-én útra kelt is volna, akkor sem érkezhett volna márc. 17-re Marosvásárhelyre. Hisz 11-ikétől 18-ig még az orvosi bizonyítvány, melyet idéztetése hírére azonnal küldött s mely póstán ment, sem érhetett oda.

A kir. tábla ítélete ellen Wesselényi ügyvédje törvényes letiltó parancscsal (mandatum inhibitionalé-val) kívánt élni, mely minden ítélet végrehajtását törvény szerint 60 napra meggátolta s melyet minden ítélőmesternek és kormányszéki titoknak kötelessége volt a kérő fél számára kiadni. Mégis az ügyvéd csak nagynehezen birt ilyenhez jutni, és az is, ki neki azt kiadta: *Bertlef* titoknak, ezen kiadásért állását veszítette.

Bár az ügyvéd a kir. táblát az ítélet kiadásától eltiltotta, azt a tábla mégis kiadta és az erdélyi főkormányshoz átküldte. A főkormányshoz szintén nem vette figyelembe a mandatum inhibitionalé-t, hanem átküldte az ítéletet Közép-Szolnok vármegyének és Wesselényi elfogatását

vagy ha nem találnák meg, személyes leírásának beküldését parancsolta.

Közép-Szolnok megye, melynél az ügyvéd szintén beadta a mandatumot, visszaírt a főkormánysszékhez, hogy parancsolata nem teljesíthető. A főkormánysszék megújította parancsát s erre az alispán a személyes leírást a főkormánysszék elnökéhez: Estei Ferdinánd főherceghez bevitte. A személyes leírást a főkormánysszék az összes megyéknek s a magyarországi helytartótanácsnak is megküldte azzal, hogy Wesselényi bárki által és bárhol elfogattatván, kemény őrizet alatt Marosvásárhelyre vitessék.

Wesselényi folyamodást nyújtott be a felséghez, melyben leírt mindent, mi az eddigi eljárás folyamán ügyében történt. A felség leírt a főkormánysszékhez, hogy Wesselényi ügyében minden további lépést függessen fel s az eddigieket további felsőbb határozatig semmiseknek tekintse, továbbá, hogy az összes aktákat küldje fel Bécsbe és adjon számot eljárásáról.

A kívánt információkat maga Ferdinánd főherceg vitte fel Bécsbe és ott az erdélyi kancellária a kir. Tábla ítéletét és a főkormánysszék eljárását pártolólág terjesztette ő felsége elébe, aki azután mindent helyben is hagyott és az ítéletnek, illetve a főkormánysszék rendeletének végrehajtását elrendelte.*

Wesselényi erdélyi perének formális tárgyalására nem került a sor, mert a magyarországi kormány már csak azért sem szolgáltatta őt ki az erdélyinek, mert ő reá Magyarországon is szükség volt magyarországi pere miatt. Hogy egyébként ennek is mily enyhe volt a végső kifejlődése, Wesselényi betegsége miatt, azt látni fogjuk alább.

Az erdélyi keresetnek és az erdélyi királyi tábla az

* Valamennyi itt közölt adatot Wesselényi erdélyi pere lefolyásának egy, Pompéry János hagyatékában talált, kéziratban levő leírásából vettem. A leírás címe: «Veselényi Miklós b. erdélyi pöre». A végén ez a dátum olvasható: «költ 13-ik Juliusban 835. évben». A Pompéry hagyatékában levő írás másolat. Hogy az eredetijét ki írta: Kossuth-e, Benyovszky-e, Ágoston-e vagy melyik más kiváló jogász-tagja a 30-as évek ellenzékének, — nem tudom.

elfogatást elrendelő ítéletének is megszűnt minden jogi hatálya az Erdélyben is 1841-ben kihirdetett amnesztia folytán, amellyel a király nemcsak a Wesselényi, hanem a Kemény Pál báró, ifj. Bethlen János gróf, Incze György, Ertsei János, Csejdi János, Barabás Mihály, Koronka Márton, Jakab István, Nagy János, Orbán Márton, Simon Sándor, Kutassi József, Kakasi István, Incze János, Péterfi Dániel, Jánosi István, Nagy Antal és Kovács Péter ellen is az erdélyi kir. tábla előtt indított pereket beszüntette, illetve azok következményeit kegyelemből elengedte.*

Az amnesztiát hirdető királyi levélből ime megtudjuk, hogy Wesselényin kívül ugyanegy időben hány más ellenzéki férfiú ellen is indított pert a kormány Erdélyben.

2. Wesselényi Miklós bárónak magyarországi pöre.**

Wesselényi Miklós báró 1834. dec. 9-ikén Szathmár vármegye közgyűlésén beszédet mondott az örökváltság kérdésében.

E beszéd elmondására az adott alkalmat, hogy Szathmár vármegye, mely az 1832/6-iki országgyűlésre *Kölcsey* Ferencet szabadelvű utasítással küldte fel, ezen utasítást (mint sok más megye is) az úrbér-javaslatra nézve 1834-ik évi novemberi közgyűlésén visszavonta. Ez ellen szólalt fel Wesselényi. Felszólalásának nem volt eredménye, amiért is Kölcsey lemondott az országgyűlési követségről.

Wesselényi beszédében kifejtette,** hogy a királyok nem egyszer szólították fel az ország rendeit a jobbagyság sorsának könnyítésére, de a nemesség szűkkeblősége mind-

* A király leiratának másolata megvan Pompéry János hagyatékában.

** A Wesselényi magyarországi perére vonatkozó majdnem valamennyi okmányt kiadta már Jakab Elek a K. Papp Miklós szerkesztette kolozsvári «Történeti Lapok» 1875-i évfolyamában. — Én ezen előadásomban Pompéry János hagyatékából több oly forrást is felhasználok, mely még teljesen kiadatlan.

*** A beszéd teljes szövegét kézírásos feljegyzésben lásd Pompéry János hagyatékában.

annyiszor meghiúsította az üdvös reformokat. Katonát, adót csak a jobbágyság adott, anélkül hogy ezek megajánlásába beleszólása lett volna. — Később változtak az idők: a nemesség lett volna hajlandó a jobbágyságot helyzetéből felemelni, de a kormány állta útját e törekvésnek. A kormány csak színlelte a jóakaratot a jobbágyság iránt, valójában pedig mit sem óhajtott inkább, mint hogy annak elnyomatása tovább tartson. Ezzel ingerültségben akarta tartani a jobbágyokat a nemesek ellen. Félt, hogy ha a nemesek és jobbágyok megértik egymást s a jobbágyok is jogokat nyernek, a nemzet nagyobb erővel fog küzdehetni jogaiért, holott már az elszigetelt nemesség politikai jogai is terhére voltak a kormánynak. Így történt, hogy a jelen (1832/6-iki) országgyűlésen is a szabadelvűek által benyújtott úrbéri törvényjavaslat 5-ik cikke az örökváltásról megbukott. A megbuktatást a kormány óhajtotta, ódiúmat azonban a nemesség nyakába varrta azzal, hogy a megyékben megváltoztatta a szabadelvű utasításokat és így úgy tűnt fel a dolog, mintha a megbuktatás a megyék nemes közönségének műve lett volna. Csoda-e, ha ezért a jobbágyság keblében az elkeseredés a nemesség ellen nőtlön-nő és ha esetleg nyílt lázadásban tör ki? Mit fog akkor tenni a kormány? El fogja nyomni a lázadást és ennek fejében viszont az általa «megmentett» nemesség jogait fogja még jobban megnyirbálni.

Wesselényinek beszéde közben *Uray* másod-alispán felségsértést vetett szemére és szavai visszavonását követelte.

Wesselényi azonban — kijelentvén, hogy a felség szent személyét nem akarja még távolról sem belevonni beszéde keretébe — mindazt, mit a kormányról mondott, fenntartotta.

A Pompéry János hagyatékában levő szöveg szerint Wesselényi beszédében több demagogikus mondat között ez is előfordult: «A kormány a köznépet terhelő ocsmány képére parasztvédői és köznépoltalmazói álarcot tett fel, de amely alatt szívja ő annak egyfelől zsírját.»*

* Az alispáni rendreutasítás után Wesselényi még ezen kommentárt fűzte e mondathoz: «Nem háritom én a parasztság zsírja szivását

Mint Péchy Imrének, a hétszemélyes tábla birájának, a Wesselényi pere tárgyalásakor a szavazata megokolása végett mondott beszédében olvashatjuk, a szathmármegyei közgyűlésen résztvevő Péchy László, biharmegyei táblabíró és Wesselényi beszédéről értesítette Csanády Istvánt, aki közölte azt levélben atyjával: Csanády Ferenc főszolgabíróval. Csanády István levelében benne volt a fent idézett mondat is és a Csanády-féle levélről tudomást szerzett egy Zichy gróf útján a fiskus is

Ezen az alapon 1835-ben a fiskus hűtlenségi keresetet adott be Wesselényi ellen a magyarországi királyi táblánál.

A keresetben* azt olvassuk, hogy Wesselényi a törvényes hatalom ellen lázított, továbbá a kormányt — és mivel «király és kormány egy» — a királyt is megsértette. (Mint a fiskus mondta: «a királyi méltóságot megalacsonyította és a közcsendet és — bátorságot megháborította.») Ezért — az 1723. 9. t.-c. értelmében, mely szerint «azok, kik nyíltan a szent korona, királyi felség és az ország közállománya ellen támadnak és annak ellenszegülnek», a hűtlenség bűnét követik el, Wesselényi *hűtelenség* miatt büntetendő. A hűtelenség büntetése az idézett törv.-cikk szerint fej- és jószágvesztés volt.

A fiskus keresetében a Wesselényi ellen felhozott vádat (a hűtlenség vádját) nemcsak a szathmári (nagykárolyi) beszédből általunk is fent szószerint idézett mondattal («a kormány a köznépet terhelő ocsmány képére stb.) bi-

egyedül a kormányra; szivatik az másképp is, szívjuk azt mi is, s abból élünk, de ki tagadhatja, hogy a kormány is nem szívtá volna s nem szívna? Hát a milliommokra menő adó, melyet a fizetni alig tudó szegénységnek valóban csontja velejéből kell kisajtolni! Hát a milliokat felülhaladó élésadásbeli vesztesége azon parasztságnak, mely oly gyakran küzködik éhséggel! Hát gyermekeiknek életjök, kik a kormány parancsára fogatnak katonáknak! Mindez nem zsírja-e a parasztságnak s nem szivatott-e?»

* L. azt egész terjedelmében Pompéry János hagyatékában. Jakab Elek is kiadta azt a Wesselényi-per irományai közt. Jakab az irományokat minden magyarázat, feldolgozás nélkül, csak nyersen, szárazon adta ki.

zonyította,* hanem azon körülménnyel is, hogy Wesselényi az Ifjak pozsonyi kaszinójától levelet kapott és arra adott válaszában az Ifjakat bűnös dolgokra tüzelte.

Az Ifjak-nak vagyis az egész magyarországi országgyűlési ifjúságnak, melynek feje Lovassy László volt, levele 1834. június 5-ikén kelt, —** akkor, mikor az erdélyi országgyűlés megnyílt. Az ifjúság abban kifejezte Wesselényihez való ragaszkodását és az ő addig kifejtett ellenzéki működésén való csodálatát. Kifejezte abbéli hitét is, hogy a báró tovább is küzdeni fog a «sötétség» ellen. A levél így végződik: «Tudván, hogy a Báró mátkagyűrűjével a testvér két hazát jegyzette el, mi mint gyermekei éppen ezen két hazának, a Báróhoz mint anyánk mátkájához járulunk és kezébe tesszük eskünket: Hit, Törvény és Szabadság mellett!»

Wesselényi 1834. szept. 18-án felelt Kolozsvárról az Ifjaknak.*** Megköszönte az üdvözlést és buzdította az ifjúságot, hogy tovább is hiven kitartson nemes elvei mellett.

A per folyamán a hűtlenség vádjának még hatékonyabb bizonyítása végett a fiskus felhozta a következőket is:

1. Wesselényi bűnös célból levelezésben volt Kossuth Lajossal. (Kossuth lefoglalt iratai közt ugyanis találtak — mint erről alább, Kossuth pere történetében még bővebben lesz szó — egy levelet Wesselényitől, melyben ez azt írta Kossuth-nak, hogy Kossuth «minden lépése borstörés volt a német orr alá.» Ezen «német orr» alatt a fiskus szerint Bécs, azaz a király volt értendő; Wesselényi tehát — mondta a fiskus — levélben is megsejtette a királyt.

* A fiskus később, a per folyamán, beszerezte magát a Csanády-féle levelet is és abban Wesselényi egész beszédének feljegyzését — és ezt a periratokhoz csatolta. — Innen ered Wesselényi beszédének Pompéry János hagyatékában levő szövege, másolata.

** L. egész terjedelmében a levél másolatát Pompéry János hagyatékában.

*** Levelének egész terjedelemben való másolatát l. Pompéry János hagyatékában. A másolatra fel van jegyezve, hogy az eredetin Wesselényi pecsétjén e szavak olvashatók: «nunquam retro!» (sohasem hátrálni!). — E levelet Jakab Elek is közölte az idézett folyóiratban.

S általában már maga a pusztta tény is, hogy Wesselényi levelezett Kossuth-tal, bűn volt a fiskus szemében, mert — mondta — Kossuth ellen is hűtlenségi per volt folyamatban.)

2. Wesselényi összeköttetésben volt az Ifjak pozsonyi kaszinójával. (Nem szólva a fent említett, az Ifjak és Wesselényi közt történt levélváltásról, már maga a pusztta érintkezés, barátság is az Ifjakkal bűn volt, — mondta a fiskus, — mert azok ellen 1836-ban felségsértési pört indítottak.)

3. Wesselényi, már mikor pöre folyt, elfogadta *Lovassy* László köszöntő beszédét és arra adott válaszában helyeselte az Ifjak bűnös elveit, sőt azokért való még buzgóbb hevülésre tüzelte őket. (*Lovassy* László 1836, januárius 29-én Pesten, mikor Wesselényi az erdélyi országgyűlésről odaérkezett és az ifjúság fáklyászenével tisztelvén meg őt, átnyújtotta neki ajándéknak az ő (Wesselényi) arcképet, tartotta a fiskus által mind Wesselényi, mind — miként az Ifjak pere történetében látni fogjuk — az Ifjak ellen is vádpontul felhozott üdvözlő beszédet. Ebben *Lovassy* említést tesz arról, hogy éppen egy éve annak, hogy Wesselényi (1835. jan. 21-ikén) Erdélyben a «törvénytelen önkény és nemtelen erőszak ellenére» a szabad sajtó szolgálatára könyomdát állított; dicsőíti a szabad sajtó intézményeit és Wesselényit, ki állhatatosan küzdött «a sötétség és korlátot nem ismerő hatalom ellen»; megbélyegzi a hatalmat, hogy Wesselényit üldözi, ámde — mondja — «character nem retteg vissza pallostul... és vérpadon leg-hatalmasabb»; kifejezi az ifjúság ragaszkodását Wesselényihez, kit mindég védeni fog a közvélemény; szól arról, hogy ha majd annak ideje elérkezik, az Ifjúság vérét is feláldozza a szabadságért, békés polgárnak azonban békésen kell haladni akarnia, amint hogy Wesselényi is csak békés haladást akar; végül igéri, hogy hirdetni fogják mindég, mily alacsony üldöztetést szenved Wesselényi a nép ügye miatt.*

* A beszédet teljes szövegében l. *Pompéry János* hagyatékában. — Wesselényinek a beszédre adott válaszát ezen hagyatékban nem találtam meg.

4. Wesselényi Kossuth közreműködésével megküldte perének iratait a vármegyékhez, kérve azok támogatását. (Ezzel Wesselényi — a fiskus szerint — a megyéket a kormány és a legfőbb bíróságok ellen bujtogatta, lázította.)

Wesselényi idéztetése a királyi tábla elé 1835. május 4-ikére szólt.

Ennek hire menvén, az 1832/6-iki országgyűlésen elsőnek *Beöthy Ödön*, bihari követ szólalt fel Wesselényi mellett. Kimutatta a kormány részéről történt megsértését a szolás szabadságának és a sérelem orvoslása végett felírás küldését indítványozta a királyhoz. 1835. június 20-ikán *Balogh János*, barsi követ is felszólal Wesselényi ügyében; annak a szathmári közgyűlésen mondott beszédét magáévá teszi, perbe fogatását a szolás szabadsága megsértésének nyilvánítja s szintén felírást sürget a királyhoz.* A felírást a rendek el is készítették, de a főrendek visszavetették és nem engedték a király elé jutni. Balogh ellen pedig beszéde miatt szintén hűtlenségi keresetet indított a kormány és Bars vármegyét felszólította, hogy Balogh helyett, miután hűtlenség vádja alatt áll, új követet küldjön a diétára. A megye rendei 1835. július 25-ikén gyűltek egybe követválasztási közgyűlésre és követ gyanánt az országgyűlésre — visszaküldték Baloghot. Erre a kormány a keresetet Balogh ellen megszüntette. (Ezen pere Baloghnak megkülönböztetendő azon perétől, melyet — szintén hűtlenség címén — az Ifjak ügyében a barsi közgyűléseken tartott beszédei miatt indítottak később ellene s melyről alább, a Kossuth perével összefüggő kisebb perek tárgyalásakor lesz szó.)

Wesselényi ügyvédje: *Kölcsey Ferenc*** mindjárt az idézés megtörténte után azzal a kifogással élt, hogy országgyűlés van folyamatban (1832/36), tekintettel tehát az 1830-ik évi 6. cikkre, mely kimondja, hogy országgyűlés alatt táblai perek ne folyjanak, a per leszállítandó. Ezen

* A beszédet egész terjedelmében l. *Pompéry János* hagyatékában.

** A *Kölcsey* szerkesztette *egész védelem* megvan egykorú hű másolatban *Pompéry János* hagyatékában. — Ezt *Jakab Elek* kiadta már a *Tört. Lapokban*.

kifogást a tábla elutasította. Azután kifogást emelt Kölcsény a királyi ügyek igazgatója keresetre való joga, szintügy a Tábla illetékessége ellen Wesselényi ügyében. Ezen kifogászat is elvetette a Tábla 1838. júniusában és a védelem előadására záros határidőül 1838. augusztusát tűzte ki.

A per tárgyalása a Tábla teljes ülésén 1839. januárius 31-én és februárius 1-én volt; ekkor kerültek a vád és védelem egész terjedelmökben a tábla elé és ekkor mondta ki a tábla ítéletét, mely 3 évi börtönre szólt.

Ezen ítéletet a hétszemélyes tábla is megerősítette.

Kölcsény Ferencnek, mint védőnek, a kir. táblához intézett beadványaiból, továbbá a királyi tábla és hétszemélyes tábla biráinak az ítélet hozásakor szavazataik megokolása végett tartott beszédeiből,* végül Benyovszky Péternek Wesselényi perére vonatkozó észrevételeiből** megismerhetjük mindazon érveket, melyeket Wesselényi Miklós báró perében a vád és védelem használt.

Mint fent láttuk, a fiskus vádja a következő három pontban volt összegezhető:

1. A nagykárolyi beszédnek fent általunk is szó szerint idézett és a fiskus által a keresetben inkriminált mondata («a kormány a köznépet terhelő ocsmány képére» stb.),

2. Wesselényi összeköttetése az Ifjakkal,

3. összeköttetése Kossuthal és ezzel összefüggésben pere iratainak megküldése a megyékhez.

* Jakab Elek a Tört. Lapokban csak a hétszem. tábla biráinak beszédeit közli, Pompéry János hagyatékában megvannak mind a hétszem., mind a kir. tábla biráinak beszédei a következő két cím alatt: «A kir. Fiscusnak Wesselényi Miklós Báró ellen indított táblai notae perében a T. Kir. Itélő Táblán ítélet hozáskor tartott beszédek töredéke» és «A Fő Méltóságú Hét Személyes Táblán a Kir. Fiscusnak Báró Wesselényi Miklós ellen indított notae perében tartott beszédek tartalmok» («notae» a «nota infidelitatis» — azaz hűtlenség bélyege — hűtlenségből.) A kir. táblán a beszédek mind magyarok, a hétszem. táblán részben magyarok, részben latinok.

** Benyovszky Péternek, Kossuth Lajos ügyvédjének ezen észrevételeit, melyek magán feljegyzések, illetve ezek másolatát l. Pompéry János hagyatékában, hol ezek egy egészet alkotnak Benyovszkynak az Ifjak perére vonatkozó észrevételeivel.

Annak bizonyítására, hogy Wesselényi az inkriminált mondatot valóban mondta, a fiskus 60—80 tanút hallgattatott ki.

1. Egy részök azt vallotta, hogy Wesselényi azon mondatot *nem* mondta;

2. egy részök azt, hogy a zajos gyűlésen nem hallott semmit;

3. egy részök azt, hogy nem emlékszik már semmire;

4. egy részök azt, hogy Wesselényi ama mondatot valóban mondta ugyan, de ők (a tanúk) nem tudják, hogy milyen összefüggésben, milyen értelemben, vagy bárki sértésének szándékával-e?

5. hatan vallották, hogy a kérdéses mondatot igenis mondta, még pedig a kormányt támadó, sértő szándékkal.

Mindnyájan vallották, hogy sem a királyt nem sértette, sem nem lázított. — Így vallott a hat terhelő tanú közül még *Uray* alispán is.

Mindnyájan vallották, hogy Wesselényi beszédében a kormányt hevesen támadta, korholta, mint a bírák mondják, «mocskolta».

Csak egy tanú: a «tökéletlen» *Kovács* állította, hogy a királyt sértette és lázított az álladalmi rend és hatalom ellen.

A fiskus a tanúk 4-ik és 5-ik csoportja vallomásának alapján teljesen bebizonyítottanak állította, hogy Wesselényi az inkriminált mondatot mondta. E két csoportéval szemben az 1-ső, 2-ik és 3-ik csoport vallomását nem vette figyelembe, mondván, hogy ezek vallomása csak negatívus, tagadólagos, míg a 4-ik és 5-ik csoporté pozitívus, igenlőleges, ama mondatot egyenesen bizonyító, s amúgy is különösen az 5-ik csoportba tartozó tanúk vallomása minden más tanuénál hitelt érdemlőbb, mert az 5-ik csoportba tartozó 6 tanú felperesi tanú és hivatalban levő előkelő ember, míg a többi tanú hivatalos állás nélkül való, alsóbbrendű egyén.

Továbbá valamennyi tanú állítása következtében bebizonyítottanak vette azt, hogy Wesselényi a kormányt sértette, mocskolta.

Azon elvnél fogva tehát, hogy a király és kormány egy, hogy a kormányt a király személyétől elválasztani nem lehet, tekintet nélkül valamennyi tanú azon állítására, hogy Wesselényi a királyt nem sértette, megállapítottanak mondta, hogy Wesselényi a királyt sértette; szintűgy azon elvnél fogva, hogy a lázítás nemcsak tetteges feltámadás- és ellenszegüléssel történik, hanem szóval is, tekintet nélkül valamennyi tanúnak azon vallomására, hogy Wesselényi nem lázított, az inkriminált szavak lázító természetét tartva szem előtt, a lázítást is bebizonyítottanak állította — és mindezeknél fogva a hűtelenséget is.

A bírák közül azok, kik a tanúk vallomását épp úgy mérlegelték, mint a fiskus, kik továbbá szintén azon elvet követték, hogy a király és kormány egy és hogy lázítani szóval is lehet és mindezek alapján Wesselényit a királysértésben és lázításban és hűtlenségben bűnösnek vélték, a következők voltak:

1. a királyi táblán:

a) a personalis (Somsich Pongrác, ki a többséggel együtt 3 évre szavazott);

b) *Niczky János* (a lázítás ingerének nagysága kitűnik abból is, hogy oly messzire: Szathmárba is elment a gyűlésre; enyhítő körülménynek veszi, hogy miután Uray alispán figyelmeztette, megigazította magát; hogy továbbá Erdélyben született, nevelődött, ahol a *kormány*, *gubernium* nevezet szokásban van; a rendes büntetés alól (fej- és jószágvesztés) tehát felmenti és csak 3 évre ítéli);

c) *Végh Ignác* (még ha tényleg csak a dikasztériumokat is értette a «kormány» alatt, ki bizta azok megitélését privát emberre? — 3 évre szavaz);

d) *Szögyényi László* (még ha nem is akart lázítani, akkor is, tekintve, hogy közgyűlésen és diaeta alatt volt s hogy nagyállású férfi, nagy baj lehetett volna; de mivel következés nem lett, csak 2 évre szavaz);

e) *Dókus László* (szavainak olyan hatása lehetett volna, mint a zempléni kholera-zendülés; kormány király egy, mert kinek az akaratából cselekszik a kormány? mindaz, mit a kormányról mondott, a királyra is érthető; enyhítő

körülmény, hogy nagy lármában és ingerültségben történt; csak 3 év);

f) *Gosztonyi Miklós* (ha a dikasztériumokat is értette a «kormány» alatt, ki bizta azok megítélését privát emberre? tekintettel, hogy következés nem lett, csak 3 év);

g) *Boronkay János*, h) *Széll Imre*, i) *Justh Ferencz*, j) *Noszlopy Ignác*, k) *Kelemen János*, l) *Gyurcsányi Gábor* (mind 3 év);

m) *Nádasdy Lipót* gróf (2 év);

2. a hétszemélyes táblán:

a) *Végh Antal* (a felségsértés bevégzett tény, a hűtlenség szóval vagy jellel nyilvánított szándék által történik; Wesselényiben a szándék a rend felforgatására, a nemes-ségnek a felsőbbség ellen való felizgatására megvolt; de mivel következés nem lett, nem rendes büntetésre szavaz, hanem helyben hagyja a 3 évet);

b) *Batthyány Imre* gróf, c) *Gosztonyi Pál* (szintén helyben hagyják);

d) *Almásy József* (a kormány és a király egy, mert vannak ugyan dikasztériumok és consiliariusok, de azért a király mégis azt teszi, amit akar; a kormány tettei a királyéi; sok ember előtt, diaeta alatt tette; 3 év);

e) *Lányi Imre*, f) *Bornemissza Gábor*, g) *Lánczy József* és h) *Czirák Antal* gróf, országbíró-elnök (szintén helyben hagyják a 3 évet);

Az inkriminált mondatra és az ahhoz fűzött következtetésekre nézve Wesselényi védője a következőképen érvelt a fiskus ellen:

A 4-ik csoportba tartozó tanúk vallomása sokkal zavarosabb, semhogy azt figyelembe lehetne venni.

A 2-ik és 3-ik csoport vallomása nem számít.

Az 1-ső csoport vallomása szerint világos, hogy Wesselényi az inkriminált mondatot nem mondta.

Az 5-ik csoportba tartozó 6 tanú, ki azt vallja, hogy Wesselényi ama mondatot tényleg mondta, kifogás alá esik, mert 1. eleve is tagadván azt, hogy a felperesi tanúk akár azért, mert felperesiek, akár azért, mert hivatalban vannak és előkelő emberek, több hitelt érdemelnének, mint az

alperes tanúi, — mindjárt a levélíró Csanády vallomása is gyanús, mert ellenmondásba keveredett önnönmagával, levelében azt írván, hogy Wesselényi beszédéről csak Péchy László által értesült, később pedig azt vallván, hogy ő maga is hallotta ott a helyszínén a beszédet.

2. A felperes tanúi közül később többen visszavonták vallomásukat, többen megbánták (így pl. Kovács Sándor a közgyűlésen nyíltan mondta, hogy vétett Wesselényi ellen), többen személyes ellenségei voltak az alperesnek, többnek hamis valóságát, hiteztettségét tanúk igazolták;

3. érvénytelen a felperesi tanúk vallomása, mert meg-hiteltetésükön a felperes, a királyi fiskus, jelen volt, mi törvény és jó szokás ellen történt, s mi által a tanúkat befolyásolta, nekik imponált, — továbbá érvénytelen azért is, mert a nekik feltett kérdések suggestivusok voltak, amennyiben nem úgy voltak föltéve, hogy mit mondott Wesselényi, hanem hogy ezt és ezt mondta-e?

Az alperes ügyvédje tehát ezek alapján határozot-tan tagadta, hogy Wesselényi azon inkriminált mondatot mondta.

Az összes tanúk vallomásából kitűnvn, — érvelt tovább a védő — hogy Wesselényi sem a királyt nem sértette, sem nem lázított, miről a vármegye a per folyamán hivatalos bizonyítványt is adott, — s mivel lázítás (felkelés) egyáltalában csak tettel, de szóval nem követhető el, s mivel lázítás azon a szathmári gyűlésen már csak azért sem történhetett, mert azon jobbágy nem is volt jelen, a jelenlevő nemesek körében pedig Wesselényi szavai semmi tetteges következtetést nem szültek, így hűtelenség esete nem forog fenn.

Az igaz ugyancsak a tanúk szerint, hogy Wesselényi a kormányt erősen bírálta, támadta, de — mondta a védő — ez nem királlysértés, mert a kormány és a király nem egy.

A kormány bírálása pedig alkotmányos államban nem bűn, valamint nem bűn megyei közgyűlésen valamely indítványt tenni — mondta a védő végezetül — amiért is Wesselényinek semmi bűne sincs és egyszerűen felmentendő.

A védő érvelését teljesen magáévá tette a királyi táblán *Földvály* Ferenc, aki egyszerű felmentésre szavazott.

A védő érvelését szintén osztották, de nem annyira, mint *Földvály*, vagyis Wesselényit hűtlenségben ugyan nem marasztalták el, de azért mégis büntetendőnek vették.

1. A királyi táblán;

Vay Miklós báró, kinek véleménye az volt, hogy Wesselényi nem lázított, s ki hozzátette, hogy «szót nem lehet úgy itélni, mint tettet és szóval alig lehet lázítani», ki azonban elősmerte, hogy Wesselényi a királyt sértette, mert «nálunk nem úgy van, hogy: *rex regnat, non gubernat*, hanem: *rex regnat et gubernat*, tehát aki a kormányt sérti, sérti a királyt is.» Csak 1 évre szavaz.

2. A hétszemélyes táblán:

a) *Szirmay* Ádám, ki nem látja bebizonyítottnak, hogy Wesselényi az inkriminált mondatot mondta. Bebizonyítottnak látja azonban, hogy a kormányt mocskolta, becsutelenítő szavakkal élt ellene. Ez azonban 1723. óta nem hűtlenség többé. Nota nem lévén, hanem csupán a kormány ócsárlásának bűne forogván fenn, nem hagyja helyben a kir. tábla ítéletét, hanem annak lágyítását javasolja.

b) *Péchy* Imre, ki mindenben osztotta a védő véleményét, példákat is hozott fel a történelemből, hogy szóbeli nyilatkozatokat nem vettek hűtlenségnek, — és csak annyiban tért el a védő nézetétől, hogy azt, hogy Wesselényi a kormányt támadta, «mocskolta», bűnnek vette (egyszerűen csak bűnnek, nem királysértésnek, nem lázításnak, nem hűtlenségnek), de ezért is elég büntetésnek vélte a keresetet, a 4 évig pör alatt állást, úgy hogy tehát semmi további büntetést nem tartott szükségesnek és Wesselényit felmentette, megjegyezvén, hogy elég nagy baj az, hogy a kormány székek elvesztették tekintélyüket.

c) *Perényi* Zsigmond báró, ki elősmerte ugyan, hogy szóval is lehet lázítani és hűtlenségbe esni, de osztja a védő nézetét, hogy Wesselényi sem nem mondta az inkriminált szavakat, sem nem lázított, sem királyt nem sértett. Azt ő is bűnül tudta be Wesselényinek, hogy «gondatlanul,

szelesen, ócsárlóan, bizodalmatlanul» szólt a kormányról, de — mondta — ez bőven expiálva van az actioval, az annyi éven át pör alatt állással. Hogy saját szavait idézzem: «Gondoljuk meg, mit szenvedhetett egy olyan nemes érzetű, természetű oly gazdagon megáldott férfi, mint Wesselényi, annyi idő alatt megfosztatva munkásságától, közjóra hatásától s kerültetve, mint valami anathema alatt levő sok hazafiától. Gondoljuk meg azt is, mennyi kárt szenvedhetett, personaliter lévén citálva, azóta házi, családi dolgaiban, jószágaiban, mennyire árthatott a kétség, bizonytalanság testi egészségének, mily aggasztó állapotban vannak szemei az orvosi bizonyítvány szerint is». *Perényi* is úgy szavazott, mint *Péchy*.

d) *Kárász* Miklós sem látta hebizonyítva, hogy Wesselényi az inkriminált szavakat mondta, ő is csak azt tudta be neki bűnül, hogy a kormányt oly hevesen támadta és a tábla ítéletének enyhítésére szavazott.

e) *Matkovics* István ép úgy vélekedett és szavazott, mint *Kárász*.

Többi állítását (az összeköttetést Kossuthtal, a felség-sértést az ehhez írt «német orr»-os levélben, az összeköttetést az Ifjak Kaszinójával, az Ifjak tüzelését levélben és beszédben, a per iratainak megküldését a megyékhez) a fiskus a levelekkel és közismert tényekre való hivatkozással bizonyította, s mint fenn mondtuk, ezekhez is a felség-sértés és lázítás vagyis: hűtlenség vádját fűzte.

A bírák közül ezekben bűnt láttak: *Gosztonyi* Miklós (ki a per iratainak a megyékhez megküldésére úgy nyilatkozott, hogy Wesselényi le akarta rontani a bíróságok tekintélyét, mi több minden lázításnál; és hogy hogy mer egy ily hitvány privát ember a főtörvényszékek tekintélye ellen törni, holott még a király is megesküszik, hogy azok ítéleteit nem változtatja meg) és általában azok, kik büntetésre szavaztak, — míg ezekben nem láttak semmi bűnt sem azok, kik felmentést vagy a tábla ítéletének enyhítését javasolták.

Hogy még egyszer mindent összegezzünk, a következőt kell mondanunk:

Ha a birák beszédeit olvassuk, tagadhatatlan tény gyanánt áll előttünk, hogy mind a két táblán a birák túlnyomó többsége osztotta a fiskus abbeli véleményét, hogy Wesselényi *hűtlenség* bűnébe esett, de a többséghez tartozó birák közül esupán az egy *Jeszenszky János*, táblabíró, kit fenn nem is említettünk, szavazott a hűtlenség rendes büntetésére: a *fej- és jószágvesztésre*, míg a többi az *enyhítő körülmények* figyelembe vételével csak 3 évre, vagy pedig (de ilyen csak 1—2 volt) még ennél is kevesebbre szavazott; úgy hogy tehát a birák többségének véleménye így fejezhető ki: *«hűtlenség, de az enyhítő körülmények folytán nem halál, hanem csak 3 év.»*

Emellett a birák egy kisebbsége úgy vélekedett, hogy hűtlenség *nincs*, csak egyszerű kormányserzési bűn van és ennek büntetésül elég a kiállott vizsgálati fogság vagy legfeljebb még 1 év diktálandó.*

Egy bíró pedig: *Földváry Ferenc* semminemű bűnt sem konstatált.

Még egy kérdés tisztázása marad hátra:

Mikép vélekedjünk tisztán történelmi szempontból arról, vajjon mondta-e Wesselényi a fiskus által inkriminált mondatot vagy nem mondta-e?

Voltak tanúk, kik állították, hogy *nem* mondta.

Voltak, kik állították, hogy *mondta*.

A beszéd *Pompéry János* hagyatékában levő másolatában az inkriminált mondat benne van.

Kölcsey Ferencz, a védő ügyvéd, határozottan állította, hogy Wesselényi ama mondatot *nem* mondta.**

Mi hát az igazság?

Ha igaz az, hogy Wesselényi azon mondatot mondta,

* Arról, hogy a birák némelyike azt mondta: «nincs hűtlenség», és mégis ítelt, szavazott, — a három per jogi méltatásáról szóló fejezetben szólunk. Amit ott e kérdésről Kossuth perét illetőleg mondunk, alkalmazható Wesselényi perére is.

** L. a «per érdemét tevő kérdés»-re vonatkozó szóváltást, melyben Kölcsey azt mondja, hogy az egész pör tulajdonképp ezen a mondaton alapul és határozottan tagadja, hogy Wesselényi azt mondta.

akkor *Kölcsey* és *Wesselényi*, kivel *Kölcsey* bizonyára egyetértően járt el, valótlant állítottak. Ez azonban erkölcsi lehetetlenség.

Azért: bármiképp vallottak is a tanúk és bármi van is *Wesselényi* beszédének rendelkezésünkre álló szövegében, azt kell mondanunk, hogy *Wesselényi* azon mondatot *nem* mondta. Az úgy, abban a formában, melyben azt a fiskus felhasználta, sohasem hangzott el, azt csak *Csanády* írta le. Az igenis teljesen valószínűnek látszik, hogy *Wesselényi* olyanformát mondott, mint ami abban a mondatban van, de *más kifejezésekkel, nem azon szavakkal mondta.*

Ami a *Pompéry* János hagyatékában levő másolatot illeti, az

a felperesi okmányok alapján készült, az úgy adja vissza *Wesselényi* mondatát, ahogy azt *Csanády* az ő levelében elreferálta, ahogy az a fiskus tudomására jutott, ahogy az azt a perben felhasználta és ahogy azt néhány felperesi tanú (errare humanum est) megerősítette. A másolat tehát (egybevetve az összes tanúk és bírák, sőt a védő tanúságával is) a maga egészében és a lényegben nem apokrif irat, nem koholmány, hanem becses történelmi adat, — csupán azon kérdéses mondatra nézve tér el a történelmi valóságtól.

Mielőtt a királyi tábla ítéletét kimondta volna, Pest városát — 1838-ban a nagy árvíz csapása sújtotta. Ez alatt fejtette ki *Wesselényi*, feledve az üldöztetést, melyet szenvednie kellett, azon magát feláldozó, felebarátait mentő, dicső működését, melyről a történelem mindenkor magasztalólag fog megemlékezni.

De hiába volt ez és hiába a megyék felszólalásai, a királyhoz intézett feliratai *Wesselényi* érdekében, a királyi tábla mégis elítélte *Wesselényit*.

Még mielőtt a kir. tábla ítélete a hétszemélyes tábla elé került volna, *Deák* Ferenc 1839. elején felvitte *Wesselényi* kérvényét Bécsbe. Ebben *Wesselényi* azt kérte, hogy azon esetben is, ha a hétszemélyes tábla ítélete marasztaló lesz, engedjék meg neki, hogy súlyos és vaksággal fenyegető szembaja gyógyítása végett Graefenbergbe mehessen.

A marasztaló ítélet esetére Wesselényi a kérvényben szavát adja, hogy ha bajából kigyógyul, vagy ha az gyógyíthatatlannak bizonyul, rögtön jelentkezni fog a börtönbüntetés kiállítására.

V. *Ferdinánd* király megszánta Wesselényit és elrendelte, hogy *Majláth* Antal gróf, alkancellár (*Pálffy Fidél* gróf, főkancellár akkor már visszavonult hivatalából) elnököleg tárgyalja az ügyet.

Mind *Majláth* Antal gróf, mind *Stettner* és *Bartal* udvari tanácsosok pártolták Wesselényi kérését, szintűgy az államtanácsban *Majláth* György és *Pilgram* tanácsosok, valamint legfőbb fokon: a minisztertanácsban maga *Metternich* herceg is.

Igy történt, hogy a hétszemélyes tábla marasztaló ítéletének kihirdetése után Wesselényi Budán csak néhány napot töltött fogságban s azután — adott szava alapján — Graefenbergbe utazhatott.

(Ez utóbbi adatokat *Horváth* Mihály *Huszonötév*-éből vettem.)

Az 1839/40-iki országgyűlés végén kihirdetett királyi amnesztia Wesselényinek is visszaadta teljes szabadságát.

AZ IFJAK PERÉNEK TÖRTÉNETE.

1. Előzmények.

V. Ferdinánd király Bécsben 1836. május 17-én kelt levelében* azt írja József nádornak, hogy határozottan megtudta, hogy magyar ifjak minden törvényes és hagyományos rend felforgatására titkos társulatot alakítottak. A társulat tagjainak forradalmi elveik vannak, azokat terjesztik, sőt felségsértés bűnébe is estek, részint közvetlenül, részint közvetve — mint bűntársak, cinkosok és bűnpalástolók.

Erről a társulatról ír a nádornak Metternich herceg, államkancellár is 1837. jan. 2-ikán,** mikor már javában folyt a per az ifjak ellen, sőt már végéhez közeledett, s e levélhez mellékel egy hosszú jelentést, mely a bécsi rendőrségtől ered s a társulat megalakulásáról és működéséről szól.*** Ebben a rendőri jelentésben ezeket olvassuk:

Az utolsó (1832/36-iki) országgyűlés alatt több kancellista és juratus — az országgyűlési ifjúság excentrikus (túlzó) részéből† — Kölchsey és Deák által buzdítva, elhatá-

* Orsz. Levéltár. — Nádori titkos levéltár. — Exhibita ad politiam spectantia. — 1836. N. 28.

E levél 3 nap alatt érkezett Budára. Egyébként, mint az Okmánytárban közölt levelek keltezéséből és iktatásából látjuk, a staféta a leveleket Bécsből Budára 2 nap alatt, Prágából meg ugyanoda 4 nap alatt szokta lehozni. A régi jó világban is volt tehát valamelyes gyorsaság.

** Orsz. lev. — N. t. I: — Exh. a. p. sp. 1837. 12.

*** L. u. o.

† «Országgyűlési ifjúság» alatt értendőek:

1. Az ú. n. «kiskövetek», vagyis oly jogvégzett, esetleg már hivatalban is lévő fiatal emberek, kiket — megfelelő díjazással — a

rozta, hogy egy irodalmi egyletet alapít. Ez meg is történt 1834. júliusában. A vezetők Lovassy László, Pulszky Ferenc és Palóczy László voltak. Az egyesület számára külön alapszabályokat dolgoztak ki.* Ezen alapszabályok szerint a cél a tudományok művelése volt. Eleinte politikáról nem is volt szó. Mindazonáltal a tagok szelleménél fogva mindenki előtt nyilvánvaló lehetett, hogy az egyesület tulajdonképpen való céljául az ultraliberális elvek terjesztését tűzte ki — ellentétben az alkotmánnyal és az uralkodóház iránti hűséggel. Ez irányban volt iskola ez az egylet s nemcsak a pozsonyi ifjúságra, hanem az egész országra nézve. Ezért több higgadtabb tag — saját elszántából vagy öregebb jóakarói tanácsára és jövőjére való tekintettel — kilépett az egyletből, a kevés megmaradt tag közt pedig egyre nőtt a zabolátlanság, mint ezt a náluk lefoglalt írások bizonyítják. — 1835-ben (okt.-ben) a leghevesebbek

vármegyék követeik mellé rendelték, hogy az országgyűlésen azok mellett az írásbeli munkákat végezzék.

2. A «jurátusok», vagyis oly jogvégeztek, de ügyvédi vizsgát még nem tett fiatal emberek, kik valamely ügyvéd mellett gyakorlatilag készültek az ügyvédi vizsgára és egyúttal a kir. tábla valamelyik bírāja mellett, mint felesketett jegyzők (juratus notarius, innen «jurátus») működtek. Ezek azért voltak jelen az országgyűlésen, mert a kir. tábla tagjai, mint ilyenek, hivatalból tagjai voltak az országgyűlésnek s ezeket tehát oda ők is (a jurátusok) elkisérték.

3. A távollevő mágnások, főpapok és az özvegy mágnásasszonyok képviselőivel megbízott fiatal emberek: «a távollevők követei», latinul: «ablegati absentium», kikről alább, Kossuth perének történetében is lesz még szó.

Valaki egy személyben lehetett kiskövet is, jurátus is, ablegatus absentium is.

A távollevők követeinek az alsó táblán joguk volt ülésre és szólásra, de nem szavazásra. A kiskövetek és jurátusok az országgyűlés ülésein csak mint hallgatóság vehettek részt, de persze nem hallgattak annyiban, hogy az egyes szónokok beszédei közben nem tetszésüknek vagy tetszésüknek néha túlhangosan is kifejezést adtak. Ifjakról lévén szó, mondani sem kell, hogy mindig csak az ellenzéki beszédek tetszettek nekik.

* Mint alább a kir. jogügyek igazgatója egyik leveléből látni fogjuk, az eszmét az egyesület megalapítására Kölcsény adta, — az alapszabályokat Deák Ferenc dolgozta ki s az ifjak sokszor for-

egy szűkebb kört alkottak, mely gyűléseit főképp Lovassy Lászlónál tartotta. Ennek tagjai kötelesek voltak dolgozatokat készíteni — forradalmi szellemben, a király, a nádor, a monarchikus államforma, a minisztérium s a főurak ellen — s ilyen szellemet az országban is terjeszteni.*

Mindent egybevetve világos, hogy mindennek a mozgatója az országgyűlési ellenzék volt: Kölcsény, Deák, Bernáth, Madocsányi, Palóczy, Bezerédj, Borsiczky stb. — Kölcsény végleges távozása után főképp Wesselényi, Deák és Balogh befolyásolták az ifjakat — a külföldi demagógia mintájára, hogy az ifjak csinálják majd meg azt, mi apáiknak nem sikerült. Ez volt az oka az ifjúság zavargó viselkedésének az országgyűlés ülései alatt, hogy ugyanis a liberálisokat éljenezték, a konzervatívokat pedig lehurrogták. Annyira mentek, hogy Lovassy László egy órával az országgyűlés bezárása előtt a rendek termében nagy hallgatóságot felhítt a veszedelmes elvek terjesztésére, mondván, hogy csak a király és minisztérium az okai, hogy az V. és VIII. úrbéri cikk nem vált törvénnyé.

dultak tanácsért Wesselényi Miklós báróhoz is. — Pulszky Ferenc a Pesti Napló-ban 1883. május 27-én megjelent «Egy epizód a pozsonyi országgyűlési élethől» című cikkében azt írja, hogy az országgyűlési ifjúság léhaságának, korhelykedésének megszüntetése végett először ő pendítette meg egy ifjúsági szabadelvű olvasótársaság eszméjét és ennek elsőkül Dániel Antalt, Vukovics Sebőt, Palóczy Tamást és Ormos Zsigmondot nyerte meg. — Ez nem zárja ki azt, hogy Kölcsény és Deák is buzditották az ifjúságot egy ilyen társaság megalapítására. — Pulszky azt is írja, hogy az ifjak Deákhoz fordultak alapszabálytervezetért s hogy az azt el is készítette, de azután az ifjak, kiknek Deák mérséklete nem mindenben tetszett, sokat változtattak azon. Azt is meg tudjuk Pulszky cikkéből, hogy az alapszabályokat semminemű fölsőbb hatóság sohasem hagyta jóvá.

* Pulszky Ferenc említett cikkében élénk színekkel festi, hogy a kormány és a konzervatív párt mily ellenszenvvel volt az egyesület ellen s említi, hogy ezek nyomására, fenyegetéseire (hogy a jurátusok majd nem tehetnek ügyvédi vizsgát, — a perszonális Pulszky előtt még Martinovicsékat is emlegette) a legtöbb tag ki is lépett abból és az lassanként kártyaklubba sülyedt. — Ez nem áll ellentétben a bécsi rendőrség említette «szűkebb kör»-rel s az ugyanaz említette, e körben kifejtett szellemi, agitatórius működéssel.

Eddig a bécsi rendőrség jelentése. Ilyen egyesületet alakítottak az ifjak Pozsonyban 1834-ben. Az egyesületet *Társalkodási Egyesület*-nek vagy *Pozsonyi Kaszinó*-nak hívták. Horváth Mihály a *Huszonöt év* történetében ezt írja: «Az egyesület célja az emberi jogok terjesztése, szel-leme demokratikus és republikánus, gyűlései, melyekre egy Bezerédj István és Balogh János is eljártak, nyilvánosak voltak». Ugyancsak Horváth Mihály megnevezi az ifjúság vezető tagjai gyanánt *Szemere Bertalant*, *Vukovics Sebót*, *Pulsky Ferencet*, *Pázmány Dénest*, *Bojtor Endrét* és *Décsey Lászlót*.*

Az ifjúság vezérei s egyszersmind a pozsonyi kaszinó miatt üldözésbe vettek között azonban első helyen *Lovassy László* állt ki, a *Kaszinó*-nak lelke volt.

A biharmegyei Gyarak faluban született Lovassy István és Illésy Erzsébet szülöktől.** Neveltetése, kiképeztetése tekintetében legtöbbet anyai nagybátyjának: Illésy Jánosnak köszönt, ki sokat foglalkozott vele, őt tanítgatván. Első szerelme Pyber Adelhaid volt, kinek képét hiven őrizte lelkében később is, mikor a spielbergi börtönben synylődött s onnan megzavarodott elmével kiszabadult.*** A pozsonyi 1832/36-iki országgyűlésre, mint nevezett nagybátyjának, Illésy Jánosnak, ki a Nagykúnság kapitánya volt, irnoka került fel.† Maga írja magáról, hogy a hazaszerezetet azon országgyűlés ébresztette fel benne, az alatt kezdte műveltsége körét is tágítani, — felkeltvén benne a kedvet a komoly tanulásra a «politikai vitatások és társalkodás».†† Az Ifjak egyesületében kifejtett működéséről alább, a per-

* Huszonöt év. II köt. 39. 40.

** L. Ferd. kir levelét József nádorhoz 1836. május 17. — O. L. — N. t. I. — E. a. p. s. 1836. N. 28. — Születése éve: 1816. L. Lovassy Andor cikkét a Budapesti Hírlap 1912. márc. 14-iki számában.

*** Lovassy Andor id. cikkében azt írja, hogy Lovassy László menyasszonya Thúrzó Salome, Thúrzó János bihari alispánnak a leánya lett, ki, míg vőlegénye a börtönben volt, bánatában meghalt.

† József nádor levele Beöthyhez, a k. jogügyek igazgatójához, 1836. május 30. — O. L. N. t. I. E. a. p. s. 1836. N. 49.

†† L. Lovassy László 1840. júl. 13-ikán kelt levelét — Pompéry János hagyatékában.

ben folytatott bizonyításról szóló fejezetben, bőven beszélünk még.

Ő rajta kívül, mint a pozsonyi kaszinó tagjaira, még három ifjúra süjtött le a kormány bosszúló keze. Ezek: Lovassy Ferenc, Tormássy János és Lapsánszky János. (Ez utóbbit azonban csak szinleg fogták el, mert ez áruló, kém volt — mint azt alább látni fogjuk.)

Lovassy Ferenc is a biharmegyei Gyarakon született. Édesatyja: Lovassy Mihály, László atyjának: Istvánnak, testvére volt. Az országgyűlésen Budaházy Antal, bihari követ († 1836. május 14-én Pozsonyban) mellett működött irnokként.*

Tormássy János békésmegyei, gyulai születésű volt. Atyja: Tormássy Lajos, megyei főorvosi tisztet viselt Békésben.

Lapsánszky Mármarosból származott.**

Ezek pozsonyi működéséről is a perbeli bizonyításról szóló fejezetben beszélünk bővebben.

Csak e négy ifjút fogatta el a kormány, — csak ezek ellen indított felségsértési pert.

A többi, a pozsonyi egyesületben s az imént említettek perével kapcsolatban szereplő ifjúról alább, a «büntársak» fejezetében lesz szó.

Most még csak arról valamit, hogy miképp gondolkodott az ifjak egyesületéről a bécsi kormány, jobban mondva, annak feje: Metternich herceg? Ezt élénk színekkel festi elejbénk Metternichnek 1837. jan. 7-kén kelt levele,*** melyben a mindenható államkancellár József nádor kérésére előadja a dologról az ő államrendészeti szempontból való nézetét.

A nádor — írja Metternich — jól ismerheti az ő véleményét az ifjúsági egyesületekről s azok veszélyes voltáról a hazára és az amaz egyesületekben résztvevőkre nézve.

Neki lelkiismerete parancsolta, hogy e kérdésről ne

* Fráter Mihály, bihari első alispán levele József nádorhoz. O. L. N. t. I. E. a. p. s. 1836. N. 46.

** Lásd Ferdinánd király fent idézett levelét.

*** O. L. — N. t. I. — E. a. p. s. 1837. N. 12.

hallgasson. Húsz év óta állandó tárgya ez hivatalos gondjainak.

Az ifjúsági egyesületek keletkezését, gyors kiterjedését, kiszámíthatatlan következéseit — mind ismeri. Mivel mind egyfajtajú, mindenütt felhívta reájuk a kormányok figyelmét.

Fájdalom, nem ért el elegendő eredményt.

A jövő megmutatja majd, hogy mennyire terjedt el már a baj Magyarországon?

Az ifjak ellen indított per nem sokat használ, mert csak egyeseket sújt s nem az egészet.

Itt más eszközök kellenek.

Tekintve a kormány erejének teljes hanyatlását Magyarországon, a legtöbb nemzeti jó: a belső béke — a vak-sorsra van bízva.

Bocsásson meg neki a nádor, hogy ily sötétnek látja a jövőt, de neki a nádor előtt kötelessége nyíltan beszélni.

1819-ben a karlsbadi congressusra az ifjúság üzelmei adtak okot. Hogy ő akkor nem tévedett sem a veszély nagyságára, sem az ellene használandó eszközökre nézve, azt Németországban minden párt régen elősmerte.

Ha Németországban van még rend és ragaszkodás a fennálló kormányokhoz s régi erkölcsökhöz, ez Karlsbad érdeme. Ha Olaszország még él, ez a bécsi udvarnak köszönhető.

Franciaországban a királygyilkosság napirenden van. S ennek oka: az ifjúsági egyesületek, melyek feltalálója Mazzini.

Ma van egy ifjú Magyarország, épp úgy, mint ahogy van egy ifjú Olasz-, egy ifjú Francia- és egy ifjú Helvétország.

Ő látja a külföld hatását Magyarországra.

Hogy mindennek mi lesz az eredménye, világosan meg van írva a sors könyvében.

Két rendszert lehet követni: a megelőzőt és a büntetőt. Az első sokkal jobb, mert emberiesebb is.

De ha megkéstünk vele, már csak az utóbbi marad hátra, mi egyben a kevésbé eredményes is.

Félő, hogy az előbbinek már a határához értünk.

2. Az elfogatások.

V. Ferdinánd király 1836. május 17-én kelt levelében* kijelentvén, hogy szent kötelessége a rendet és alkotmányt fentartani és az ifjak egyesületéből kiindult agitáció szülte, egyre nagyobbodó veszedelem ellen fellépni, meghagyja József nádornak, hogy szigorú titoktartás terhe alatt hívja fel Beöthy Sándort, a kir. jogügyek igazgatóját, Lapsánszky János, Lovassy László, Lovassy Ferenc és Tormássy János elfogására és bebörtönözésére. Az elfogás — írja a király — éjjel, katonai erővel történjen; az elfogottaknál lefoglalt iratokról készítsenek pontos jegyzéket; ennek és az iratoknak másolatát a kir. jogügyek igazgatója a nádor útján küldje fel ő hozzá; úgy a nádort, mint az igazgatót és minden hivatott tényezőt felelőssé tesz e parancs sürgős teljesítéseért és a titoktartásért; úgy az elfogásokról, mint az elfogottak ellen indítandó per menetéről havonként jelentést vár.

Ezen parancsot a nádor 1836. május 20-án kelt levelében** közli a kir. jogügyek igazgatójával. A maga részéről még azt az utasítást adja, hogy Pesten, hol Lapsánszky ez időszerint tartózkodik, az elfogás hajnal felé, mikor az utcák üresek, történjen s a foglyok, kiket katonai erővel fogjanak el, katonai őrizet alatt is maradjanak. A kiket vidéken fognak el, azokat katonai fedezettel hozzák fel Pestre, úgy hogy az úton senkivel se érintkezhessenek és semmi feltűnés se legyen. — Haladéktalanul fel fogja szólítani — írja a nádor — az ország katonai főparancsnokát, hogy a k. j. igazgatójának kellő katonai erőt bocsásson rendelkezésére. A bihari és békési katonaság parancsnokai parancsot fognak venni a főparancsnoktól, hogy az illető megyékbe érkező kir. ügyészek mellé katonaságot adjanak. E parancsokat a kir. ügyészek kapják kezökbe s ők fogják azokat a parancsnokoknak megmutatni. A két kir. ügyész Biharba (a Lovassyak) és Békésbe (Tormássy megyéjébe)

* Orsz. Levéltár. — Nádori titkos levéltár. — Exhibita ad politiam spectantia. 1836. N. 28.

** O. L. — N. t. l. — E. a. p. sp. — 1836. N. 28.

sürgősen indítsa el az igazgató. Az ügyészeket az elfogásra, az elfogottaknak Pestre kísérésére, valamint azok iratainak lefoglalására vonatkozó és Bihar, illetve Békés megyéhez intézett rendelettel a nádor fogja ellátni. Úgy ezen rendeletek, mint a főparancsnok említett parancsai az igazgatóhoz haladéktalanul le fognak érkezni, hogy azokat az ügyészeknek átadhassa. A megyéknek szóló rendeleteket az ügyészek csak szükség esetén használják fel.

Ezek értelmében ugyancsak május 20-iki kelettel átirat a nádor Lederer Ignác báró, — lovassági tábornok, — magyarországi parancsnokló tábornokhoz is,* hogy Pesten a kir. jogügynek igazgatója mellé katonaságot rendeljen ki s adjon a bihari és békési katonai parancsnokoknak parancsot, hogy ők is támogassák katonai erővel az illető megyékbe érkező s ezen parancsot előmutató kir. ügyészeket, hogy így azután a király által rendelt elfogásokat végre lehessen hajtani. A nevezett katonai parancsnokoknak szóló parancsokat Lederer küldje a nádorhoz, ki ezen levelében Lederert is a legnagyobb titoktartásra szólítja fel.

Mindezek alapján Beöthy, a kir. jogügyek igazgatója, már május 21-én jelenti a nádornak, hogy Biharba Hollósy, Békésbe Fluck kir. ügyészt küldte le, kik még 20-ikán este 10 órakor elutaztak, — Pesten pedig Lapsánszkyt Feyes kir. ügyész 20-ról 21-re virradó éjjel éjfélután félegykor katonai erővel már el is fogta és a pesti József-kaszárnyába (értsd a Neugebäude-t, az Újépületet) vitte.**

Tormássy Jánost Fluck kir. ügyész, május 22-én fogta el Békésgyulán szülei házánál. Az elfogás itt is katonai karhatalommal történt s Tormássyt is Pestre hozták az Újépületbe.***

Bihar vármegye 1836. június 13-ikán és a köv. napokon tartott közgyűlésén felolvasásra került *Szalontai Lovassy Mihály* előterjesztése, melyben előadja, hogy néhány

* O. L. — N. t. l. — E. a. p. s. — 1836. N. 28.

** O. L. — N. t. l. — E. a. p. s. — 1836. N. 32.

*** Békés megye 1836. jún. 30-iki és okt. 24-iki közgyűléseinek tárgyalása. — L. Kossuth Lajos, Tvhát. Tudósításai, I. 26. s köv. II. 45. s köv.

nappal ezelőtt háza népét éjjeli nyugodalmából egy katonai csoport felriasztotta és *Ferenc* fiát egy magát királyi fiscusnak nevező ismeretlen egyén közbenjárásával — nem tudni, miért és hova — elhurcolta.*

Lovassy Ferenc elfogását a nádornak megírta Fráter Mihály, bihari első alispán is 1836. május 29-ikén kelt levelében.** Az alispán azt is írja, hogy Hollós kir. ügyész, Bretfeld báró altábornaggyal lépett érintkezésbe és egyben tiltakozik a katonai erővel, a megyei hatóság megkerülésével történt elfogás, mint a polgári jogrend megsértése ellen s kifejezi abbeli reményét, hogy Ófelsége világszerte ismert kegyességével fogja az ifjúság bűneit elbírálni.

Lederer báró lovassági tábornok, katonai főparancsnok, 1836. május 27-iki kelettel írja a nádornak,*** hogy az aradi várparancsnoktól stafétával küldött jelentést vett, hogy május 24-ikén d. u. 5 órakor Fix, tiszthelyettes (Fähnrich, zászlós), a Máriássy gyalogezredből Lovassy Ferencet 2 ulánus fedezete alatt a bihari Szalontáról azon hírrel hozta az aradi várba, hogy Hollós József, kir. ügyész is hamarosan oda fog érkezni bővebb utasítással. Hollós este 10 órakor meg is érkezett Aradra s mondván, hogy Lovassy Lászlót nem bírta megtalálni, meghagyta, hogy Ferencet verjék vasra és addig tartsák Aradon, míg további parancs nem jön felülről. A várparancsnok — írja Lederer — azt is jelenti, hogy ha Lovassy Ferenc hosszabb ideig marad Aradon, nagyobb vigyázatra lesz szükség. Kéri tehát (Lederer) a nádort, hogy adjon utasítást, hogy a foglyot mikor és mely úton hozzák Pestre?

Ugyanazt, mit Lederer, jelenti Beöthy, a k. j. igazgatója is a nádornak 1836. május 27-iki levelében — a Hollós, kir. ügyésztől vett felterjesztés alapján.†

A nádor visszaírt még május 27-én Beöthynek, hogy Lovassy Ferencet rögtön hozzák Pestre.††

* Kossuth Tvh. Tud.-ok. I. 39.

** O. L. — N. t. l. — E. a. p. s. — 1836. N. 46.

*** O. L. — N. t. l. — E. a. p. s. — 1836. N. 37.

† U. o. N. 39.

†† U. o. N. 37.

A Lederer-hez intézett nádori utasításban (szintén május 27-ről)* benne van, hogy Lovassy Ferencet katonai fedezet alatt kell Pestre hozni, úgy hogy az úton senkivel se érintkezessen — a nagyobb városok lehető elkerülésével — és csak akkor kell őt vasra verni, ha szökéstől lehet tartani.

Lovassy László elfogását már majdnem elejtették.

Lederer báró, lovassági tábornok, írja József nádornak,** hogy Hollós kir. ügyész, elhelyezvén Lovassy Ferencet Aradon, még 25-én visszautazott Biharba, hogy ott Lovassy Lászlót megtalálja, de az aradi várparancsnok véleménye szerint ez nehezen fog sikerülni, mert Lovassy Ferenc elfogásának híre, mint futótűz terjedt el.

Beöthy, a kir. jogügyek igazgatója, a nádorhoz intézett, május 27-én kelt levelében*** az írja, hogy Hollós azt jelentette neki, hogy Lovassy Lászlót kikutatni nem bírta, s így ő utasította Hollósyt, hogy mivel most már Lovassy Ferenc és Tormássy elfogásának híre ment s így Lovassy László elfogására alig lehet remény, Hollós küldje Lovassy Ferencet Pestre s ő maga is térjen oda vissza.

A nádornak nem tetszett a dolog, azért május 28-án visszaírt Beöthynek,† hogy mivel Lovassy László a főbűnös s Ferencnél alig találtak iratokat s azok java bizonyára Lászlónál van, így nagyon szükséges, hogy Lászlót elfogják, iratait lefoglalják, — amiért is minden lehető módon tudakolják ki hollétét.

Két nappal később újra írt a nádor Beöthynek, hogy Lovassy László az országgyűlés végétől pünkösdig a Nagykúnság kapitányánál: Illésy János, rokonánál tartózkodott s akkor onnan ismeretlen helyre távozott.††

Erre a felvilágosításra azonban nem volt már szükség, mert Hollós Lovassy Lászlót még aznap elfogta. A sze-

*. U. o. N. 37.

** 1836. május 27. Orsz. Levéltár. Nádori titkos levéltár. Exh. a. p. sp. 1836. N. 37.

*** O. L. — N. t. l. stb. — N. 39.

† U. o. N. 39. †† U. o. N. 49.

rencsétlen ifjú, ahelyett, hogy elbujdosott volna keresői elől, ami abban az időben könnyen sikerülhetett volna, maga ment elejbök.

Bihar vármegye fent idézett közgyűlésén Thürzó főszolgabíró ezeket jelenti:

Május 30-ikán *Lovassy László* eljött ő hozzá, mondván, hogy bár felette beteg, ami rajta nagyon meg is tetszett, hallván mégis, hogy a kir. ügyész őt elfogás végett keresi, noha távolról sem képes ennek okát elgondolni, nehogy lappangani akarás gyanújába jöjjön, polgári kötelességének véli a nála (Thürzónál) — mint törvényhatósági tisztviselőnél — való jelentkezést. Erről Thürzó azonnal értesítette az alispánt; mielőtt azonban még válasz érkezhetett volna, Hollósy kir. fiskális ugyanezen napon újra megjelent Nagyváradon s Thürzótól megértvén *Lovassy László* ottlétét, azt monda, hogy kiméleltből este fogja őt elvitetni, amint hogy éjjeli 11 órakor *Nagy József*, esküdt lakásáról, hol *Lovassy László* szállott volt, egy katonatiszt s három közember kíséretében betegen el is vitette.

Jún. 2-ikán Hollósy, kir. ügyész, már azt írja Beöthynek, hogy *Lovassy László* az Újépületben van,* július 4-ikén pedig utólagosan még ezeket jelenti ezen ifjú elfogásáról:**

Mikor ő — május 30-ikán — Nagyváradra érkezett, a néhány órával előbb Thürzó Jánosnál fogolyként jelentkező *Lovassy László Nagy József* esküdtnél volt őrizet alatt.

Hogy Thürzónál volt-e értekezlet *Lovassy László* kiadása vagy ki nem adása ügyében, nem tudja. Annyit tud, hogy több előkelőbb nemes úr jött *Nagy József*hez, de hogy ott is mit végeztek, azt sem tudja. — Mikor Pestre jöttek, útközben mondta *Lovassy*, kit eziránt megkérdezett, hogy sok jóbarát és több úr (köztük Beöthy Jenő is) jött *Nagy József*hez, de mikor azt hallották Thürzótól, hogy ő (Hollósy) este 10 órakor csak egy katonatiszttel fog jönni, Beöthy Jenő felszólítására, ki azt monda, hogy ha Hollósy katonai erő nélkül jön, ne várják, elmentek, amint hogy este 10 órakor nem is volt ott közülök senki. — Mikor *Lovassy*val kocsira

* U. o. N. 41. ** U. o. N. 77.

szálltak, többen összegyülekeztek megint (köztük volt megint Beöthy Jenő is), de semmi ellentállás, zúgolódás nem volt, hanem teljes csend.

Mindezt megírta a nádornak Beöthy júl. 5-ikén.*

A király 1836. jún. 10-ikén kérdést intéz a nádorhoz,** hogy kiket fogtak el eddig? az elfogottak kihallgatása alapján kiknek az elfogatása vált még szükségessé? mit tettek ennek folytán? hogy bánnak az eddig elfogottakkal? intézkedtek-e, hogy meg ne szökhessenek s a külvilággal ne érintkezhessenek?***

Beöthy, a k. j. igazgatója, május 21-ikén azt írja József nádornak,† hogy az Újépületben csak 3 szoba áll a foglyok rendelkezésére. Ezek közül is 2 egymással szomszédos, s így alkalmas arra, hogy a foglyok összebeszélhessenek. Mivel tehát Lapsánszky után a többi 3 ifjú is hamar meg fog érkezni, kéri a nádort, hogy Lederernél jobb helyiség iránt intézkedjék.

Erre a nádor megkérte Lederer bárót, hogy küldjön Beöthyhez egy tisztet s az ennek Beöthytől adott utasítás szerint jelöljön ki a foglyok számára helyet a katonai kórházban, mint amely épület Beöthynek elszigetelt helyzete miatt legjobban tetszik.††

Lederer el is küldte Walz lovassági kapitányt, a főparancsnokság segédtisztjét (ad latus) Beöthyhez. — A vizsgálat megmutatta, hogy a katonai kórházban a foglyok egymással ugyan nem, de a külvilággal, különösen éjjel, éppen az épület elszigeteltsége miatt, igenis könnyen érintkezhetnek. — Walz a budavárbeli kaszárnyát hozta javaslatba, amely meg Beöthynek nem tetszett, mert oda a kihallgatások végett mindig át kellett volna járnia Pestről,

* U. o. 1836. N. 77. ** U. o. N. 56.

*** Lásd ugyanerről a nádor levelét Beöthyhez, 1836. jún. 12. — O. L. — N. t. l. — E. a. p. s. — 1836. N. 56.

† U. o. N. 32.

†† L. József nádor levelét Ledererhez és Beöthyhez 1836. május 23-án. — O. L. — N. t. l. — E. a. p. s. — 1836. n. 32.

ami túlnagy feltűnést keltett volna. Erre Beöthy végleg az Újépületet választotta, ahol is a szobákat minden óvóintézkedéssel berendezték. — Lederer ezután is megmaradt azon vélemény mellett, hogy legjobb hely lett volna a várbeli kaszárnya.*

Ami a foglyokkal való bánásmódot és azok ellátását illeti, Hollósy, k. ügyész, Aradon Lovassy Ferenc részére elegendő és tisztességes reggelit, ebédet és vacsorát rendelt s Lederer báró 1836. május 27-én kérdést intézett József nádorhoz, hogy általában a foglyok ellátására mennyi költhető?***

József nádor erre azt írta Lederer bárónak, hogy a foglyok súlyos vád terhe alatt állnak ugyan, de még csak vizsgálati fogságban vannak s így Lederer gondoskodjon azok tisztességes ellátásáról.***

S miután a nádor május 27-én Beöthyt, a k. j. igazgatóját, javaslatételre szólította fel az ellátást illetőleg,**** május 30-án már tüzetes utasítást ad Lederer bárónak, hogy a foglyok reggelit, 4 tál ételből álló ebédet és 2 tál ételből álló vacsorát kapjanak, még pedig tisztességesen elkészítve s egyben felhívja a bárót, hogy minden hónap végén nyújtsa be az ellátásról és világításról a számlát a kir. jogügyek igazgatóságának.†

Mind a foglyok Pestre szállításának, mind egész fogságuk alatt való ellátásuknak költségeit a kamara kincstára fedezte.††

Mivel Lovassy László beteg volt, a kir. jogügyek igazgatósága intézkedett, hogy orvos és gyógyszerész álljon rendelkezésére.†††

A 4 elfogott ifjú majdnem egy esztendő telt el vizsgálati fogságban.

* L. Lederer levelét József nádorhoz, 1836. máj. 24., és József nádor levelét Beöthyhez, 1836. máj. 26. — O. L. N. t. I. E. a. p. s. 1836. N. 34.

** U. o. N. 37. *** U. o. N. 37.

**** U. o. N. 37. † U. o. N. 49.

†† József nád. levele Lederer-hez, 1836. máj. 31. — U. o. N. 43.

††† Beöthy levele József nádorhoz, 1836. jún. 2. — U. o. N. 49.

Pest vármegye 1836. aug. 30-iki közgyűlésén* Enzsel, táblai ügyész (ügyvéd) elmondta, hogy az ifjak nedves, bűdös szobában szenvednek, oly helyen, amilyenén csak a már tényleg elítélt gonosztevőket tartják és hogy befogatásuk, azaz három hónap óta még csak friss levegőre sem eresztették őket.

Lovassy István, László atyja, a királyi táblához intézett I. beadványában** elmondja, hogy a fogvatartás 4-ik hónapjában eljött, hogy fiát lássa és rettentő dolgokat tapasztalt. — Bár a bíróság még nem mondta ki, vajjon bűnös vagy ártatlan-e, mégis «fegyveres örök csoportjain keresztülvergődve egy bűzhödő, dögleletes szobában találta Lászlót; 4 hónap óta friss levegőn sem volt, melyet még a megítélt gonosztevőktől sem tagad meg a legszigorúbb ítélet; négy hónap óta tömlőcét nem szellőztették; örökös magányban tengeti hosszú napjait tömérdek bűdös férgek társágában; vallatóin kívül embert nem lát, kivéven a fegyveres őrt, ki hozzá záratva durva jelenlétével keseríti s egyedül lenni nem hagyja a magányban szenvedőt.»

Hogy a foglyok napjai börtönükben nem voltak valami kedvesek, kellemesek, ezt bizvást elhihetjük; végre is a börtön — börtön. De hogy a helyzet természetében rejlő mizériákon túl szándékos kegyetlenkedésről, a foglyok felesleges kínzásáról nem volt szó, erről meggyőzhet bennünket József nádor jelleme s Lederer báró, valamint Beöthy Sándor lelkülete is, mely két utóbbi hogy miképp fogta fel hivatását a bebörtönözöttekkel szemben, kiviláglik a Kossuth Lajos fogvatartására vonatkozó okmányokból, miket alább, Kossuth pere történetének megfelelő helyén fogunk ismertetni.

3. A vád és annak bizonyítása.

A pozsonyi egyesületben társult ifjakról a királynak s kormánynak ez volt a nézete:

Titkos társulatot alakítottak, — minden törvényes és hagyományos rend felforgatására törekedtek, — forradalmi

* L. Kossuth, Tvhat. Tud. I. 66. s köv.

** L. Pompéry János hagyatékában.

elveket vallottak, terjesztettek, — felségsértést követtek el (részint közvetlenül, részint csak közvetve, mint bűntársak és bűnpalástolók).*

Más szavakkal:

Ultraliberális elveknek hódoltak — ellentétben az alkotmánnyal és az uralkodóház iránt való hűséggel, — dolgozatokat készítettek forradalmi szellemben a király, a nádor, a monarchikus államforma, a miniszterium és a főurak ellen.**

Ezek alapján a király elrendelte, hogy a kir. jogügyek igazgatója négyet az egyesület tagjai közül — hogy kik azok, már tudván tudjuk — fogasson el és indítson ellenük felségsértési pert, mit a legnagyobb buzgósággal folytasson is végig.***

A kir. jogügyek igazgatója ezt meg is tette: az elfogott Lovassy László, Lovassy Ferenc, Lapsánszky János és Tormássy János ellen a királyi táblához keresetet adott be felségsértés miatt.

Hogy a négy ifjú felségsértést követett el, ez — mint a fiskus mondta — ki fog tűnni, ha ő rájuk bírja bizonyítani, hogy az alkotmány felforgatására, megváltoztatására törtek; szintűgy ki fog tűnni a felségsértés akkor is, ha ő rájuk bírja bizonyítani, hogy a kormányt támadták. Mert «az alkotmány és király egy, — aki tehát az alkotmány megváltoztatására törekszik, megsérti a királyt is, ami felségsértés.» És: «a kormány és király — szintén egy.»†

* Ferd. király levele József nádorhoz, 1836. máj. 17. — O. L. N. t. I. E. a. p. s. 1836. N. 28.

** Melléklet Metternich herceg 1837. jan. 2-iki leveléhez. — U. o. 1837. N. 12.

*** Ferd. király most idézett 1836. máj. 17-iki levele.

† «Aki titkos társulatban a törvényesen fennálló, a király méltóságával szorosan összeforrott országos alkotmány ellen való merénylet bűnébe esik, vét a felség ellen s felségsértőnek tekintendő.» «Ezen elvet szentesítette az ország két legfőbb bírósága is.» — Lásd Cziráky gróf országbíró levelét Ferdinánd királyhoz, 1837. máj. 12. — O. L. stb. 1837. N. 150. — A király és kormány egységére nézve lásd Cziráky véleményét, mellékelve 1837. febr. 3-iki, József nádorhoz intézett leveléhez. — O. L. stb. 1837. N. 40.

Nemkülönben — mondta a fiskus — ki fog tűnni a felségsértés ténye, ha sikerül bebizonyítani, hogy a 4 ifjú a király személyére valami sértőt mondott.

Lássuk már most, miképpen bizonyította be a fiskus e három alapon (az alkotmány megváltoztatni akarása, a kormány támadása, a király személyének sértése alapján) a felségsértést, — azt a bűnt, melyet a törvény fej- és jószágvesztéssel sújtott s melyet csak enyhítő körülmények figyelembe vételével lehetett kisebb büntetéssel büntetni?

Az első bizonyíték az ifjak ellen a náluk lefoglalt iratok, levelezésük és beszédeik lehettek.

Ami a lefoglalt iratokat illeti, ezek a következők voltak:

1. A pozsonyi Kaszinó alapszabályai;
2. a Kaszinó gyűlései jegyzőkönyvének Lapsánszky-nál talált egy része (jegyzetek 30 gyűlésről);
3. ugyanannál talált jegyzetek beszédekről és levelezésekről;
4. Lovassy László levelei- és beszédeinek eredeti fogalmazványa.*

Ami a levelezést illeti:

1. Lovassy László Wesselényihez intézett levelének (1834. jún. 5.) és
2. Wesselényi válaszának tartalmát fent Wesselényi perének történetében ismertettem.
3. Lovassy László írt egy levelet, melyben a magyar országgyűlési ifjúság nevében üdvözlí az erdélyi országgyűlési ifjúságot.**

Ebben kifejezi az unio iránt való reményét, említ «önkényt és erőszakot», buzdít a szabad polgári intézményekért való együttes harcra.* A levél egészen akademikus jellegű és az akkori szabadelvű iskola rendes frazeológiájával íródott.

* Lásd József n. levele Beöthyhez, 1836. jún. 19. és júl. 6. és Ferd. királyhoz, 1836. jún. 19. — O. L. N. t. I. Exh. a. p. sp. 1836. N. 60., 79., 115.

** L. Pompéry János hagyatékában.

Ami a beszédekkel illeti:

1. Lovassy László beszéddel üdvözölte Kemény László grófot, mikor az erdélyi országgyűlés Bécsbe indított küldöttségének tagjaként Pozsonyon keresztül utazott s előtte az orsz. gyűlési ifjúság 44 főnyi küldöttsége «magyar ruhában» tisztelgett.*

E teljesen ártatlan szölamokból álló beszédben arra kéri Lovassy a grófot, hogy az imént említett levelet adja át az erdélyi orsz. gyűlési ifjúságnak.

2. Lovassy László beszédet intézett Wesselényi Miklós-hoz, mikor (1836. jan. 29-én) Pesten az erdélyi országgyűlésről odaérkezett bárót az ifjúság fáklyászenével tisztelte meg s neki átnyújtotta az ő (a báró) arcképet. E beszéd-tartalmát fenn, a Wesselényi-perről szólván, ismertettem. E beszédben fordulnak elő a «karakter nem retteg vissza pallostól és vérpadon leghatalmasabb» szavak, ebben mondja Lovassy, hogy a magyar ifjúság vérét is kész feláldozni a szabadságért, hozzátéven azonban, hogy miként Wesselényi, ő is a békés haladás hive, — s ebben említi Wesselényinek «alacsony üldöztetését» a nép ügye miatt.

3. Miként Lovassy László Bihar vármegye rendeihez intézett leveléből** tudjuk, az országgyűlés végén búcsúbeszédet tartott az ifjúsághoz. Erről mondja a Metternich herceg 1837. jan. 2-ki leveléhez mellékelt rendőri jelentés,*** hogy Lovassy a rendek termében nagy hallgatóság előtt buzdított a veszedelmes elvek terjesztésére, mondván, hogy csak a király és a minisztérium az okai, hogy az V. és VIII. urbéri cikk törvénné nem vált.

A királyi jogügyek igazgatója véleménye szerint az ifjak egyesületének gonosz célja az egyesület alapszabályai-ból és jegyzőkönyvéből nem eléggé bizonyítható.†

Másképp vélekedik azonban az igazgató a beszédekről és levelekről. — A gonosz célt (alkotmány és kormány

* L. Pompéry János hagyatékában.

** L. u. o.

*** O. L. N. t. I. E. a. p. s. 1837. N. 12.

† Beöthy levelei József nádorhoz, 1836. aug. 4. és szept. 7. — O. L. N. t. I. E. a. p. s. 1836. N. 121. és 158.

ellen támadást és így a felségsértést is) szerinte Lovassy László beszéde és levele Wesselényihez és ennek válasza a pozsonyi ifjúsághoz teljesen bizonyítják.*

A Lapsánszky-féle jegyzetek alapján pedig azt mondja az igazgató, hogy 1836. márc. és áprilisában olyan beszédek tartottak az ifjak (a Lovassyak és Tormássy), hogy még a leggonoszabb francia forradalmárok sem tartottak gonoszabbakat s hogy e beszédek a legerősebb érv az ő gonoszáguk mellett.**

A második bizonyíték a vádlottak ellen a tanúk vallomásából volt merithető. Lássuk ezeket.

A királyi jogügyek igazgatósága a következő tanúkat hallgattatta ki (a vidéken lakó tanúk a tartózkodásuk helyére küldött kir. ügyészek előtt tettek vallomást, később azután Pesten a vádlottakkal is szembesítették őket):

Sperlágh Dánielt — Pesten,	Ernyey Lászlót,
Zsolnay Dávidot — Tolnában,	Piukovits Ágostont,
Dániel Antalt — Csanádban,	Latinovics Zsigmondot,
Fáy Mátyást — Gömörben,	Szikszay Dánielt,
Szolár Pált — Sopronban,***	Ormos Sándort,****

Párniczky Mihályt,

Pongrácz Bonaventurát — (ezt Óváron),†

Niamessnyi Ignácot,

Jeszenszky Ferencet,††

és Tornay Lászlót — (ezt Csanádban).†††

* Beöthy 1836. aug. 4-iki levele a nádorhoz.

** Beöthy levele József nádorhoz, 1836. máj. 21. — O. L. stb. N. 32.

*** Beöthy levele József nádorhoz, 1836. jún. 24. — O. Levéltár stb. 1836. N. 67.

**** Beöthy levele József nádorhoz, 1836. aug. 17. és József nádor levele a királyhoz, 1836. szept. 7. — O. L. stb. N. 133.

† Beöthy levele József nádorhoz, 1836. dec. 24. és József nádor levele Beöthyhez, 1837. jan. 7. — O. L. stb. 1836. N. 246.

†† József nádor levele a királyhoz, 1836. szept. 6. — O. L. stb. 1836. N. 121.

††† Beöthy levelei József nádorhoz, 1836. aug. 4. és szept. 7. — O. L. stb. 1836. N. 121. és 158.

Sperlágh Dánielt, Dániel Antalt, Ernyey Lászlót, Piukovics Ágostont, Latinovics Zsigmondot, Szikszay Dánielt és Ormos Sándort illetőleg határozottan kijelenti az igazgató,* hogy semmi terhelőt sem vallottak. Ugyanezt jelenti ki Zsolnay Dávidra nézve is.**

Továbbá: Fáy Mátyás-, Szolár Pál-, Pongrácz Bonaventura-, Niamessnyi Ignác- és Jeszenszky Ferencről egy szó sincs az itt idézett igazgatói levelekben, hogy terhelően vallottak volna.

Maradnak tehát csupán Párniczky Mihály és Tornay László.

Párniczkyt az igazgató «felperesi tanú»-nak nevezi,** olyannak tehát, ki a fiskus javára, az ifjak ellen vallott.

1836. szeptemberében azonban még Párniczkyt nem hallgatták ki s ekkor a fiskus bevallása szerint — «mivel Lapsánszky, a bűntárs, terhelő tanúnak nem vehető» — «csak egyetlen egy terhelő tanú volt: Tornay László», ki «a gonosz, lázító beszédek tartása tekintetében» a 2 Lovassy ellen terhelően vallott. «De» — teszi hozzá a kir. jogügyek igazgatója — «ezen egy tanú vallomása elegendő, mert Lapsánszky, a bűntárs, terhelő vallomását a Lovassyaknak szemőkbé is mondta. Ezért remélni lehet, hogy a bíróság is elegendőnek fogja venni ezen egy terhelő tanú (Tornay) vallomását — e titkos bűn esetében. Ahol egyébként olyan leveleket írnak és olyan beszédeket tartanak, mint a Lovassyak levelei és beszédei, ott könnyű kimutatni a gonosz célt.»†

Ezek szerint a fiskusnak csak két terhelő tanúja volt: Párniczky és Tornay. — Lovassy László a bihari rendekhez intézett levelében†† e kettőt szintén említi terhelő tanúként, de hozzáteszi, hogy e kettő sem egy és ugyanazon dologról, hanem mindegyik más-más dologról vallott terhelően. — Így hát igazában egy-egy dologra nézve csak

* 1836. aug. 17-iki levelében József nádorhoz.

** 1836. szept. 7-iki levelében József nádorhoz.

*** 1836. dec. 24-iki levelében József nádorhoz.

† Beöthy levele József nádorhoz, 1836. szept. 7.

†† Pompéry János hagyatékában.

egy tanúja volt a fiskusnak, úgy hogy azt kell mondanunk, hogy a tanúk őt cserben hagyták és más fegyvere az ifjak ellen nem maradt, mint a lefoglalt irományok. (Ezekbe beleértendők a fent bővebben ismertetett beszédek is — Wesselényihez stb., sőt e beszédek levén a vád főtárgya, az «iratok» alatt elsősorban mindig ezek értendők.)

Hátra volt még azonban egy másik bizonyíték, mit a fiskus felhasználhatott: maguknak a vádlottaknak vallomása.

Lapsánszky János mindazt, amit a fiskus terhére rótt, bevallotta; szintűgy mindazt, amit a fiskus vádlottársai ellen vádképp felhozott, róluk is állította és állításait nekik szemökbe mondta.*

Lovassy László — mint a fiskus mondja: «a társulat feje» — csak annyit vallott be, amennyit az irások bizonyítottak s amennyit éppen nem tagadhatott. (Vagyis bevallotta, hogy ezt vagy azt a levelet ő írta, ezt vagy azt a beszédet ő mondta — ezt hiába is tagadta volna, mert a lefoglalt irások beszéltek, — de tagadta, hogy «láztítani», «felforgatni» stb. akart.)

De — mondja a fiskus — a bizonyítékok teljesen elegendők arra, hogy bűne bebizonyosodjon és ellene a per sikerrel folytatódjon.

Lapsánszky bevallván, hogy minden ülésen jelen volt s azokon több beszédet is mondott, azt állította, hogy az általa készített jegyzetek alapján Tormássy János és Lovassy Ferenc több gyanús szellemű beszédet tartottak. Ezek ezt tagadták, de annyit bevallott Tormássy is, hogy a társulatsnak veszedelmes célja volt és bebizonyult az is, hogy Lovassy Ferenc, bár nem volt rendes tag, mégis a gyűléseken megjelent és a tárgyalásokban résztvett.**

Később már Tormássy («bár e tekintetben Tornay tanú vallomása reá nézve nem volt terhelő») bevallotta,

* Beöthy levele József nádorhoz, 1836. szept. 7.

** József nádor levele Ferd. királyhoz, 1836. jún. 19.

hogy rossz beszédekert tartott, s terhelte őt — mondta a fiskus — az is, hogy rossz társulat tagia volt, anélkül, hogy azt feladta volna.*

Mikor Lapsánszkyt és Lovassy Lászlót szembesítették, Lapsánszky azt mondta, hogy 1836. márciusában Farkas, pestmegyei kancellista, mintegy 40 ifjúval felkereste Balogh János, barsi követet, a társulat protectorát és ez alkalommal lázító beszédet mondott, a többi között, mire Lapsánszky egészen világosan emlékezett, e szavakat: «a despoticus önkényű kormány szennyeslelkű Fejedelmével együtt.» Azt is mondta Lapsánszky, hogy e beszéd Lovassyék műve. — Erre Lovassy László azt felelte, hogy e beszéd Farkas műve volt, az azt az ú. n. menage-ban felolvasta, de abban sem a «fejedelem» szó, sem semmi sértő a királyra nézve elő nem fordult.**

A fiskus mindezek után azt mondta, hogy a 4 befogott ifjú bűnösségét bizonyítani képes lesz.***

Mindeneket egybevetve, megint csak azt kell mondanunk, hogy mivel legalább a 2 Lovassy önnönmaga ellen semmi terhelőt sem vallott s Lapsánszky, a bűntárs, tanúnak nem volt vehető, Lovassy Ferenc ellen semmi, László ellen pedig csak a lefoglalt iratok (beszédék) szolgálhattak terhelő bizonyítékkal.

József nádor nagyon rajta volt, hogy az ország előtt a kormány eljárása az ifjakkal szemben (a katonai erővel, ítélet előtt elfogás, — a felségsértéssel vádolás) jogosnak tűnjön fel.

Már 1836. jún. 19-én† kéri a királyt, hogy tekintettel a megyék remonstrálására, vagy a bizonyító anyag egybe gyűjtése, vagy az ítélet után értesitse a megyéket mindennek az okáról (hogy miért fogták el az ifjakat, miért indítottak ellenök fels. sértési pert), annyival is inkább, mert sokan meg vannak győződve, hogy az ifjak ártatlanok

* Beöthy 1836. szept. 7-iki levele József nádorhoz.

** U. o. *** U. o.

† L. József nádor levelét a királyhoz, 1836. jún. 19. — O. L. stb. N. 115.

s hogy csak a törvényes gondolat- és szólásszabadságnak egy államcsíny által való elnyomásáról van szó.

A nádor maga is igyekezett bizonyítékokat gyűjteni a fiskus számára. Mikor 1836. szeptemberében vette a k. j. igazgatójának jelentését, hogy tulajdonképpen csak egy terhelő tanú van: Tornay, rögtön ő maga írt Szedlniczky grófnak, a bécsi császári rendőrség igazgatójának,* hogy bizalmasan közölje vele mindazt, amit a pozsonyi ifjak egyesületének céljáról, tagjairól s ezek üzelmeiről tud, hogy ő azután ezt a k. j. igazgatójának rendelkezésére bocsáthassa.

Ugyanaz nap írt a k. j. igazgatójának is, nyíltan kifejezván, hogy a bizonyítás eddig való eredménye éppen nem elégséges.**

Vigyázni kell, — írja — hogy az eddig történtek az ország közvéleménye előtt igazolva legyenek. Az igazgató — írja továbbá — hiába mondja, hogy a társulat gonosz célja bizonyítva van tanúkkal*** és a lefoglalt iratokkal (beszédekkel), mert a vádlottak mentő tanúkat fognak állítani és beszédeiket másképp fogják magyarázni, mint a fiskus. Ezért szükséges, hogy a vád úgy legyen felszerelve, hogy legfőbbképp a rossz cél teljesen bizonyítva legyen és ezt a bíróság elősmerje. Ennélfogva az igazgató legyen tekintettel azon adatokra, miket a kormánytól kapott, és arra is, mi Pozsonyban történt és Balogh János megyéjében (Barsban) az ő hűtlenségi pere kapcsán felmerül s ennek alapján tegyen mentől előbb jelentést a bizonyítás állásáról.

Mint már láttuk, minden további igyekezet, a meglevő bizonyítékokon felül még bizonyítékokat szerezni, meddő maradt. Decemberben a fiskus még csak Párniczky keveset és Pongrácz semmit sem érő tanúságát szerezte meg. — Látni fogjuk, hogy novemberben még Lukács Lajos tanúságát is biztosítani akarta magának a fiskus, — de hiába.

* O. L. stb. N. 158. — A levél szept. 10-én kelt.

** 1836. szept. 10. — O. L. stb. N. 158.

*** Kik azok a tanúk? Hisz szeptemberben még csak egy tanú volt: Tornay!

Az ifjak perének előadója verebi Végh Ignác volt.* Ezen Végh a *Schematismus Regni* szerint 1837-ig (tehát az ifjak perének idejében is) a királyi ítélőtáblánál mint *protonotarius iudicis curiae regiae* (országbirói ítélőmester), 1838-ban pedig mint *protonotarius palatinalis* (nádori ítélőmester) foglalt helyet, s 1840-ben már mint a hétszemélyes tábla birája működött, amennyiben Lovassy László ekkor már mint ilyenről tesz róla említést.**

A kir. jogügyek igazgatósága nevében a felperesi szóváltásokat Hollósy József, *regius directoralis fiscalis* (királyi igazgatói ügyész, röviden: királyi ügyész) allegálta (mellékelte, írta) a perben.

Az ifjakat 1836. májusában fogták el s perőkben végső ítéletre csak 1837. márc. 8-án került a sor.

Lovassy István, László atyja, a kir. táblához intézett III-ik beadványában,*** mely az ifjak elfogása után 8 hónappal kelt, panaszkodott már az ítélet késése miatt és ezért a fiskust tette felelőssé, mint aki «az egész országban keresi a tanúkat» s emiatt késlelteti a végtárgyalást.

Ezzel szemben meg kell állapítanunk, hogy míg egyrészt a király a legnagyobb sietséget óhajtotta az ifjak perében, másrészt az ítélet késéseért a fiskust sem érhetette semmi vád sem, mert ő minden dolgát halogatás nélkül végezte és ami késedelem volt, azt az ügyvédek miatt való huza-vona, miről alább még bőven lesz szó, és a szegények ügyvédjeinek lassú, lelkiismeretes munkája okozta. Igaz, hogy a fiskus még 1836. novemberében és decemberében is hallgatott ki 3 tanút (Lukácsot, Párniczkyt és Pongráczot), de ezt meg nem a maga jószántából tette, hanem a nádor határozott óhajára.†

* Kossuth perének is ő lett az előadója.

** L. Lovassy László fentidézett, a bihari rendekhez intézett levelét.

*** Pompéry János hagyatékában.

† L. a nádor levelét a királyhoz, 1836. jún. 19-, a királyét a nádorhoz, júl. 29-, a personálisét a nádorhoz, aug. 25-, a k. j. igazgatóját a nádorhoz, szept. 7-, dec. 10-, 18- és 24-ikeről. — O. L. stb. N. 115., 140., 227., 239., 246.

4. A titkos eljárás.

Az ifjak perében titkos eljárást alkalmaztak (mint Kölcsy Ferenc mondta: «a pert a titok homályában tárgyalták»), nevezetesen:

A perfelvételkor a nyilvános kikiáltást (proclamátát) elmellőzték, vagyis a pert zárt ajtók megett — még a jurátusokat is kizárván — vették fel;

a vádlottakkal mindég csak a bíróságnak egy választmánya — küldöttsége — érintkezett — magában a bírótönben, szintúgy a tanúkat is mindég a bíróságnak egy 4—5 tagból álló bizottsága hallgatta ki — a kaszárnnyában;

Lovassy László azt akarta, hogy Kossuth legyen az ügyvédje, de ezt nem engedték meg;

erre a két Lovassy Perger Jánost, Tormássy pedig Enzselt kérték fel ügyvédjüknek, de mivel ezek a titoktartási esküt nem akarták letenni, a bíróság nem engedte meg nekik, hogy a nevezettek mellett a védői tisztet elvállalják, amiért is azután az ifjak védelmére a szegények ügyvédjeinek kezébe került.*

Ezen titkos eljárást illetőleg is folyt levelezés a király, nádor, fiskus és perszonális között.

1836. aug. 22-én azt írja a nádor a k. j. igazgatójának, hogy tanulmányozta Szirmay Pál és Mikula István ügyét s hogy az ifjak perében ugyanazt a titkos eljárást kell követni, mint amelyet a legfelsőbb rendeletek értelmében a nevezettek perében követtek.**

Három nappal később jelenti a perszonális a nádornak, hogy Perger megtagadta a titoktartási eskü letetését.

* L. Szathmár megyévek Kölcsy-szerkesztette feliratát a T. T.-ban, bővebben a M. N. Múzeum lev.-tárában 996. Fol. Hung., — Lovassy István I. beadványát a kir. táblához Pompéry János hagyatékában, — Kossuth perbeli 3-ik szövéáltását a M. N. Múz. It.-ban Beny. P. hagy.-ában, — Enzsel, Perger és Patay felszólalását Pest megye 1836. aug. 30-i és nov. 15-i gyűlésén T. T. I. 66., 156.

** Orsz. lev.-t. stb. N. 136.

Tette ezt azért, írja a perszonális, hogy a per iratai majd nyilvánosságra juthassanak és még jobban fel lehessen izgatni az éretlen ifjúságot a kormány ellen. Az 1794-i királyi rendeleten alapuló szokásból azonban nem szabad engedni — írja tovább a perszonális — és a nádor rendelje ki az ifjak védelmére a szegények ügyvédjeit.*

1836. aug. 28-án már eszerint intézkedik a nádor (újra hangsúlyozza, hogy a perben titkos eljárást kell követni és elrendeli, hogy a kir. tábla a fiskus kérelmére jelölje ki védőkül a szegények ügyvédjeit).**

1836. szept. 4-ikén a nádor megnyugtatta a királyt, hogy az ifjak perében minden az 1794-i udvari rendelet szerint fog történni, vagyis hogy az eljárás titkos lesz.***

1836. szept. 22-én jelenti a k. j. igazgatója a nádornak, hogy az ifjak nem akarnak élni a szegények ügyvédjeinek védelmével. Ez is mutatja az ő gonoszságukat — írja az igazgató. A szegények ügyvédjeit mindazonáltal ki fogják melléjük rendelni — írja tovább — és ezek az akták alapján fognak dolgozni. Most már azért sem szabad a régi gyakorlattól (a titkos eljárástól) eltérni, mert Pest megye ez ellen illetéktelenül tiltakozott s mert az öreg Lovassynak ez ügyben a királyi táblához beadott kérvénye nem kérvény, hanem proclamatio. Igaz, hogy a megyékben nagy mozgalom fog támadni. A nádor adjon további utasítást.†

Már másnap visszaírt a nádor, hogy csak maradjanak a szegények ügyvédjeinek kirendelése mellett.††

Ezek alapján az ifjak mellé a következő szegények ügyvédjeit rendelték: Lapsánszky mellé Fejér Istvánt, a 2 Lovassy mellé Spányi Andrást, Tormássy mellé Detrich Lajost.†††

József nádor, hogy mindenképp megokolhassa maga előtt a titkos eljárás szükséges és törvényes voltát, felkérte magához a személynökség levéltárából a Martinovich-féle

* Orsz. lev.-t. stb. N. 140. ** U. o. *** U. o. N. 133. † U. o. N. 167. †† U. o.

††† L. Beöthy 1836. dec. 10-i levelét u. o.

felségsértési per 41 aktáját, köztük Ferencz császár és király 1794. nov. 24-iki azon rendeletét is, mely ama perben a titkosságot parancsolta meg s melyet most az ifjak perében való eljárásra nézve alapul vettek.

Az aktákat Somssich personalis 1836. dec. 13-án küldte fel a nádornak.*

Ferenc király 1794. nov. 24-iki rendeletét válaszul azon kérdésekre adta ki, melyeket az akkori personalis, Ürményi József, 1794. nov. 12-iki kelettel az akkori kancellárhoz, Pálffy Károly grófhhoz intézett s melyekkel kapcsolatban azt írta, hogy a kir. táblának, mely csak nemrégén rendes bírósága a felségsértési pereknek, ezen perekre nézve praxisa nincs.**

Ferenc király rendeletében*** ezeket rendeli:

Azon rendeleten kívül, mit a Martinovich, Hajnóczy, Laczkovich, Szentmariay, Sigray gróf, Bacsányi és Szolarcsik ellen indítandó felségsértési per ügyében okt. 20-án 11599. sz. a. már kiadott és a Péchy István ellen folytatott felségsértési per példája szerint is,† a perben való eljárásra nézve még ezek követendők:

1. Ha a fiskus keresetét a personalisnak beadja, a vádlottak és még esetleg bebörtönözendők fogságukból idézendők.

2. Ha ügyvédet választanak, ez a personalis és előadó ítélőmester előtt külön titoktartási esküt tegyen. Az ügyvéd az iratokat csak az előadó ítélőmesternél vagy a fiskusnál tekintheti meg s azokból semmit sem írhat le magának.

3. Az egész per anyaga titokban maradjon. A kihallgatások, szembesítések, ítéletek kihirdetése mindazok kizárásával (nem jelenlétében) történjen, kik nem bírák, s a

* O. L. — Nád. t. I. stb. 1836. N. 231.

** Ürményi levele O. L. stb. 1836. N. 231.

*** O. L. u. o.

† Péchy Istvánt felségsértési perbe 1769-ben fogták. Mivel a felségsértési perek rendes bírósága a kir. tábla (és felebbvitelben a hétszemélyes tábla) csak 1790-ben (az 56. t.-c. által) lett, Péchy perében külön e célra kiküldött bizottság: a «Comissio Péchyana» ítélkezett.

birák is mindent titokban tartsanak hivatalos esküjüknél fogva.

4. A kihallgatásoknál, szembesítéseknél a fiskus mindig jelen legyen, hogy ami még felderíthető, arra nézve javaslatot tegyen, de ítélelhezárkor távozzon el.

5. Az esetleg még felfedezendő bűntársak elfogatására nézve az utasítások a personalisnál vannak és ezek betartandók.

6. A bűnösök vagyonának az 1715. 7. t.-c. értelmében való lefoglalásáról és kezeléséről a k. tábla gondoskodjon.

7. Mivel más fontos perekben is a tanúk vallomása hitelesítése, a szembesítések és a vádlottak kihallgatása a referens ítélőmester által történik, e perben is mindez Budán a foglyokhoz küldendő birói küldöttség által történjen.

8. A per lebonyolításával siessenek.

Ugyancsak 1794. nov. 24-iki kelettel ugyancsak a király nevében Pálffy Károly gróf kancellár még ezen utasításokat adta Ürményi József personalisnak:*

Az ítéletek hozásakor még a kir. tábla protocollistája sem lehet jelen.

Ha a vádlottakhoz birói küldöttség megy, a jegyzőkönyvet az előadó ítélőmester írja, kit azonban ebben a küldöttség más tagja is segíthet.

A kihallgatásokról szóló jegyzőkönyvek másolatai és mindenről jelentés hetenként a felség saját kezéhez felküldendő. A másolásnál egy érettebb, titoktartási esküt tett ifjú (juratus) is használható.

Ami a még felfedezendő bűntársak elfogását illeti, a personalis esetről-esetre forduljon a nádorhoz.

Ha a nádor távol van, a personalis egyenesen keresse meg a katonai főparancsnokot.

Mellékelten megkapja a personalis a «Commissio Péchyana» aktáit, hogy azok például szolgáljanak.

* O. L. u. o.

1836. jan. 21-én a personalis felküldte a nádorhoz Lovassy István sokszor említett, a kir. táblához intézett III-ik beadványát, melyet — mint írja — megmutatott a k. j. igazgatójának és a Lovassyakat védő ügyvédnek is.

Ez alkalommal még a következőket írja a personalis. a nádornak:*

Félő, hogy Lukács Lajos vallomását** a megyék tárgyalni fogják.

E rossz helyzetben, midőn az ország lakosai a titkos eljárás jogosultságát, sőt magát az ifjak bűnösségét is kétségbe vonják, megnyugvás a megyékben csak úgy remélhető, ha az ítélet a törvény világos betűjén fog alapulni, — és a bíróság csak akkor fog biztos érzéssel eljárhatni, ha praecedensekre támaszkodhatik.

Ezért ő (a personalis) kivált a Réz-féle per iránt érdeklődött s Fejér ügyvédtől megtudta, hogy az 1806-ban folyt.

Réz-t ugyanis 1796-ban halálra ítélték, majd kegyelem útján csak több évi börtönt kapott. Kiszabadulván, 1805-ben Szolgaegyházán újra felségsértést követett el szavakkal.

Akkor personalis Semsey volt, a k. j. igazgatója Németh János és szegügyvédje Fejér. Akkor is titkos eljárást követtek s mindenben úgy tettek, mint most az ifjakkal.

Azért is fontos e per, mert mindjárt az 1805. 5. t.-c. hozása után folyt, melynek érvényét most a befogásokra nézve (az előzetes, ítélet előtt való letartóztatásra nézve) kétségbe vonják, holott az 1807-iki országgyűlésen az ellenzék Réz előzetes letartóztatása miatt egy szóval sem panaszkodott.

A personalis kéri tehát a nádort, hogy e per iratait küldje le neki.

Perger János Pestvármegye 1836. nov. 15-i közgyűlésén nyíltan mondta, hogy az ifjakat a szabad védelemtől meg-

* O. L. stb. 1837. N. 25.

** Ez Lovassy István III-ik beadványának egyik melléklete. Erről még alább bővebben lesz szó. — Lásd O. L. stb. 1837. N. 25.

fosztották — Lovassy István a hétszemélyes táblához intézett beadványában* azt írja, hogy hiába mondja a kir. tábla, hogy a szegények ügyvédje benyujthatta a védelmet s hogy ő (Lovassy István) is három védő nyilatkozatot adhatott be s végül, hogy Lovassy László is, kivel a per irományait közölték, két védő nyilatkozatot irhatott, — azért a védelem még sem volt szabad. — Ágoston József Pest megye 1836. aug. 30-i gyűlésén Patay József azon előadása után, hogy a szegények ügyvédjének csak a fiskus szobájában szabad dolgoznia s csak azt iktathatja a perbe, amit a fiskus megenged, megjegyezte, hogy tehát a szegények ügyvédje a fiskus censurája alatt áll.

Ezekkel szemben meg kell jegyeznünk, hogy ha a védelem nem is volt szabad abban az értelemben, hogy az ifjak tetszés szerint választhattak ügyvédet és az ügyvédek a perről a világ előtt mindent kibeszélhettek, de szabad volt mégis annyiban, hogy az ügyvédek mindent felhozhattak védettjeik védelmére, amit csak akartak s ebben őket senki sem gátolta, — «a fiskus censurája alatt állni, csak azt a perbe iktatni, amit a fiskus megenged» pedig ellentétben állt volna az ügyvédeknek a titoktartási esküt megelőzőt s minden körülmények között kötelező *ügyvédi* esküjével és az ilyen becsstelenséget nincs jogunk feltételezni valakiről csak azért, mert szegények ügyvédje volt s mert a titoktartási esküt letévén alkalmazkodott a felségsértési perekben fennálló törvényes gyakorlathoz. — Egyébiránt, hogy a védelem még a perszonális támogatásával is perbe iktathatott a fiskusnak nem tetsző dolgokat, ezt bizonyítja Lovassy István harmadik, a kir. táblához intézett beadványának 3 melléklete, miről alább lesz szó.

5. A vármegyék állásfoglalása az elfogatásra és birói eljárásra nézve.

Amint hire ment a fent leirt eseményeknek, a megyék nagy buzgósággal védelmőkre keltek az ifjaknak.

A végzéseken, miket gyűléseiken hoztak, törvény-

* L. T. T. II. 125.

elleneseknek és érvényteleneknek nyilvánították, a lépéseket, melyeket a kormány, a fiskus és a bíróság az ifjak ügyében tettek, továbbá felírásokat intéztek a királyhoz és nádorhoz, küldöttségeket menesztettek hozzájuk, kérvén, sürgetvén őket, hogy mindazt, mi az ifjakkal történt, tegyék jóvá, nevezetesen, hogy a király tereljen vissza mindent az ő szerintök (a megyék szerint) törvényes útra.

E helyen rövid, kivonatos képét adom a megyék akciójának. Legelsőbb azt írom le, hogy mit tett *Pest*, az ország első törvényhatósága, mely amúgy is legközelebről lehetett tanúja az eseményeknek és a többi megye akciójára vezetőleg, irányítólag hatott. Azután *Bars* szereplését írom le, mint amely *Pest* után leginkább exponálta magát az ifjakért, azután *Bihar*-ét, melynek területén *Lovassy László*-t elfogták, azután betürendben a többi megyéét.

a) *Pest*.

Az 1836. május 22-i közgyűlésen* a rendek az elfogatást és bírói eljárást a jövő országgyűlésre sérelemképp jegyzik fel.

Az 1836. június 13-án és az azt követő napokon tartott követjelentési közgyűlésen** (vagyis melynek főtárgya az országgyűlési követeknek az országgyűlésen történekről való beszámolója küldőik: a megye rendei előtt volt) Fáy András, táblabíró, Patay József, táblabíró, Ráday Gedeon gróf, Teleki Sámuel gróf, Benyovszky Péter, Enzsel, táblai ügyvéd, Dubraviczky Simon, első alispán, Blaskovics, Szentkirályi Móric, tiszteletbeli főjegyző, Károlyi István gróf és Sárközy, főjegyző felszólalása után a megye rendei a királyhoz és nádorhoz felírásnak, a megyékhez körlevélnek küldését határozták el.

A megye végzésében és a felírásban benne van, hogy a katonai erővel és a megyei hatóságok elmellőzésével történt elfogások törvénytelenek voltak és hogy tehát a

* L. M. N. Múzeum levéltára, Benyovszky Péter hagyatéka.

** L. Kossuth, *Tvhat. Tud. I. 2. is köv.*

király bocsássa szabadon az ifjakat s vizsgáltassa meg az ellenük emelt vádakat törvényes úton.

Kováts Lajos még hűtlenségi pert is indítványozott a fiskus ellen, de ezt még sem vették bele a rendek sem a végzésükbe sem a felirathba.

Az 1836. augusztus 30-án tartott közgyűlésen,* miután a június 13-i felírássra válasz még nem érkezett, Patay, Fáy András, Fáy Mózes, Ráday, Enzsel, Dubraviczky, Ágoston, Bánffy Pál báró és Széchenyi István gróf felszólalása után a rendek elhatározzák, hogy új felírást intéznek a királyhoz és ezt küldöttség útján juttatják hozzá.

Az új felírásban lényegileg ugyanaz van, ami a június 13-ikiban, de ebben az új felírásban a rendek már a perbeli titkos eljárás ellen is bőven is hevesen tiltakoznak.

Aug. 31-én, mely napon a közgyűlést még folytatták, megjelent a teremben Balogh János vezetésével a barsi küldöttség (Ambró Antal, Lipovniczky József, Majthényi Rudolf), melyet nagy lelkesedéssel fogadtak s mely azért jött, hogy Pest vármegye június 13-i körlevelét, mely a postán alighanem elsikkadt, be nem várva, gyors értesítést vigyen Bars vármegye közönségének az ifjak ügye állásáról. A kivánt felvilágosításokat a küldöttség megkapta. Este az ifjúság a barsiakat «fáklyás hangászattal» tisztelte meg. Baloghék éjjélkor útnak indultak s másnap már a barsi közgyűlésen mindenről beszámoltak.

Ezen gyűlést illetőleg Ferdinánd király Prágából 1836. szept. 5-i kelettel** József nádornak ezeket írta:

Értésére esett, hogy Pest vármegye elhatározta, hogy Prágába őhozzá küldöttséget küld az ifjak ügyében.

A törvényes szokás ellenére van, hogy a királyhoz bárhonnan küldöttséget küldjenek az ő előzetes engedélye nélkül. Ezért a nádor hasson oda, hogy a küldöttség ne

* L. U. O. I. 66. s köv.

** Országos Levéltár. — Nádori titkos levéltár. — Exhibita ad politiam spectantia. 1836. N. 161.

induljon el, mert ő azt nem fogja fogadni, még ha tagjai egyenként mint magánszemélyek akarnának is elejbe járulni.

Rosszalja, neheztel, hogy míg egyéb provinciáiból világosan megnyilatkozik a ragaszkodás a fennálló rendhez, Pest megye, mely mindig úgy tisztelte a törvényes rendet, most rosszérzelműek és a rend elleni kezdésére ily határozatot hozott.

Tudassa a nádor mindenekkel, hogy ő az ifjak ügyében a megkezdett útról semmiesetre sem fog letérni.

Ha a megyének valami felterjeszteni valója van, juttassa azt a kancellár útján ő hozzá.

1836. szept. 18-án újra ír a király ez ügyben a nádornak:*

Értesült a nádor szept. 10-iki leveléből, hogy a pesti küldöttség, ha ő (a király) Prágából Bécsbe visszatér, oda (Bécsbe) akar jönni ő hozzá.

Bár hiszi, hogy a nádor a küldöttség elindulása ellen már mindent megtett, mégis kijelenti, hogy azt Bécsben sem fogja fogadni.

Az 1836. november 15-i közgyűlésen** a Bécsből visszaérkezett küldöttség beszámolt az ott történetekről.

Okt. 11-én reggel megjelentek a kancellár, *Pálffy* Fidél gróf előtt, kérvén, hogy őfelségénél kihallgatást nyerhessenek. A kancellár magyarul kérdezte tőlük, hogy kik legyenek? Elmondták, hogy kik s mi járatban vannak, s hogy mert a júniusi felírásra a megye választ nem kapott, most az újabb felírást küldöttséggel akarja őfelsége elé juttatni; kérik tehát az audiencia kieszközlését.

Erre a kancellár latinul a következőket felelte:

Helytelen volt a bizodalmatlanság; a júniusi felírás igenis a felség elé jutott s a válasz reá már kész is és csakis mert az ügy nagy fontossága hosszabb megfontolást követelt, késett ennyi ideig.

* U. o. N. 165.

** L. Kossuth, *Tvhat. Tud. I.* 156. s. köv.

Ha Pest vármegye higgadtabban mérlegelt volna mindent, belátta volna, hogy semmi törvénytelenység sem történt. A rendeknek az 1687. 14. és 1805. 5. t.-c.-re alapított érvelése helytelen, mert ezek megengedik a katonai erővel való elfogást. A titkos eljárás az 1794-i udvari rendelet alapította törvényes szokással igazolható.

Ami az audienciát illeti, őfelsége egyenes parancsából tudatja, hogy ezt nem kapnak, mert a felség elé járulásra előzetesen engedelmet kérni elmulasztottak, holott ezt kérni még az országgyűlés küldöttségeinek is kell. Ő maga (a kancellár) azonban a felírást szívesen átveszi és a felség elé terjeszti.

Miután az alispán és kancellár még az 1794-i udvari rendeletről és az 1805. 5. t.-c.-ről disputáltak s a küldöttség kifejezte megütődését, hogy a király elé nem juthat és miután a kancellár újra ajánlkozott, hogy a felíratott átadja a királynak és a küldöttség ezt nem fogadta el, a kancellár ezzel fejezte be a *pourparler*-t: «Tudom, hogy Uraságtok kötve vannak küldöik által».

Mindezt a kancellár oly dorgáló hangon mondta, hogy a küldöttek csak azért tűrték hallgatagon, mert őfelsége egyenes parancsára hivatkozott.

A rendek nagy boszankodással fogadták e jelentést, már csak azért is, mert a kancellár latinul beszélt a küldöttekkel.

Fáy András, Enzsel, Ráday és Perger Jánosnak a kancellár beszéde ellen tiltakozó felszólalása után felolvasták a király válaszát a június 13-iki felírára. Lényegileg ugyanaz volt benne, mit a kancellár Bécsben szóval kifejtett a megye küldöttei előtt. A válasz azzal záródik, hogy a király a megye rendei bizalmatlan viselkedésének megrovását rendeli el.

A rendek erre újabb felírást küldenek a királyhoz és a felírásban kifejezik, hogy mindenben ragaszkodnak régi álláspontjukhoz.

b) Bars.

Az 1836. június 30-iki közgyűlésen Rudnyánszky Flórián, Majthényi, Rudolf, Zorkóczy László, Balogh János, Máriássy József, Szabó János, főügyész, Ambró Antal, főszolgabíró és Lipovniczky Vilmos, főjegyző felszólalása után és indítványára a rendek felírást határoznak a királyhoz.*

Az 1836. aug. 29-i közgyűlésből a rendek küldöttséget menesztettek Pestre. (Erről fent, az 1836. aug. 30-i pesti közgyűlésről szólván, tettünk már említést.) Ezen közgyűlésre érkezett le a király válasza a június 30-i felírássra. Erről a határozást a rendek következő közgyűlésükre halasztották.**

Ezen közgyűlés az 1836. dec. 12-i volt.*** Ezen Balogh János, Rudnyánszky Flórián, Majthényi Rudolf, Sebestényi Ignác, Szabó János, Lipovniczky Vilmos és Ambró Antalnak Pálffy Fidél gróf kancellárt többé-kevésbbé gorombán sértő felszólalása után a rendek többsége azt, hogy a barsi alispán a kancellárnak dorgáló levelet írjon, nem

* L. u. o. I. 21. s köv.

** L. u. o.

*** Az ezen közgyűlésen történtek miatt a király vajai és luskodi Vay Ábrahám grófot, cs. kir. aranykulcsost (kamarást) és Mármaros megye főispánját királyi biztosul küldte Barsba. Bár a barsi rendek 1837. febr. 27-i közgyűlésükön a tisztviselőket minden érintkezéstől a kir. biztossal eltiltották, mégis 1837. márc. 28-án simonyi és varsányi Simonyi Elek, Bars vármegye számvevője és táblabírája, Kis Kálmán, — márc. 30-án jekelfalvi Jekelfalussy Antal, Bars vármegye táblabírája, ugyanott, — ápr. 2-án Névery József, Bars vármegye várnagya, Aranyos-Maróthon — és ápr. 4-én Jeszenszky Károly, királyi tanácsos, Beladon — vallomást tettek a kir. biztos előtt az 1836. dec. 12-i közgyűlésen történt dolgokról. Az ezen vallomásokról szóló jegyzőkönyvek megvannak a M. N. Múzeumban Benyovszky Péter hagyatékában. Ezek szolgáltak alapul a barsi ellenzéki szónokok ellen a kir. fiskus részéről indított perekre, mikről alább a «kisebb perek» fejezetében lesz szó, és ezen jegyzőkönyvek sokkal bővebb forrásai az 1836. dec. 12-i barsi közgyűlés történetének, mint a Kossuth Törvényhatósági Tudósításaiban az ezen gyűlésről szóló rövidebb, kivonatos értesítés.

szavazta meg, azt azonban, hogy Bars az ifjak ügyében új feliratot intézzon a királyhoz és ezt külön küldöttség vigye Bécsbe — bár mindenki tudta, hogy a király a pesti küldöttséget sem fogadta, sőt éppen ezért: dacból, tüntetés-képp — megszavazta. Azt is elhatározta a többség, hogy a küldöttség Bécsben a kancellárral szóba se álljon, hanem egyenest a királyhoz követeljen bebocsátást. A küldöttség vezetőjének, miután Tajnay János, első alispán e tisztet nem vállalta, Reinprecht Ignác, másod-alispán pedig azon esetre, ha ennek vállalására kényszerítenék, lemondással fenyegetőzött, Balogh Jánost választották meg.

Vala pedig a barsi küldöttség sorsa a következő:*

A küldöttség tagjai voltak: *Balogh* János, a küldöttség szónoka, továbbá *Tarnóczy* Kázmér, *Kosztolányi* József, *Rudnyánszky* Flórián. *Majthényi* Antal, *Zorkóczy* László, *Sebestényi* Ignác táblabírák, *Máriássy* József aljegyző, *Ambró* Antal, *Lipovniczky* József, *Brogyáni* József főszolgabírák és *Kosztolányi* Péter.

Ezek Pozsonyból 1837. januárius 12-én indultak el s még aznap Bécsbe érkeztek. A vámnál előmutatván megbízó levelöket, a városba eresztették őket. — 13-án reggel *Tarnóczy* és *Ambró Malonyay* báró al-kancellárnál kihallgatást kértek a küldöttség számára. A báró azt mondta, hogy 14-én reggel 9-kor szívesen fogadja azt. (Tehát valóban elkerülték *Pálffy* Fidél gróf főkancellárt.)

14-én reggel 9-kor pontosan megjelentek *Malonyay* báró termeiben, ott azonban *Duschek* Ferenc, udvari titoknok azzal fogadta őket, hogy Ő Excellentiája (*Malonyay*) ép e percben vett ő Felségétől parancsot, hogy a küldöttséget ne merje fogadni. (*Duschek* később, *Kossuth* Lajos kormányzósága alatt Magyarország pénzügyminisztere volt.) A küldöttség ezt magának *Malonyay*-nak a szájából akarta hallani, de *Malonyay* egyszerűen nem eresztette a barsiakat maga elé.

* L. Kosztolányi Péter, Bars vármegye aljegyzőjének Aranyosmaróthon 1837. januárius 25-én kelt, Kossuth Lajoshoz intézett levelét a M. N. Múzeum levéltárában Benyovszky Péter hagyatékában, mely levelet Kossuth is felhasznált a Tvhat. Tud.-ban II. 101—103.

Ezek szállásukra térvén s módfelett felindulván a miatt, hogy egy megye küldöttségével ily udvariatlanul mernek bánni, *Tarnóczy*-t és *Ambró*-t a másik al-kancelárhoz: *Majláth* Antal grófhhoz küldték, tőle kérvén fogadtatást. Tarnóczy és Ambró aznap kétszer sikertelenül keresték Majláthot, másnap azután reggel fél-nyolckor újra lakására mentek s bár a szolga nem akarta őket bejelenteni, ők ezzel nem törődve, bejelentés nélkül léptek be Majláth szobájába. Bocsánatot kértek s előadták jövetelük célját. *Majláth* igen nyájasan bánt velök, de kijelentette, hogy a küldöttség fogadásától őt is eltiltotta a felség.

Erre a küldöttség elutazott Bécsből.

Az 1837. febr. 27-i közgyűlésen* felolvasásra került a királynak Bars vármegye rendeihez intézett leirata.

A király a leiratban megbélyegzi a féktelen, tiszteletlen hangot, melyen a dec. 12-iki közgyűlésen a szónokok egy része beszélt s mely az azon gyűlésen alkotott felírásban uralkodik. Királyi legfőbb tisztéből kifolyólag tehát megsemmisíti azon gyűlés végzését és az arra alapított felírást és tudatja, hogy az azon gyűlés vakmerőségeinek szerzői és előmozdítói ellen folytatandó vizsgálat céljából királyi biztost küld a megyébe *Vay* Ábrahám gróf, máramarosi főispán személyében, meghagyván és megparancsolván, hogy a megye tisztviselői és rendei a királyi biztosnak nem csak mindenképpen szolgálatára, de készséges segítségére is lenni kötelességüknek ismerjék.

Miután a Bécsben járt küldöttségnek jelentése is tárgyalásra került, a rendek többsége küldöttség menesztését határozta el a nádorhoz, szintűgy felírás küldését a királyhoz, melyben

kijelentik, hogy a megsemmisített dec. 12-i végzést továbbra is érvényesnek tekintik,

* L. erről Kosztolányi Péternek 1837. márc. 11-én kelt, Kossuth Lajoshoz intézett levelét a M. N. Múzeum levéltárában Benyovszky Péter hagyatékában. Ezt a levelet Kossuth a Tyhat. Tud.-ban már nem tehette közzé, mert mire ez ő hozzá érkezett, ő már börtönben volt.

továbbá, hogy a tisztkart a királyi biztossal való minden érintkezéstől eltiltották,

és melyben végül kéri a királyt, hogy királyi biztost a megyébe ne is küldjön, mert ők annak a küldését nem ismerhetik el törvényesnek.

c) Bihar.

Az 1836. jún. 13-i közgyűlésen a rendek Tisza Lajos táblabíró, Jósza Péter, Fényes Károly, Beöthy László, Ertsey Zsigmond, Jakabffy Mihály, Beöthy Ödön és Sántha György felszólalása után felírás küldését határozták el a királyhoz.

Az 1836. szept. 22-i és dec. 12-i közgyűlésen (az előbbin Lónyay János, főispáni helytartó elnöklete alatt) ugyanezt tették.

d) A többi vármegye.

Az ifjak ügyében (elfogatásuk és a perükben folytatott titkos eljárás ellen) felírtak még a királyhoz :

Abauj (1836. júl. 26. és aug. 29-én; felszólalók: Bárczay Mihály táblabíró, Nagy kir. ügyész, Eötvös báró főpohárnokmester főispán, Vitéz alispán),

Arad (1836. júl. 4. és nov. 28-án; indítványozó: Somogyi István),

Békés (1836. jún. 30. és okt. 24-én; felszólalók: Tormágy Lajos főorvos, János atyja, Csepicsányi Tamás, Szombathelyi Antal és Novák Antal főjegyző),

Borsod (1836. aug. 16-án, felszólalók: Gosztonyi táblabíró, Zsóry László, Ragályi Zsigmond táblabírák és Balogh Ábrahám főügyész),

Csanád (1836. dec. 29-én, a gyűlés alkalmából a Tvhat. Tud-ok megemlítik a következőket: *Návay* László táblabíró, *Szikszy* Dániel aljegyző, *Kállay* Ödön esküdt, *Sántha* Sándor esküdt, *Vásárhelyi* János alispán, *Kovács* József kamarai ügyvéd, *Makra* Imre és *Major* János plébánosok, *Návay* Mihály, *Bánhidy* Albert főszolgabírák, *Sántha* Zsigmond, *Dániel* Antal aljegyzők, *Hofbauer Návay* Tamás tiszteletbeli főjegyző, *Biró* Imre főügyvéd, *Sántha* Sándor, *Sanka* Zsigmond aljegyző, *Blásy* György és *Dopsa* Sámuel.

A rendek nemcsak azt határozták el, hogy feliratukat küldöttséggel küldik Bécsbe, hanem azt is, hogy valamennyi megyét felszólítanak, hogy egy bizonyos napra küldjék képviselőiket ugyanoda és így egy országos küldöttség járuljon a király elé az ifjak ügyében).

Csongrád (1836. júl. 4. és okt. 16-án, — Károlyi Lajos gróf, főispáni helytartó elnöklete alatt felszólaltak Szabó László és Klauzál Gábor táblabírák),

Esztergom (1836. júl. 4. és okt. 17-én, az első gyűlésen elhalasztják a felírás küldését, a másodikon megszavazzák, a két gyűlésen felszólaltak: Héja Imre első-, Bozay János másodalispán, Paczolay, Andreánszky, Sántha, Andrásy Mihály, Gaizler József, Miskey, Horváth, Huszár Imre táblabírák, Freibeisz Imre főjegyző, Kruplanitz érseki jószágigazgató, Huszár Zsigmond aljegyző, Besze János ügyvéd, Varga szolgabíró, Kamocsay táblai ügyész, Reviczky, Koltay Zsigmond aljegyzők és Hegedüs táblabíró),

Fejér (1836. okt. 25-én, bár a többség a felírás mellett van, Cziráky Antal gróf főispán, (országbíró) ezt nem jelenti ki s másnap a rendek azt határozzák, hogy csak szükség esetén írnak fel; felszólaltak: Sebestyén Sámuel, Kolozsváry Miklós, Jankovics József, Nagy Kálmán, Csapó József tb. aljegyző. Madarász László és Madarász József; — 1837. márc. 14-én azután elhatározták a felírás küldését),

Gömör-Kishont (többször felírt a királyhoz és nádorhoz),

Heves (1836. jún. 21-én, elnök: Pyrker László pátriárka-érsek, indítványozó: Bánffy Pál báró),

Hont (1836. jún. 27., szept. 19. és 1837. febr. 20-án, — felszólalók: Tersztyánszky Sándor első alispán, Plachy Ferenc kir. tanácsos, Foglár Imre táblabíró, Okolicsányi Károly főbiztos, Tersztyánszky Antal, volt országgyűlési követ, Luka Antal, Kalocsa Antal táblabírák, Fejérvári Miklós tb. aljegyző, Luka Sándor főszolgabíró, volt országgyűlési követ és Vajda István főügyész),

Komárom,

Krassó (1836. aug. 11-én, — felszólaltak: Markovics József első alispán, Pausz Antal táblabíró, Vidovics János

kamarai ügyvéd, Makay Sándor főjegyző, Moysz Antal főügyész, Asbóth Móríc főszolgabíró, Kiss András másodalispán, Kovács várnagy, Lévay biztos, Jakabffy Miklós táblabíró és Bruckenthal báró),

Liptó (1836. okt. 3-án másodszor, dec. 19-én harmadszor irt fel, — felszólaltak: Madocsányi Pál, Okolicsányi János, Pongrácz Péter főügyész és Szentiványi István táblabíró),

Nógrád (1836. jún. 20., aug. 29. és 1837. jan. 17-én, — Keglevics Gábor gróf, főispán elnöklete alatt felszólaltak Prónay János táblabíró, Kubinyi Ferenc, Fráter Pál főszolgabíró és Bery Pál főszolgabíró),

Nyitra (kétszer irt fel),

Pozsony (1836. nov. 21. és 1837. febr. 13-án, — felszólaltak: Jankó Mihály aljegyző, Németh János főjegyző, Dezasse Ferenc gróf, Bittó első alispán, Németh Vencel táblabíró, Molnár Rudolf főügyész, Takács Zsigmond főadószedő, Olgyay Titusz aljegyző, Olgyay Gáspár, Boros István, Bittó Károly táblabírák, Somogyi Antal aljegyző, Bittó Miksa alügyész, Olgyay Miklós, Prileszky István alszolgabírák, Földes Joákim főszolgabíró, Petőcz Vendel, Petőcz István ügyvédek, Batsák Miklós alügyész és Jankó Mihály),

Somogy (1836. szept. 12-én),

Sopron (1836. júl. 4-én),

Szabolcs (1836. júl. 20-án),

Szatmár (1836. dec. 12-én, a felírás Kölcsény Ferenc műve),

Tolna,

Trencsén,

Zala (az 1836. okt. 3-i feliratot küldöttség vitte Bécsbe. A küldöttség elnöke Kerkápolyi alispán, egyik tagja Deák Ferenc volt. Pálffy Fidél gróf, kancellár nyájasan fogadta őket, de kijelentette, hogy a királytól nem kapnak audienciát),

Zemplén (1836. júl. végén felirt, dec. 14-én a király válaszának vétele után az ügyet az országgyűlésre sérelemképp jegyezte fel, — felszólaltak: Lónyay Gábor, Fáy Fe-

renc, *Dessewffy* József, *Kelemen* Sámuel, *Nagy* Lázár, *Buday* András, *Évva* András, *Rhédey* László, *Péterffy* Károly, *Fékesházy* tarcali kamarális ügyész, *Vécsey* báró, *Nyomárkay*, *Soós*, *Nyeviczkey*, *Szentiványi* másodalispán, *Gönczy* Sámuel, *Göcze*, *Lehoczky* László, *Janthó* Sándor, *Kossuth* András, *Viczmándy* János és *Pálffy* táblabíró.

Felírás küldését megtagadta :

Szepes (1836. aug. elején, felszólaltak : — *Székely* Sándor, *Koczok* József, *Sponer* Pál, *Máriássy* Miklós tbirák, *Almássy* első alispán, *Zsedényi* Eduárd, *Glösz* Károly, *Ehrensperger* lőcsei plébános és *Johny* főszolgabíró.)*

Ezekből láthatjuk, hogy a megyék mily lelkesen felkarolták az ifjak ügyét s hogy mennyire kárhoztatták a fiskus és a királyi tábla eljárását.

Hogy ezen kimutatásomban a felemlített megyéken kívül több megyéről nincs szó, ez nem azt jelenti, hogy a nem említettek semmit sem tettek az ifjakért, hanem csak azt, hogy ezek gyűléseiről — részint azért, mert azt közölni már nem volt idő, részint azért, mert *Kossuth*-nak az illető megyében nem volt rendes levelezője — nincs adat a *Törvényhatósági Tudósítások*-ban és én azokra vonatkozó adatot az egyéb rendelkezéseimre álló forrásokban szintén nem találtam.

Hogy a megyék gyűlésein szerepelt egyes szónokok beszédeinek, illetve a beszédek egyes borsosabb részeinek a *Törvényhatósági Tudósítások*-ban való közlését a fiskus miként hozta fel egyik vádpontul *Kossuth* ellen, alább, *Kossuth* póre történetének folyamán adom elő.

* Valamennyi itt felsorolt megyét illetőleg l. *Kossuth* Lajos Törvényhatósági Tudósításaiban a megfelelő helyeket. — Borsod feliratát és Szathmárét, mely utóbbit *Kölcsy* szerkesztette, *Kossuth* csak kivonatossan közli. Az előbbi *Pompéry* János hagyatékában, az utóbbi a M. N. Múzeum levéltárában. — 996, Fol. Hung. — egész terjedelmében megvan. — Zala megyéről *Kossuth* elfogatása miatt már semmit sem közölhetett. Az ezen megyéről szóló tudósítást l. a M. N. Múzeum levéltárában *Benyovszky* Péter hagyatékában.

A *kisebb perek* fejezetében pedig látni fogjuk, hogy a fiskus maguk a szónokok közül is többet perbe fogott.

6. Lovassy István, László atyja, illetve Kossuth Lajos állásfoglalása az elfogatásra, birói eljárásra és bizonyításra nézve.

Metternich herceg szokszor idézett 1837. jan. 2-iki levelének mellékletében* olvassuk, hogy az ifjak ellen indított per megkezdése óta Kossuth Lajos lapjainak (a Tvhat. Tudósításoknak) és az öreg Lovassy Kossuth által készített beadványainak, miket a Curiához intézett, rossz hatása nyilvánvaló. A kihallgatandó tanukat — mondja ezen a bécsi titkos rendőrségtől eredő okmány — az ellenzéki férfiak mindjárt Pestre érkezésükkör kitanítják. Mindennek főmozgatója Wesselényi Miklós báró. Bár 1836 októbere óta nincs Pesten, azért mégis mindent ő intéz. Kossuth által ő szőlitotta fel Pergert, hogy az öreg Lovassyt hívja Pestre. Ennek utazása költségeit ő fedezte. Pesten az öreg Lovassyt Kossuth tanította ki mindenre. Ez biztatta őt, hogy a börtönből lopja el a kereset pontjait s mikor ez nem sikerült, hogy legalább emlékezetében jól jegyezze meg azokat. Wesselényi e pontokat leiratta magának, hogy azokat, ha az ifjakat elítélik, az egész országban elterjessze, ha pedig felmentik őket, a feladó ad poenam talionis (ugyanolyan büntetés végett, mint amely az ifjakra várf volna) idézhető és így a fiskus megszégyenithető legyen. Ő készítette el azon pontokat is, melyek szerint Kossuth az öreg Lovassy 2-ik és 3-ik beadványát megírta. S ő volt az, ki az öreg Lovassyt biztatta, hogy Kossuth által kutatassa ki, mért van Lapsánszky fogságban? Azt gyanította ugyanis, hogy Lapsánszky is feladó s hogy csak színből fogták el. S mivel a fiskus e kérdésre meg is ijedt, most már bizonyosan hiszi, hogy igaza van. Így az említett okmány.

Kossuth Lajos e szerint — mint a fentiekből is láttuk

* Orsz. Levéltár stb. 1837. Nro. 12.

már és utóbb még a fiskus egy hivatalos jelentéséből is látni fogjuk — nemcsak buzgón közölte a Tvhat. Tudósításokban mindazt, amit a megyék az ifjakért tettek, hanem mint Lovassyék hű barátja s mindenben tanácsadója, ő fogalmazta meg azon beadványokat is, miket Lovassy István, László atyja, a kir. táblához és hétszemélyes táblához a maga neve alatt benyújtott.

Lovassy István első beadványa a kir. táblához 1836. szept. 14-én, fia fogságának 4-ik hónapjában kelt.* Amit ebben az elfogásról, a fogvatartás körülményeiről, a keresetről, a perfelvételtől, az ügyvédekről és a titkos eljárásról írt, azt már a fent előadottakból tudjuk. A beadványban mindezek jóvátevést kéri a kir. táblától.

Lovassy István második beadványáról szó van a Tvhat. Tud.-okban, de magát a beadványt sehol sem találhattam meg.

A harmadik beadványt, — ugyancsak a kir. táblához — Lovassy István 1837. jan. 17-én, tehát fia fogságának 8-ik hónapjában nyújtotta be.**

József nádor e beadványt a királynak is bemutatta.***

Lovassy István e beadványban azt írja, hogy az ahhoz mellékelt adatok alapján az egész nemzet előtt befogja bizonyítani, hogy Lapsánszky feladó, sőt agent provocateur volt, ki elfogatását a kormánnyal s fiskussal előre kicsinálta, hogy továbbá a fiskus a tanúk szerzésében lélekvásárlást űzött s mégis csak 2 terhelő tanút sikerült fognia: Tarnayt és Párniczkyt, s ezek is csak pletykákat vallottak. Az egyik tanú — írja Lovassy István — azt vallotta, hogy Lovassy László kávéházban alacsony szót használt a királyról, de erre önnönmagán kívül más tanút nem bírt állítani.

* L. Pompéry János hagyatékában.

** L. Pompéry János hagyatékában és az Orsz. Levéltárban, Náadori stb. 1837. N. 25. — A Pompéry János hagyatékában levő példány csonka és azt mutatja, hogy a beadvány annak idején mily alakban forgott közkezen, — az Orsz. Levéltár példánya teljes. — A Tvhat. Tud.-ban e beadványnak nyoma sincs.

*** L. O. L. stb. 1837. N. 25.

Ezen beadvány mellékletei igen érdekesek.

Az első Vinter János, pesti szabómester felesége: Czveczinai Terézia és két leánya: Vinter Terézia és Viktoria vallomását tartalmazza. A nevezetteket Pesten 1837. jan. 14-én. Eckstein Rudolf, pestvármegyei szolgabíró és Bód Dániel, pestvármegyei esküdt, hallgatták ki Lovassy István részére Ófelsége kisebb kancelláriájából Somssich personalis aláírásával kelt compulsorium (bírói parancsolat) alapján.*

Vinter Jánosné azt vallotta, hogy Lapsánszky a kapura kifüggesztett hirdetőcédula folytán nála szobát vett ki. Mindig jól viselte magát. Az elfogását megelőző este azt mondta, hogy el fog utazni a Bányavárosokba s barátai az éjjel érte fognak jönni. Akkor a házbért is előre kifizette. Éjjel azután egy darabig egészen felöltözve az udvaron járkált, majd bement a szobájába. 5—6 minutum után jöttek érte a katonák s elvitték. Hogy meg volt-e ijedve, azt a sok ember miatt nem lehetett látni. A katonákkal együtt egy kaputba öltözött úr is jött, kiről később megtudták, hogy a kir. ügyész volt. — Néhány nappal előbb Lapsánszky a konyhában írásokat égetett el.

Vinter Terézia még azt is vallja, hogy a kaput a katonáknak valószínűleg Lapsánszky nyitotta ki előre, mikor kint járt az udvaron, mert kapukulcs volt nála és zörgést nem hallottak.

Vinter Terézia ugyanazt vallja, mit anyja és testvére.

Ezen vallomások világosan bizonyítják, hogy Lapsánszky a fiskussal összejátszott s hogy előzetes megbeszélés alapján fogták el. (Ő maga nyitotta ki előre a kaput a katonáknak!)

Lovassy László Bihar megye rendeihez intézett levelében** írja:

«Lapsánszky feladó volt és nem bűntárs; ilyennek (bűntársnak) gaz árulót el sem fogadok. Lapsánszky neve most és a jövőben: akasztófárávaló.»

Ugyanezen levélben olvassuk: «Lapsánszky hollétéről

* L. O. L. stb. N. 25.

** L. Pompéry János hagyatékában.

mai napig (1840. júniusáig, tehát három évvel az ítélet után) még Mármarosban (Lapsánszky megyéjében) sem tudnak semmit.»

Horváth Mihály a *Huszonöt év* történetében azt mondja, hogy Lapsánszky «megváltoztatott névvel Galiciába ment s ott egy kamarai tisztségben nyerte el árulása jutalmát.»

Pulszky Ferenc idézett cikkében* hosszabb nyilatkozatát olvashatjuk Lovassy Lászlónak Lapsánszkyról. E szerint Lovassy 1882-ben ezeket mondta: «Az ifjúsági egyesületnek első évben jegyzője voltam egy hónapig; második évben nem voltam tagja, mert oly elemek vegyültek körünkbe, kikkel érintkezni nem akartam. Lapsánszky az utolsó hónapban volt jegyző s így jutottak kezébe a jegyzőkönyvek s azon értekezések kéziratai, melyeket az egyesületben felolvastunk, így négy beszédem is, melyeket különböző időkben tartottam. Lapsánszkyt akkor láttam először Pozsonyban, midőn Wesselényi és Balogh arcképeit litografizáltattuk. Egy barátommal beszéltem az utcán, ettől kérdeztem: «ki ez?» Egy alkalommal, noha vele semmi viszonyban nem állottam, eljött szállásomra s a többi közt felmentém, hogy jó volna titkos társaságot alakítani s a republikát kimondani. «Mit akar az Úr velem», kérdém, «nekem semmi titkos társaság nem kell» s kiutasítottam lakásomból. Ebéd alkalmával elmondtam ezt társaimnak s megjegyeztem, hogy szép lenne, ha ez a kém feladna és azokat a szavakat, miket ő mondott nekem, úgy adná elő, mintha az én számból jöttek volna. Sejtelmem teljesült, a gazember csakugyan feladott, szemembe állítá mindazt a királyi tábla bizottsága előtt a Neugebäudeban, amit előttem mondott. «Ne tagadd» így szólt. «Micsoda?» felelém «még te mersz engem tegezni, gazember! Veled semmiféle összeköttetésben nem állottam, hiszen te nem vagy más, mint kém.»

Lovassy Andor azt írja,** hogy Lovassy László Lap-

* Pesti Napló, 1883. május 27.

** «Emlékezés Lovassy Lászlóra.» Irta Lovassy Andor, Torda-Aranyos vármegye alispánja. Budapesti Hirlap. 1912. márc. 14. — Lovassy Andor unokaöccse Lovassy Lászlónak.

sánszky egy unokatestvérétől 1870 körül arról értesült, hogy Lapsánszky árulásaért dicsően megvezekelt, mert a szabadságharc alatt Galiciából a lengyel légióval bejött Magyarországra harcolni és Branyiszkónál hősi halált halt. Lovassy László, ezt hallván, megbocsátott Lapsánszky emlékének...

Lovassy Andor azt is írja, hogy a négy elfogott és elítélt ifjúnak nemcsak Lapsánszky János, hanem Majthényi Herman is árulója volt. Fides penes auctorem. Az Országos Levéltár adataiból Majthényi Hermant illetőleg csak annyit tudunk, hogy a bécsi rendőrség rosszalta, hogy mint erősen gyanítottat őt is nem börtönözték be.

A harmadik beadvány másik melléklete Lukács Lajos a kir. tábla hites jegyzője (jurátus) vallomása, melyet szintén Eckstein, szolgabíró és Bód, esküdt vettek ki ugyancsak 1837. jan. 14-én, ugyancsak Lovassy István kérésére a király kisebb kancelláriájából kelt compulsorium (királyi birói parancsolat) alapján.*

E vallomásban, mely a fiskus által a tanúk szerzésében üzült lélekvásárlás illusztrálásául volt hivatva szolgálni, Lukács Lajos előadja, hogy 1836 novemberében Gombos, kir. ügyész őt magához hívatta.

Gombos azt mondta Lukácsnak, hogy Bécsben járt s ott megbízták, hogy egy 400 pengő forintos állásra egy derék ifjút keressen, s ő mindjárt Lukácsra gondolt, de haza jövéen, hallotta Beöthytől, a kir. jogügyek igazgatójától, hogy Lukács is bele van keverve a pozsonyi ifjak dolgába. Lukács ezt tagadta, mondván, hogy soha semmi titkos dologban sem vett részt s hogy az a Lukács, ki a Gombos által előmutatott írásokban szerepel, bizonyára más valaki s nem ő. Meg is haragudott Gombosra állítása miatt. De ez megmaradt amellet, hogy Lukács is bűntárs volt. Mondta azután, hogy ne féljen semmit, mert hisz rossz beszédek nem tartott. s minden bajtól menekülni fog, ha mint tanú fog szerepelni az ifjak ellen. Igérte is, hogy oda fog hatni, hogy mint tanút hallgassák ki

* L. O. L. stb. 1837. N. 25.

Bíztatta, hogy csak valljon bátran, vallomása úgysem fog nyilvánosságra kerülni. Szép állással kecsegtette a kancelláriánál, mondván, hogy jobb ott, mint Budán a dicasteriumoknál s hogy az ügyvédi pálya sem jó. Nagyon dicsérte talentumát. Azt is mondta, hogy a kancelláriánál ő fogja őt ajánlani s érdemül azt is fel fogja említeni, hogy jól vallott. Ezt neki (Gombosnak) is érdemül fogják betudni. Ő (Gombos) is a kancelláriához vágyik. Nov. 10-én másodszor hívatta Gombos Lukácsot. Ekkor felolvasta előtte Lovassy és Tormássy beszédeit s előmutatta s compulsoriumot arra nézve, hogy Lukács mint tanú tegyen vallomást az ifjak ügyében. Lukács mindjárt vallott is Gombos és Feszl juratus előtt — vallomását írta, de azt mindjárt hangosan fel is olvasta. — Hogy vallomása fent hogy tetszett, azt Lukács nem tudja. Vallomását 1837. jan. 14-ikéig nem hitelesítette a bíróság s addig megnyugtató írást sem kapott Gombostól (arra nézve, hogy mint bűntársat nem fogják üldözni), bár azt kért tőle.

Lovassy István a harmadik beadványban arra kéri a Curiát, hogy a vádlottakat, mint ártatlanokat, bocsássa szabadon s az elviselt üldözésért szolgáltatson nekik teljes elégtételt, amint azt III. Károly Erdélyben több igaztalanul elfogott és beperelt alattvalójára nézve tette. A beadvány harmadik melléklete III. Károly király erre vonatkozó, 1738. dec. 23-án kelt s Erdély rendeihez intézett levele.*

A nádor 1836. dec. 11-én írja Beöthynek, a k. j. igazgatójának és Somssich, personalisnak, hogy Lovassy István két első beadványa azt bizonyítja, hogy akár a fiával való találkozással visszaélven, akár másképp a per körülményeiről tudomást szerzett, holott azoknak titokban kellett volna maradniok, amiért is hassanak oda, hogy ezután titkokat ne árulhassanak el s kutassák ki, ki a vakmerő beadványok szerzője, valamint tegyenek jelentést arról is, miképpen lehetne a szerző ellen megtorlólag fellépni?***

Erre Beöthy megírta a nádornak, hogy a beadványok készítője Kossuth Lajos s bár tartalmuk vakmerő, még

* L. O. L. stb. 1837. N. 25.

** L. O. L. stb. 1836. N. 227.

sincs törvényes alap az írójuk ellen való eljárásra. Amit Lovassy István a vádlelér pontjairól mond a beadványokban, azt fiától, kit meglátogathatott, tudhatta meg. Nem lehet megakadályozni, hogy az apa a fiával ilyesmiről ne beszéljen.*

Mint alább — Kossuth pere történetében — látni fogjuk azért mégis — a beadványok irását is — felhozták vádul Kossuth ellen, miután a Tvhat. Tud.-ok miatt beperelték.

Lovassy István 4-ik beadványáról (a hétszem. táblához) alább lesz még szó.

7. Az ítélet.

Lapsánszky vallomása az ifjak ellen, mint bűntársé, a kir. jogügyek igazgatójának saját bevallása szerint nem számított.

Tormássy bevallotta, hogy a társulat célja rossz volt, de ugyanezen argumentatio szerint, mivel ő is bűntárs volt, az ő vallomása sem ért semmit másik három vádlott-társa ellen.

(Igaz, egy helyen — mint fent olvastuk — azt is mondja az igazgató, hogy Lapsánszky vallomásának van súlya, mert szemébe mondta azt, amit vallott, a vádlottaknak. De hát vagy bűntárs, vagy nem bűntárs!)

Tornay és Párniczky: két tanú. De hát nem egy és ugyanazon dologra nézve vallottak, hanem az egyik is más, a másik is más dologra nézve.

Igazában tehát a fiskusnak egy tanuja sem volt.

A vádlottak — értsd a két Lovassyt (mert Lapsánszky és Tormássy magukra terhelőleg vallottak) — ellen csak a lefoglalt iratok (beszédek) szolgálhattak bizonyítékul. Ha ezeket «gonoszoknak» akarták venni, *csakis* ezek bizonyíthatták a «gonoszságot».

Annyi bizonyos, hogy a bíróság — akár Lapsánszky, Tormássy, Tornay és Párniczky vallomásait is, akár csak

* 1836. dec. 18. — O. L. stb. 1836. N. 239.

a beszédeket és leveleket véve alapul — igazat adott a fiskusnak és mind a négy vádlottat elítélte.

A kir. tábla 1837. febr. 27-én hozta meg az ítéletet, a hétszemélyes tábla — hét napi szakadatlan tárgyalás után — márc. 8-án erősítette meg azt.

E szerint:

Lovassy Ferencet, a kereset és addig szenvedett fogság betudásával, azonnal szabadlábra helyezték,

Tormássyt másfél évi börtönre,

Lapsánszkyt és Lovassy Lászlót tiz-tiz évi börtönre (várfogságra) ítélték.*

Kossuth egyik helyen** ezt írja: «Lovassy Ferenc nyom-ban szabadságba tétetett 10 holnapi elzárás után», egy másik helyen pedig*** ezt: «Az egyik vádlott egészen fel-mentetik.»

Bárhogy értette ezeket Kossuth, a valóság az, hogy Lovassy Ferencet sem mentette fel a bíróság, hanem igenis a keresetet ő ellene is helyesnek nyilvánította és az abban állított bűnért az «eddig kiállott fogságot» (10 hónapot) ítélte elegendő és jogos büntetésnek.

Feyes, vice-director, mindjárt az ítélet után kérdést intéz a nádorhoz, hogy mi történjen tovább az ifjakkal?†

A nádor is rögtön parancsot kér a királytól, hogy hova szállítsák a 3 elítéltet büntetésük kitöltése végett? Egyben jelenti, hogy a per minden iratát — mint hasonló esetekben eddig is szokásban volt — fel fogja küldeni a királyhoz.††

A király márc. 14-iki kelettel reáírta a nádor felterjesztésére: «tudomásul szolgál», a periratokat várja — a büntetés kiállításának helyére nézve majd később küld utasítást.

* L. Feyes Antal, a k. jogügyek helyettes igazgatójának levelét József nádorhoz — 1837. — márc. 8. és József nádor levelét a királyhoz ugyanazon napról. — O. L. stb. 1837. N. 77. és 88.

** Naplójában, lásd Pompéry János hagyatékában.

*** L. Kossuth Lajos III-ik perbeli szóváltását a M. N. Múzeum levéltárában Benyovszky Péter hagyatékában.

† L. most idézett levelét.

†† L. most idézett levelét.

Lederer báró, katonai főparancsnoknak is írt a nádor, hogy addig is, míg a felségtől az elítéltek hova szállítására nézve parancs nem érkezik, tovább is őriztesse őket a kaszárnnyában,* Feyes, vice-directornak pedig, felszólítván őt a periratok sürgős felküldésére, meghagyta, hogy az ifjakkal, a felség parancsának leérkezéig, tovább is úgy bánjon, mint államfoglyokkal és legfelsőbb engedelem nélkül senkit se eresszen be hozzájuk.**

Hogy Lapsánszky elítélése csak színleges volt, ez azok szerint, mit eddig róla tudunk, világos.

Mint *Lovassy* Istvánnak a hétszemélyes táblához intézett beadványában*** olvassuk, a *Lovassy* László ellen hozott ítéletet azzal okolta meg a bíróság, hogy a vádlott olyan elveket hirdetett, melyek minden társadalmi renddel ellenkeznek s hogy gonosz és minden törvényes rend ellen irányuló lelkületű volt. Ennek bizonyosságát a bíróság főképp a *Wesselényi* bíróhoz intézett beszédben látta. Az idézett beadvány szerint azt is bűnül tudta be a bíróság *Lovassy* Lászlónak és a többi elítéltnak, hogy a pozsonyi *kaszinó* tagjai voltak, holott az határozott ellenzés mellett és politikai irányzattal alakult, mit a hazai törvények tiltanak.

Lovassy László Bihar vármegye rendeihez intézett s többször említett levelében a bírásról, kik őt elítélik, ezt írja: «Bíró, ki vakon hódol egy koronázott ember törvénytelen irományának, mint azon nemzeti átkot érdemlő 1795-iki bírák», (a *Martinovicsék*-at elítélt bírásokra céloz) «kik az ember elidegeníthetlen igazát, a nemzettörvény alkotta, szentesítette örök jogát, a szabad védelmet eltolvajlották s bírák, kik ítélnék resolútiokra, fennálló törvények ellenére, nem fognak sohasem gyönyörködni istenkönnyben; az olyanokra mondja azt a jó Isten: «elzúználak, ha én bibelődnék szalmaszálakkal, titeket, fiai az ördögnek.»

Földváry Ferenc-ről, a királyi tábla bírójáról pedig,

* 1837. márc. 8. — O. L. stb. 1837. N. 47.

** 1837. márc. 8. — O. L. stb. N. 77.

*** L. Kossuth, Tvh. Tud. I. 125. s. köv.

ki a vádlottak felmentésére adta szavazatát, ugyanezen levelében így ír *Lovassy* László: «Földváry Ferenc sírjára virágot ültethetnének Magyarország leányai, ha egykor az irgalmatlan halál őt az életből kitepi, mert ő tudja azt, hogy mit parancsol a birói hit szentsége, ő derült homlokkal áll a bosszankodó nemzet ítélőszéke előtt s azt mondja: «én nem vétkeztem» s a jó Isten vigasztalódó fájdalommal tekint alá a keble tisztasága érzetében bátor önérzettel álló bíróra s ha szóllana, azt mondaná: «ez az én fiam, azért teremtettem én embert, hogy ilyen legyen; én ezzel imádtatom magam egy más életben.» S az egy isten kegyelemszíkrajá lesugárzik a tiszteletteljes birói erkölcsre, mint egy harmatcsepp, s a harmatcsepp isten örömkönnye, s az igaz bíró erkölcsös fejről irgalommal törli le a nap vétkeit.»

Mint *Pest* vármegye 1837. március 27-iki közgyűlésének tárgyalásából* megtudjuk, egy pozsonyi német ujság azt írta, hogy a bíróság (a *Curia*, mi alatt mind a két táblát: a királyit is, a hétszemélyest is kell érteni) *Lovassy* Lászlót *halálra* ítélte és ez ítéletet csak a király *kegyelme* változtatta 10 évi várfogságra szólóra.

A német ujság ezen hazugságára *Pest* rendei cáfoló végzést hoztak és ezt a *Jelenkor*-nak, a *Hazai Tudósítások*-nak és egy budai német ujságnak megküldték. A helytartótanács azonban ezen lapok azon példányait, melyekhez ezen végzés csatolva volt, a censor által a kiadóhivatalokban lefoglaltatta.

Ámde *Kossuth* gondoskodott róla, hogy a cáfoló végzés mégis nyilvánosságra jusson, a mennyiben azt a *Törvényhatósági Tudósítások*-ban közzétette.**

8. A megyék, *Lovassy* István, illetve *Kossuth* Lajos állásfoglalása az ítélet ellen.

Nem sokkal azután, hogy az ifjak perében az ítélet elhangzott, megszűntek a T. T. is. — Ezekben tehát csak

* *Kossuth*, *Tvhat. Tud.* II. 149. s köv.

** *U. o.* II. 195.

Pestről, Nógrádról, Tolnárról és Zaláról van adat, hogy az ítélet ellen tiltakoztak. Hogy mily érvekkel tették ezt, felesleges volna itt bővebben előadni, mert ez a pereket jogi szempontból méltató fejezetünkéből ugyis bőven ki fog tűnni.

Lovassy István a kir. tábla ítélete után beadványt intézett a hétszemélyes táblához, hogy a kir. tábla ítéletét ne erősítse meg. Ezt Kossuth fogalmazta.* Ebből csak azt emeljük ki, amiben Lovassy Istvánnak feltétlenül igaza volt, hogy ugyanis Lovassy László ellen egy érvényes tanúvallomás sem volt és hogy ő a békés haladást, nem pedig a lázadást, forradalmat és király bántását akarta.

Kossuthnak alább az ő pere történetében többször idézendő naplója bizonyítja, hogy Lovassy István a hétszemélyes tábla ítélete után a királyhoz is intézett folyamodást fiáért, sőt hogy maga Lovassy László is aláírt egy kérvényt a királyhoz, mely nem volt ugyan «kegyelemért folyamodás, de mégis folyamodás volt» s melyet nem hogy Kossuth írt volna, de melynek beadását Kossuth is, Wesselényi is rosszalták.

Kossuth pere történetében tárgyalandó «Önkénytes vallomása»-ban egyszerűen azt mondta, hogy «Lovassy László kegyelemért folyamodott».

9. Spielberg.

Térjünk vissza az elítéltekhez.

A nádor 1837. márc. 12-én felküldte a királynak a per iratait.**

Egyben felterjesztette Lovassy László kegyelmi kérvényét és nemes Báthory Gábor, református superintendens folyamodását Tormássy János büntetése kitöltésének helyére nézve.

A maga részéről megjegyezte, hogy Lovassy László javára egy enyhítő körülmény sem forog fenn. Sem a

* L. a T. T.-ban «Észrevételek» és «Pótolék észrevételek» címmel.

** O L. stb. 1837. N. 120.

vizsgálati fogságban, sem az ítélet után nem viselte magát úgy, hogy tekintetet érdemelne. Sőt a kegyelmi kérvény aláírására is alig bírhatta reá édes atyja. «Ennyire befolyása alatt áll ez ifjú az államveszélyes eszméknek».

Ellenben Tormássyt illetőleg, tekintettel nagyatyja, a 83 éves superintendens, érdemeire, példás érzületére, a király teljesíthetné ennek kérését, hogy ugyanis unokája Budán tölthesse ki büntetése idejét s nagyatyja hozzá bejárhasson, hogy bűnbánatra és javulásra hajlandó lelkére hatván, belőle jó polgárt alakítson. Sőt a büntetés felének elengedésére is reményt nyújthatna ő felsége az aggastyán nagyatyja vigasztalására.

Lapsánszky bizonyára fog kegyelmi kérvényt benyújtani. Tekintettel őszinte vallomására és bűnbánatára, neki a büntetés egy része elengedhető volna.*

Azután még ezeket írja a nádor:

Több, az ifjak üzelmeiben résztvevő is volt, de ezeket nem fogták perbe, mert nem volt ellenök elég erős bizonyíték, továbbá mert mint tanukra volt rájuk szükség, végül, mert az országos izgatottságot nem akarták még növelni. — Nem lett volna jó, ha esetleg eredmény nélkül pereltek volna s a kormány tekintélye ez által csorbát szenvedett volna.

A megyék tovább való mozgalmának elejét veendő, nem volna-e jó, ha a király a megyékhez leiratot intézne, melyben kimutatná az ifjak egyesületének gonosz célját s kijelentené, hogy a többi résztvevő ellen atyai jóságánál fogva nem akar eljárni, de ennek ellenében elvárja, hogy akik tévedtek, visszatérnek a jó útra s nem kényszerítik őt, hogy meg nem javulásuk esetén a törvény szigorát éreztesse velök?

Határozza meg a király, hogy mely helyeken töltsék ki az elítéltek büntetésöket?

A király — márc. 31-iki kelettel — a nádor ezen felterjesztésére reáírta a következőket:

A per aktáit tudomásul vette.

* Ezt már igazán csak *propter formam* írta a nádor.

Ezeket illetőleg kir. leiratát később fogja leküldeni, amikor az aktákat is visszaküldi.

A büntetések kiállításának helyét szintén külön leiratban határozza meg.

Nem jól történt, hogy ha mások ellen is merültek fel terhelő adatok, azokat is nem fogták perbe.

Egyelőre nem tesz semmit e dologban, de jövőre elvárja, hogy mindent megtesznek, mit a törvényes rend magával hoz.

A jelzett «külön leirat»-ban* a király értesíti a nádort, hogy az ő ajánlására és Báthory superintendens kérésére megengedi, hogy Tormássy büntetését Budán állja ki s hozzá nagyatyja, a nevezett superintendens, üdvös tanítások és feddések adása végett bejárhasson, továbbá hogy Lovassy Lászlót Spielbergbe és Lapsánszkyt Gradiskába fogják vinni, amire nézve a Hofkriegsraths-Praesident (az udvari haditanács elnöke — megfelel a mai közös hadügyminiszternek) útján a szükséges parancsok már elmentek azokhoz, kiket azok illetnek.**

Április 5-ikén írja Lederer báró, lovassági tábornok, magyarországi katonai főparancsnok, József nádornak,*** hogy a Hofkriegsrath elnökétől titkos parancsot vett, hogy Lovassy László és Lapsánszky rögtön két, egymást követő éjjel külön gyorskocsin Bécsbe viendők és ott a rendőrfőigazgatónak átadandók, Tormássy pedig Budán maradjon és hozzá nagyatyja bejárhasson.

Ennek értelmében — írja Lederer — ápr. 6-ikán éjjel után 2 órakor Stoklasser, Esterházy Ferenc Ferdinánd főherceg — gyalogezredbeli főhadnagy, egy káplár- és egy közemberrel Lovassy Lászlót — 7-ikén éjjel után 2 órakor pedig Pernhofer, Söldenhofen — gyalogezredbeli főhadnagy Lapsánszkyt egy-egy külön gyorskocsin, melyek más ürügy alatt már megvannak rendelve, Bécsbe viszik. — Tormássyt, amint a budavári József-bástya-kaszárnyában a

* 1837. márc. 31. — O. L. stb. N. 118.

** Lederer bíróhoz, a spielbergi parancsnokhoz stb.

*** O. L. stb. 1837. N. 119.

megfelelő helyiséget elkészítik, az újépületből oda átszállítják.

Mivel a parancs — írja Lederer — arról is szól, hogy a szállítások biztos őrizet alatt történjenek, Lovassy Lászlót, ki fogsága alatt sem bünbánatot, sem nyugodtságot nem tanusított s ki szökést kísérelhetne meg, könnyen meg fogják vasalni és vasban fog maradni Bécsig.

Lovassy László Spielberg-ben megőrült.

Az 1840-ik évi királyi amnesztia hiába nyitotta meg előtte börtöne ajtaját, akkor ő már egész életére tönkrement s élőhalott volt.

«A lánglelkű ifjú nagy reményekre jogosított szeleme» — írja *Horváth Mihály* — «iszonyatos börtönének súlya alatt már fogsága második évében megzavarodott s csak mint tébolyodott nyerhette vissza szabadságát. Saját-szerű volt a megtört lélek betegsége: bizonyos pontig megtartotta lángeszének világát s míg nyugodt vala, mind írni, mind szólni igen ékesen tudott! A beszéd közben hevülő phantasiája azonban mind borzasztóbb képzeményekre ragadta megzavart szellemét, mikor aztán holtak lelkei, siri kísértetek gyötrék a szegény ábrándozót. Az undor, melyet benne a fogságban táplálatára nyújtott édelhetlen eledel ébresztett, azon szokást tette sajátjává, hogy 2—3 napig sem vett magához tápszert; midőn pedig aztán az éhség ösztönétől legyőzetett, bámulatosan sokat evett; de eltelve, újra fogadást tett, hogy azután 2 hónapig nem fog enni».

Pulszky Ferenc pesti napló-beli idézett cikkében Lovassy László 1882-ben tett nyilatkozata alapján ezt írja az ő fogságáról:

«Három évig el volt zárva folyton egyesben, kilenc hónapig vas volt a lábán, nyáron vászon-, télen darócruhában járaták, egy évig könyvet sem adtak neki, az élelem kevés volt, télen majd megfagyott, világítást csak a folyosóról kapott, hol a lámpát kilenc órakor eloltották. Íróeszközt nem adtak neki. Egész fogsága alatt nem tudott

semmit a külvilágról. Harisnyakötésre tanították, de többet egy párnál nem készített el. «Ha uratoknak harisnya kell, kössön maga», így szólt, ha lustasága miatt megdorgálták. Szeretett volna pipázni; egy évig ez is el volt tiltva, azután délelőtt és délután egy-egy pipa dohányt engedtek neki elszívni».

Lovassy Andor budapesti hirlap-beli idézett cikkéből idézzük a következőket:

«Tőle saját szájából hallottam, hogy egy olyan börtönbe eresztették le, mely a sirbolthoz volt hasonló. Derékára egy vastag pléhövet lakatoltak, azt egy láncsal a boltozaton levő horoghoz erősítették, hogy el ne érje a falat, hogy ki ne áshassa a börtön szikláit. A rettenetes odunak egy szűk, rácsos ablaka volt, melyből csak a szemben levő hegyoldalra, a kálváriára láthatott ki, hol néha-néha áhitatoskodó búcsusok énekét hallotta. Ez volt az egyedüli, mit a mozgó, eleven életből láthatott», mert dacból azzal a kedvezménnyel sem élt, hogy hetenként két órát sétálhatott a vár udvarán. Az időt úgy számította, hogy a szerint, hogy hétköznapi egy, vasár- és ünnepnapokon két daragaluskát kapott a levesébe, szénnel jegyezgette fel a börtönfalára a napokat. De mint református elfeledte a katolikus ünnepeket és így megzavarodott.

Az 1840. ápr. 30-i amnesztia után bekövetkezett, a börtönből való szabadulásról ezt írja Lovassy Andor:

«A 24 éves ifjú fejét, arcát, testét elborította, tönkretette az osztrák börtönök iszonyú betegsége: a skorbut. A Dunán hajón jött Pozsonyig a kiszabadult Lovassy László.* Ezer és ezer ember várta a parton, az országgyűlési követek, az ifjúság, a hazafias polgárság, jóbarátai, ismerősei mind, mind! S midőn megpillantották azt az emberroncsot, midőn látták zavaros tekintetét, tönkrement ifjú életét, könybeborult száz és száz embernek a szeme. Azután hazatért a szülői hajlékba, Nagyszalontára. Összetört szívű édesapja: Lovassy István és kétségbeesett édes-

* «Egy rendőr kísérté Pozsonyig, ő fizette annak költségeit s Pozsonyban két forintot adott neki. Pozsonyból Pestre ment. Pestről Wenckheim Béla szállította haza.» L. Pulszky, i. h.

anyja zokogva, bűgva borultak legkedvesebb gyermekük vállára. A teste is, a lelke is rom volt. Fehér homlokát iszonyú skorbutsebek borították, elméjét elhomályosította a téboly».

Pompéry János hagyatékában «Egy örült iratai közül» címmel négy levél másolatát találtam, melyet Lovassy László 1840-ben tébolyodott elmével írt, még pedig az elsőt szüleihez, a másodikat édes anyjához, a harmadikat a királyhoz, a negyediket Bihar vármegye rendeihez.

Ez érdekes levelekből már fent is idéztem egyet-mást, most hadd iktassam ide belőlök még a következő részleteket :

«A korban, midőn a tettek pályájára valék lépendő s az ifjukor lángoló hevével az imádott haza sebei orvoslására napokat kívántam szentelni, az erőszak eltépett a polgári és emberi élet ösvényéről; az én szózatom elnémult; az én hazám lett börtön, az én uram önkény; mindent elvesztettem, de a haza képe törülhetlen lebegett az én keblemben; az én képzelődésem átfutotta a jelent, multat és jövőt; én védettem jogait a nemzetnek, mint rab én remegés nélkül adtam napjaimat a hon közjává; én alávaló koldusként nem nyaltam meg a tyrankezet, mely engem hazám fennálló alkotványa legnagyobb sérelmére messze túl hazám határain kínos hóhéri börtönbe ördögi alattomosággal beleplezett».*

«A t. királyi táblának ügyemben elkövetett bűne nagy. Azon küldöttség, mely a kaszárnyában Pesten a birói eljárást tette, nem csak egy független törvényszék képét nem viselhette, de annak a tagjai egyenesen a királyi fiscus részére inquiráltak. A spanyol inquisitio egykor áldozatait harangszó kíséretében hurcolta a templomba; az áldozat fejről ördögi figurák szállottak fel, képezőleg az áldozat bűneinek nagyságát; lakat zárát száját, hogy ártatlanságát ki ne kiálthassa, vagy az utánna s körüle hullámozó népcsoportot szánakozásra ne indíthassa. Az én ügyem és ezen spanyol inquisitio áldozatai felett gyakor-

* Az első levélből.

lott eljárás között a hasonlatosság lényeges: Az én fejemen ördögi figurák voltak az országosan kikürtölt főarulási vétek s a kir. fiscus hazug vádlevele; lakat volt számon elzáratásom a világtul, a bűnös alattomosság; harangszó volt a törvénytelen ítélet, melynek kíséretében engem, ha nem a templomba, de a brünni játékhegyre elvittek.» (Brünni játékhegy = Spielberg Brünn mellett).*

«A királyi tábla tagjai egy törvénytelen királyi levelen alapuló törvénytelen szokás s az örök titok leplebe burkolt törvénytelen perek nyomán sujtottak el engemet, egy védetlen s a védelem eszközeiből teljesen kifosztott ártatlant; felsőbb nagy urak elégedést hirdető kegyelmes mosolygásának az én napjaimat bűnös könnyelműséggel nyújtották áldozatul; engemet rémül tűztek ki mások ijjesztésére; megtapodtak, hogy a nemzet törvénye legyen megtapodva, elzúzni akartak, hogy legyen elzúzva az új nemzedék, melynek én képét viselém, melynek becsületét én megvédtem, mely egykor lángoló honszeretet és tündöklő értelmességgel védve imádott hazám alkotmányát, büszkévé teend engemet, hogy én e nemzedék képét viseltem s az én lábaimon csörgő láncok egy nemzedék lelki szabadságát hirdetik. Igen, t. Rendek, a nemzedék, melynek én képét viseltem, melynek becsületéért én szenvedtem, soha ne feledje el azt, hogy egykor én bennem eltapodva és rabláncra fűzve volt a brünni játékhegyen».***

«A kegyelem, mi felnyitotta törvénytelen börtönöm ajtaját, nem volt kegyelem, csak a nemzet 4 évi hatalomtelyes, de következtetésében határtalan gyenge sikoltása által kicsikart kötelesség.»***

«De ám a bírói ítélet átkoztató hangjai átreszkették a nemzet lelkét s bár törvénytelen ítéletnek hódoltak a katonák, bécsi politiajok s a spielbergi tömlöctartó, — fölemelkedett a haza védő szózatja, a nemzetkönnny Dunában, Tiszában keresztülúsztá Hunniát s a nemzet méltó haragja

* A negyedik levélből.

** Ugyanonnan.

*** Ugyanonnan.

eldörgött istenadta szellőkben a brünni hegyormon szenvedő rab fülébe.»*

Miután elmondja, hogy Spielbergben egyedül, magányosan volt elzárva, levelet nem írhatott, hazájáról, szüleiről egy szót sem hallhatott, még ezeket írja negyedik levelében Lovassy László:

«Megtapsoljuk az erkölcsöt, térdet hajtunk az erénynek; könny az üldözöttnek, könny a kiszenvettnak! Az isteni Pest palotái felett annyi hazafireményeink lebegnek s a boszús Duna duló habjai nem fogják azt soha elmoshatni. Mi nem élünk ragyogó jelenben, de előttünk egy szebb jövő. Polgári erényt már nemzethála kísér s a mi költőink feltámasztják dicsően megénekelve az elhunyt hősokeket. Hunyady János állóképe egykor Pesten lesz, s a magyar király, midőn elmegy mellette, tisztelettel le fogja venni kalapját s hősoke utódi, kikkel ő egykor győzelmekek között csatázott, naponkint fogják őt köszönteni.»

Ez a jóslat beteljesedett. Budapest világvárossá fejlődött és I. Ferenc József király felállította benne a «tíz szobrot», közte Hunyady Jánosét is.

Negyedik levele végén Lovassy köszönti az üldöztetésben osztályos társait: Wesselényit és Kossuthot, szintűgy azokat, kiket az ő ügye mellett való felszólalásukért kereset alá fogták (lásd ezekről bővebben alább a *kisebb perek* fejezetét) s mellékelvén a Curiához benyújtott 3 rendbeli nyilatkozatát, kéri ezeknek az *összes megyékkel* való közlését.

Kiszabadulása után néhány évig a pozsonyi irgalmasok kórházában gyógykezelték Lovassy Lászlót, anélkül, hogy elmebajától megszabadult volna. Azután egy darabig Nagyszalontán lakott, majd állandóan Erdőgyarakon telepedett meg, ahol 1890. körül életét is befejezte. 74—75 éves lett tehát. Tisza Kálmán a rendelkezési alapból évi hatszáz forintot juttatott neki. Az 1840-ig történt dolgokra nézve — de csak ezekre nézve — holtáig csodálatosan éles maradt az emlékező tehetsége. 1913. márc. 15-én a

* Ugyanonnan.

nagyszalontai házat, amelyben született, és a gyarakit, amelyben meghalt, emléktáblával jelölték meg.*

Lovassy László sorsát megénekelte Vahot Sándor 1843-ban írt, «A külföld rabja» című költeményében.**

Az amnesztia tényére alább, az erről szóló külön fejezetben visszatérünk.

10. A bűntársak.

A király (s hogy ő mindent a kancellária ösztönzésére tett, amely megett meg Metternich állt, ezt tudhatjuk) számos levelében felszólította a nádort és általa a kir. jogügyek igazgatóját, hogy a 4 befogott ifjú pere folyamán felfedezett bűntársaikat is fogják el és ellenük is indítsák meg a felségsértési pert.***

Mikor a kir. jogügyek igazgatója a 4 befogott ifjúnál lefoglalt iratokat tanulmányozta, tőlük maguktól önkénytes vallomásaikat kivette, szóval, mikor ellenük a bizonyítékokat gyűjtötte: anélkül, hogy csak egy kicsit is megerőltette volna magát, anélkül, hogy nagyon sokat kellett volna «kutatnia», számos férfiúról és ifjúról szerezhetett tudomást, ki a 4 befogott ifjúval összeköttetésben állt, kinek a pozsonyi kaszinóhoz valamelyes köze volt. Ezeket a legkülömbözőbbféle cooperatió, bűnrészesség, bűnpártolás címén mint «bűntársakat» szintén bebörtönöztethette és ellenük a felségsértési pert szintén megindíthatta volna és akkor nem lett volna elég kaszárnya Pest-Budán a foglyok befogadására és a magyar história a monstre-pörök monstre-pörök emlékével gazdagodott volna.

Csakhogy a kir. jogügyek igazgatója — és ebben meg

* L. Pulszky Ferenc és Lovassy Andor, i. h.

** L. Vahot Sándor összes költeményei, kiadta Vahot Imre, Pest 1856., 107. old. s köv.

*** Így az 1836. máj. 17-iki s az 1836. júl. 29-iki kétrendbéli levélben. O. L. — Nád. t. levéltár. — Ex hib. ad pol. sp. 1836. N. 28., 115., 116. — V. ö. József nádor levelét Beöthy, a k. j. igazgatójához, 1836. aug. 2. — U. o. N. 115. és 116.

a főmótor József nádor volt — nem deferált a király (jobban mondva Metternich-Pálffyék) akaratának, és a pozsonyi kaszinó dolga miatt a 2 Lovassyn, Tormássyn és Lapsánszkyn kívül senki mást sem fogatott el és senki más ellen sem indított semmiféle pert sem.

Hogy Kossuth egész más miatt került fogságba s egész más miatt keveredett hűtlenségi perbe, mint a pozsonyi kaszinóval való nexusa miatt, ezt póre történetéből nagyon jól tudjuk.

Mint alább, a kisebb perekről szóló fejezetben látni fogjuk, Kossuthon kívül még 21 egyén ellen indított a fiskus különféle keresetet, de ezek között sem volt egy sem, ki a kaszinóban való részvétel miatt kapta volna az actiót, hanem kapták azt mindnyájan a Kossuthral, mint a Tvhat. Tudósítások szerkesztőjével vagy mint valami «titkos társulat fejével» való összeköttetések, vagy a Kossuth és az ifjak *elfogatása*, illetve *elítélése* ügyében tartott, még pedig «lázitó» iránnyal tartott beszédek miatt.

Csak az egy Wesselényi Miklós báró volt az, ki ellen a fiskus az ifjakhoz, mint a pozsonyi kaszinó tagjaihoz, való viszonya miatt fel akart lépni.

A k. j. igazgatója a nádornak ezt írja Wesselényiről:

Lovassy László ő hozzá intézett beszéde és levele és az ő, ez utóbbira adott válasza világosan bizonyítja, hogy ő a társulat gonosz célját ismerte, s hogy ez az ő, az erdélyi és pozsonyi országgyűlésen hirdetett állammegrázkódtató elveit követte. Világos, hogy Wesselényi a már az elmúlt országgyűlésen megnyilatkozó és napról napra növekedő izgalmat legfőbbképp előmozdította s így, ha őt nem éri utól a büntetés, minden hiába van. Őt tehát, mint bebizonyítottan a «perduellio» bűnébe esettet, fogják be és pereljük be.

E levél 1836. aug. 4-ikén kelt.*

Miután Wesselényi ellen már 1835. máj. 4-ike óta hűtlenségi per folyt a magyarországi kir. tábla előtt s őt ez alapon ítélet előtt elfoghatónak nem tartották (amint-

* O. L. stb. N. 121.

hogy Wesselényi 1835. máj. 4-ike után is szabad lábon maradt), a fiskus 1836. augusztusi levele, melyben «perduellio»-t és ítélet előtt való elfogást emleget, csak úgy érthető, hogy a fiskus azt akarta, hogy Wesselényi ellen a hűtlenségi keresetet szüntessék meg s e helyett «perduellio», azaz felségsértés miatt vonják kereset alá,* s ez alapon azután fogják is el ítélet előtt (úgy mint a 4 ifjút).

De ezt az indítványt meg a kormány nem fogadta el. Wesselényi pere megmaradt *hűtlenségi*-nek és ítélet előtt őt nem fogták be.

Mindössze az történt, hogy pere folyamán a fiskus a pozsonyi kaszinóval való összeköttetését is felhozta a *hűtlenség* nagyobb bizonyítékául.

A társulat titkos alapítóiul, (tehát — ha tetszik — főbűntársakul) a fiskus Kölcseyt és Deákot jelölte meg, kik közül az első az eszmét adta az alapításra, a második a társulat alapszabályait dolgozta ki. De — tette hozzá a k. j. igazgatója mindjárt — e két férfiú nem perelhető be, mert a társulat célja a Lapsánszknál talált szabályok szerint is: az ifjúság visszatartása a kocsmázástól, korhely élettől s az olvasás megszerettetése vele. A 2 alapító tehát a bíróság előtt könnyen kimenthetné magát.**

A kaszinó tagjait — a 4 befogott ifjún kívül — a k. j. igazgatója két osztályba sorozta:

1. azok, kik tetteleg részt vettek az egyesület működésében indítványok s beszédek által; ilyen volt 4: Pázmány Dénes, Bojtor András, Bogyó János és Csapó György;

2. kik csak mint hallgatók voltak jelen a gyűléseken, de egyébként semmit sem csináltak; ilyen volt 16.

Mind a két osztályba tartozókra nézve az volt a k. j. igazgatójának s a nádornak véleménye is, hogy sem el-

* Törvényeink szerint a «perduellio» = felségsértés (crimen laesae majestatis), élesen meg van különböztetve a *hűtlenség*-től (nota infidelitatis). V. ö. pl. 1715. 7. t. c.-et.

** Beöthy levele József nádorhoz 1836. aug. 4. — O. L. stb. N. 121.

fogni, sem beperelni nem kell őket, mert nincs ellenök egyéb bizonyíték, mint az egy bűntárs: Lapsánszky jegyzetei, melyek helyességét ők majd tagadni fogják. Amúgy is inkább csak örületes elbizakodottság a bűnük mint gonoszság vagy tervszerű kivinni akarása a rossznak.*

Az akták azt mutatják, hogy a nádor és Beöthy ezen véleményén Bécsben nem nyugodtak meg, hanem azt akarták, hogy mégis csak perelje be a fiskus a bűntársakat, de úgy, hogy ítélet előtt ne tartóztassa le őket.

De a fiskus erre sem volt hajlandó. Azt írta, hogy ez volna az első eset, hogy felségsértéssel vádoltak szabadlábon védhetik magukat, mi a fiskus jogába és az állam biztosságába ütközne. S nem is volna igazságos, hogy 4-et elfogtak (ítélet előtt), a többit pedig ne fogják el.**

Ugyanekkor azt is írta a k. j. igazgatója, hogy már azért se pereljenek be minden bűntársat, mert akkor csupa vádlott lesz s nem lesz tanú.***

Akiket mint tanúkat kihallgattak, azok körülbelől mind «bűntársaknak» voltak vehetők, mert 1. éppen 16-an voltak, 2. meg honnan tudhattak volna a kaszinó dolgairól, ha nem lettek volna annak tagjai?

A 16 kihallgatott tanú: Sperlágh Dániel, Zsolnay Dávid, Dániel Antal, Fáy Mátyás, Szolár Pál, Ernyey László, Piukovics Ágoston. Latinovics Zsigmond, Szikszay Dániel, Ormos Sándor, Párniczky Mihály, Pongrácz Bonaventura, Niamessnyi Ignác, Jeszenszky Ferenc, Tornay László és Lukács Lajos.

Zsolnayról megjegyzi a fiskus,† hogy már 1835. ápr.

* József nádor levele a királyhoz. 1836. jún. 19. — O. L. stb. N. 115.

** Beöthy József nádorhoz 1836. aug. 4. — O. L. stb. N. 121.

*** Értsd: hagyjuk a bűntársakat szabadon, hogy a 4 befogott ellen tanúképpen használhassuk fel őket s legalább azt a 4-et elítélhessük. — Ennek megfelelően viszont a tanúkat azzal ijesztgették, hogy ha nem vallanak, őket is beperelik. Lásd fenn Lukács Lajos esetét. Ex uno disce omnes. De azért még sem vallott minden tanú a vádlottak ellen, s azért még sem perelték be a rosszul valló tanúkat sem.

† 1836. szept. 7-iki, József nádorhoz intézett levelében, O. L. stb. N. 158.

29-én kilépett a kaszinóból. (Hogy ő sem vallott semmi terhelőt a 4 befogott ifjú ellen, tudjuk a bizonyításról szóló fejezetből.)

Ezekon kívül bűntársak voltak még a fentemlített Pázmándy Dénes, Bojtor András, Bogyó János és Csapó György.

Horváth Mihály* még Pulszky Ferencet, Szemere Bertalant és Décsey Lászlót, Metternich** Palóczy Lászlót és Majthényi Hermant említi.***

* Huszonöt év. II. 39.

** L. az 1837. jan. 2-i leveléhez mellékelt bécsi rendőrségi jelentést. Orsz. lev. stb. 1837. N. 12.

*** Miután én azon ifjakat, kiket az Orsz. Levéltár sok idézett okmánya tanúképpen kihallgatottak gyanánt említ, a dolog természetének megfelelően a pozsonyi ifjúsági kaszinó tagjainak tartom (tekintet nélkül persze arra, hogy mennyi ideig maradtak tagok), így azokkal együtt, kiket ugyanazon okmányok határozottan mint tagokat említenek meg, azon okmányok alapján a következőket vélem mint a kaszinó tagjait felsorolhatni: 1. Bogyó János, 2. Bojtor Endre, 3. Csapó György, 4. Dániel Antal, 5. Ernyey László, 6. Farkas János, 7. Fáy Mátyás, 8. Jeszenszky Ferenc, 9. Lapsánszky János, 10. Latinovics Zsigmond, 11. Lovassy Ferenc, 12. Lovassy László, 13. Lukács Lajos, 14. Majthényi Herman, 15. Niamesnyi Ignác, 16. Ormos Sándor, 17. Palóczy László (a már az 1825-i országgyűlésen szereplő, híres ellenzéki vezérpolitikust nyilván tévedésből említi a bécsi rendőrségnek Metternich leveléhez mellékelt jelentése — Orsz. L. stb. 1837. N. 12. — Pulszkyval és Lovassyval egy sorban; ő nem tag, hanem a többi ellenzéki vezérpolitikussal együtt csak pártfogó, irányító, buzdító lehetett), 18. Párniczky Mihály, 19. Pázmándy Dénes, 20. Piukovics Ágoston, 21. Pongrácz Bonaventura, 22. Pulszky Ferenc, 23. Sperlágh Dániel, 24. Szikszay Dániel, 25. Szolár Pál, 26. Tormássy János, 27. Tornay László, 28. Vukovics Sebő, 29. Zsolnay Dávid. — Pulszky Ferenc idézett cikkében az itt felsorolt tagok közül csak 3 tagot említ s azután említi még: 30. Asztalos Pált, 31. Madarász Lászlót (Kossuth kormányának 1849-ben rendőrminiszterét), 32. Madarász Józsefet (ki ma is él), 33. Noszlopyt, 34. Ormos Zsigmondot, 35. Palóczy Tamást, 35. Szacsavay Imrét (az 1849-i országgyűlés jegyzőjét, a Batthyány-val stb.-vel együtt vértanút.) — Horváth Mihály az Orsz. Levéltár okmányaiban említettek közül csak 4-et említ, s azután említi még 37. Décsey Lászlót és 38. Szemere Bertalant (Kossuth kormányának 1849-ben elnökét). — Bizonyára még jóval több tagja volt a kaszinónak, s hogy én csak ennyiét iktatom ide, annak oka az, hogy a rendezésemre álló forrásokból csak ennyiét birtam eruálni.

Különös említést érdemelnek ezen fejezetben Vukovich Sebő és Farkas János.

Az előbbi, ki 1849-ben Kossuth kormányának igazságügyi minisztere lett és azután az emigrációban jelentős szerepet vitt, 1835. márc. 6-ikán Temesvárról levelet írt a pozsonyi kaszinó tagjaihoz, mint volt tagtársaihoz.*

Ebben sem találunk mást mint ama kor más ellenzéki szellemű írásaiban. E levelet a k. j. igazgatója 1836. szept. 7-ikén felterjesztette a nádorhoz, mint az ifjak lefoglalt irományai közt találtat. A nádor szept. 10-én leírt Beöthyhez, hogy Vukovichot úgy kell elfogni, hogy írásait előre ne semmisíthesse meg s hogy az elfogás nagyobb feltűnést ne keltsen. Ezért tudakolja ki Beöthy Vukovich lakóhelyét és tudja meg Lapsánszkytól azt is, hogy a Vukovichnál található iratok becses adatokat tartalmaznak-e?***

Farkas János, pestmegyei kancellistáról — mint fent hallottuk — Lapsánszky azt vallotta, hogy a királyt gyalázó beszédet tartott. József nádor azt az utasítást adta Beöthynek, a k. j. igazgatójának, hogy bár Farkas ellen csak egy tanú van: Lapsánszky, de ő többször beszélt az ifjak nevében, azok vezetője volt, s legutóbb is a kormány és a jóérzésűek nem kis sérelmére és megbotránkozására Pesten beszédet intézett Balogh Jánoshoz (mikor ez Bars küldötteként Pestre jött), kísérje őt figyelemmel az ellene teendő lépések céljából.***

Sem Vukovich, sem Farkas ellen nem indítottak azonban pert s nem fogták be őket. (Mint alább Kossuth pere történetében látni fogjuk, Farkas János egy ideig Kossuth mellett dolgozott, mint a Tvhat. Tudósítások expeditora. Farkas önálló erdélyi vállalatáról szintén alább lesz szó.)

De ha per s elfogás alakjában nem is, más alakban mégis érte üldözés a 4 befogott ifjúval s a pozsonyi kaszinóval összeköttetésben állottak némelyikét.

Pest vármegye 1837. márc. 27-iki közgyűlésen ugyanist Fáy András előadta, hogy *Lukács* Lajost, mert kivallotta,

* O. L. stb. 1836. N. 158. ** U. o.

*** 1836. szept. 10. — O. L. stb. 1836. N. 158.

† L. Kossuth, Tvhat. Tud. II. 149.

miképp akarta őt a fiskus kecsegtető ígéretekkel az elfogott ifjak ellen való vallomásra birni, továbbá *Farkas Jánost*, mert 1836. szeptemberében az elfogottakért kezesül ajánlkozott, és *más ifjakat* is, részben mert szintén kezesül ajánlkoztak, részben, mert a pozsonyi *kaszinó* tagjai voltak, a királyi Tábla az ügyvédi censurától kihallgattatlanul és védtelenül eltiltotta. E miatt a megye rendei felírtak a királyhoz és elrendelték, hogy a vármegyei törvényszék a nevezetteket törvényes jogánál fogva vizsgálat alá vegye és ők, ha a vizsgán megfelelnek, a megye területén ügyviselésre felhatalmazást nyerjenek. (Kossuth naplójában írja, hogy *Kúthy* Lajost is eltiltották a censurától mint a pozsonyi kaszinó volt tagját.)

Bécsben nem voltak megelégedve, hogy csak 4 ifjút pereltek be és fogtak el.

Metternich sokszor idézett 1837. jan. 2-i levelének mellékletében olvassuk, hogy «azon körülmény, hogy több erősen gyanúsított egyént, mint Vukovichot, Pázmándyt s Majthényi Hermant, nem fogták el, károsan hatott a vizsgálatra.»

Hogy a király József nádor 1837. márc. 12-i levelére, melyben megokolta, miért nem fogtak el több ifjút négy-nél, reá írta, hogy «ez nem jól történt», — már a fentiek-ből tudjuk.

KOSSUTH LAJOS PERÉNEK TÖRTÉNETE.

I. Az Országgyűlési Tudósítások.

Kossuth Lajos már az 1832/36-iki országgyűlést megelőző időben is szerepelt a közéletben.

Ezen szereplésének egyik érdekes emléke azon beszéd, melyet 30 éves korában Zemplén vármegye 1832. szept. 4-iki közgyűlésén mint ezen vármegyének táblabírája a követeknek a sajtó ügyében adandó utasítás tárgyalásakor tartott* s melyet ekként fejezett be:

«Minden óhajtasom azon egyben egyesül, vegyenek el mindent, csak szabad sajtót adjanak s Nemzetem szabadsága, boldogsága felett kétségbe nem esem. Vagy nyomtatási szabadság, vagy a szabadság elnyomása! Itt középút nints. Én a sajtó szabadságára voksolok.»

Az ország politikai életének középpontjába: Pozsonyba Kossuth az 1832/36-iki országgyűlés alkalmából került fel mint *ablegatus absentium*, azaz mint *távollevők* küldötte. A főúr, kit ilyen minőségben képviselt: *Vécsey Sámuel* báró volt.

Az 1625. 62., 1655. 61., 1681. 51. és 1723. 7. t-cikkek értelmében az országgyűlésen bármely okból (főképp szegénységük miatt) személyesen meg nem jelenhető főrendek, továbbá az özvegy mágnásnők a maguk képviselőjében

* L. M. N. Múzeum levéltára, 1085. Fol. Hung. — A kéziratra reá van jegyezve: «Ezen beszédet tartotta Kosut Lajos Táblabíró Tettes ns (nemes) Zemplin vármegyének. Sept. 4-én 1832-ik esztendőben tartatott Generalis-Gyűllésében, könyv nélkül mondván azt el».

követeket küldhettek az országgyűlésre. Ezek a követek voltak az *ablegati absentium*, a *távollevők küldöttei*. Ezek kettőnél több személy képviselői nem lehettek, a nemesek (nem a mágnások) rendjéből voltak választandók és az *alsó* táblán, a *rendek* tábláján (nem a főrendekén) foglaltak helyet. Hivatásuk volt küldőiket a tanácskozások folyamán előfordultakról híven értesíteni, azok panaszait, sérelmeit esetleg az országgyűlés színe előtt felhozni (amint az országgyűlések tényleg foglalkoztak egyesek, községek stb. panaszaival), de szavazati joguk nem volt.

Az országgyűlésen és ezzel kapcsolatban már előbb a *megyei* gyűléseken való szerepléséről Kossuth perbeli nyolcadik szóváltásában* így ír:

«Az alperes (azaz Kossuth) mondhatja, hogy volt idő, midőn a tapsok serlegét bő mértékben kóstolá. Tisztelt birái között ül egy nagyérdemő férfiú, ki mint több székekbeni megyei tisztviselő s mint Elnök is gyakran vala tanúja a sokaság riadó tetszéseinek, mellyel az alperesnek — szabad legyen mondani — nem éppen súlytalan szavait egy lelkes megyének népes közönsége fogadta... S ki hallotta őt mégis — egyetlen egy esetet, mulaszthatatlan kötelességet kivéve — 6 év óta gyűléseken szót emelni? És az országgyűlésen is jogának bizonysgául egyszer szólalt fel az alperes, s ott is hasonló helyeslésbe részesült, s mégis ki hallotta őt azután 3 és fél év alatt csak egyszer is szóllani?»**

Kossuthnak tehát magán az 1832/36-iki országgyűlésen igen csekély szerep jutott. Mégis az országgyűlés tartama alatt Pozsonyban az egész országra kiható működést fejtett ki, amennyiben megindította és az országgyűlés végeig szerkesztette is az ország ügyeire oly nagy befolyású, híres *Országgyűlési Tudósítások*-at.

Egy országgyűlési hirlap eszméje az ország rendei

* L. Pompéry János hagyatékában és a M. N. Múzeum Levéltárában, Benyovszky Péter hagyatékában.

** Pulszky Ferenc az Ifjak pere történetében idézett cikkében azt írja, hogy a távollevők követői közül felszólalási joguk ébrentartása végett minden országgyűlésen egyszer egy felszólalt.

közt már az 1830-iki országgyűlésen felmerült. Akkor azonban az eszme nem valósulhatott meg, mert a kormány ilyen hirlap kiadására engedélyt nem adott.

Az 1832/36-iki országgyűlés elején a rendek egy értekezletükön azt határozták, hogy *Kossuth* és *Orosz József* szerkesszék a kerületi gyűlések nyilvánosságra szánandó naplóját. Ez a napló sem jött azonban létre.

E helyett Kossuth megindította az *Országgyűlési Tudósítások*-at.

Ezek — mint Kossuth egy, Zemplén vármegyéhez intézett beadványában* írja — úgy jöttek létre, hogy őt barátai megkérték, hogy őket az országgyűlés dolgairól folytonos, rendes levelezéssel tudósítsa. Ő a kérést hajlandó volt teljesíteni, csupán azt kötven ki, hogy a sokszorosítás költségeit térítsék meg neki. Ugyanazon beadványban olvassuk, hogy a Tudósítások-at egyre szélesebb körben olvasták, azok az országgyűlés első percétől annak utolsó percéig tényleg folytak, a főkormányzéseknek nemcsak tudomásuk volt rólok, de sőt a cancellária tagjai is olvasták őket és az előfizetést érték a cancelláriának Pozsonyba, az országgyűléshez rendelt tagjai szolgáltatták Kossuth kezéhez.

Mint Kossuth perbeli «Önkénytes vallomás»-ában** mondja, a Tudósítások egyes példányait 1833 augusztusáig tollal írták; akkor azonban a másolatás nagy költségei s még nagyobb hibái miatt Kossuth litografáló készüléket szerzett be. Ennek használatától őt 1833 októberében udvari letiltó parancs erejével *Zichy* Ferenc gróf, főlovászmester eltiltotta s tőle a litografáló készüléket el is vette, annak árát megtérítvén neki. Ezután az országgyűlés végeig a Tudósítások egyes számait ismét tollal és tintával sokszorosították Kossuth irnokai az ő felügyelete alatt. Azt ugyanis maga a főlovászmester kijelentette Kossuthnak, hogy az *Országgyűlési Tudósítások* írásban való folytatásának semmi akadályja sincs.

Kossuth Pozsonyban való életéről és az ifjakhoz való

* L. ennek másolatát Pest vármegye levéltárában.

** L. Pompéry János hagyatékában.

viszonyáról fent idézett perbeli nyolcadik szóváltásában ezt írja:

«Minő elvekkel birnak az ifjak, minő doctrinát vallanak, azt az alperes nem tudhatja s őket is személyesen részint csak látásból s egy-kétszeri történetes találkozásból, részint úgy sem ismérte. Erről tehát nem szólhat... Vagy talán még Pozsonyban volt az alperes mentora az ifjaknak?... Az alperes némelly követurak nagybecsű társaságát kivéve, az országgyűlése alatt egészen elvonulva élt, az ifjakkal általjában soha sem társalkodott, még saját irtokait is személyesen hónapokig nem látta, a köztanácskozásokban soha sem szóllott, s általjában az országgyűlése alatt tanult s nem tanított.»

II. A Törvényhatósági Tudósítások.

A *Törvényhatósági Tudósítások* létrejövésének körülményeiről és céljáról legjobban felvilágosít bennünket azon, Pesten 1836. május 15-ikén kelt *Jelentés*, értesítés, vagy ha tetszik: előfizetésre való felhívás, melyet *Kossuth Lajos* ezen vállalata megindításakor az országban azoknak, kik az *Országgyűlési Tudósítások*-ra előfizettek, lettek légyen ezen előfizetők törvényhatóságok vagy magán személyek, szétküldött.*

E *jelentés*-ben *Kossuth* a következőket írja:

Szükséges a jövő országgyűlésre a közvéleményt előkészíteni, még pedig akként, hogy a megyék az országgyűlésre küldendő követeknek oly utasításokat adjanak, melyek a kornak megfelelnek.

Ő negyedfél évig volt közvetlen tanúja az imént lefolyt, 1832/36-iki országgyűlés eseményeinek; azt hiszi tehát, hogy hivatott tolmácsolója a kor szellemének.

A magyar municipális (vármegyei) rendszer igen üdvös intézmény; Európa népei — polgári jussaik kezességéül — ezt még meg fogják maguknál honosítani; ámde sok vár-

* L. egyik, tintával irt, *Kossuth* sajátkezű aláírásával ellátott példányát Pest vármegye levéltárában.

megye lévén, erőink könnyen szétforgácsolódhatnak. Hogy tehát legyen valamely egyesítő kapocs, — hogy az ország az országgyűlés után is ne csak szétdarabolva, *megyeileg*, de *országilag* is éljen, — az országgyűlés végén barátai felszólították őt, hogy valamint az országgyűlés alatt az országgyűlés dolgairól értesítette — magánlevelezés formájában — az azok iránt érdeklődőket, úgy az országgyűlés után is értesítse a megyei dolgokról az azokat tudni óhajtókat.

Így tehát ő elhatározta, hogy Pozsonyban kezdett — mint ő mondja: *levelezését*, az *Országgyűlési Tudósítások*-at a változott tárgynak megfelelőleg *Törvényhatósági Tudósítások* cím alatt folytatni fogja, annyiival is inkább, mert sok barátja önkényt ajánlkozott, hogy a megyékben történetekről őt értesíti.

Állandó lakását Pestre teszi át.

Kéthetenként egy vagy másfél ívet fog adni. Több ideje lévén majd mint Pozsonyban, hol a gyűléseken jelen kellett lennie, az írás szebb és helyesebb leend.

Az irlatok díjazásának és a megyékből való tudósítások beszerzésének költségeire egy-egy előfizetőtől félre 25 pengő forintot kér, és okulván eddig szerzett szomorú tapasztalatain, Tudósításait csak azoknak fogja küldeni, kik az előfizetést *előre* beküldik.

Ezt írta *Kossuth Jelentés*-ében, új vállalatát *levelezésnek* nevezvén.

Hogy a *Törvényhatósági Tudósítások* a *Jelentés*-ben vázolt célnak miként feleltek meg, azt már láthattuk azon részleteiből is, melyeket az Ifjak póre történetének folyamán közöltünk.

Kossuth a T. T. 9-ik számában hírül adja előfizetőinek, hogy «szállását Szent Mihály nap óta» (1836. szept. 29.) «áttette a fürdő-utcába a Kávéforráshoz második emeletbe».

Mint *Kossuth* expeditorának egy alább, az elfogatásról szóló fejezetben idézendő levelében olvassuk, a *Kávéforrás*-ban volt *Kossuth* magánlakása (melyben együtt lakott szüleivel és testvéreivel), továbbá az expeditor lakása és a *Can-cellária*, azaz a T. T. szerkesztősége és kiadóhivatala.

Mint *Kossuth* perbeli hetedik szóváltásában írja,* eleinte alig volt 30—40 előfizetője, ki legtöbbnyire pesti lakos volt; megye egy sem fizetett elő; de azután jött a kormánynak a T. T.-át eltiltó parancsa (melynek ellenére Kossuth tovább is folytatta Tudósításait) s ez oly kitűnő reklám volt, hogy csakhamar 160-ra szaporodott fel az előfizetők száma. Ezek közt körülbelül 30 megye volt és 20—30 dignitárius; előfizetett az udvari kancellária, a királyi helytartótanács és a királyi tábla és hétszemélyes tábla több tagja, sőt, ha más név alatt is, a királyi fiskus is; ez utóbbi nem is egy, hanem több példányra. — Az *Országgyűlési Tudósítások*-nak mindössze 100 előfizetőjük volt.

Ami a T. T. szerkesztésének és sokszorosításának technikáját illeti, Kossuthnak az egyes megyékben levő pártfelei, barátai bő értesítéseket küldtek a megyék gyűléseinek lefolyásáról, közölve vele terjedelmesen a szónokok beszédeit s a hozott végzések szövegét; ő azután mindezt részben szóról-szóra, részben megrövidítve közzétette a T. T.-ban, melyek egyes számait annyi példányban irattale őrnökaival, ahányan a Tudósításokra előfizettek.

Kossuth expeditorának az imént idézett levelében olvassuk, hogy az őrnökök a másolás munkáját Kossuth kancelláriájában végezték, ahol is diktáltak nekik.

Kossuthnak a konzervatív táborból is volt tudósítója. Így pl.** a szepesmegyei dolgokról *Zsedényi* Eduárd, a híres konzervatív politikus, «jelenleg» (1838 végén) «udvari titkok» értesítette.

Ami a többi tudósítót illeti, *Bars*-ból pl. rendes tudósítója, levelezője volt Kossuthnak *Kosztolányi* Péter, *Bars* vármegye aljegyzője, kinek Kossuthhoz intézett levelét már fenn az *Iffak* pere történetében ismertettem tartalmára nézve. — Ez kitűnő példája a T. T. céljainak szolgáló tudósításoknak.

Az alább említendő, Kossuthhoz intézett levelek szín-

* L. M. N. Múzeum, Benyovszky Péter hagyatékában.

** L. az idézett 8-ik Szóváltásában.

tén csupa példái azon forrásoknak, melyek alapján Kossuth a *Törvényhatósági Tudósítások*-at szerkesztette. Ezen levelek szerint a tudósítók, levelezők közt nem kisebb emberek szerepeltek, mint *Deák Ferenc* (Zalából) és *Kölcsey Ferenc* (Szatmárból); tudósítók voltak továbbá *Arad*-ból *Török Gábor*, *Békés*-ből *Szombathelyi Antal*, ugyanonnan még *Novák Antal* és *Tomcsányi József*, *Zemplén*-ből *Lónyay Gábor*, részint volt országgyűlési követek, részint egyébként nagy tekintélyű, előkelő megyei urak. Sok más megyéből is hasonló kaliberű férfiak voltak a tudósítók. Ezek természetesen díjtalanul tudósították Kossuthot; ezek mellett volt azonban több fizetett tudósító is, sőt, mint Kossuth az imént idézett szóváltásában írja, nem egy megyében csak oly borsos árért akadt volna tudósítója, hogy ezekben le kellett mondania arról, hogy tudósítója legyen.

A Törvényhatósági Tudósításoknak megjelent összesen 23 számuk.

Az első számtól (mely 1836. július 1-én jelent meg) a 13-ik számig (mely 1836. dec. 18-án jelent meg) tartott az «első félév»; a 14-ik számtól (mely 1837. januárus 1-én jelent meg) a 23-ik számig (mely 1837. május 7-én jelent meg) tartott a második (csonka) «félév».

A 24-ik szám csak félig készült el, s mint az expeditor idézett levelében írja, ezen szám félig kész példányait a fiskus 1837. május 8-ikán a kancelláriában lefoglalta.

A *Törvényhatósági Tudósítások*-nak Pompéry János hagyatékában reám maradt teljes példánya a 2 félévnek megfelelően 2 kötetet tesz ki. A két kötet kemény kékes színű papirostáblába van kötve. Alakjuk: nagyfolio. A lapok folytatólagosan számozták. Az 1-ső kötet 176, a 2-ik 196 oldalas. A szöveg mai fogalmak szerint durva, vastag papirosra van írva tiszta, jól olvasható, egyenletes írással.

A cím mindegyik számon (vagy, mint Kossuth nevezte: *levél-en*) a következő volt:

Törvényhatósági Tudósítások. Kossuth Lajos levelezése. (pl.) V-ik Levél. Pest. (pl.) augst. 26-án, 836.

A 6-ik számtól kezdve mindegyik szám élén *Foglalat* címmel az illető szám tartalmának rövid jegyzéke található.

Pl. a 10. számban: «*Foglalat: Zalai követ-jelentés* (a rendszeres munkálkodás akadályai). *Posoni* gyűlés (az adózó nemesek, magyar nyelv terjesztése, nemesi Terhek kultsa stb.). *Krassói* gyűlés (ifjak elfogatása, Törvényhatósági Tudósítások, magyar felírás). *Nógrádból* (vallás ügye, újabb felírás az ifjak iránt, Törvényhat. Tudósít., Igazolás)».

Kossuth — mint író — ezen Tudósításaiban lehetőleg háttérbe szorítja a maga személyét. Ő maga csak ritkán beszél. Még bevezető, az egyes részeket egybefűző sorok is csak itt-ott akadnak. Egyszerűen csak levelezőit (tudósítóit) beszélteti, közrebocsátva azt, amit azok írtak.

«Figyelmeztetés», «igazolás» vagy semmi címmel vannak egyik-másik számban megjegyzések, melyek a szerkesztésről vagy kiadásról a közönséget érdeklő tudnivalókat tartalmazzák.

Néha azonban önszemélyéről is kénytelen volt Kossuth beszélni, így pl. a XIV. számban Foglár Imrének Hont megye 1836. szept. 19-i közgyűlésén a T. T. ügyében való s Kossuthot támadó felszólalását közölve, nemcsak azt a vádat utasítja vissza, hogy a T. T. közleményei célzatosan hazugok, hanem kifejti azt is, hogy munkával — szellemi munkával is — pénzt keresni nem szégyen.

A már többször idézett perbeli, nyolcadik szóváltásban ezt írja Kossuth:

«Valóban Tekintetes Királyi Tábla! elmondhatja az alperes, én vagyok a legrágalmazottabb ember széles e hazában; még azzal is eltöltötték az egész vidéket, hogy a felségsértéssel vádolt ifjakat titokban az alperes deferálta (adta fel) s jutalomul hivatalokat kapott, mások, hogy a királyi fiskus által elfoglalt leveleket azért tartotta meg, mivel érdemet akart szerezni több hazafiak elfogatása által, holott ezen leveleket, ha nem az alpereshez lennének intézve, a kir. fiscus elolvasásra sem tartaná méltóknak; mások egész vidéket azzal töltöttek el, hogy a titkos politíának bérbefogadott zsoldosa, amikről gyönyörű dolgokat olvashatott a fiscus irományai között, s ami több, meg is

tudná mutatni, hogy ezen rágalmak kitől eredtek? mások durva haszonkeresésről, pénzvadászásról rágalmazták.»

Ime ilyen rágalmakkal illették már akkor *Kossuthot*.

III. A Törvényhatósági Tudósítások kétszeres eltiltása. — Póstán való szétküldésük megakadályozása.

Még meg sem indultak a *Törvényhatósági Tudósítások*, csak az azokat hirdető *Jelentés*-t küldte szét *Kossuth*, s máris megérkezett a nádortól a tilalom, mely szerint *Kossuth*nak ezen újabb vállalatába még csak belefognia sem szabad.

Zlinszky János, pestvármegyei központi főszolgabíró ugyanis a megye alispánjának szóbeli meghagyására 1836. június 2-án személyesen megjelent *Kossuth*nál és őt József nádor rendelete értelmében a Tvhat. Tudósítások kiadásától eltiltotta. Egyben felszólította *Kossuthot*, hogy az eltiltás vételéről elősmervényt adjon.

Erre *Kossuth* azt kívánta, hogy a főbíró az eltiltást írásba foglalja, mit ez meg is tett.

Most már *Kossuth* megírta az elősmervényt (mint *Zlinszky* mondja: «megösmérést») a következő tartalommal:

Zlinszky János, főszolgabíró, őt a nádor egyenes kegyelmes parancsolatja következtében a Tvhat. Tudósítások legfelsőbb engedelem nélkül való folytatásától szoros felelet és kedvetlen [következések terhe alatt eltiltotta, mert — mint *Zlinszky* szerint a nátori parancsolat szól — bármily tárgyú folyóírások kiadása a legfelsőbb szabályrendeletek szerint csak legfelsőbb engedelemmel történhetik s a Tvhat. Tud.-ok is folyóírás, ha kéziratban jelennek is meg, miután előfizetés ellenében küldik szét őket, úgy hogy itt csak az említett szabályrendeletek kijátszásáról van szó.

Ő elősméri, hogy *Zlinszky* által az eltiltás megtörtént, de mivel a Tvhat. Tud.-ok törvényes dolgokról szólnak, mivel azok nem folyóírás, hanem magányos levelezés, mivel ő hasonló levelezést az országgyűlés alatt 3 és félévig a hatóságok tudtával már folytatott s végül mivel magá-

nyos levelezésre nem kell felsőbb engedély: kérte a főbíró, hogy kiküldetését, mely nélkül megyei tiszt nem járhat el, vagy a nádor parancsát vele közölje, mire a főbíró kijelentette, hogy az az alispánnál van.

Ő tehát a főszolgabíró közlésére a felelet adását magának fentartván, s minden esetre alkotmányos polgári jusiaihoz ragaszkodván, jelenleg semmit sem nyilatkoztat ki, hanem csak elősmeri, hogy a főszolgabíró őt a Tvhat. Tud.-ok kiadásától eltiltotta.*

Kossuth azután a nádor eltiltását figyelembe nem véve, a Tvhat. Tudósítások kiadását megkezdte s folytatta, amint-hogy Pest 1836. július 4-iki közgyűléséről referálván,** *Szentkirályi Móric*, főjegyző azon gyűlésen tett megjegyzésére, hogy a T. T.-at a tilalom ellen ne folytassa, hanem kiadásukra kérjen a kormánytól engedelmet, a T. T.-ban nyíltan kijelentette, hogy «azon tanács követésére nem nagy hajlandóságot érez.»

Egyszersmind mindjárt a nádori tilalom vétele után panaszt tett az ellen a megyéknél s azok oltalmát kérte a maga számára.

Hogy mit írt a megyéknek, azt megtudhatjuk Zemplénhez intézett folyamodásából,*** mert ehhez azonos tartalmút intézett a többi megyéhez is. Ezen folyamodásban csak az van, ami a Zlinszkynek adott «elősmerésben» volt, kivéve, hogy Kossuth ebben azt is mondja, hogy a pénzért való levelezés nem változtat a levelezés magánjellegén, s hogy Zichy Ferenc gróf, főlovászmester az Orszgy. Tud.-oknak írásban való folytatása ellen semmi kifogást sem tett.

Erre a megyékben a következő történt:

Pest 1836. jún. 13-i közgyűlésén a rendek felírnak a

* L. Zlinszky, főszolgabíró jelentését Dubraviczky Simon, első alispánhoz 1836. jún. 3-ikáról, Orsz. Levéltár, Nádori titkos levéltár, Exhibita ad politiam spectantia, 1836. N. 50., — Kossuth Lajos elismervényét u. o., — Dubraviczky, alispán levelét József nádorhoz, melyhez e két írást mellékel, 1836. jún. 3-ról, u. o. Ez utóbbiból megtudjuk, hogy a nádor eltiltó rendelete 1836. május 31-én kelt.

** Tvhat. Tud. I. 33.

*** L. másolatát Pest megye levéltárában.

nádorhoz, hogy akár mint nádor, akár mint a megye főispánja, akár mint egy udvari rendelet végrehajtója adta ki a tilalmat, vonja azt, mint törvénytelen, vissza.

Az 1836. július 4-iki közgyűlésen az eltiltást újra sérelmesnek nyilvánítják.

Az 1836. augusztus 30-iki közgyűlésen felolvassák a nádor választát, melyben az van, hogy a T. T. igenis valószínűs politikai folyóirat, mert előfizetők gyűjtése és előfizetés alapján meghatározott időközökben jelennek meg, ami mellett a sokszorosítás módja lényegtelen körülmény. Már pedig az ilyen folyóirat kiadásához királyi rendelet értelmében a többség engedelmé és az egyes számokat illetőleg előzetes censura kell. Az Országgyűl. Tud.-ok nem érv, mert azok idejében a nádor országgyűlésen volt és ha azokra nézve nem, hát a T. T.-ra nézve végre érvényt kell szerezni a rendeletnek. Amíg tehát Kossuth a felsőbb engedelmet nem szerzi meg, a nádor az eltiltást nem vonja vissza és elvárja a rendektől, hogy a dolgot tovább nem feszegetik. Erre a megye rendei végzést hoznak, melyben kimondják, hogy a sajtó szabadságának meghatározása az 1553. 24., 1599. 45. és 1790. 15. és 67. szerint az országgyűlést illeti, továbbá, hogy a közbizalom pajzsa és az 1723. 59. oltalma alatt álló és a megyék gyűléseinek az 1723. 58. által biztosított nyilvánossága alapján eszközölt magánlevelezés minden polgárnak szabados; ezért az eltiltás törvényes nem lehet, azt továbbra is sérelmesnek tartják s további tárgyalását az országgyűlésre halasztják, amikor az 1790. 15. és 67. szerint ott a sajtó szabadsága kérdése fog tárgyalatni.⁷

Abauj, Arad, Békés, Bars, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Hont, Komárom, Nógrád, Nyitra, Somogy, Tolna, Trencsén, Ugocsa, Varasd, Veszprém, Vas, Zala, Zemplén szintén állást foglalnak az eltiltás ellen, sőt jórészüket a T. T.-at meg is rendeli. — Esztergom, Fejér, Pozsony nem pártolják Kossuthot.*

* L. a Tvh. Tud.-okban a megfelelő helyeken. Több megyéről, az első, nádori eltiltást illető állásfoglalásra nézve a T. T.-ban nincs

Miután *Kossuth* a nádortól érkezett *első* eltiltást ekként figyelembe nem vette, hanem annak ellenére — mint látuk, a megyék helyeslése és pártfogása mellett — Tudósításait megindította és folytatta, 1836. október 2-ikán megérkezett a *második* eltiltás, ezúttal már nem a nádortól, hanem magától a királytól.

Pálffy Fidél, kancellár, 1836. szeptember 21-én kelt levelében* ezeket írta József nádornak:

Kossuth Lajos magánlevelezés hazug ürügye alatt «Tvhat. Tudósítások» címmel egy lap kiadását hirdette, sőt azt már ki is adja.

Erre nézve Ő Felsége rendeli, hogy bár világos, hogy Kossuth már a nádor iránt való engedetlenség miatt büntetendő (amennyiben annak eltiltásával nem törődött), mégis hogy Ő Felsége jelét adja kegyességének s hogy Kossuth jó útra térhessen, vagy ha nem, hogy semmi szava se lehessen amiatt, hogy a censurát eddig a kézzel írt dolgokra nem terjesztették ki — tiltsa el őt a nádor most már királyi parancsra a nevezett lap tovább való kiadásától azzal, hogy ha nem engedelmeskedik, törvényes uton a legszigorúbb büntetésben fog részesülni.

Ennek értelmében a nádor 1836. szept. 29-én** leírt a pestvármegyei első alispánhoz, Dubraviczky Simonhoz, hogy Kossuthot a király egyenes parancsából egy főszolgabíró által a Tvhat. Tud.-ok kiadásának folytatásától a legszigorúbb törvényes büntetés terhe alatt tiltsa el.

Kossuth ezen eltiltásnak sem engedelmeskedett, hanem — miként *Patay* Józsefnek a pesti 1836. nov. 15-iki közgyűlésen*** tett biztató megjegyzésére, hogy csak folytassa a T. T.-at, magukban a T. T.-ban nyíltan kiírta: «Fogom is, erős váram nekem a törvény és hazám törvényszeres oltalma; e kettőnek szárnyai alatt «nec minae

szó, amiből nem következik, hogy a felsoroltakon kívül több megye is nem nyilatkozott az eltiltásról.

* Orsz. Levéltár, Nádoni titkos levéltár, Exhibita ad politiam spectantia, 1836. N. 173.

** O. L. stb. 1836. N. 173.

*** L. Tvhat. Tud. I. 156.

me terrebunt, nec aurum me movebit» (sem fenyegetések nem fognak megrettenteni, sem földi haszon reménye nem fog megingatni), — a T. T.-at tényleg tovább szerkesztette és kiadta.

A második eltiltást úgy hajtották végre, hogy Dubraviczky alispán Zlinszky János főszolgabíró-t kiküldte az első eltiltás megújítására, és *Zlinszky* János Belágh Antal esküdttel október 2-án Kossuthnál tényleg meg is jelent, és őt egy oly intőlevéllel, mint a magános bírói intéseknél történni szokott, a T. T. kiadásától eltiltotta. Zlinszky intőlevelébe bele volt írva, hogy az eltiltás legfelsőbb királyi parancs következtében történik. Kossuth rögtön írásban adott választ az eltiltásra és válaszában kérte, hogy neki a királyi parancsot mutassák meg, de valamint júniusban, az első eltiltáskor a nádor parancsát, úgy most októberben a királyi parancsot sem mutatták meg neki és ő azt soha életében nem látta.*

Mint Kossuth fent idézett perbeli, nyolcadik szóváltásában írja, az ő Tudósításait eltiltó királyi parancs Pest vármegye gyűlésén soha ki nem hirdettetett, annak végrehajtására a megye soha sem alispánját, sem más tisztviselőjét ki nem küldte, soha sem az alispán, sem senki más ilyen királyi parancsot a megye előtt fel nem mutatott, soha ilyen parancs Pest vármegye kezein meg nem fordult, sem közirományai közt nem szemlélhető, amiért is Kossuth ugyanezen szóváltásában egyszerűen kijelenti, hogy ilyen királyi parancs egyáltalán soha sem létezett.

A tény — mint a fent idézett okmányok bizonyítják — az volt, hogy a királyi parancs a nádor útján az alispánhoz érkezett azzal, hogy azt a megye megkerülésével hajtsa végre. — A magyar közjog szerint így királyi parancsot érvényesen végrehajtani nem lehetett, és Kossuth teljes joggal nem létezőnek tekintette a királyi parancsot.

Most idézett szóváltásában Kossuth azt írván, hogy a

* L. Kossuth Lajos beadványát Pest vármegyéhez, Pest vmegye levéltárában 5035. okt. 5. 1836. és perbeli Önkénytes vallomásának 5-ik pontját — Pompéry János hagyatékában.

nádori parancsot sem mutatták meg neki soha, azt is írja, hogy mikor az (első, nádori) eltiltást végrehajtó főszolgabíró azon állítására, hogy a nádori parancs az alispánnál van, ő az alispánt a parancs közlésére megkérte, az alispán kijelentette neki, hogy hivatalosan semmi választ sem ad.

Kossuth nemcsak folytatta a második eltiltás után is Tudósításait, hanem ép úgy mint az első eltiltás után, a második után is azonnal a megyékhez fordult panasszal és oltalomkérésével.

Pest vármegyének már 1836. október 5-iki kisgyűlése helytelenítette az alispán eljárását és az eltiltást (a másodikat, a királyit) érvénytelennek nyilvánította.

Az 1836. november 15-iki közgyűlésen* a rendek a kisgyűlés végzését jóváhagyják, Kossuth tiltakozásához hozzájárulnak, azt kihirdetik, arra nézve Kossuthnak a szokott hiteles bizonyítványt kiadják és a Törvhat. Tud.-at megrendelik.

E gyűlésre vonatkozólag azt írta a király 1836. dec. 19-én a nádornak,** hogy Pest vármegye eljárása Kossuth ujságja ügyében igen rendellenes, s hogy emiatt erélyes rendszabályokhoz kell nyulni. Ugyane levelében kifejezi a király megütődését azon is, hogy a nádor e gyűlés határozatát ő hozzá, bár ő ezt már nov. 22-iki sajátkezű levelében követelte, mindeddig nem küldte fel, s erről neki semmit sem írt még. Felhívja a nádort, hogy haladéktalanul tegyen eleget az ő ebbeli akaratának.

Mikor már a gyűlés határozata a király előtt feküdt, újra írt ő — 1837. jan. 30-án — a nádornak,*** legnagyobb felháborodását nyilvánítván a határozat rendfelforgató, lázadó szelleme miatt. Királyi kötelességénél fogva a legnagyobb szigorúságot helyezi kilátásba. Elvárja a nádortól, hogy azon gyűlésen, melyben az 1836. nov. 15-iki határozatra vonatkozó királyi választ fogják kihirdetni, személyesen

* L. Tvhat. Tud.-ok I. 156.

** Orsz. Levéltár, Nádori titkos levéltár, Exhibita ad politiam spectantia, 1836. N. 240.

*** O. L. stb. 1837. N. 37.

fog elnökölteni (mint a megye örökös főispánja) s mindent el fog követni a válasz hatásának emelésére.

E levélhez mellékelve volt mindjárt az 1836. nov. 15-iki közgyűlési határozatra válaszul szolgáló királyi leirat is — 1837. jan. 30-iki kelettel.*

Mint a M. N. Múzeum levéltárának a jegyzetben idézett forrása mutatja, e leiratnak azután május 16-iki dátumot adtak és ezzel hirdették ki Pest vármegye 1837. május 22-iki közgyűlésén. A leiratot azért tartották vissza ennyi ideig, mert jobbnak látták azt csak akkor kihirdetgetni, mikor már Kossuth ellen maga ellen is eljártak. Úgy vélték, hogy a megye jobban meg fog hódolni a leiratban foglaltak előtt, ha már tudja, hogy a hatalom Kossuth-tal mily szigorúan bánt el. S a számítás, ha nem is egészen, de részben bevált, mert, mint alább látni fogjuk, a május 22-iki gyűlésen, melyet Kossuth elfogatása után tartottak, egyik-másik tagja a megyének már engedett abból a tüz-ből, mellyel a régebbi gyűléseken tárgyalta Kossuth ügyét.

Szóval: az 1836. nov. 15-iki közgyűlés határozatára vonatkozó királyi leiratot az 1837. május 22-iki közgyűlésen hirdették ki — és fel kell jegyeznünk, hogy a nádor e közgyűlésen *nem* elnökölt.

Ami a többi megyét illeti, Kossuthot Pesthez hasonlóan a második királyi eltiltás ellen védelmükbe vették: Arad, Bars, Békés, Bihar, Csongrád, Fejér (tehát most már ez is!) Gömör, Hont, Nógrád, Szathmár, Tolna és Zemplén.** Egyik-

* L. Orsz. Lev. i. h. és M. N. Múzeum levéltára, Benyovszky Péter hagyatékában a pesti 1837. május 22-iki közgyűlés jegyzőkönyvének keretében.

** L. a T. T.-at az illető helyeken. — Az itt felsorolt (Pesttel együtt) 13 megyén kívül többről — a második királyi eltiltással szemben való állásfoglalás tekintetében — a T. T.-ban nincs szó, még pedig azért, mert a T. T. 1837. májusában megszűntek s így Kossuthnak már nem volt ideje, hogy azokban a többi megye végzéseit is közölje, pedig számos más megye is foglalkozott a T. T. második eltiltásának ügyével. Így pl. a M. Nemzeti Múzeum levéltárában *Benyovszky* Péter hagyatékában megvannak *Zemplén- és Heves megye* végzései. Az első 1837. febr. 13-iki közgyűlésén felirt a királyhoz és megrendelte a T. T.-at, a második 1837. ápr. 7-iki közgyűlésén ugyanezt tette.

másik megye nemcsak hogy megrendelte a T. T.-at, hanem Kossuthot hivatalból tudósítójának is kinevezte.

A T. T. példányait a budai és pesti pósthivatal tisztjei a póstán letartóztatták (lefoglalták, nem továbbították), úgy hogy Kossuth Tudósításait leginkább magánalkalmakkal volt kénytelen a vidéki előfizetőkhez küldeni.

A dolog igen világos magyarázatát megtaláljuk Pálffy Fidél kancellár, József nádorhoz intézett, 1836. szept. 21-iki levelében,* melyben azt írja, hogy a király azt akarja, hogy a pósthivatalok a Tvhat. Tudósítások szállítását tagadják meg.

Hogy akkoriban milyen kabinet noár-os világ járta, kitűnik Kossuth expeditorának alább, az elfogatás fejezetében idézendő leveléből, melyben azt írja, hogy 1837. május 5-ikén «egy egész kaszlifiók levelet tartóztattak le a pesti póstán».

Kossuth a pesti és budai póstatiszteket tettükért Pest vármegye törvényszéke előtt egyszerűen beperelte.

A megye egyik szolgabirája a póstatiszteket ennélfogva maga elé is idézte.

A király (kancellária) azután a pert megakadályozta akképpen, hogy valamennyi erre vonatkozó írományt felrendelt magához és azt magánál is tartotta. Lett erre megint mérges fel- és leiratok váltása Pest megye és a király közt, — több azonban nem történt, minthogy a megye ezt a dolgot is feljegyezte sérelemképp az országgyűlésre.**

IV. Kossuth Lajos elfogatása és bebörtönöztetése.

Mint láttuk, Kossuth a nádori és királyi eltiltás ellenére is megkezdte és folytatta a Törvényhatósági Tudósítások

* Orsz. Levéltár, Nádori titkos levéltár, Exhibita ad politiam spectantia, 1836. N. 173.

** L. Pest vármegye levéltára 6706. 1836. dec. 20., 1837. márc. 23., — 1837. nov. 14-ét illetőleg pedig M. N. Múzeum levélt., Benyovszky P. hagyatéka.

szerkesztését és kiadását. Tette pedig ezt — az eltiltásokat szintén törvényteleneknek tartó és nyilvánító — megyék pártfogása mellett, sőt lelkes buzditására.

A kormány sokáig gondolkozott, míg végre elhatározta magát a döntő lépésre, mellyel egyrészt lehetetlenné tegye a Tvhat. Tudósítások tovább való megjelenését, másrészt szigorúan megbüntesse Kossuthot a nádori és királyi eltiltás semmibe sem vevéseért és a Tvhat. Tudósításokban írt «láízító» dolgokért.

Azt akarta, hogy e lépés lehetőleg a törvényeknek megfelelő legyen és így az országban mentől kevesebb ellenmondást, elkeseredést keltsen.

Az első kérdést ez ügyben Bécsből a nádorhoz 1836. júliusában intézték.

Pálffy Fidél kancellár, megküldvén a nádornak Sopron megye Kossuth Lajos (első) eltiltása ellen való tiltakozását, kéri őt, hogy írja meg, mi a véleménye a Kossuth-ügyről?*

A nádor Alcsuthon, 1836. júl. 28-án kelt levelében felelt Pálffy kancellárnak.**

Azt írja, hogy Kossuth már az országgyűlés alatt adott ki tudósításokat. A lithographáló készüléket, min azokat nyomatta, felsőbb parancsra elvették tőle. Azután tollal írva küldte szét tudósításait, melyek egyoldalú szelleme s azért nem hiteles tartalma nem közömbös hatást tett az olvasókra.

Az országgyűlés befejezése után tudósításait folytatni akarta a törvények végrehajtásáról s egyéb, a megyékben történő fontos dolgokról s evégből előfizetési felhívást szerkesztett s azt a pesti nemesi casinóban is kitette.

Ezt ő (a nádor) megtudta. S mivel a tudósítások a folyóírás (hirlap) minden kellékével bírtak (itt következik ennek bizonyítása a már ismert érvekkel), rendeletet intézett Pest vármegye alispánjához, hogy Kossuthot tudósításai kiadásától, míg arra legfelsőbb engedelmet nem nyer, tiltsa el.

* 1836. júl. 21. — Orsz. Levélt., Nádori titkos levélt., Exhib. ad pol. spect. 1836. N. 101.

** U. o. N. 101.

Ezen tilalom elrendelésénél számolt a tudósítások irányával is, melybe bele tartozott a közvélemény megromlása, s mely hogy milyen lesz, mutatta az író szelleme, mutatta azon körülmény, hogy e tudósítások folytatásai lesznek az országgyűlés alatt kiadottaknak s mutatta maga az előfizetési felhívás, melyben nyíltan mondja Kossuth, hogy a jövő országgyűlésre elő akarja készíteni a közvéleményt.

Ezután mellékeli a nádor a Zlinszky főszolgabíró által írásba foglalt eltiltást, Kossuth erre adott nyilatkozatát és panaszát a megyékhez.

Kossuth — írja a nádor — elég vakmerő, hogy az eltiltás után is terjeszti tudósításait.

Az ő véleménye a továbbiakra nézve ez:

A megyéknek magyarázzák meg az eltiltás jogosságát. Hogy pedig Kossuth büntetlen ne maradjon, rendeljék el törvényes úton, hogy Pest vármegye tisztí ügyésze rendelje őt ugyancsak törvényes úton a megye gyűlése elé szabadon kiszabandó büntetésre irányuló keresettel, s hassanak oda, hogy a megyei törvényszék ítélete felebbezés útján a kir. táblához jusson felülvizsgálás végett, s közben kísérjék éber figyelemmel a lap tartalmát.

Végül kéri a nádor, hogy a kancellár közölje vele a király akaratát.

Ugyanakkor, mikor a király is elrendelte az eltiltást (második eltiltás) — 1836. szept. 21-én — ezeket írja Pálffy kancellár a nádornak:*

Ha Kossuth ennek az eltiltásnak sem fog engedelmeskedni, a király a kancelláriától vár a további teendőkre nézve véleményt, aszerint, hogy Kossuth milyen nyilatkozatot fog adni s milyen lesz lapjának tartalma?

A nádor intesse meg a tudósításokat sokszorosító ifjakat — engedetlenség bűnének terhe alatt — hogy a sokszorosításban ne segédkezzenek, s ha az intelem nem használ, járjanak el ellenök is.

Utasítsa a nádor a helytartó-lanácsot is, hogy ahol a

* O. L. stb. 1836. N. 173.

tudósításokat előtalálják, úgy tegyenek velők, mint a tiltott lapokkal szokás.

Küldjön a nádor értesítést arról, hogy az eltiltásnak mi lett az eredménye?

Mikor azután Kossuth a királyi eltiltásnak sem engedelmeskedett, Bécsben határozottabban kialakult az ellene való eljárás terve.

A király 1837. jan. 30-án ezeket írja a nádornak:*

Most már, mikor Kossuth a kir. parancs ellenére is folytatja lapjai kiadását és azokban egyre lázít király és kormány ellen, bizonyára a nádor is meg van győződve, hogy itt egy megyei fiscalis processus — pláne Pest megyében! — nem elég, hanem Kossuthot a törvények alapján ex nota infidelitatis — hűtlenség alapján — kell perbe fogni, s mivel, ha mindjárt nemes is, de fekvősége és állandó lakóhelye nincs, a törvények értelmében el kell őt fogni még a birói ítélet előtt.

Miután Pest megye vele tart, egy királyi ügyész katonai erővel fogja őt el, de — hogy zavar ne támadjon — titokban.

A király a perbefogás végett e leveléhez mellékeli a Tvhat. Tudósítások 12 példányát.

Azután még ezt írja:

A nádor a kellő időben intézkedjen a kir. jogügyek igazgatójánál és a katonai főparancsnoknál az elfogás, és az előbbinél a hűtlenségi per megindítása iránt is.

Sok függ a kellő időtől, hogy ugyanis Pest megye gyűlése előtt, alatt vagy után lesz-e az elfogás? (A király itt azon gyűlésre céloz, melyen ki fogják hirdetni az ő válaszát Pest megye 1836. nov. 15-iki közgyűlésén hozott határozatára. Ez a gyűlés — mint tudjuk — 1837. május 22-én volt, s azt is tudjuk, hogy Kossuthot ezen gyűlés előtt fogták el.)

Az bizonyos, hogy a dolgot soká halasztani már nem lehet.

Az idő meghatározását a király a nádorra bizza, ki tegyen jelentést a tett intézkedésekről.

* O. L. stb. 1837. N. 37.

1837. jan. 30-án — tehát ugyanazon a napon, melyen a király — Metternich államkancellár is levelet írt a nádornak

E nagyfontosságú iratban ezeket olvassuk:

A nádor egy igen fontos közlést vesz Ő Felségétől.

Vonatkozik az egy ember üzelmeire, ki felküzdötte magát erős eszköznek azok kezében, kik alaposan fel akarnak forgatni mindent Magyarországon.

A nádor előtt, ki közelebbről van hivatva a dolgokat szemlélni, mint azt Bécsből lehet, nem kell a magyar helyzet veszedelmes voltát bizonyítani.

Ha erélyesen nem intézkednek, olyan jelenetek támadhatnak, amilyeneket minden kormánynak el kell kerülni óhajtania.

A nádor tudja, hogy «a mi kormányunk» csak a törvényes téren keresi erejét.

Hogy a kormány miképpen fog Kossuthtal szemben viselkedni, ez «a mi szemünkben» fordulópont jelentőségével bír.

Amikor a dolgok így állnak, az, aminek történnie kell, eréllyel történjen.

Mit akar a király? Hogy izgatás helyett békesség legyen.

Ehhez joga van és kötelessége evégből minden törvényes eszközt megragadni.

Királyok, kik ezen kötelességet nem *birják* teljesíteni, megrontják az államot s azzal együtt elpusztulnak. Királyok, kik ezen kötelességet nem *akarják* teljesíteni, legjobban cselekednének, ha a koronát letennék.

Kötelességének tartja Metternich Kossuth ügyében a nádor figyelmét a legnagyobb titoktartásra felhívni. Ez csak úgy lesz lehetséges, ha a nádoron kívül csak az ő igen megbízható iroda-igazgatója: *Stoffer* fog a dologról (a teendő intézkedésekről) tudni. Azért bátorodik a nádort erre figyelmeztetni, mert a nyilvánossá válás ez ügyben nagyon veszedelmes, s mert tudja, hogy a nádor éles szelleme minden őszinte szót méltányol.*

* Orsz. Lev.-tár stb. 1837. N. 38.

A nádor azonban nem egykönnyen állt reá arra, amit tőle Bécsben követeltek. Skrupulusai voltak, hogy egyáltalában lehet-e Kossuthot azért, amit tett, hűtlenségi perbe fogni és ha lehet is, szabad-e őt birói ítélet előtt letartóztatni?

Mindezekre nézve véleményt kért Cziráky Antal Mózes gróf országbirótól, ki 1837. februárius 3-ikán* határozottan azt írta a nádornak, hogy Kossuthot igenis hűtlenségi perbe lehet fogni és a hűtlenség vádja esetén — mint vagyon-talant, tettenértet stb. — birói ítélet előtt is le lehet tartóztatni.

De a nádor aggályait ez sem oszlatta el, s ennek értelmében nyíltan megkérte a királyt, hogy Kossuth ügyében még mindig ne döntsön, hanem tegye azt újabb megfontolás tárgyává.

A király ezt meg is tette.

De azután az eredmény mégis csak az lett, hogy Bécsben a nádor javaslatát (megyei fiskális actio) nem követték, aggályait nem osztották, hanem Cziráky tanácsára hajlottak s megmaradtak az első gondolat mellett, mit a király 1837. jan. 30-ikán a nádorhoz intézett levele kifejezett (hűtlenségi per, elfogás ítélet előtt).

A király ugyanis 1837. május 3-iki kelettel** ezt írta Czirákynak:

A nádor kívánságára a Kossuth-ügyet még egyszer alaposan megfontolta, s most már visszavonhatatlanul elhatározta, hogy jan. 30-iki leirata értelmében Kossuthot fogják el és indítsák meg ellene a hűtlenségi pert.

Biztos sikerrel kell intézni a dolgot, azért teljes titoktartás szükséges és minden feltűnés kerülése.

Ezt veszélyeztetné még az is, ha Cziráky ez ügyben Lederer báróval (az országos katonai főparancsnokkal) érintkezésbe lépne. Ezért a szükséges rendeletet (a katonai erő kirendelésére nézve) Lederer közvetlenül Bécsből kapja.

Mivel úgy az elfogatáshoz, mint az iratok lefoglalásához szükséges a fiskus közbenjárta, ezért rögtön, amint e

* L. Orsz. Lev.-t. stb. 1837. N. 40.

** O. L. stb. 1837. N. 135.

levelet veszi, utasítsa Cziráky Beöthyt, a k. j. igazgatóját, hogy hívasson magához 2 teljesen megbízható kir. ügyészt, kik, amint a kellő igazolvánnyal ellátott katonatiszt őket felszólítja, azonnal hivataluk szerint eljárni tartoznak.

A per megindítására nézve a további utasítás jönni fog.

A király e parancsa már május 4-ikén Cziráky kezében volt, ki azt még aznap közölte Beöthyvel, a k. j. igazgatójával.*

Ezek után megtörtént Kossuth Lajos elfogatása.

Május 5-ikén jelenti Beöthy Czirákynak,** hogy Eötvös kir. ügyész a jelentkezett katonatisztek kíséretében az éjjel Kossuthot a Zugligetben, hol néhány nap óta nyári tartózkodáson volt, elfogta s a budavári József-kaszárnyába vitte, s mind a Zugligetben, mind pesti lakásán található írásait lefoglalta.

Ugyanezen dátummal jelenti ezt Cziráky a királynak is.***

Mint Kossuth Lajos atyja: *Kossuth László* 1837. május 6-ikán kelt levelében írja:† Május 4-ikéről 5-ikére való éjjeli 1 óraker Eötvös József királyi fiskális, egy kapitány, egy strázsamester és számos katona társaságában Kossuth Lajost a Zugligetben, hol orvosi javaslatra 2 hét óta tartózkodott, letartóztatta és Budára a Várban lévő katonai laktanyába vitte, bajnali 4 óraker pedig Kossuth pesti magánlakásán az ő összes irományait és leveleit — ugyanazon katonai kirendeltség kíséretében — lefoglalta és onnan magával vitte.

A pesti 1837. jún. 4-iki közgyűlésen†† a RR. felpanaszolják, hogy mikor Eötvös, a királyi ügyész, az irományok lefoglalása végett *Kossuth* lakására jött, Kossuth megrettent öreg édesanyja elájult, de ezzel senki sem törődött, sőt mindaddig, míg az irományokat össze nem szedték, a katonák parancsnoka meg sem engedte, hogy orvost hívjanak.

* O. L. stb. 1837. N. 135. ** U. o. N. 136.

*** U. o. N. 136.

† L. M. N. Múzeum Levéltára, Fol. Hung. 1123. *Kossuth László* sajátkezű aláírásával.

†† L. M. N. Múz. lev.-t. Benyovszky P. hagy.

Ugyanekkor szóvá tették azt is, hogy *Kossuth*-tól fogadásában egyetlen vidámitóját: flótáját is elvették.

Az alább említendő, az 1837. május 22-iki pesti közgyűlésről szóló levél szerint «a nádor *Kossuth* elfogatásában nem egyezett meg és csak betegségében *Czirák*y országbiró, mint supplens (helyettes) adott volna reá véleményt».

Kossuth László fia elfogatása ügyében haladéktalanul levelet intézett a T. T. összes előfizetőihez — úgy a magánemberekhez, mint a vármegyékhez.*

A levél 1837. máj. 6-ikáról kelt és benne előadván az elfogatas körülményeit, az atya elpanaszolja, hogy miután fia a T. T.-t több megye megbizásából s így nem mint magánember szerkesztette és őt annyi megye pártolta, s mellette volt a nemzeti nyilvánossági jus is, annál keservebb meglepetésként hatott az elfogas ténye.

Azonkívül, hogy a fiskus *Kossuth* magánlakásán rögtön az elfogas után lefoglalt minden irományt, negyed napra, május 8-án, kutatást tartott *Kossuth* expeditorának kávéforrásbeli lakásán és a T. T. ugyanott levő kancelláriájában is. Böven leírja ezt az expeditor május 22-ike után kelt levelében,** melyből sem azt nem tudjuk meg, hogy őt hogy hívták, mert az aláírás a levélen ki van vakarva, sem azt, hogy kinek írta a levelet, mert arról a címzés is hiányzik. — E szerint a fiskus sem az expeditornál sem a kancelláriában nem talált semmi értékes irományt sem. Bár mindent felhányt, koffert, «quadrup»-ot, szalmazsákot is, mégis ami előkerült, az «engedelemmel legyen mondva, csak abtridre való volt». Mondta is nevetve a fiskus, hogy bizonyára mindent előre eltettek láb alól. Nehány már diktált első ivet a T. T. 24-ik számából, mely már nem jelenhetett meg, a fiskus magával vitt.

A levélből megtudjuk még a következőket:

* L. M. N. Múzeum lev. t. Fol. Hung. 1123.

** L. M. Nemz. Múzeum levélt. Fol. Hung. 1123.

Kossuth László fentidézett, a T. T. előfizetőihez intézett leveléhez az eszmét Wesselényi adta, kihez az expeditor Kossuth Lajos elfogása után azonnal tanácsot kérni ment.

A fiskus (Eötvös) keservesen panaszkodott, hogy miért bízták reá Kossuth elfogását. Az ifjak semmi, de Kossuth! Ez tíz évvel megrövidítette az életét. Az elfogás után való éjjel az ifjúság óngolyókkal bezúzta ablakait, az utcán csúfolják, a megye gyűlésére sem mer menni.

Az expeditor az elfogás előtt csak 2 héttel lépett Kossuth szolgálatába. Mint expeditor Farkas János volt az elődje. (Ennek az ifjak pozsonyi kaszinójával kapcsolatos szerepléséről az ifjak pere történetében volt szó.) Farkas és Kúthy Lajos Kossuth Orszgy. Tud.-ainak mintájára Erdélyben tudósításokat akarták szerkeszteni, ámde csak 3 számot adhattak ki tudósításaikból, azután az erdélyi kormány Erdélyből kikisértette őket.

1837. máj. 4-ikén, tehát egy nappal azután, hogy az elfogást elrendelte, meghagyta a király Czirákynak,* hogy utasítsa a kir. jogügyek igazgatóját, hogy Kossuth ellen indítsa meg a hűtlenségi pert s használja fel e végből a jan. 30-, febr. 7- és máj. 4-iki (vagyis jelen) kir. leiratok mellékleteit.

Cziráky — közölván e parancsot Beöthyvel és megküldvén neki az említett mellékleteket (a T. T. példányait, Kossuth folyamódásait a megyékhez stb.), felszólította Beöthyt, nyilvánítsa véleményét, nem lehetne-e Kossuth ellen felségsértési pert is indítani?***

Beöthy erre 1837. május 11-én a következőket felelte:

Amit Kossuth elkövetett, az hűtlenség. De felségsértést nem követett el, felségsértési pert tehát nem lehet ellene indítani.

Perbe fogandók lesznek még majd azok is, kik Kossuthot gonosz szándékában a megyék gyűlésein tartott beszédekkel

* O. L. stb. 1837. N. 137.

** O. Lev. t. stb. N. 137.

segítették. Ezek: Balogh, Rudnyánszky, Sebestyén, Máriássy, Szabó, Lipovniczky József és Vilmos, Ambró és Majthényi.

Ezekről majd később fog a fiskus felterjesztést tenni.

Perbe fogandók lesznek azok is, kik — miként a Kossuthnál lefoglalt irások bizonyítják — vele bűnös levelezésben álltak és vele együtt egy bűnös, titkos társasághoz tartoztak. Ezek Madarász László és József, Szombathelyi, Török, Besze, Záborszky, Ágoston és Deák Ferenc, kinek veszedelmes szelleme már országgyűlési működéséből és követi jelentéséből is kitűnt.

Kossuth lefoglalt iratai közt találtak 6 levelet Szemere Bertalantól. Ezek bizonyítják, hogy Szemere is szövetségben volt Kossuth-tal. De mivel Szemere most külföldön van, nem lehet ellene semmit sem tenni. A lefoglalt iratokból kitűnik, hogy a levelezést *Barkassy*, udvari ágens, közvetítette.

Kossuth *naplójá*-ból kitűnik, hogy *Földváry*, kir. táblabíró a birói titoktartást és hivatalos esküjét megszegte.

Ami Barkassyt és Földváryt illeti, ezek nem tartoznak a fiskus hatáskörébe, azért ezekről ő csak egyszerűen jelentést tesz.

Eddig Beöthy levele.

És most — bizonyára József nádor befolyása alatt — Cziráky kezdett el aggályoskodni.

1837. május 12-én ugyanis, felterjesztvén Beöthy imént ismertetett jelentését a királyhoz, a maga részéről az írta, hogy nem jó lesz, ha Kossuthot hűtlenségi perbe fogják, mert 1. mindenki csodálkozni fog, hogy ugyanazért a bűnért az ifjak felségsértési, Kossuth meg hűtlenségi pert kap, 2. meg mert hűtlenség esetén Kossuthnak birói ítélet előtt való letartóztatását, még ha a birtoktalanságot veszik is ürügyül, sem lehet a törvények alapján igazolni.

Ime láthatják, hogy Cziráky a birói ítélet előtt való letartóztatás kérdésében ellenmondásba keveredett önmagával: februárius 3-án ugyanis azt írta a nádornak, hogy Kossuthot hűtlenség esetén birói ítélet előtt is el lehet fogni, most meg azt írja a királynak, hogy nem lehet — és éppen azért akarja, hogy Kossuth ellen felségsértési vádat

emeljenek, hogy a birói ítélet előtt való elfogás (melyet a törvények csak felségsértés esetén engednek meg) igazolható legyen.

De hát Cziráky megkésett memento-jával. Az udvar már nem változtatta meg álláspontját.

Valamint nem követték a nádor véleményét, hogy Kossuth ellen csak megyei fiskális keresetet alkalmazzanak, vagy ha már hűtlenséggel vádolják, legalább előre ne fogják el (ez utóbbit, mint Czirákynak ímént tárgyalt máj. 12-i leveléből látjuk, a nádor 1837. febr. 7-én írta a királynak), úgy nem követték most Cziráky tanácsát sem, hogy hűtlenségi helyett felségsértési perbe fogják Kossuthot.

Pedig tudhatták volna, hogy ha a nádor egyáltalában nincs a hűtlenségi per mellett, s annál kevésbé tartja jogosnak, hogy ha mégis ez lesz, Kossuthot előre elfogják, és Cziráky is ide-oda ingadozik az elfogás kérdésében, nagy lesz a felzúdulás az országban a hűtlenséggel vádolt Kossuthnak birói ítélet előtt való elfogása miatt.

Pálffy Fidél gróf, kancellár, 1837. május 31-én írja Czirákynak,* hogy őfelsége akarja, hogy Cziráky haladéktalanul intézkedjen, hogy Kossuth ellen a hűtlenségi keresetet beadják, tőle vallomást vegyenek ki, az ellene szóló bizonyítékokat a már meglevőkön kívül hamar gyűjtsék össze s a pert gyorsan fejezzék be. Mások ellen most ne indítsanak pert, de ha később, Kossuth kihallgatásából vagy más biztos adatokból kitűnik, hogy vannak bűntársak, azokat is fogják perbe.

Cziráky e rendeletet rögtön közölte Beöthyvel, a k. j. igazgatójával,** s hogy ezt megtette, erről jún. 3-án értesítette Pálffyt.***

Hogy minden úgy történt, ahogy a király parancsolta, látni fogjuk a következő «A pör» című fejezetben.

Lederer Ignác báró, magyarországi parancsnokló tábornok 1837. május 27-én a következőket írta Cziráky országbírónak:†

* O. L. stb. 1837. N. 171. ** U. o. *** U. o.

† O. L. stb. 1837. N. 168.

Mivel felülről Kossuth szigorú őrzését parancsolták meg, úgy hogy a külvilággal éppen ne érintkezessen, annál is inkább intézkedett ez iránt, mert Kossuth mindjárt fogsága első napján megkísérelte az őr által két levélnek szüleikhez s egynek egy M. V.-vel (Meszlényi Vilma) jelzett személyhez Pestre való kicsempészését.

Az őrzésre vonatkozó intézkedések a következők:

1. Kossuth a fogságban nem tarthat magánál tintát, tollat, papirost, hanem csak egynehány könyvet és az «Allgemeine Zeitung»-ot, mit rendesen megkap.

2. Valahányszor levelet kap szüleitől, az egyetlenektől, kikkel levelezhet (2-szer egy héten), vagy ezeknek ír, 2 személy van jelen. Ha a levelet elolvasta, illetve megírta, levelet, papírt, írószert elvesznek tőle.

3. Beöthy meg akarta neki engedni, hogy fuvolázzon, de Lederer ezt nem engedte meg, mert ezzel jeleket adhatna kifelé.

4. Mindég csak 2 személy mehet be hozzá, hogy így senkivel össze ne beszélhessen.

5. Élelmét felvágva kapja, s így sem késre, sem villára szüksége nincs.

Igen udvariasan bánnak vele s mindent megengednek neki, mi az őrzés biztosságával nem ellenkezik.

Ugyane levélből megtudjuk azt is, hogy Lederernek Kossuth édesanyja egy leveléből értésére esett, hogy Beöthy olyasmit mondott, mintha a katonaság nehezítené meg Kossuth helyzetét fogságában, s hogy Lederer emiatt május 15-ikén ezeket írta Beöthynek:

A királyi jogügyek igazgatóságának május 13-i átirata értelmében Kossuth megkapta az «Allgemeine Zeitung»-ot, Shakespeare műveit angolul és Walker dictionariumát.

De a flotát, mivel jeleket lehet adni, s a *Jelenkor*, *Társalkodó* és *Athenaeum* stb. című lapokat nem adhatják át neki, míg erre felsőbb engedelem nincs.

Az őrizet biztosságáért a katonai főparancsnokság felelős.

Kossuth édes anyja azt írja levelében, hogy a katonai főparancsnokság nehezíti meg fia helyzetét s az von meg tőle sok kedvezményt.

A főparancsnokság minden kedvezésre hajlandó, mi nem ellenkezik a fogság biztosságával és a külvilággal való érintkezés megakadályozásával.

Kossuth édesanyja azt írja: «a Mélt. Fődirector úr mondta, hogy a könyvek eltiltása a katonai kormány által történt».

De hát — igaz — a katonai főparancsnokság a könyveket Kossuth-tól, miután oly rútul visszaélt velők (a levelek kicsempészni akarása), elvetette tőle, de ezt Beöthynek jelentette s ez máj. 7-ikén azt írta a főparancsnokságnak, hogy sem könyveket, sem ujságot, sem írószert nem szabad adni Kossuth-nak.*

Kossuth édes anyja azt írja, hogy Beöthy azt mondta, hogy Tormássy-tól a gitárt a katonai kormány vette el, holott ezt felsőbb parancsra vették el tőle.

Ami a levelek gyakoriságát illeti, miről Kossuth édes anyja szintén ír, a főparancsnokság hetenként 2 levelet engedett meg, — ha Beöthy minden napra akar levelet megengedni, tudassa ezt a főparancsnoksággal írásban.

Hogy Kossuth édes anyja levelének részletei nem alkalmasak-e arra, hogy a katonaság ellen a gyűlöletet fokozzák, ítélje meg maga Beöthy.

Ime, Lederer és Beöthy majdnem összevesztek.

A király 1837. máj. 26-án küldte meg Cziráky-nak a végleges utasítást Kossuth fogvatartására nézve,** s Cziráky ezt jún. 2-ikán közölte Beöthyvel.***

E szerint:

Addig, míg a per be nem végződik, Kossuth annyira elzárandó, hogy senkivel se érintkezessen és így semmi sem adható neki, mi a külvilággal való érintkezésre szolgálhatna. Ezért:

Mint eddig, ezentúl is kaphat olvasmányt, de egész közömbös tartalmút, s a könyveket, melyeket óhajt, mindig a kincstár s mindig más-más könyvtárától szerezze be, s azokat, anélkül, hogy más kezébe jutnának, mindig az

* A máj. 13-iki igazgatói levél értelmében megint kapott Kossuth könyveket stb. — lásd fenn.

** O. L. stb. 1837. N. 167. *** U. o.

őrizettel megbízott tiszt adja át Kossuth-nak. Amelyeket elolvasott, pecsét alatt őrzendők a per végéig.

Csak az «Allgemeine Zeitung»-ot olvashatja. Arra külön kell előfizetni s amint a póstán megérkezik, egyenesen neki adják.

Szüleivel levelezhet amennyit akar, de a levelek mindkét részről csak az egészségről és házi körülményekről szólhatnak.

A szülők csak egy fiskusi személy, Kossuth pedig csak egy tiszt jelenlétében s külön nekik vett, új papíroson írhatnak.

A fiskus az egész levelezést vizsgálja felül s a leveleket csak úgy továbbíthatja, ha a mondott feltételek határait túl nem lépik, s kétértelmű, gyanús kifejezéseket, jeleket nem tartalmaznak.

Zeneszer s más, az államfoglók állapotával össze nem illő dolgok Kossuthnak nem adhatók.

A fehérműre és ruhára vigyázzanak, mindent vizsgáljanak át, s ha semmi ártalmas vagy meg nem engedett dolog nincs bennök, a felügyelő tiszt átveheti azokat.

Általában mindenben a külvilággal való érintkezés meggátlására kell törekedni.

Ami pedig Kossuth édes anyjának máj. 13-iki levelét illeti, Ő Felsége elvárja Beöthy okosságától, hogy tartózkodni fog minden oly nyilatkozattól, mi a katonai parancsnokságot önkényeskedéssel vádolhatná és a hatóságok közt fenforgó ellentétekre vallhatna.

Cziráky 1837. jún. 5-ikén felterjesztette Beöthy kérelmét a királyhoz,* hogy engedje meg, hogy Kossuth szülei leveleiket otthon irhassák, mert sympatheticus tintát úgyis hiába használnának, miután, hogy amit azzal írnak, olvasható legyen, a levelet meg kellene nedvesíteni, ami lehetetlen, mert Kossuth a leveleket csak a tisztek jelenlétében olvashatja.

A király e kérvényre schönbrunni, jún. 17-iki kelettel reá írta, hogy «nem szabad».

* O. L. stb. 1837. N. 189.

Kossuth családja: szülei és testvérei, az ő elfogatása által megfosztódtak mindennapi kenyerüktől.

Pest vármegye 1837. május 22-iki közgyűlésén* a R. R. elhatározták, hogy *Kossuth* családja számára, «mert egyedüli gyámolától fosztatott meg», gyűjtést rendeznek. Az aláírási ívet a jegyzői hivatalban tétették ki s a begyűlendő pénz kezelésével *Lisznai* Gedeont, a megye pénztárnokát bízták meg.

Az alább idézendő s ezen gyűlésről szóló levél szerint e gyűlésen *Dercsényi* Pál *Kossuth*ot bűnösnek állította. Mikor arról volt szó, hogy esetleg a megye folytatni fogja a T. T.-at, azt mondta, hogy reméli, «a R. R. nem fognak magukra ujságíró-képet öltetni». Ezeket később vissza kellett vonnia s ekkor kijelentette, hogy *Kossuth* szüleit sajnálja, s ajánlja nekik, hogy kegyelmi kérvényt nyújtsonak be a királyhoz.

A gyűjtést illetőleg «bizonyos *Berzeviczy*, fiatalember *Dercsényi*-t ajánlotta a begyűlendő pénz kezelőjének, mert ő legjobban sajnálja *Kossuth*-ot».

Dercsényi szabadkozott, mert ő pusztán lakik; hogy pedig megmutassa, mennyire sajnálja *Kossuth* szüleit, 100 forintot írt alá.

Ráday gróf és *Jósika* báró 1000–1000 forintot írtak alá, mint tőkét.

Arra, hogy a fiskus még *Kossuth* családja szomorú anyagi helyzetét is fegyverül használta ellene, *Kossuth* perbeli, harmadik szóváltásában** így felel:

«Igenis, T. Biróság, én gazdag nem vagyok; vagyonom rendes jövedelmeit szorgalmam gyümölcseivel kell pótolnom, hogy családom szükségai fedezvék legyenek. Ezt nem csak nem szégyenlem, sőt ez nemes önérzéssel emeli keblemet, mert ha minden áron gazdag akartam volna lenni, az én csészém is függhetne talán a gazdagodás szökőkútja alatt, de munkásságom, szorgalmam s erre

* M. N. Múz. lev. t. Beny. P. hagyat.

** L. M. N. Múz. Beny. P. hagyat.

alapult függetlenségem vala vagyonbeli állapotom talpköve s ebben büszkélkedem. A kir. fiskus ettől megfosztotta családomat s épp oly időben fosztotta meg, midőn reá történetesen legnagyobb szüksége vala. Hogy jó barátim nem fogják hagyni inséget szenvedni családomat, hittem, reméltem, de hogy aláírásokra fog kerülni a dolog, ezt nem vártam, ez keservesen sújt, bocsássa meg a k. fiskusnak a Mindenható, hogy ennyire süllyeszté házamat.»

Az aláhúzott szavak nem azt sejtetik-e, hogy a hatalom anyagi jóléttel kecsegtette Kossuthot azon esetre, ha melléje áll?

Pest vármegye 1837. május 22-i közgyűlésére* érkezett le a király nagyon kemény, dorgáló hangú válasza azon feliratokra, miket a megye a T. T. két eltiltása ügyében a királyhoz intézett. Ugyane gyűlésből küldtek a rendek felírást a királyhoz Kossuth elfogatása ügyében, azt törvénytelennek deklarálván.**

A királyi válasz a máj. 22-i felíratra Pest 1837. június 14-i közgyűlésén került tárgyalás alá.*** A rendek e gyűlésből is felíratot intéztek a királyhoz, bizonyítván, hogy Kossuth semmi törvényelleneset sem követett el és kérvén tehát az ő szabadon bocsáttatását.

A Kossuthnál lefoglalt irományokra és levelekre a fiskus sok vádat alapított, így a többi között azt is, hogy az országban egy, az egész országra kiterjedő, titkos tár-

* L. M. N. Múzeum lev. tára Benyovszky Péter hagyatéka.

** L. azon aláírás és címzés nélkül való levelet a M. N. Múzeum Levéltárában (1123. Fol. Hung.), melyben bőven le van írva ezen közgyűlés lefolyása s el van mondva, hogy Kossuth elfogatása folytán a rendek alább hagytak régi tűzességükből. («Úgy látszik, a rendek egy kissé megszéppentek, — Kubinyi, ki eddig erőteljes tűzzel szokott szólni, most a legmérsékeltebb egyhangúsággal szól, — a híres Ágoston a gyűlés elől Miskolcra utazott» — olvassuk a levélben.)

*** M. N. Múz. lev. t. Beny. P. hagy.

saság állt fenn, melynek célja: az ország rendjének felforgatása és feje: Kossuth Lajos volt.*

Ezen irományok és levelek közül másolatban több megvan Pompéry Jánosnak hagyatékában is, ú. m. 1. 4 részlet Kossuth Lajos naplójából (1837. febr. 25-ről, — febr. 27-, márc. 7.- és márc. 9-ről), 2. az aradmegyei Török Jánosnak 3 levele 1836-ból, 3. Deák Ferencnek 4 levele (1836. júl. 18-ról Kehidáról, 1836. szept. 10-ről Zalaegerszeg-ről, 1836. dec. 31-ről és 1837. jan. 25-ről ugyanonnan), 4. Kölcsény Ferencnek 1 levele 1836. szept. 20-ról Csekéről, 5. Szombathelyi Antalnak 1 levele 1836. okt. 20-ról Füzesgyarmatról és 6. Novák Antalnak 2 levele 1836-ból Gyuláról.

Hogy e levelekből s általában a Kossuthnál lefoglalt irásokból a fiskus mit inkriminált, azt látni fogjuk a most következő «a pör» című fejezetben, most csak azt jegyzem meg, hogy a Pompéry János hagyatékában talált Kossuth-féle napló és Kossuthhoz intézett levelek igen sok korfestő és a levelek íróira vonatkozó személyes, érdekesnél érdekesebb adatot tartalmaznak, s hogy ezek tartalmának bő közlését, mivel itt az most messze elterelne tárgyunktól, más alkalomra tartom fenn, — végül hogy sem a Kossuth naplójában sem az itt említett levelekben szó sincs «felforgatás»-ról, valamint «titkos társaság»-ról sem, hanem ezekből csak az tűnik ki, hogy Kossuth is és barátai is a haladó párt buzgó hivei voltak és semmi más egyebek.

* Valamennyi lefoglalt iromány és levél jegyzékét és némelyik tartalmának rövid kivonatát l. a Kossuth perének az Orsz. Levéltárban levő «kivonat»-ához (Proc. crim. d. — 12149.) csatolt azon, a kir. fiskus által készített elenchusban, melyben fel vannak sorolva mindazok az okmányok, miket akár a felperes, akár az alperes a perhez mellékelte. Az elenchus 4 részre oszlik; az elsőnek címe: «A kir. fiskusnak Kossuth Lajos ellen 1837. jún. 20-án indított hűtlenségi perében — felperesi oklevelek kivonata» (ebben 41 iromány és levél van felsorolva), a másodiknak címe: «A kir. fiskusnak stb. perében — alperesi oklevelek» (ebben 4 iromány és levél van felsorolva), a harmadiknak címe: «A kir. fiskusnak stb. perében — a felperesnek ítélet utáni oklevelei» (ebben 11 iromány és levél van felsorolva), a negyediknek címe: «A kir. fiskusnak stb. perében — alperes ítélet utáni oklevelei» (ebben 23 iromány és levél van felsorolva.)

V. A pör.

1. Kossuth Lajos önkénytes vallomása.*

1837. június 8-ikán, miután *Kossuth* már 1 hónapig börtönben volt, *Eötvös* József, királyi ügyigazgatási ügyész (ugyanaz, ki őt elfogta), börtönében felkereste őt és ezen és a következő napon kihallgatta.

A vizsgálóbírói tisztet tehát nem egy bíró, hanem egy ügyészségi ember töltötte be. Ez volt akkor a rend.

Kossuth vallomását az akkori jogi műnyelven *benevola fassio*-nak, *önkéntes vallomás*-nak nevezték.

A kihallgatásról, illetve vallomásról szóló jegyzőkönyvet aláírták *Eötvös* és *Kossuth*. Ez utóbbi így: «Költ Budán, fogságomban, Jún. 10-én 1837. *Kossuth* Lajos.»

A jegyzőkönyv így kezdődik:

«1837-ik évi június hó 8-ikán a szabad királyi és fővárosban a bebörtönözött *Kossuth* Lajostól következő önkénytes vallomást vettük ki».

Az ügyész a kérdéseket latinul tette fel s *Kossuth* magyarul felelt.

Az első kérdésre így felelt *Kossuth*:

«Mielőtt e kérdésre felelnék, el nem mulaszthatom úgy befogattatásomra, mint annak módjára s eddigi 5 hetes tömlöcöztetésemre nézve ünnepélyes óvást tenni.

Nevem: *Kossuth* Lajos; Zemplénmegyei születésű; 35-ik évét életemnek, vallásom evangelica, ügyvéd vagyok s több nemes vármegyéknek táblabírája.»

A fiskus 2-ik kérdése az volt, hogy mióta lakik Pesten?

Fel. «A mult országgyűlés berekesztése óta».

Eötvös ezenkívül még 13 kérdést tett fel. Ezek a Tvhat. Tud.-ok megjelenésének módozataira, feltételeire s arra, hogy kinek az engedélyével jelentek meg, — továbbá azok eltiltására, az eltiltás semmibe vételére, az eltiltás

* L. Pompéry János hagyatékában.

ellen a megyékhez való folyamodásra, a T. T. céljára, azok lázító voltára, — Kossuth naplójának és a hozzá intézett levelek alapján valamely országos, felforgató, titkos társaság létezésére, Farkas Jánosnak és Kúthy Lajosnak Erdélybe küldetésére, Kossuthnak Wesselényivel és az Ifjakkal való összeköttetésére, valamint Szemeréhez és Deákhhoz való viszonyára vonatkoznak.

Kossuth Lajosnak e kérdésekre adott feleletei a következőkben összegezhetők:

A T. T. a *törvény* engedelmével jelentek meg. Azok csak magánlevelezés és a negyedfélévig megengedett Országgy. Tudósításoknak folytatása voltak. Azokat a megyék is pártolták. Ami az eltiltást illeti, tekintve a módot, hogy miképp juttatták azt Kossuthhoz, senkisé is hihette jogosan, hogy királyi eltiltás létezett, hanem legfeljebb csak szolgabírói eltiltás létezését lehetett feltételezni. Királyi eltiltásnak való ellenszegülésről tehát szó sem lehetett. Sem a T. T. tartalmában, sem az eltiltás (a szolgabírói eltiltás!) ügyében a megyékhez folyamodásban semmi törvénytelen-ség vagy lázítás nem volt. A T. T. célja csak nyilvánosság és igazság volt. Részhajlók azok nem voltak. Sem Deákkal, sem Wesselényivel, sem azokkal, kikkel levelezett s kiknek leveleit a fiskus nála lefoglalta, nem volt Kossuth titkos, felforgató szövetkezésben. Egyáltalában nem volt az országban titkos társaság, hanem csak egy törvényes esz-közökkel, törvényes célokért küzdő, nyilvánosan működő, haladópart volt, melynek tagjai egymással semmi törvénytelen, felforgató dologról sem leveleztek vagy beszéltek. Kossuth a perbe fogott ifjakat csak megengedett módon — mint ügyvéd és jóbarát — támogatta és amit naplójában az ellenük hozott ítéletről írt, az csak jogos, megengedett kritikája volt az ítéletnek. Kúthy és Farkas csak azért mentek Erdélybe, hogy ott a Kossuth Orsz. Tudósításaihoz hasonló tudósításokat szerkesszenek. Szemere levelei nem vonatkoznak egyébre, minthogy ő a külföld számára egy művet akart írni Magyarországról s ehhez Kossuth, Wesselényi és Deák támogatását kérte, de Kossuth legalább semmi támogatást sem nyújtott neki.

Kossuth mindezek után megjegyzi, hogy ezen önkény-
tes vallomást megtette ugyan, de nem mintha tartozott
volna vele, hanem mert tiszta kebelnek nincs titka, s örö-
mest megmondja azt, amit tud.

2. A fiskus keresetlevele.*

A keresetlevél formailag Kossuth kihallgattatása (val-
lomása) alapján jött létre és 1837. június 20-ikán kelt; a
királyi táblához van intézve; aláírta «bessenyői Beöthy
Sándor, mester» (ez akadémiai fokozat á la doktor) «mint
a királyi jogügyek igazgatója és a szent korona ügyésze»
(röviden: *fiskus*.)

Tartalma a következő:

Kossuth Lajos magános levelezés hazug ürügye alatt
felsőbb engedelem nélkül folyóírást adott ki. Ettől előbb
a nádor, azután a király egyenes parancsából eltiltatott.
Mindkét eltiltás ellen vakmerően Pest vármegyében tilta-
kozott és a többi megyében is — azon lázító előadással,
hogy az ő magánügyében az ország lakosainak jogát kor-
látozták. Tehát a saját, a királyi hatalomnak való ellent-
állása számára oltalmat kért és másokat is a magáéhoz
hasonló engedetlenségre és ellentállásra ingerelt. Ellent-
állási szándékát úgy szóval, mint lapja tényleges folytatásá-
val nyíltan kifejezte.

Lapjában a törvényekkel és az ország törvényes rend-
szerével ellenkező elveket hirdetett, a királyi tekintély meg-
döntésére, a király kormány ellen való bizodalmatlanság
terjesztésére és a törvényes hatóságok méltóságának alá-
ásására törekedett.

Azokkal, kik a törvényes rendet pártolták, lapjában

* M. N. Múzeum levéltára. Quart. Hung. 1375. — «Ad Inclytam
Tabulam Regiam Iudriam. Libellus actionalis fisci Regii ut A. contra
Egregium Ludovicum Kossuth ut. I.» (Iudriam = judicarium, —
A. = Actoris, — «Egregius» a nemes embereknek adott cím volt, —
I. = Incattum, mi az Incatenatus) rövidítése volt.)

Magyarul: «A Tekintetes Királyi Itélő Táblához. Keresetlevele
a királyi fiskusnak mint felperesnek Tekintetes nemes Kossuth Lajos
mint alperes ellen.)

(In canon. attaché)

kicsinylőleg bánt el, őket megvetésnek és gyűlöletnek tette ki. Azokat, kik az ő szája ize szerint beszéltek dicsérte, még jobban tüzelte, s így a polgárok kedélyét ingerelte s a közbékesség kötelékének, a jó rend kapcsának meglazítására törekedett.

Ilyen, a királyi tekintély kisebbitésére irányuló törekvések az I. 13. és az 1556.23. szerint a király, a korona, az ország közállománya ellen való makacs és nyilvános lázadást és ellentállást jelentenek — és az I. 14. és 1723.9. szerint a királyi korona és az ország közállománya ellen fellázadók örökös hűtlenség bélyegében és fejük és ingó és ingatlan javaik elvesztésében marasztalándók el, amiért is a fiskus kéri, hogy a királyi tábla a már előzetesen letartóztatott Kossuth Lajost idézze maga elé és neki — a fiskusnak — jogot és igazságot szolgáltatasson.

3. Az alperes első szóváltása.*

Ágoston József, Kossuth ügyvédje, az idézés értelmében megjelenvén, semmi egyebet nem kér, minthogy Kossuthot, kit mint hűtlenséggel vádoltat az Aranybulla 2-ik cikke, valamennyi koronázási eskü, az 1687. 4., az I. Mátyás III. 2., a Primae nonus 1. és 2. §-a, az 1606. bécsi béke 2. p. 1. §-a, II. Ferdinánd 1622. kor. dipl. 5. fclt-e, az 1613. 34., 1618. 14., 1723. 5., 1687. 14., 1715. 7., 1791. 56., 1805. 5. stb. ellenére ítélet előtt törvénytelenül s jogtalanul fogtak el, bocsássák szabadon, — hogy védelmét szabadlábbon adhassa elő. Ha ezt nem teszik, Kossuthot megfosztják törvényadta jogától, megfosztják a szabad védelemtől, mit számára a Corpus

* A régi perrendtartás (Ordo iudicialis vagy iudiciarius) szerint a perekben a bírói eljárás 6 fő-periraton alapult, ú. m. a kereset-, az ellenirat-, a válasz-, a viszonzválasz-, a végirat- és az ellenvégiraton (actio, exceptio, replica, duplica, triplica, quadruplica). Ezeket perbeszédeknek vagy szóváltásoknak vagy vitatkozásoknak nevezték (allegationes). Az elsőt, harmadikat, ötödiket a felperes, a másodikat, negyediket, hatodikat az alperes adta be. Eszerint Ágoston József itt közölt beadványa az ellenirat-nak és a fiskus mindjárt ezután közölt szóváltása a válasz-nak felelne meg. Mint látni fogjuk, a jelen perben a felek éppen nem érték be 3—3 szóváltással, hanem 9—9, összesen tehát 18 szóváltást adtak be.

Juris feltétlenül biztosít s ez esetben Ágoston — mint mondja — vissza fog lépni Kossuth védelmétől.*

4. *A felperesnek a keresetlevelet követő első szóváltása, vagyis a keresetnek bővebb kifejtése.***

Ezen szóváltásnak tartalma a következő:

A keresetbeli vád: ellentállás, lázadás, felkelés, tehát hűtlenség (infidelitas, nota infidelitatis, nota) igazságát bizonyítja már a T. T.-at hirdető «jelentés»,

bizonyítja az alperesnek a nádori és királyi eltiltásra (a fiskus mellékeli ezeket***), azaz hogy csak alispáni és szolgabírói írásokat mellékel, mikben nádori és királyi parancsról szó van, de magát valamely nádori vagy királyi eltiltást seholsem mellékel) adott felelete,

továbbá az ő folyamodása a megyékhez.

Hogy az alperes *tettleg* is ellenszegült a hatalomnak, ezt bizonyítja azon körülmény, hogy az eltiltás után még 16 számot adott ki a T. T.-ból.

A fent kitett bűnt — egyetemben valamely titkos, felforgató társaságban való részvételnek vádjával — bizonyítják még:

Az alperesnek a T. T.-ban írt azon szavai, hogy: «fogom is (folytatni a T. T.-at), erős váram nekem a törvény és hazám törvényszeres oltalma, e kettőnek szárnyai alatt «nec minae me terrebunt, nec aurum me movebit,»†

Somogyi Antalnak a T. T. 1-ső lapján közölt s a pozsonyi 1836. máj. 4-i közgyűlésén tartott beszéde (a főrendek a közjólétet óhajtó nemzeti kívánságoknak magukat ellene szegeznek; mindazokra nézve, mikre az országgyűlés törvényt nem hozott, a megyék hozzanak saját hatáskörükben statutumokat; a megyék a sérelmeknek azzal

* Ágoston ezen beadványának, szóváltásának teljes szövegét lásd Pompéry János hagyatékában.

** L. M. kir. Országos levéltár. Táblai osztály, Proc. crim. d. — 12149.

*** L. a perhez csatolt irományoknak és leveleknek fentidézett jegyzékét az Orsz. lev.-t.-ban.

† T. T. I. 156.

vegyék elejét, hogy a törvénytelen kormányparancsokat egyszerűen tegyék félre»),

Lipovniczky Vilmos, főjegyzőnek, a barsi 1836. dec. 12-i közgyűlésén mondott és a T. T.-ban közölt* beszéde («Midőn a pesti küldöttséget elutasították, eszébe jutott, mit Plutarchos ír, mit azonban felséges urunkra ily értelemben még csak távolról sincs alkalmazni szándéka: hogy midőn Macedoniai Fülöp nem akart valakit kihallgatni, ez azt mondá: «Fülöp, ha kihallgatni és igazságot szolgáltatni nem akarsz, hagyj fel mesterségeddel, lesz más, aki folytatja»), több más ellenzéki szónoknak a T. T.-ban közölt heves beszéde, különösen olyan fajta kifejezések, mint «bécsi oligarchia», «absolutismus», továbbá több, Kossuthhoz intézett levél,

azután Kossuth naplójából ezen részletek:

«Olvastam az Allg. Zeit. 5. számát. 19. Febr.-ról. Lord John Russel az irlandi municipalis javításról indítványt támogató beszédében Fox szavaival élve, ezt mondja: «Ha Irland számára engedélyek követeltetnek s adatnak, t. i. a jogegyenlőség, ezzel nem mindenki lesz megelégedve; nem az Aristocratia, mert e tiszteletreméltó szóval visszaélni nem akar, hanem ama *nyomorult monopolizáló kisebb szám* (erbaermliche monopolisierende Minoritaet) azzal nem lesz megelégedve. *De ezen kissebb szám mindenütt egyforma alakzatú s ennek erős fegyvere nálunk a systema.* Javítsunk — úgymond — (mert a javítás szükséges, tagadni már még sem meri), de javítsunk rendszeresen, az az sohasem. Vigyázunk. *«Befreiung vom Mechanismus des Systems ist Fortschritt»*, mondja Gutzkow,»

«A Hétszemélyes tábla is kimondá ítéletét az ifjak dolgában. Mart. 7-én Lovassy Ferentz nyomban szabadságba tétetett 10 holnapi elzárás után. Boldog Isten, *mi a Curiának ezen ítélete egyébb, mint vélemény, hit, gondolkodás szabadsága elleni háborúnak manifestuma!*»

és végül azon részlete a naplónak, melyben Kossuth

* L. nemcsak a T. T.-ban, hanem bővebben a M. N. Múzeum levéltárában is, Benyovszky Péter hagyatékában.

Wesselényinek az erdélyi országgyűlési követségről való lemondásával kapcsolatban Estei Ferdinánd főhercegről, mint «erdélyi Geszler»-ről ír.*

Kossuthot nem menti az, hogy ami vétkes beszédek a T. T.-ban közölt, azokat nem ő, hanem mások tartották, mert hisz éppen azzal, hogy Kossuth az ily beszédek közölte, ő a vétkes szónokoknak bűntársává lett.

Kossuth a T. T.-ban részrehajló, fakciózus volt, mert az ellenzéki szónokok beszédeit bővebben közölte, azokat a szónokokat kidicsérte, biztatta, tüzelte, — a kormány-pártiak beszédeit pedig kevésbé bőven közölte, őket becs-mérelte, gúnyolta.

Már a T. T.-at hirdető «Jelentés» is elárulja Kossuth-nak felforgató szándékát.

Kossuth hiába hivatkozik az Orszgy. Tudósításokra, mert azokat a király sohasem tiltotta el.

Az sem menti az alperest, hogy a parancsot neki nem mutatták meg, mert az eltiltás törvényes bizonyosság által e szavakkal történt: ő cs. k. felségének következő kegyelmes parancsa érkezett stb.

Tekintettel tehát az 1687. 4.-re, mely az ellenszegülést és ellenmondást tiltja, kötelessége lett volna engedelmeskednie. De ehelyett a tilalomnak ellene mondott, az ellen a megyékhez fordult stb. s így a status ellen felemelkedett.

A vétek eléggé bizonyítva lévén, a fiskus kéri a törvényes büntetést.

Ami alperes azon kérését illeti, hogy a bíróság szabad lábra helyezze, a fiskus megjegyzi, hogy ezen kérelem bírói ítélet tárgya sem lehet, mert a per már felvétel, a próbák beperesítették s így most már csak érdemben lehet ítélni. — A letartóztatás és annak módja a már folyamatban levő pör körébe nem tartozik, és valamint eddig soha, úgy ezután sem fog, az eddigi gyakorlattól eltérően — a tábla eziránt ítéletet hozni.

Egyébiránt az alperes nemessége Pest vármegyében kihirdetve nem volt.

* L. Kossuth naplóját Pompéry János hagyatékában. A fiskus az idézett részletekre csak a vezérszavak idézésével mutat rá.

Továbbá — óvás mellett (hogy ugyanis úgy sem hivatkozhatik nemességre) — megjegyeztetik, hogy midőn az alperes az I. 9. c. 2. §-a szerint mint kir. parancsolatnak magát elleneszegező és annak ellentmondó és lázító hirdetésményeivel a haza szabadságát felháborító és tudósításainak vétkes terjesztésén *rögtön rajtért, különben pedig birtoktalan* egyén nagyobb rossz eltávolítása végett letartóztatott, csak az történt, mit minden egyéb törvényhatóság az alperes által felhívott törvények szerint kisebb vétkek esetében is tenni szokott és a hűtelenség egyéb eseteiben közgyakorlattá vált.

Ezeknél fogva az 1687. 14-re hivatkozás azért sem állhat meg, mert az az 1655. 38.-ra hivatkozik, mely a hazai szabadság felháborítóit is a publicus malefactorok (nyilvános, közönséges gonosztévők) közé számítja.

A felperes fiskus tehát az alperest derék (érdemben való) védelme előadására felszólítja és végítéletet kér.

5. Az alperes második szóváltása.*

Ezen szóváltás a következőképpen kezdődik:

«A vádlott félért eddig állott ügyvéd: Ágoston József a további védelmet letévén, az alperesért benyói Benyovszky Péter megjelenvén, a következőket terjeszti elő.»

Mint ebből látjuk, Ágoston valóban letette a védelmet és helyébe Benyovszky lépett mint Kossuth védőügyvédje.

A szóváltás tartalma a következő:

Az alperest 5 hónap óta jogtalanul tartják fogva.

A fogvatartás kérdésében a törvényszék igenis még most is jogosan ítélhet.

Hiába mondja a felperes, hogy az alperesnek nemessége Pest megyében nincs kihirdetve, mert megyei nemis nincs, hanem csak országos.

A Kossuth-nemzetség 5—600 éves nemességét bizonyítja a «Bubekiana Commissio».**

* L. Pompéry János hagyatékában.

** A perhez csatolt oklevelek fentidézett, a per «kivonatá»-hoz mellékelte jegyzékében (Orsz. lev. proc. crim. stb.) az «alperesi oklevelek» közt 1-ső szám alatt említve van a Bubekiana Commissio»

Ha az alperes nem is birna nemesi fekvő jószággal, bírói ítélet előtt való elfogását (hűtlenség miatt) akkor is tiltaná az 1715. 7. t. c. és a I. 9. 2-ik §-a. Ezért a felperes jogtalanul hivatkozik az 1687. 14-re és valamely állítólagos gyakorlatra.

De az alperes nem is birtoktalan, mert Turócz megyében, Kossuth helységben valóságos, nemesi, ősi, atyai, osztatlan örökséggel bir.*

A tettenérésre és ezzel kapcsolatban az I. 9-ra jogtalanul hivatkozik a felperes az 1715. 7-tel szemben.

Az Orsz. gyűl. Tud.-okra hivatkozás igenis jogos.

A fogságban az alperes fizikailag is el van zárva a védelem eszközeitől.

A fogvatartás ellen az alperes a perfelvételkor is protestált.

Az alperes újra ítéletet kér a szabadonbocsátás kérdésében és semmi másban.

6. A felperes második szóváltása.**

Ezen szóváltás tartalma a következő:

Az alperes máris a per érdekébe bocsátkozott.

Az alperes bűnösségét bizonyítja Szemere Bertalannak ő hozzá intézett 6 levele. (A fiskus idéz e levelekből részleteket, melyek egy, a külföld számára irandó és ennek rokonszenvét a magyarság részére megnyerni akaró műre és Kölcsénynek, Wesselényinek, Deáknak e mű megírásában való segítségére vonatkoznak.)

bizonyítványa a Kossuthok valóságos nemességéről. V. ö. Nagy Iván, Magyarország Családai, Pest, 1860. VI. 380: Kossuth Pál és András 1391-ben Turócz vármegyétől királyi rendelet folytán udvardi birtokukra oklevelet nyertek, mely «azon évben Bebek Imre, országbíró vizsgálóbíró széke előtt is nevezettek által felmutattatott. L. Regestrum de Turócz, Engel, Monumenta Ung. p. 77.»

* L. az idézett jegyzékben az «alperesi oklevelek» közt: «2. Zemplén vármegyének 837. ápr. 22-ről költ s ugyanazon évi szept. 7-én Pest vgye közönsége előtt bemutatott hiteles bizonyítványa az eránt, hogy a Kossuth család nemeslevele azon vármegyében kihirdetett.»

** L. Orsz. lev. t. i. h.

A lázítás, hűtlenség bűnét bizonyítják továbbá Ujházy László levele, Vladár Kristófné levele (az alperes még a nőnemet is be akarta vonni elveibe), az alperes által az ifjak érdekében szerkesztett beadványok, némely jurátus folyamodása (az alperes vett reá több jurátust, hogy az ifjakért kezességet vállaljon), Fráter Pál levele (az alperes az ifjak részére tanúkat akart szerezni), Lovassy Ferenc levele (az alperes volt a felségsértéssel vádolt ifjak legfőbb pártfogója az alperes műve volt mindaz a becsstelen kifakadás, mivel a Curiá-t az ifjak ítélete miatt illették).*

Az alperes magára vonta az 1548. 14. és 15. fenyítékét.

Az alperes nem bocsátható szabadon. Hiába hivatkozik az 1715. 7.- és 1723. 5.-re. Ellene szól az 1723. 9. és az 1687. 14.

Mig valakinek nemessége valamely megyében bemutatva nincs, ott annak kiváltságával nem élhet. Az alperes a Bubekiana Commissio-t magára nem alkalmaztatja. A turóczi birtokról szóló okmány mellett nincs törzsök vagy nemzési leírás, sem tanuk vallomására, hanem csak köz tudomásra hivatkozás. Egyébként nem is az alperesnek, hanem legfeljebb atyjának van birtoka, de annak sincs, mert hisz gyűjtenek számára.

Az alperest igenis tetten érték. Éppen az elfogatás napján adta ki a T. T. 23-ik számát.

A felperes nem a szabadonbocsátás kérdésében, hanem érdemben kér ítéletet.

7. Az alperes harmadik szóváltása.**

Ezen beadvány tartalma a következő:***

Az alperes még védelmét is csak a felperes ellenőrsége alatt készítheti.

* Mindezen, itt említett, Kossuth lakásán lefoglalt iromány és levél fel van sorolva a perhez csatolt okmányok többször idézett jegyzékében.

** Ezen szóváltás fogalmazványának elejét Benyovszky Péter kezeirésében, többi részét Kossuth Lajoséban lásd a M. N. Múzeum levéltárában Benyovszky Péter hagyatékában.

*** Ha azt mondom itt és a többi szóváltásnál, hogy «tartalma», ez alatt a néha 30—40 sűrűn teleírt oldalt kitevő szóváltások tar-

A felperes az alperes ellen még ennek szüleikhez intézett leveleiből is fegyvert kovácsol.

A felperes az alperest fél-Magyarország véleményeért felelőssé teszi.

A felperes az alperesnek és sok nagynevű hazafinak becsületes, törvényes törekvését, nézetét durva, becsmérő szavakkal bélyegzi meg és bűnné fújja fel.

Az alperest védi az 1723. 18. t.-c. (a megyei gyűlések nyilvánosságáról) és az Orsz. gy. Tud.-ok 3 és fél éves praecedense.

Az alperes nem bocsátkozott a per érdemébe.

Az alperes hűtlenséget (láízítást, felkelést) nem követett el s az ifjakkal való összeköttetéssel felségsértésbe nem keveredett.

Az alperes újra idézi azon törvényeket, melyek tiltják az ő birói ítélet előtt való elfogatását hűtlenség vádja esetén.

A bíróság igenis dönthet még most is az elfogatás kérdésében.

Nincs törvény — akárhogy csüri-csavarja is a felperes a jogot — mely hűtlenség vádja esetén az előzetes letartóztatást megengedné.

A felperes tévesen hivatkozik általános büntető jogi elvek alapján az 1687. 14. t.-c.-re.

A nota nem criminalitás.

Ha a fiskus nem hagy fel a nemesség kérdésének feszegetésével, ám jó: az alperes reá áll a nemesség rendes bizonyítására, de akkor követelni fogja a felperesnek, mint azt tagadónak megbüntetését.

Ha az alperes birtokának jövedelme nem is elég az ő teljes megélhetésére, azért még sem birtoktalan. Esterházy herceg sem birt megélni birtoka jövedelméből, azért még sem mondta senki sem birtoktalannak.

Az alperes újra kéri szabadlábra helyeztetését.

talmának csak nagyon is szűkre szabott kivonatát, vagyis csak a legfőbb vonások szerint való megjelölését kell érteni.

8. A felperes harmadik szóváltása.*

A felperes ebben minden eddig való vádját, bizonyítását, érvelését fentartja.

Megjegyzi, hogy az alperes nemcsak semmiképpen sincs védelmében megakadályozva, hanem ellenkezőleg azt a legnagyobb apparatussal végezheti,

továbbá, hogy — ami a nemességet illeti — az alperes származási táblát nem mutatott be s nemessége Pest megyében kihirdetve nincs, — ami pedig a birtokosságot illeti, csak az az igaz, hogy élő után örökösödés nem lehet.

A felperes újra csak azt kéri a bíróságtól, amit előző szóváltásaiban.

9. Az alperes negyedik szóváltása.**

Az alperes újra bizonyítja, hogy semmit abból, amit tett, nem lehet jogosan hűtlenségnek bélyegezni s hogy hűtlenség vádjának esetén nincs előzetes letartóztatás.

Újra azt kéri, mit előző szóváltásaiban.

10. A felperes negyedik szóváltása.***

Az alperes folyton-folyvást a per érdemébe bocsátkozik, a felperes tehát ítéletet kér a per érdemében.

11. A királyi tábla ítélete 1837. dec. 1-én.†

Az alperes a felperes beperesített próbáival terheltetik, — a felperes végső ítéletet kér, —

az alperes derék védelembe bocsátkozott.

Az alperes szabadlábra helyezettetés eránti ellenvetései tehát elvettetnek,

és az alperes bíróilag utasíttatik, hogy a vád érdemét tárgyzó további védelmet haladék nélkül és befejezőleg adjon elő.

* Orsz. lev. t. id. h.

** Orsz. lev. t. i. h.

** U. o. † U. o.

12. A felperes ötödik szóváltása.*

A felperes ezen ítéletnek haladás nélkül eleget tevést kér.

13. Az alperes ötödik szóváltása.**

Az alperes az ítéletet megfelelőbbre hozta.

Az ítélmestertől úgy értesült, hogy a felebbezést *meg is engedték*.

14. Az alperes hatodik szóváltása.***

Az alperes újra idézi azon törvényeket, melyek az ő szabadságra helyezését követelik.

Neki védelme szempontjából annál is inkább szüksége van a szabadságra, mert tudnia kell, miképp vélekednek most róla a megyék s miképp védik magukat a vele együtt szintén bepereltek? Szüksége van a fiskus által lefoglalt irományaira is.

Kéri tehát — arra való hivatkozással is, hogy soha a per érdemébe nem bocsátkozott — a dec. 1-i ítélettől a szabadságra helyezettetés kérdésében a feljebbvitel megengedését, annál is inkább, mert az ítélmester azt mondta, hogy azt *meg fogják* engedni. Kéri lefoglalt iratai visszaadásának elrendelését is.

Ha nem helyezik szabadságra, védelem nélkül fogja a végső ítéletet bevárni.

15. A felperes hatodik szóváltása.†

A feljebbvitelt a dec. 1-i ítélettől soha sem engedték meg.

Egyébként is incidentális (közbeszóló) ítélettől felebbezésnek helye nincs és a jelen per természete minden kifogást, késleltetést kizár.

Az alperes most is igen jól védheti magát.

A szabadságot csak azért akarja, hogy tovább lázithasson.

A felperes újra végső ítéletet kér.

* U. o. ** U. o.

*** U. o. † U. o.

16. Az alperes hetedik szóváltása.*

Ennek tartalma a következő:

A feljebbvitelt tehát nem engedték meg.

Az alperes törvényekből bizonyítja, hogy igenis főbenjáró és különösen hűtlenségi perekben is van kifogásoknak, óvásoknak helye.

A felperes azt mondja, hogy a dec. 1-i ítélettől azért nem lehet felebbezni, mert az incidentális. De nem incidentális az, mert a legsarkalatosabb polgári jogot: a bírói ítélet előtt való el nem fogathatást érinti!

Azon esetre, hogyha a felebbezést a hétszem. táblához megengedik és annak megcáfolására, amit a dec. 1-i ítélet mond, hogy ugyanis «az alperes terheltetik», az alperes — csakis a hétszemélyes tábla számára — újra bizonyítja, hogy semmi által, mit a felperes ellene felhozott, nem követett el hűtlenséget.

Újra bizonyítja, hogy királyi parancs nem volt.

De még ha az lett volna is, akkor sem követett volna el az alperes hűtlenséget, midőn annak nem engedelmeskedett, mert a törvények bizonyítják, hogy a királyi parancsoknak nem engedelmeskedés még nem hűtlenség.

A dec. 1-i ítéletnek egyik gyámoka az, hogy «az alperes már a per velejébe bocsátkozott.» Ámde, ha ezt tette volna is, akkor is legfeljebb csak a kifogásokhoz nem térhetne vissza! A kifogások azonban csak az idézésre, levatára, keresetlevélre, bíróságra, ügyeletre és actoratusra vonatkoznak és az alperes ezekkel sohasem foglalkozott, hanem mindig csak a szabad védelem, a bírói ítélet előtt el nem fogathatás kérdésével — és erre mindig, az egész per folyamán visszatérhet.

Kéri tehát a dec. 1-i ítélettől a feljebbvitel megengedését és ha ez megtörténik, a hétszemélyes táblától azon ítéletnek megváltoztatását, ismét csak a szabadságba helyezés kérdésében bocsátván ítélet alá a pert.

* Ezen szóváltásnak Kossuth Lajos írta eredeti fogalmazványát I. a M. N. Múz. lev. t.-ában Beny. P. hagyatékában.

(Az alperes a «király és kormány egy» elv hangoztatása miatt a felperest Marat-val, amiatt meg, mert el nem követett, hanem csak lehetséges bűnök miatt üldözi az alperest, Hebert-vel, Caligulá-val, Nero-val, II. Fülöppel és Albával helyezi egy társaságba).

17. A felperes hetedik szóváltása.*

A hűtlenség is criminalitás. (I. 16.)

Büntetőperekben óvásokkal nem lehet élni és az azokat visszautasító ítéletek ellen nem lehet felebbezni.

Az 1790. 56. értelmében hűtlenségi perekben csak érdemben van megengedve a felebbezés.

Halasztó kifogásokról való ítéletektől még polgári perekben sincs felebbezés.

A dec. 1-i ítélet csak incidentális és nem peremptorius (perdöntő, érdembeli).

Az alperes tudott a kir. parancsról és éppen az ellen folyamodott a megyékhez.

A felperes minden vádját (lázadás stb.) fentartja és végső ítéletet kér.

(A Marat-, Hebert-, Caligula- stb.-vel való összehasonlítás miatt a felperes az alperes ügyvédjének megbüntetését kéri).

18. Az alperes nyolcadik szóváltása.**

A hűtlenség igenis nagy bűn, de nem criminalitas.

Az alperes újra bizonyítja, hogy a dec. 1-i ítélet ellen joga van felebbezni.

Ismét csak a felebbezés megengedésének esetére — csakis a hétszem. tábla számára — bizonyítja, hogy Magyarországon törvény szerint nem is áll fenn a censura intézménye.

Ismét bizonyítja, hogy neki a királyi parancsot nemcsak nem mutatták meg, hanem az nem is létezett. (Egyéb-iránt soha semmi királyi parancsot elő nem mutattak és

* Országos lev. t. i. h.

** Ezen szóváltásnak eredeti, Kossuth Lajos kezétől való fogalmazványát l. M. N. Múzeum lev. t. Beny. P. hagy.

e tárgyban királyi parancs Pest vármegye kezein soha meg nem fordult, sem közörmányai közt nem szemlélhető.)

Ismét kéri a dec. 1-i ítélet ellen való felebbezés megengedését, annak az ítéletnek a hétsz. tábla által való megváltoztatását és a pert az érdemben való védelem fenntartásával csupán a szabadlára helyezés kérdésében ítélet alá bocsátja.

19. A felperes nyolcadik szóváltása.*

A felperes a feljebbiekhez ragaszkodva szintén ítélet alá bocsátja.

20. A kirdlyi tábla 1838. dec. 19-i ítélete.**

Az alperes a szabadlára helyeztetés kérésének színe alatt derék védelmét tényleg már előadta.

Amiért is csakis a per továbbhuzására célzó alperesi feltartások a végső ítélet hozását már nem akadályozhatják.

Mindazonáltal a fenforgó vád súlyát tekintve, még egyszer és végsőképen odautasíttatik, hogy ha az eddigien kívül még valamely, mentségére szolgáló ellenpróbái volnának, azokat januárius 21-ikéig mulhatatlanul beiktassa.

Az alperesi ügyvéd pedig az 1723. 38. rendszabásainak szorosabb megtartására bíróilag utasíttatik.

21. Az alperes kilencedik szóváltása.***

Az alperes ezen váratlan terhes ítéletet is feljebbvitte-nek nyilatkoztatja.

22. A felperes kilencedik szóváltása.†

A felperes kéri, hogy ezen ítélet értelmében haladéktalanul járjanak el, vagyis hozzanak végső ítéletet.

23. Az alperes revocatioja.††

«Az 1838. dec. 19-i ítélet közöltetvén az alperessel, minthogy szabadlára tételét azon ürügy alatt tagadják

* Orsz. lev. t. i. h.

** L. Pompéry János hagyatékában.

*** U. o. † U. o. †† U. o.

meg, hogy feleseléseiben velős védelembe bocsájtkozott, a megjelenésekor mindjárt szabadlára tételét szorgalmazó szóváltásán kívül valamennyi többi szóváltását a II. 79. és 80. és az 1729. 39. t.-c. 6. §-a engedelme mellett *vissza-vonja*, a törvényszabta kisebb terhet (taksát, 6 frtot) bírói kézhez letévé.

Egyben mindjárt kéri szabadlára helyeztetését, a pert egyedül ennek kérdésében ítélet alá bocsátván.

Ezen revocatio ekként záródik:

«Költ 620 napos katonai törvénytelen fogságomban Budavárában Januárus 15-én 1839. Kossuti és udvardi Kossuth Lajos, m. s. k. mint alperes.» P. H.

24. A felperes válasza az alperes revocatiójára.*

A felperes a fellebbeiekhez ragaszkodván, végső ítéletet kér.

25. A be nem peresített «velős védelem».

Mint alább a kir. tábla tárgyalásának előadásakor a perszonális szavaiból látni fogjuk, az előadó ítélőmester Kossuthot kétszer is felszólította, hogy revocatióját vonja vissza és adja be «velős», azaz érdemben való védelmét, de Kossuth hajthatatlan maradt: sem a revocatiót nem vonta vissza, sem formális velős védelmet (jegyezzük meg jól: *formálisat*, erre alább még bővebben visszatérünk) nem adott be s így, 1839. januárus 21-e letelvén, a kir. tábla egyszerűen meghozta végítéletét.

Kossuth készített ugyan egy «velős védelmet»;** lehet, hogy azért készítette, hogy majd ha szabadlára helyezik, akkor használja fel azt, lehet az is, hogy azért írta, mert egy pillanatig mégis csak foglalkozott azzal a gondolattal, hogy meghajlik a dec. 19-i ítélet előtt és fogságából is fogja magát formálisan is érdemben védeni — mindez nem tudható —, csak az az egy bizonyos, hogy Kossuth

* Orsz. lev. t. id. h.

** Ennek másolatát lásd Pompéry János hagyatékában, hol ez van reá jegyezve: «az 1838. dec. 19-én hozott ítéletre készített, de be nem peresített védelem».

ezen «velős védelmet» soha sem nyújtotta be a bírósághoz és így formálisan soha sem mondott le azon jogról, hogy hűtlenség vádja esetén szabadságból védhesse magát.

Miután ezen «velős védelem»-ben csak kevés olyan van, mit Kossuth fent ismertetett kilenc szóváltásában már el nem mondott volna, csak a következő érveket emelem itt ki belőle:

Ha valaki a szolgabíró hitelességét nem tiszteli, ennek a büntetése még nem nota. (1723. 7. t.-c. 9. §.)

Még ha fel is tesszük, hogy hazánkban kötelező censura áll fenn, ez csak a nyomtatott s nem írott művekre vonatkozik.

S még ha az írott művekre is vonatkoznék a censura, akkor is még a censuráról szóló rendeletek szerint is csak ügyészi s nem kir. fiskusi per várhatna az alperesre a T. T. kiadásaért vagy pedig 1000 frt. büntetés és a nyomda lefoglalása. (1599. 45.)

Még a királynak való ellentmondás sem hűtlenség.

Az alperes a megyei beszédek nem az egész ország, hanem csak 140 előfizető előtt hirdette — s ezek közül egy sem kelt fel.

26. A per végtárgyalása a királyi tábla teljes ülésén.

1839. febr. 19-én.*

A jegyzetben említett, bő és részletes forrás alapján a kir. tábla biráinak véleményét csak röviden, kivonatossan ismertetem a következőkben:

Somssich Pongrác, perszonális előadása: A szabadlábra helyezést az alperestől ítélettel megtagadták. Ez ellen a felebbezést nem engedték meg neki. Mivel a per érdemébe bocsátkozott, bizonyos határidőre védelme berekesztésére utasították. Ezért revocálni akart, hogy azután ismét exceptivákra mehessen. Ilyesminek criminális perben nincs helye. Az előadó ítélőmester kétszer is megintette, hogy a revocatiót húzza vissza és magát védelmezze, de hiába.

* L. Pompéry János hagyatékában. — Az Országos Levéltár sokszor idézett «kivonatá»-ban e tárgyalásnak nyoma sincs. — Ott csak az ítélet van meg.

A fiskus vádja három részre oszlik: 1. a titkos társaság, 2. Nádori és királyi parancsnak ellentállás, 3. az alkotmány felforgatására, a királyi méltóság megvetésére, minden törvényes tekintély legyalázására, a főtörvényszékek lealacsonyítására lázítás. Vagyis: lapjaiban a közálladalom ellen felkelt és így hűtelen.

A titkos társaság bizonyítva van a T. T.-at hirdető «jelentéssel», levelezéssel, önkénytes vallomással, naplóval, összejövetelekkel.

A parancsoknak ellentállt, 1687. 4., a megyéket fellovalta, a megyék előtt tiltakozott, mi Magyarországon szokatlan dolog — felkelt.

A parancsról (királyiról) tudomása volt, az ellen lázította a megyéket. «Fogom is, erős váram nekem stb.»

A rossz célt bizonyítja a T. T.-at hirdető jelentés. Concentratio, bizonyos elvek terjesztése. Hogy ez elvek milyenek, lásd a naplót, «erdélyi Geszler» — ujítások, mik a jó és csendes polgárral meg nem férnek — levelezői mind ellenszegülők a kormánynak, céljuk az alkotmány felforgatása és a kormány ellen bizodalmatlanság terjesztése. A józan felekezethől egy levelezője sincs. Célja nem a történetek előadása, hanem elveinek a nép fejébe verése, lázítás, izgatás volt. Dicsérte a csend és rend ellen felkelőket, gyalázta az alkotmány és régi mellett szólókat.

Lapjaiban alkotmányellenes beszédeket közölt, miket az illető megyék egész közönsége el sem fogadott, mik miatt (Barsba) kir. biztost küldtek és több szónokot perbe fogtak. A lármás gyűléseket hosszan, a csendeseket röviden, vagy sehogysem közölte. Kárhozatos volt azokat a beszédeket elmondani, hát még közhírré tenni. Mily halmozott az alperes bűne, hogy azokat annyi emberrel közölte. Különös malicia, hogy 2 hetenként írt s így állandóan agitációban tartotta az országot s a hű nemzetben a királyi tekintély lenézését meggyökereztetni akarta.

Lázított az ifjak dolgában, több ifjút kezességre csábított, a folyamódásokat ő tette fel, Lovassy László atyját bizgatta.

Wesselényivel nexusban volt.

A legnagyobb lázítást saját dolgában követte el. Akár látta a parancsot, akár nem, az mindegy. Tudott róla. Praeexistens parancs ellen kikelni, nem bűn-e? Mondja meg akárki, nem lázítás-e ez? A maga jussa megsértését nemzeti sérelemnek adta ki. Újságjait magánosoknak is megküldte s őket in despectum regiae dignitatis ingerelte. Ez a legfőbb vád.

Az alperes ezekkel szemben így védekezik:

Csak nyilvános dolgokat publikált. A beszédekért nem ő felelős.

Csak igazat közölt. Legfeljebb a censura szabályait hágta át és ennek büntetése nem nota.

A magánlevelezés sehol sem bűn.

Lovassyékát nem is ismerte, azokkal tehát nem volt nexusa. Ügyükben a folyamódásokat, mint ügyvéd tette fel. — Wesselényinek csak faktumait hirdette.

A kir. parancsra nézve a megyéknek csak azt jelentette, mi vele, mint azok megbízottjával történt.

Legfőbb érve az Orsz. gy. Tud-ok 3 és fél évi szabadon folytatása.*

«Már most méltóztassanak itélni:

1. az ítéletben a revocatio megemlítették-e, 2. a notát a fiscus bebizonyította-e, 3. mi a büntetés?

Eddig a perszonális előadása.

A kir. tábla biráinak véleménye ezek után (az egy Széll Imre kivételével, ki azt mondta, hogy nota *nincs*, csak *nagy bűn* van) az volt, hogy a fiskusnak (és Somssichnak) mindenben igaza van, vagyis nota, hűtlenség *van* és csakis az *enyhítő körülményekre* való tekintettel nem kell a fiskus által követelt büntetést: a halált, hanem ennél enyhébbet (fogságot) kimondani. Forrásunk szerint, miből ez világosan kitűnik, a perszonális is ekként enunciaálta a birák véleményét: «A vád — hűtlenség — bizonyítva van, de enyhítő körülmények vannak.»

* Pompéry János itt jegyzetben hozzászól: «A pör ezen történelmi előadásában az elnök a vádat és vétséget harmadfél lapon nagyítva, kimerítőleg adja elő, míg a védelmet és enyhítő körülményeket csak felületesen említi».

Az enyhítő körülmények, melyeket a birák figyelembe vettek, a következők voltak: A királyi parancsot nem mutatták meg az alperesnek (ezt valamennyien figyelembe vették!), továbbá, hogy a pesti gyűlés az eltiltást helytelenítette, hogy ő felsége ilyen esetekben már nem egyszer megkegyelmezett, hogy az alperes tüzes fiatalember volt s lapjaival kenyerét kereste (így pl. Niczky János), a megyék pártolták (Szögyényi László), sokat tömjéneztek neki (Dókus László), hiuságát legyezték (Zalay Alajos).

A legtöbbet Vay Miklós báró mondott ellent a fiskus nézetének. Kimondta, hogy bár a T. T. ujság voltak és az alperes a censurát kijátszotta, ebben még sincs vétke. Kimondta továbbá, hogy mivel a királyi parancsot nem mutatták meg az alperesnek, ellentállás, resistencia sem volt! Szintügy, hogy titkos társaság nem állt fenn az országban és hogy mások leveleiért az alperes nem szenvedhet. — Mint alább látni fogjuk, az ítéletben a T. T. censura nélkül való kiadásáról nem is esik egy szó sem (ezt egyébként maga a fiskus sem mondta még hűtlenségnek, de mint egyáltalában helytelen, bűnös dolgot sem említi az ítélet!), erre nézve tehát nyilván valamennyi kir. táblai bíró osztotta Vay nézetét. Egyebekben eltértek Vay nézetétől (a parancs meg nem mutatását csak enyhítő körülménynek vették, de az ellentállást, resistantiát megállapították) s viszont azonkívül, mit Vay a fiskus vádjai-ból tagad, a többire nézve ő is konstataulta a lázítást, hűtlenséget.

A birák valamennyien kimondják, hogy «criminalitás-ban revocatiónak helye nincs», de hogy a revocatio összefüggésben volt a szabadlábra helyezés, a bírói ítélet előtt való elfogás kérdésével, ezt nem is említik, e fontos kérdésen tehát szó nélkül átsiklanak.

Szögyényi Lászlón, Nádasdy Lipót grófon és Zalay Lászlón kívül, kik az eddig kiállott fogságon kívül még 5 évre szavaztak valamennyi bíró — Somssich-csal együtt — az eddig kiállott fogságon kívül 3 évre szavazott.

Februárius 3-án ismét teljes ülést tartott a tábla; akkor szövegezték meg az ítéletet. (Perszonális: Ne mond-

juk, hogy mandato regio, hanem csak hogy az inhibitio-
nak resistált.* Niczky: Ne tegyük ki az ítéletben, hogy azt
mondta: «nec aurum me movebit» stb., mert ez úgy van,
mintha ígérték volna neki valamit. Többen: De azt ki kell
tenni, hogy: «fogom is stb.» Végh: Igen, de ennek eleibe
van téve, hogy: «a törvény oltalma alatt» s ezáltal az egész
ki van lágyítva.** Dókus: Csak általánosságokban marad-
junk, specialitásokra ne menjünk, különben mindjárt
fennakadnak benne. Végh: Csató, Bajza sokkal gorombább
journalistikai kifejezésekkel élnek, mint Kossuth. Ő maga
mondja, hogy sokat lágyított.*** Végh: Nem tudom, mit
mondjunk az alispán azon factumára, hogy a parancsot
nem közölte vele? Dókus: Ne tegyük bele az ítéletbe.
Inkább úgy, hogy Kossuth azzal védekezik, hogy nem
közölték vele, ne pedig úgy, hogy csakugyan nem közölték
vele.† Zalay: A parancs előmutatását követelni joga van
mindenkinek, de ezt ne tegyük ki.††

«Ezek után az ítélet délután 1^{1/2} órakor kihirdettetett.»

27. A királyi tábla ítélete.†††

«Febr. 23-án 1839.

Előadó Végh Ignác Itélőmester.

A kir. Fiscusnak Kossuth Lajos ellen folytatott főben-
járó táblai perében a Tekintetes Királyi Itélő Táblán

Itéltetett:

A főbenjáró perekben különben is nem pusztá szó-
váltások, hanem a vád mellett s ez ellen felhozott próbák
szolgálván ítélet alapjául s így mindenkor teljes hatalmá-

* Az ítéletben valóban csak tilalomról van szó.

** Az ítéletben egyik sincs benne.

*** Pompéry János jegyzetben hozzáteszi: «De azért az egyes
incriminált passzusok a T. T.-ből mégis benne vannak az ítéletben».
Ez így is van.

† Az ítéletben határozottan benne van: «nem közölték vele»,
«elmulasztották vele közölni».

†† Ezt nem is tették bele az ítéletbe.

††† L. a M. N. Múzeum levéltárában nyomtatásban. — Megvan az
Orsz. l. t. sokszor idézett «kivonatá»-ban is.

ban állván az alperesnek szóváltásai visszavonása nélkül is újabb próbáit előadni, ennél fogva a jelen per véglapjain beiktatott s a pernek végső időhatárt szabó ítélet után a derék védelemről ismét az idézés kérdésére leendő vezetésére intézett prócátori visszahívás — mint a per természetével és a törvényes rendszerrel ellenkező, egyébként pedig egyedül az igazságszolgáltatásának késleltetésére célzó — biróikép elvették. A per különben a vád érdemére nézve kimerítve lévén».*

Ezután elő vannak sorolva Kossuth bűnei (alkotmányt felforgató szándék — jelentés, napló, önk. vallomás, levelezés — nádor tilalma ellen megyékhez fordult, kir. tilalomnak nem engedelmeskedett, annak Pest előtt ellentmondott s így, bár a tisztviselők a parancsot előmutatni elmulasztották, ellenszegült — az alkotmány és törvényes rendszer ellen való elveket hirdetett — az ország aristocratico-monarchicus rendszerébe ütköző egyenlőségét hirdette, a személy- és vagyonbeli jussoknak — az ő felségénél levő kormány (II. 3.), az ország főtörvényszékei és a felsőbb tisztviselők tekintélyének lealacsonyítására törekedett, az ilyesmiket tartalmazó beszédeket lapjaiban országszerte hirdette — ilyenek találtak a Tudósításoknak csaknem minden lapjain; de többi közt különösen a 18-ik lapon, hol annak, hogy «Magyarországban, hol annyi érdek, annyi féle egymással ellenkező rend, annyi vallás és nyelv van, felkelés nem támadhat» utánna ragasztatik: «mit fél hát annyira az ausztriai ház? Azomban, ha ő olly féltékenyen, magoknak a törvényeknek megtapodásával, tudja őrizni bátorságát, nekünk is kötelességünk mindent elkövetni személyes bátorságunk biztosítására és miután ennek garantiáját a kormányban nem találjuk, keressük azt ön-lelkierőnkben»** — a 19. lapon az elfogatott ifjak ügyében ejtett kifejezés így áll: «Különös par force-vadászat ez s annál különösebb, hogy itt megfordítva — róka és

* Itt megint egy szó sincs arról, hogy a revocatio a szabadlábra helyezéssel, a birói ítélet előtt való elfogással függött össze. Ezen a fontos kérdésen megint átsiklanak.

** Balogh János Bars vármegye 1836. jún. 30-i közgyűlésén.

farkasok kergetik az embereket, úgy hogy valóban ez inkább bármely napkeleti, zsarnoki tartományban, mint szelidséggel kérkedő kormányunkhoz illenék»* — a 93-ik lapon nemcsak a megyei közgyűlés szentségével, de a legcsekélyebb műveltség első szabályaival sem egyeztethető gúnnyal Nero-nak példája a kormányra alkalmaztatva említetik, a 104-ik lapon ismét az elfogatott ifjak ügyében illy kijelentés foglaltatik: «mondhatom gyönyörű fabrikája az igazságnak! Minek ez a komédia? Csak állítsanak hóhérintézetet a pesti piacon s csapassák el minden figurázás nélkül a szabadon szólók vagy gondolkozók fejeit s építsenek azokból egekig nyuló halmokat, de vigyázzanak, hogy a párolgó gőz a nemezsis orrát ne érje, mert az rettentően szokta megboszulni az illy szenvedelmes játékot»,** — a 145-ik lapon pedig még ekkorig hallatlan vakmerőséggel azon tudósításnak következtetésében, hogy Pest vármegye küldöttsége ő Felsége elébe nem juthatott, ámbár az uralkodó Felség szentséges személyének kivételével, de mégis a történetre alkalmaztatva a macedoniai Fülöp királyhoz szöllő asszonynak szavai leggyűlöletesebb alakban említettnek;*** a 171-ik lapon a következő szavak: «sokat szenvedett már a magyar s legtöbbet az Austriai ház alatt és mégis mi tisztán áll előtte, mi tisztán áll a világ előtt nemzetünk? Vannak népek, kik fejedelmöket földönfutóvá teszik, kik a ministereket börtönre vetik, kiknél a fejedelem nem mer máskép, mint vassal bélelt kotsikon kimenni» stb.,† úgy ezek: «a kormány lassú víz gyanánt ássa magát alkotmányunk alá»; a 182-ik lapon végre ezek: «Erdélyben zsarnokilag a fegyver éle parantsol» olvashatók — igaz, hogy a beszédek mások mondták, de ő bűnös abban, hogy azokat terjesztette — Wesselényi és az ifjak ügyében a megyéket izgatta, ezekkel egyetértett — levelek, napló, — a saját nézeteit követőket különös figyelem-

* Lipovniczky Vilmos u. o.

** Balogh János u. o. 1836. dec. 12.

*** Lipovniczky Vilmos u. o.

† Kubinyi Ferenc, Pest 1837. márc. 27-iki közgyűlésén.

ben részesítette, az ellenkező nézetűeket röviden és gúnyosan tárgyalta le). Végül ez olvasható az ítéletben:

Tehát nem a nyilvánosság, hanem a pártoskodás alapítása, a királyi jussok megszorítása, az alkotmányos rendszerhez ragaszkodók megfélemlítése, a fejedelem ellen való bizodalmatlanság, az alkotmányos rend ellen való gyűlölség elhintése, a törvényes tisztviselők és az ítélőszékek lealacsonyítása, minden felsőbbség iránt való tisztelet kiküszöbölése, a teljes féktelenség terjesztése volt célja s midőn az ilyeneket tartalmazó beszédek a királyi eltiltás után is közölte, az eképen *elkövetett lázítás által a publicus status ellen nyilván felemelkedni bátorkodott.*

De bár mindez a törvény legszigorúbb súlyát vonja maga után, mégis tekintve, hogy a parancsot nem mutatták meg neki, hogy lapjai jövedelméből háza népét kellett tartania, hogy cselekvésének oka a mások által benne táplált ingereltség, hiuság és elragadtatás is volt, az 1723. 9-ben kiszabott büntetés alól feloldoztatik, de magának vétségéhez mért fenyítékül és másoknak oktató például az eddigi, büntetésül beszám lált 21 hónapon kívül még 3 évi fogságra ítéltetik s ennek végrehajtása rendeltetik.

28. Az alperes felcbbezése.*

Az alperes feljebb viszi.

29. A felperes felebbezése,**

A felperes szintén feljebb viszi.

30. A per tárgyalása a hétszemélyes táblán.***

A hétszemélyes táblán már sokkal komolyabban foglalkoztak a bírói ítélet előtt való elfogatás kérdésével, mint a királyi táblán. Mindjárt Cziráky Antal Mózes gróf, ország-bíró, kiről tudjuk, hogy mekkora gondot okozott neki e

* Orsz. lev. t. id. h.

** U. o.

*** L. Pompéry János hagyatékában. — Az Orsz. lev. t. sokszor idézett «kivonatá»-ban e tárgyalásnak nyoma sincs.

kérdés 1837-ben, felemlítette előadásában,* hogy «az alperes azt mondta, hogy őt elfogni és fogvatartani nem volt szabad.» Perényi Zsigmond báró pedig nyíltan kijelentette, hogy nem osztja a fiskus nézetét, mely szerint e kérdés nem tartozik a perhez és csak a faktumról kell itélni. Helytelenítette azt is, hogy a tábla e kérdést elmellőzte és hogy csak annyit mondott ki, hogy az alperest erre vonatkozó kifogásától és kérésétől elmozdították.

«Hazai institutióink, törvényeink szerint» — mondta Perényi — «ez oly kifogás, melytől nem így simpliciter, hanem csak megokolt ítélet által lehet valakit elmozdítani, mert az elfogás eseteit a törvény meghatározza. S az elfogást is nem a kormányra, hanem a megyei hatóságokra bízta. Veszedelmes volt a megyék elmellőzése. S hozzá ily megokolatlan ítélet hozása. Az ítéletben ki kellett volna mondani, hogy Kossuthot el lehetett és kellett fogni. Külömben a hazában káros következése lehet az ítéletnek. Ítéletet kell tehát e tárgyban hoznunk. Az ítéletben ki kell tenni, hogy kisebb vétségek esetében, mint a tolvajlásban, történhetik előzetes letartóztatás, ha a vétkesnek nincs birtoka s szökésétől lehet tartani. Annál inkább nagyobb vétség esetében, különösen mivel Kossuth már el volt tiltva királyi parancs által, szoros felelet terhe alatt s így saját veszedelmére folytatta tudósításait s más oldalról azt sem bizonyította, hogy van birtoka. Így a statusnak nem volt más eszköze, mint őt elfogni. Én tehát kimondanám sententia által, hogy az elfogás törvényes»,

Ez volt Perényi véleménye.

Ugyanígy vélekedtek Szirmai Adám, Kárász Miklós és Péchy Imre, de azután a többség úgy döntött, hogy a hétszemélyes tábla is hallgasson ítéletében a birói ítélet előtt való letartóztatásról.

Ami az érdemet illeti, Perényi és Péchy szintén bűnösnek vélték ugyan Kossuthot, de tagadták a hűtlenséget.

* Cziráky a hétszem. táblán épp úgy előadta a pert, mint Somssich a kir. táblán, azzal a különbséggel, hogy ő sokkal bővebben foglalkozott Kossuth védelmével, mint Somssich.

Az előbbi 2, az utóbbi 1 évre szavazott.* A többi septemvir osztozott a tábla véleményében (hűtlenség, de enyhítő körülmények), sőt a tábla büntetését még egy évvel meg is toldotta.

31. A hétszemélyes tábla ítélete.**

Mártius 2-án 1839. Előadó Végh Ignácz Itélőmester. A kir. Fiscusnak Kossuth Lajos ellen folytatott főbenjáró perében a fő M. (főméltóságú) Hétszemélyes Táblán

Ítéltetett:

A perből kifejlő terhelő körülményeknél fogva az alperes büntetéséül kiszabott fogság ideje jelen ítélet kihirdetésétől számítandó *négy esztendőre* kiterjesztetvén, egyébként a Ts. Kir. Táblának ítélettétele jóváhagyatik.

32. A peren kívül az alperesért tett lépések.

Kossuth Lajos szülei mindjárt a per kezdetén, 1837. május 10-én, folyamodást intéztek a királyhoz. A folyamodást német nyelven írták.***

E folyamodásban a szülők elpanaszolják fiok elfogatását; elmondják, hogy a beteges anya, mikor a fiskus kíséretével kutatni jött lakásukba, elájult, de a fiskus még orvosért sem engedett küldeni addig, míg a kutatást el nem végezte, s végül kéri, hogy mivel most a börtönben még csak meg sem látogathatják fiokat, a király rendelje el, hogy ezt tenniök szabad legyen.

Az aláírás a folyamodáson ez: «Ladislaus Kossuth und Karolina Weber.»

* Pompéry János Péchy nevénél ezt jegyzi meg: «Péchy Imre, a 7 személyes tábla ülnöke április 20-án 1841. Pesten érdemdús életének 88-ik évében (mint a P. Hirlap 32. száma mondja) az örökké valóságba a szó legteljesb értelmében átszenderült. A tiszta lelki bíró azon lelki nyugalommal ment egy magasabb bíró elibe, melyet csak a meg nem fertőztetett lelkiismeret s önérzet erénye képes nyújtani».

** L. Pompéry János hagyatékában és az Orsz. lev. t. i. h.

- *** L. az eredeti fogalmazványt a M. N. Múzeum levéltárában 1085. Fol. Hung.

A M. N. Múzeum levéltárában megvan eredeti fogalmazványa azon folyamodásnak is, melyet *Kossuth* Lajos szülei 1837. május 20-ikán az ország nádorához intézték.*

Ebben azt kéri a szülők, hogy a nádor hasson oda, hogy fiok perét mentől előbb indítsák meg (a levél írása-kor még a kereset sem készült el) s fejezzék be, hogy így őt szülei és testvérei minél előbb visszanyerhessék.

1837. június végén maga *Kossuth* Lajos is folyamodást intézett a királyhoz.**

Ebben elmondja, hogy miként fogták el s hogy immár majdnem 2 hónap óta tart fogsága, melynek első percétől mostanig szüleit sem láthatta s friss levegőre sem bocsátották.

Azután a következőket mondja:

Semmi törvényellenest sem tett, csak királya s hazája javát kereste. Nem fél az ítélettől. A fiskus hűtlenséggel vádolja. E vád ellen a törvények értelmében szabadlábon kell védekeznie s mint törvényt tisztelő polgár csakis így akar védekezni. A királytól e törvények életbeléptetését kéri.

Fogságában fizikai lehetetlenség magát tökéletesen védenie, mert ügyvédjével csak a fiskus és katonatiszt jelenlétében érintkezhetik. Ha tehát fogságban marad, védtelenül fog elítéltetni.

E kérdésben kérte a kir. tábla ítéletét, de az eddig nem intézkedett.

Az 1715. 7. és 1723. 5. nyíltan mellette szólnak.

A most letelt törvénykezési idő alatt nem nyerte vissza szabadságát, most tehát az új törvénykezési időig, 7 hétig kell várnia ez ügyben.

Kéri tehát a királyt, hogy politikai úton helyeztesse vissza szabadságába, mint ahogy politikai úton fogták el.

Annál inkább kéri ezt, mert már kihallgatták s mert összes írományai a fiskus kezében vannak.

* Fol. Hung. 1085.

** L. *Kossuth* sajátkezű fogalmazványát a M. N. Múzeum levéltárában i. h.

Hadd bizonyíthassa be a törvény által rendelt szabadságból, hogy mily hű volt királyához.

1837. júl. 9-én *Kossuth* Lajos édes anyja levelet írt *Benyovszky* Péternek (Kossuth ügyvédjének).*

Ebben ezeket írja:

Kiss ágens úr Bécsből semmi hírt sem küld; így nem tudható, hogy a Bécsbe küldött folyamodásoknak mi a sorsuk? Jó lesz pedig résen lenni, mert itt Pesten a végzéseket még elsikkasztják, holott az ő fia szenved, szabad levegőre sem eresztik s az ő anyai szíve majd megreped a fájdalomtól. — Erős görcsei voltak a múlt éjjel is. — Kérdezi, hogy *Benyovszky* mit végzett Wesselényi báróval az anyagi segélyezés ügyében? Tudatja, hogy nagy szűkségben vannak.

Kiss Lajos, ki Bécsben a magyaroknak a kancelláriához érkezett ügyeiben járt el, kérvényeik elintézését kisürgette stb., 1837. július 27-én levelet írt *Benyovszky* Péternek.**

Ebben ezeket írja:

Türelmet kér. A *Kossuth* által a Felséghez intézett folyamodások elintézésének kisürgetése igen nehéz, mert őt (*Kiss*-t) egyik helyről a másikra küldik, a kancelláriáról a «legfelsőbb helyre» (a minisztertanácsához), ahol pedig igen begombolkozódottak s már is hallani, hogy azt mondják, hogy a szabadlábrahelyezés kérdése a bíróságra tartozik. — Ami a szülők bebocsátását illeti, erősen fogja a kérés teljesítését a kancellárián sürgetni és sikert remél, mert ezt igazán nehéz megtagadni.

«A királyi ügyek igazgatója által Nemes *Kossuth* Lajos

* L. M. N. Múz. lev. t. 1085. Fol. Hung. — *Kossuth* Lászlóné sajátkezű aláírásával. — *Benyovszky* Péter reáírta a levélre: «Percepi 9. Jul. 1837.» (Megkaptam 1837. júl. 9.)

** U. o.

ellen hűtelenség címe alatt támasztott pörnek rövid rajzolatja» címmel Kossuth Lajos édes atyja folyamodást nyújtott be a hétszemélyes táblához, melyben fia egész védelmét kivonatosan előadván, kéri, hogy az 1837. dec. 1-i ítélettől történt felebbezést vegyék figyelembe és csupán annak azaz a szabadlábrahelyezésnek kérdésében döntenek.*

VI. A börtön a hétszemélyes tábla ítélete után.

1837. május negyedikéről ötödikére virradó éjjel tartóztatta le a királyi fiskus *Kossuth* Lajost katonai karhatalommal.

1839. március 2-án hangzott el a Hétszemélyes Tábla ítélete: «4 esztendő».

Ezzel Kossuth Lajos 22 hónapig tartott vizsgálati fogsága átváltozott végleges birói ítéleten alapuló, *4 esztendőig tartandó börtönbüntetésé*.

«Az ítélet, bár súlyos volt, valóságos enyhülésül szolgált a fogolynak» — írja Horváth Mihály** — «mert azon túl olvasmányt és írószereket is adtak neki».

Hogy ez nem így volt, azt tudjuk az okmányokból. Kossuth *mindjárt befogása után* kapott olvasmányt és, ha írni akart, írószert is. Nemcsak leveleket, hanem a védelmére szolgáló szóváltásokat is, miket azután ügyvédje signált, megírhatta fogságában.

Még a hétszemélyes tábla ítélete előtt való időről írja Kossuth:***

«Onnan is kitűnik az alperesnek büntelen volta, hogy börtönében is nyugodt szívvel és elmével megszokott munkás életét folytatva, szüntelen tanul és tökéletesíteni igyekszik magát; minek olly szép resultatumai vagynak, hogy többet nem említve, midőn értésére esett, hogy a magyar tudós academia esztendőös innepén kérdés tétetett a drama-

* Ezen folyamodást Ágoston írta. L. másolatát Pompéry János hagyatékában.

** Huszonöt év Magyarország Történelméből. II. k. 54.

*** A be nem peresített «velősvédelem»-ben. L. Pompéry János hagyatékában.

turgiai hijánzások felől, ő erről szülőjéhez intézett s a *Társalkodó* című hirlapban közhirré tétetett, s ide a 69. sz. a. csatolt levelében olly jeles tudós értekezést írt, hogy nemcsak a *Társalkodó* szerkezője, de censored is érdekességnek láták azt a hirlapban közzétenni, sőt azt a *Hirnök* szerkezője is, noha a *Jelenkor* s *Társalkodó* szerkezőjének ellensége, nem tudván a levél szerkezőjét, a munka belső becsét tekintvén, a 70. sz. a. különösen megdicséré. Psychologice vévén tehát a dolgot fel, kétséget nem szenved, hogy annak, ki illy értekezést készíteni tud, lélekismerete tisztaságának érzetében kell lennie, mert ha bűnös volna, nyugalommal nem lelne, nyugalom nélkül pedig illy észteljes munkát készíteni képes nem lehetne.»

Az 1839/40-iki országgyűlésen, 1840. május 1-én az ország nádora jelentést tett a királyi amnesztiáról, mely Kossuthnak szabadságát visszaadta.

Eszerint Kossuth 13 hónapig volt börtönben, a többbit a 4 évből elengedte neki a király.

A 13 hónaphoz hozzávéve a 22 hónapig tartó vizsgálati fogságot, Kossuth összesen 35 hónapig, vagyis 1 hónap hiján 3 esztendeig volt fogva.

VII. A Kossuth perével összefüggő kisebb perek.

Azok közül, kik a megyék gyűlésein az ifjak és Kossuth ügyében tüzes, a kormány, a fiskus és a Curia ellen irányuló beszédeket mondtak, és azok közül is, kiknek leveleit a fiskus Kossuthnál lefoglalta, a kormány a fiskus által többet pörbe fogatott.

Fent, Kossuth pere kezdetének tárgyalásakor láttuk már, hogy Beöthy Sándor, a kir. jogügyek igazgatója 1837. máj. 11-én azt írta Cziráky Antal gróf, országbirónak, hogy Balogh, Rudnyánszky, Sebestyén, Máriássy, Szabó, Lipovniczky József, Lipovniczky Vilmos, Ambró és Majthényi (a barsi szónokok) perbefogását illetőleg csak később fog indítványt tenni, de Ágoston, Madarász László, Madarász József, Szombathelyi Antal, Török, Deák, Besze és Záborszkyknak hűtlenségi perbe fogását már most javasolja. —

Pálffy Fidél gróf, kancellár 1837. május 31-én a király nevében visszairt Beöthynek, hogy egyelőre Kossuthon kívül senkit kem kell perbe fogni, hanem majd csak később, mikor már az illetők ellen több adat gyűlend össze.*

Ez volt a bevezetés a sok kis perhez, mely Kossuth perével kapcsolatos volt.

Hogy Kossuthon kívül mások perbefogását nemcsak tervezték, hanem hogy ő rajta kívül azután másokat valóban perbe is fogtak, ezt bizonyítják:

1. Csengery Antal, ki ezt írja: «A szónokok közül többben részint hűtlenségi, részint becsstelensége pörbe fogtattak».**

2. Bocsor István, ki ezt írja: «Balogh, Kubinyi, Borsiczky, Ráday, Ágoston, Patay, Farkas, Újházy stb. hűtlenségi vagy becstelenítési perekkel kereset alá vonattak».***

3. Horváth Mihály, ki ezt írja: «A kormány e szónokok közül többeket részint hűtlenségi, részint becsstelenségi pörbe idézett. Balogh Jánost már fentebb említettük. Rajta kívül még mintegy húszra ment a folyamatban lévő politikai perek száma, melyek közül mint legnevezetesebbeket: Pestben gr. *Ráday Gedeonét*, *Lipovniczky Vilmosét*» (ez nem Pestben, hanem Barsban!) «*Ágostonét*, *Patayét*, *Farkasét*, Nógrádban *Kubinyi Ferenczét*» (ez nem Nógrádban, hanem Pestben!) «Trencsénben *Borsiczky Istvánét*. Sárosban *Újházy Lászlóét* említjük».†

4. Kossuth Lajos, ki ezt írja: «A kir. fiskus többeket perbe fogott, nevezetesen: *Barsból Baloghot*, *Kosztolányit*, *Lipovniczkyt* nótára, — *Rudnyánszkyt*, *Márjássyt*, *Szabót*, *Sebestyént*, *Ambrót* infámiára, — *Pestből gr. Rádayt*, *Patayt*, *Kubinyit*, *Ágostont* infámiára, — *Sárosból Újházyt*, *Fehérből Madarász Józsefet* és *Madarász Lászlót* nótára, — stb, idézte».††

* Orsz. Lev. t. Nád. titk. lev. t. Exh. ad pol. spect. 1837. N. 150. és 171.

** Történelmi tanulmányok és jellemrajzok, Pest. 1870. II. 94.

*** Magyarország történelme, Pápa. 1862—69. 1037. old.

† Huszonöt év. II. 61.

†† L. a fent többször idézett be nem peresített «velős védelmet»

Ezzel szemben Ballagi Géza ezt írja: * «A fiskus véleménye az, hogy perbe kell fogni Kossuth bűntársait is: *Ágostont* Pestből, *Madarász Lászlót* és *Madarász Józsefet* Fehérből, *Szombathelyi Antalt* Békésből, *Török Gábort* Aradból, *Besze Jánost* Esztergomból, *Záborszky Alajost* Somogyból, *Deákot* Zalából. De úgy *Deák* mint a többiek kikerülnek az üldözést, és csak Kossuthot fogják perbe».

Erre megjegyzem, hogy igaz ugyan, hogy Deáknak (és mint alább látni fogjuk Szemerének is) csak tervezték perbefogásukat és ebből azután nem lett semmi, de nem áll, hogy «a többiek kikerültek az üldözést és csak Kossuthot fogták perbe.» Igenis, Kossuthon kívül másokat is valóban perbe fogtak, amint ezt nemcsak Csengery, Bocsor, Horváth és Kossuth állítják határozottan, hanem amint ezt a nádornak 1840. május 1-én a királyi amnesztiáról tett és alább idézendő jelentése is világosan bizonyítja. Ez külömbiséget tesz azok közt, kiket a bíróság elítélt (Kossuth Wesselényi és az ifjak) és azok közt, kik ellen «perek vannak folyamatban»; már pedig valaki ellen per csak úgy lehet folyamatban, ha pert indítottak ellene. De meg pl. a barsiakra nézve mindjárt alább idézendő egyik főforrás határozottan «perirat», és ha per nem lett volna, «perirat» sem lehetett volna.

Csengery, Bocsor, Horváth, Kossuth fent idézett nyilatkozatai és a kir. fiskusnak ugyancsak fent idézett levele alapján a Kossuthon kívül perbe fogottak nevesorát így állíthatjuk össze:

Ágoston, Ambró, Balogh, Borsiczky, Farkas, Kubinyi Kosztolányi, Lipovniczky Vilmos, Máriássy, Madarász László, Madarász József, Patay, Ráday, Rudnyánszky, Szabó, Sebestény, Újházy, Szombathelyi, Török, Besze, Záborszky.

Amennyiben az itt említettekről közelebbi adataim vannak, itt közlöm azokat:

1. A barsiak.

Az 1836. dec. 12-i barsi, az ifjak ügyében tartott zajos közgyűlés tárgyában — mint már fent, az ifjak pere tör-

* Magyar nemzet története. Athenaeum. 1897. IX. köt. 434. 435.

ténetében láttuk — Vay Ábrahám gróf mint királyi biztos Barsba érkezett és 1836. márc. végén és apr. elején a gyűlésen történetekre nézve kihallgatta Simonyi Eleket, Jekelfalussy Antalt, Névery Józsefet és Jeszenszky Károlyt. Az erről szóló négy jegyzőkönyv másolatára* Benyovszky Péter reájegyezte, hogy ezek eredetije «a Rudnyánszky-Sebestényi stb.-féle perben periratként szerepelt» s reá van jegyezve a másolatokra az is, hogy Simonyi, Jekelfalussy, Névery és Jeszenszky vallomásukat Végh Ignác, nádori ítélőmester előtt is megerősítették esküjükkel. Valamennyi vallomásban (jegyzőkönyvben) említve vannak Ambró, Balogh, Kosztolányi, Lipovniczky Vilmos, Máriássy, Rudnyánszky, Sebestényi és Szabó, mint a dec. 12-i gyűlésen goromba beszédeket mondtak.**

Ennek alapján, mint Kossuth idézett «velős védelmében» olvassuk:

Ambró Antal, főszolgabíró, infámia-, Balogh Jánost, Kosztolányi Péter aljegyzőt, Lipovniczky Vilmos főjegyzőt, hűtlenségi, Máriássy József «becsületbeli» (tiszteletbeli) aljegyzőt, Rudnyánszky Flórián táblabíró, Sebestényi Ignác táblabíró és Szabó János főügyészt infámia-perbe fogták.

A Balogh János ellen beadott hűtlenségi keresetet lásd a M. N. Múzeum levéltárában.*** Balogh ezen pöre megkülönböztetendő azon perétől, melybe Wesselényi Miklós báró perével kapcsolatban fogták s melyről Wesselényi perének történetében szóltunk.

Csak az egy Lipovniczky Vilmosról írja Kossuth az id. helyen, hogy perét — már az 1840-i amnesztia előtt — beszüntették. (De azért ez is perbe volt fogva, különben nem lett volna mit beszüntetni.)

2. A pestiek.

A pesti gyűléseken az ifjak és Kossuth ügyében tartott beszédeikért Ágoston Józsefet, Farkas Jánost, Kubinyi Fe-

* L. M. N. Múzeum lev. t. Beny. P. hagyat.

** A beszédeket Kossuth is közölte a T. T.-ban. (Hogy e közlést miként használták fel ellene az ő perében, láttuk fent.)

*** Fol. Hung. 1123.

rencet, Patay Józsefet és Ráday Gedeon grófot infámia-perbe fogták.*

Ráday Gedeon grófot, miközben pere folyt, Pest vármegye megválasztotta egyik követének az 1839/40-i országgyűlésre. A király meghagyta a megyének, hogy válasszon más követet, de a megye nem engedelmeskedett és az országgyűlés is kijelentette, hogy mindaddig, míg a király nem nyugszik bele Ráday követségébe, nem terjeszti fel munkálatait a királyhoz. Végre is Ráday a nádor reábeszélésére a követségről lemondott, helyébe Dubraviczky Simon alispánt választották, és ezzel elült a vihar.

3. A többi perbefogott.

Madarász Lászlót és Madarász Józsefet Fehérben, Besze Jánost Esztergomban, Újházy Lászlót Sárosban az ifjak ügyében tartott beszédekért, Szombathelyi Antalt és Török Gábort Kossuthhoz intézett és nála lefoglalt leveleikért, melyekről fent már szóltunk, fogták hűtlenségi perbe.** Záborszky Alajosról és Borsiczky Istvánról nincsenek közelebbi adataim.

Hogy Szemere Bertalant is perbe akarták fogni, erről Csengery ír idézett művében, de ő ellene a pert megindítani azért nem lehetett, mert Angliában volt.*** Deák Ferencnek is foglalták le leveleit Kossuthnál, — amúgy is haragudott reá a kormány (a fiskus fent idézett levelében azt írja róla, hogy «veszedelmes szelleme már országgyűlési működéséből és követi jelentéséből is kitűnt»), őt is perbe akarta fogni a fiskus (lásd szintén a fent idézett, máj. 11-i levelet), de ez igazán csak terv maradt.

* L. Kossuth id. iratában. — A beszédek közlése helyét feltüntettem az ifjak és Kossuth pere történetében. — Hogy Kossuthot ezen beszédek közléseért is vádolták és elítélték, szintén tudjuk pere történetéből.

** Újházy beszédét l. Pompéry János hagyatékában.

*** L. Csengery Antal id. h. — Kossuthnál lefoglalt leveleit illetőleg l. Kossuth önk. vallomását.

1840. május 1-én, ugyanakkor, mikor Kossuth, Wesselényi és az ifjak visszanyerték szabadságukat, valamennyi perbefogott is amnesztiát nyert, azaz folyamatban levő perüket beszüntették. (Lipovniczky Vilmos perével ezt már előbb megtették.)

Mindezekből láthatjuk, hogy azok közül, kiknek beperlését a fiskus fent említett, május 11-iki levelében javaslatba hozta, nemcsak Deákot nem fogták perbe, hanem Lipovniczky Józsefet sem. Viszont az azon levélben említettekén kívül perbe fogták még Borsiczkyt, Farkast, Kubinyit, Kosztolányit, Patayt, Rádayt és Újházyt. Azt is láthatuk, hogy ama levéllel ellentétben Ágostont nem nota, hanem csak infámia-perbe fogták.

Földváry Ferenc kir. táblai bíróról Lovassy László egyik fent említett levelében azt írja, hogy az ifjak perében azok felmentésére szavazott. Kossuth lefoglalt irományai közt volt valami feljegyzés a többi kit. táblai bírónak az ifjak perében való miként szavazásáról is.*

A k. jogügyek igazgatója fentemlített, 1837. május 11-i levelében azt írván, hogy Földváry a birói titoktartást és hivatalos esküjét megszegte, kifejezte azon gyanúját, hogy a birák szavazását Földváry hozta nyilvánosságra, és Cziráky gróf országbíró, 1837. május 12-én azt írta a királynak, hogy ha ez igaz, példásan kell Földváryval elbánni.

Kossuth önkénytes vallomásában a fiskus azon kérdésére, hogy ki által tudta meg az egyes birák szavazatát az ifjak perében, azt felelte, hogy «az ítélet hozását száz száz százféleképp beszélte, — ki tudná az ilyen pletykák eredelét?»

Hogy Földváry azt, amivel gyanúsították, nem bírták reá bizonyítani, kitűnik abból, hogy az ellene való eljárásnak sehol semmi nyomát sem lehet felfedezni.

* L. Kossuth önk. vallom. 13-ik kérd.

VIII. Az amnesztia.

A haladópártnak az 1839—40-iki országgyűlésen* a szólásszabadsága sérelmének ügyében elfoglalt álláspontjáról és a Wesselényi, Kossuth s az ifjakkal elkövetett igazságtalanságoknak jóvátevéseért folytatott harcáról bőven beszámol Horváth Mihály a «Huszonötév történeté»-ben. Ezért itt csak e harc eredményét irom le.

A haladó és konzervatív párt sok vitája és a rendek és főrendek táblája közt váltott temérdek üzenet után végre 1840. május 1-én a nádor, a rendek és főrendek vegyes ülésén a következő jelentést tette:

«Kötelességemnek tartom, hogy a magas főrendek és a tekintetes karok és rendek tudomására hozzam felséges fejedelmünk jóságának és kegyelmének egy újabb tényét. Legkegyelmesebb Urunk f. évi ápr. 29-én kiadott rendeletével legkegyelmesebben elrendelni méltóztatott, hogy mindazon egyének, kiket a mult országgyűlés kezdete óta az 1715. 7. t.-c. és az 1723. 9. t.-c. 2. §-a alapján perbe fogtak és tényleg elítéltek, visszanyerjék teljes szabadságukat, az összes perek pedig, melyek akár az idézett törvények, akár az 1486. 54. vagy 1492. 70. t.-c. alapján bárki ellen folyamatban vannak, szűnjenek meg, — végre: a jövőben oly cselekedetek miatt, melyek az idézett törvények körébe esnek s amelyeket a jelzett idő óta maig elkövettek, pert ne indítsanak.»**

Így tehát Kossuth, Wesselényi és az ifjak, (azaz, hogy ez utóbbiak közül csak Lovassy László, mert Tormássy János, ki csak másfélévi börtönt kapott, már az amnesztia előtt szabadult) visszanyerték teljes szabadságukat.

A szólásszabadságon ejtett sérelmet jogilag tulajdonképp nem orvosolták, mert az, amit a haladópárt követelt, hogy ugyanis vagy nyilvánítsák törvénytelenek-

* Ezen országgyűlésről sok érdekes, eddig még ki nem nyomtatott dolgot tartalmaznak a Pompéry János hagyatékában is meglevő és fent a régi intézményeket magyarázó jegyzeteimben említett, kézírásos «Országgyűlési Tudósítások» és «Országgyűlési Adatok».

** A latin szöveget l. Pompéry János hagyatékában.

nek a Curia ítéleteit vagy semmisítsék meg jogilag azok következményeit, nem történt meg, — kegyelem útján azonban mégis megszüntették az ítéletek következményeit és így a haladópart mégis csak győzött. E győzelem különösen szembe ötlik, ha figyelembe vesszük a királyi, illetve nádori kijelentés végső passzusát («a jövőben oly cselekedetek miatt» stb.) és az 1840. márc. 24-én, az országgyűléshez érkezett királyi leirat szövegét («a király igéri, hogy a jövőben a szólásszabadságát sértetlenül fentartja, elismeri, hogy e szabadságot az ősi alkotmány biztosítja és hogy azokat, kik ellen birói eljárás válik szükségessé, a törvény rendes útján kell feleletre vonni»).

A HÁROM PER MÉLTATÁSA JOGI SZEMPONTBÓL

Kossuth pere történetének előadásában közöltem a felperes és alperes szóváltásait, hogy a pör perrendtartásbeli menetét, strukturáját bemutassam. Ennek kapcsán nem bocsátkoztam bele a két fél jogi érvelésének bővebb, tüzetesebb ismertetésébe, mert a szóváltásokban egy és ugyanazon dologra vonatkozóan többször is szerepel valamely érv s a szerint, hogy a per állása miként kívánta, hol ezzel, hol azzal a más érvvvel összekapcsolva, összekeverve, úgy hogy ha a szóváltások fonálán ismertettem volna tüzetesebben a felek érvelését, valamint a szóváltásokban az érvek csoportosítása zavaros, az érvelés ismertetése is zavaros lett volna. Most következő előadásomban azonban az érveket a szóváltásokból kiemelem, együvé tartozandóságuk szerint csoportosítom, bizonyos rendszerbe öntöm és azt hiszem, ez alapon már tisztábban, áttekinthetőbben ismerethetem a felek jogi érvelését. — Amit Kossuth perére nézve teszek, azt teszem az alábbiakban Wesselényi és az ifjak perére nézve is. (Ezeknek a pereknek jogi érveit nem perbeli szóváltásokból, hanem más, azokkal egyenértékű, a perek történetében már ismertetett forrásokból emelem ki.)

Megjegyzem, hogy ha az alábbiakban a «vád»-ról és «védelem»-ről van szó, ez alatt nemcsak a felperes és alperesek, illetve ezek ügyvédjei értendők, hanem egyáltalában mindazok is, kik a felperesnek vagy alpereseknek a pártján voltak.

Az ifjakra nézve a védelem legelsőbb is azt tartotta nagy sérelemnek, jogtalanságnak, hogy őket nem a megyei

hatóságok útján, hanem ezeket megkerülve, katonasággal fogatták el.

A védelem erre vonatkozó érvelése ez volt: Az 1687. 14. t.-c. nyíltan kimondja, hogy a nemesi rendhez tartozó, vagyontalan gonosztevőket, ha bűnük kellőleg tudva van, vizsgálat és végzés előtt is letartóztathatják, de csak — a megyék illetékes hatóságai. — Ezen t.-c.-et megerősíti az 1723. 5. t.-c. — Az 1715. 7. t.-c. megengedi ugyan, hogy a felségsértőket birói végzés előtt is elfogják, de ezen t.-c. érintetlenül hagyja az 1687. 14. t.-c.-et, tehát a felségsértőket az 1715. 7. t.-c. után is csak a megyék útján lehet elfogatni. Az 1805. 5. t.-c. megerősíti a fejedelem azon jogát, hogy a felségsértőket — a közálladalom biztonságához és a törvények rendeletéhez képest — birói végzés előtt is elfogathassa, de ezen t.-c. sem alterálja az 1687. 14. t.-c.-et, sőt a «törvények rendelete» (legum dispositio) szavak nagyon is érvényben tartják a régi törvényeket s így az 1687. 14. t.-c.-et is, úgy hogy tehát az 1805. 5. t.-c. után is csak a megyei hatóságokkal lehet a felségsértőket elfogatni.

A védelem azt is hangoztatta (egyik-másik szónok a megyei gyűléseken), hogy a felségnek, mielőtt a felségsértőket elfogatná, meg kell előbb hallgatni a bárók és főpapok tanácsát. (Hivatkoztak az 1486. 46. t.-c.-re.)

Ezzel szemben a vád így érvelt: Midőn az 1805. 5. t.-c. megengedi, hogy a király a felségsértéssel vádoltakat birói ítélet előtt is elfogassa, az elfogás módjának meghatározását is teljesen a királyra bizza, mert azon törvényben a «legum dispositio» szavak nem az 1687. 14. t.-c. fentartására vonatkoznak, hanem csupán csak arra, hogy a magyar törvények mennyire követelik, hogy a felségsértők bűnökért példásan meglakoljanak! De nem is vonatkozhatnak azon szavak az 1687. t.-c.-re, mert sokszor lehetetlen is volna a megyék segítségével elfogni a felségsértőket, pl. ha az alispán a segítséget megtagadná, vagy ha egy egész megye felségsértés bűnébe esnék (valami határozatával). — Továbbá azzal, hogy az 1791. 56. t.-c. a felségsértők megítélését a Curiára bizta, ipso facto elfogásukat is kivette a megyék hatásköréből és az állami központi hataloméba utalta.

(Egészen abszurdus volt Pest vármegye 1836. május 22-iki végzésének azon része, melyben az van, hogy az ifjakat bocsássák szabadon, elfogatásukat bizzák a megyére s az azután, ha bűnüket beigazoltnak fogja látni, el fogja őket fogni. Így a megye mindjárt ítélkezett is volna a felségsértés bűnében. Az ilyen gondolkozás legjobban bizonyította, hogy a felségsértéssel vádoltak elfogását nem lehetett a megyékre bízni s hogy az 1805. 5. t.-c. nem is akarhatta azt azokra hagyni. — A bárókra és főpapokra alább még visszatérünk.)

A védelem második nagy panaszának tárgya az a titkos eljárás volt, melyet az ifjak perében alkalmaztak s melyet fent e per történetében bőven leírtunk.

Az 1715. 7. t.-c. — mondták — a felségsértési perek megítélését rendkívüli bizottságokra bízta, ez tehát megengedte a rendkívüli, titkos eljárást is, de az 1791. 56. t.-c. ezen pereket is az ország rendes bíróságai: a Curia elé utalta, ez tehát az 1715. 7. t.-c.-et — kivéve annak a birói ítélet előtt való elfogásról rendelkező részét — eltörölte és lehetlenné tett minden rendkívüli, titkos eljárást.

A védelem erre ezt felelte: Ez igaz, de 1794-ben egy udvari rendelet érkezett a Curiához (erről az ifjak perében bőven szóltunk), mely a titkos eljárást elrendelte. Ezt a Curia azóta mindig követte, ez ellen egy országgyűlés sem szólalt fel, — e részben tehát törvényes szokás jött létre.

Erre megint a védelem ezeket mondta: 1. az ilyen szokás nem usus, hanem abusus, mely az 1791. 56. t.-c.-et nem változtathatja meg, 2. a Curia nem udvari rendeletektől, hanem csak törvényektől függ, annyiival is inkább, mert az 1791. 12. t.-c. megtiltja, hogy a király rendeletekkel, pátensekkel kormányozza az országot, megtiltja, hogy a bíróságok rendeleteket elfogadjanak és rendeli, hogy csak törvények és bevett szokások szerint ítéljenek.

Kifogásolta még a védelem, hogy az ifjak vádlevelében a feladó nem volt megnevezve, holott annak megnevezését az 1741. 26. t.-c. (a rendkívüli bizottságok idejéből) is követelte, — és tagadta, hogy a Curiának egyáltalában joga lett

volna az ifjak felett itélni, miután a Curia maga is bevallotta, hogy nincs felségsértés, mert hisz csak 10 vagy ennél is kevesebb évet diktált, holott a felségsértésnek büntetése a halál.

Kossuth perének történetében láttuk, hogy a védelem mily hevesen támadta a kormányt és fiskust, amiatt, hogy Kossuthot birói ítélet előtt tartóztatta le. «Hűtlenségi perben birói ítélet előtt nemes embert nem szabad letartóztatni», — mondta a védelem. «Felségsértési perekben meg van engedve nemes embernek birói ítélet előtt való letartóztatása, de hűtlenségekben nincs.»

A fiskus, hogy a birói ítélet előtt való letartóztatást igazolja, eleinte Kossuth nemességét tagadta. Azután ezen érvet elejtette és ekként argumentált:

1. Igaz, a I. 9.* első paragrafusa nem engedi, hogy nemes embert előzetes idézés vagy perbehívás és törvényes elmarasztalás nélkül letartóztassanak, de ugyanannak a I. 9.-nak 2-ik §-a megengedi, hogy ha nemes embert gyilkolás, rablás, gyűjtogatás stb. tettén érnek, előzetes idézés stb. előtt is elfogják. Nos, amit Kossuth tett, az nagyobb bűn volt mint a gyilkolás, rablás (kir. parancsnak ellentállt, lázított stb.) és rossz cselekedetén tetten is érték (a T. T. 23-ik számát éppen az elfogás napján adta ki és egy új számot készített elő), — s hozzá még hűtlenség esetén a birói ítélet előtt való elfogás közgyakorlattá is vált.

2. Az 1687. 14. t.-c. megengedi, hogy közönséges büntettek miatt birtoktalan nemeseket birói ítélet előtt is letartóztassanak. Kossuth pedig birtoktalan is és tette minden gonosztettnél nagyobb: hűtlenség. (A fiskus ezt maga «a minori ad maius», kisebbről a nagyobbra következtetésnek nevezi.)

3. Az 1687. 14. t.-c. az 1655. 38. t.-c.-re hivatkozik, ez pedig a közönséges büntettek közé számítja a haza és

* A híres «Prima nonus», Verbóczy Hármaskönyve első részének kilencedik címe. Ha alább valamely jogszabály idézésekor egy római számot és utána egy arabsot írunk, ez a Hármaskönyv valamelyik részét s azon rész valamelyik címét jelenti.

nemesség szabadságának megsértését is, és Kossuth ezt követte el. 4. Az 1723. 9. t.-c. a hűtlenséget magukba foglaló bűnök közé számít olyanokat is, melyek esetén határozottan szabad a tettest birói ítélet előtt is elfogni, pl. a hamispénzverést és Kossuth ennél sokkal nagyobb bünt követett el.

Ami Kossuthnak a szabadlábba való helyezésre irányuló kérelmét illette, a fiskus azt mondta, hogy abban a biróság már nem is dönthet, miután a perfelvétel már megtörtént. Azt is mondta a fiskus, hogy az a kérdés kifogás, kifogásra pedig Kossuth, miután már a per érdemébe bocsátkozott, nem térhet vissza. — Mikor a kir. tábla Kossuthnak most említett kérelmét elutasította és Kossuth az erről szóló ítéletet a hétszemélyes táblához felebbezte, a fiskus nem érte be azzal, hogy azt mondta, hogy ez az ítélet incidentális és ezért nincs ellene felebbezés, hanem tovább ment és azt is állította, hogy a hűtlenség criminalitas és criminalis perekben egyáltalában semmi kifogásnak sincs helye, (semmi kifogással sem lehet élni, semmi kifogásra vonatkozó ítélet ellen sem lehet felebbezni.) Az 1790. 56. t.-c.-ben — tette hozzá a fiskus — benne van ugyan, hogy hűtlenségi perekben szabad a királyi táblától a hétszemélyeshez felebbezni, de ez azt jelenti, hogy csak érdemben lehet. — Midőn Kossuth revocált, a fiskus fenti érveire támaszkodva azt mondta, hogy a revocatiót sem szabad megengedni. — Mint a per történetében láttuk, a biróság mind a kifogásokra, mind a revocatióra nézve úgy tett, ahogy azt a fiskus akarta.

Lássuk most már Kossuthnak érvelését a birói ítélet előtt való elfogásra nézve. Kossuth ez ellen mindenekelőtt az aranybulla 2. cikkére és a I. 9-ra hivatkozott, valamint a Corpus Juris valamennyi törvényére, mely ezt a két jogszabályt megerősítette. Reámutatott azután a hűtlenségről különösen szóló törvényekre, így az 1723. 5. t.-c.-re, mely nyíltan kimondja, hogy hűtlenség esetén nem szabad senkit sem birói ítélet előtt elfogni és az 1715. 7. t.-c.-re, melyben az van, hogy felségsértés esetén igen, de hűtlenség esetén *soha, semmi szín alatt* sem lehet szó birói ítélet

előtt való letartóztatásról. Ez utóbbi törvényt — mondta Kossuth — az 1790. 56. t.-c. is megerősítette. A fiskusnak az 1687. 14.- és ezzel kapcsolatban az 1655. 38., szintűgy az 1723. t.-c.-re, vagyis a birtoktalanságra, a tettenérésre (erre Kossuth azt mondta, hogy mikor a fiskus és a katonák érte jöttek, ő aludt) és az «a minori ad maius»-féle elvre alapított érvelésével szemben Kossuth egyszerűen mindig csak az 1715. 7. t.-c.-nek ezen szavaira mutatott reá: «soha, semmi szín alatt.» (Ezek szerint a hamispénzverőket sem lehetett bírói ítélet előtt elfogni, — vagy pedig azért lehetett, mert ez vált usus-sá, avagy, mert azok mégsem hűtelenek voltak elsősorban, hanem hamispénzverők.)

Hogy Kossuthnak a szabadlábra helyezést tárgyzazó kérelmének a per folyamán való előterjesztésére, — a kir. táblának ezen kérelmet visszautasító ítéletére, — s az ezen ítélet ellen való felebbezésnek meg nem engedésére vonatkozó érvelését kellőképpen megérthessük, el kell mondanunk egyet-mást a régi perrendtartás szabályairól.

Ezek szerint a per a következő jogi, illetve törvénykezési cselekményeken alapult:

1. a kereseten, (actio, a keresetlevelet libellus actionalis-nak hívták), 2. az idézésen (citatio), 3. a perfelvételen (levata), 4. a kikiáltáson (proclamata).

Kifogás kétféle volt: 1. perhalasztó (exceptio dilatoria), 2. perdöntő (exceptio peremptoria).

Perhalasztó kifogás volt az, mely pl. a bíróság illetékessége vagy a felperes actoratussága ellen (hogy ugyanis a felperesnek nincs joga a keresetet beadni) irányult vagy mely a keresetlevélnek hiányos felszerelésére vagy az idézésnek vagy a perfelvételnek nem kellő alakban történetére vonatkozott.

Perdöntő kifogás volt az, mely ha igaznak bizonyult, a peres eljárást végképp megszüntette, úgy hogy azt felvenni sem lehetett. Ilyen kifogás volt, mely pl. arra vonatkozott, hogy a perügyet bírói ítélet már egyszer eldöntötte, vagy hogy a kereset már elévült, stb. Ilyen kifogással a fél a végső ítélet előtt a per minden stádiumában előállhatott, sőt olyan kifogást, hogy pl. az ellenfél bemutatta

okmányok hamisak, a tanuk megvesztegetettek voltak stb., a végső ítélet után is lehetett érvényesíteni.

Perhalasztó kifogásokra vonatkozó ítéleteket nem lehetett megfelelőbbre, de perdöntő kifogásokra vonatkozókat lehetett.

A perfelvétel után következett a perbebocsátkozás (perelvallás, a per velejébe bocsátkozás, *litis contestatio*), melynek értelmében a felek elősmerték, hogy köztük bizonyos jogvita forog fenn és ennek eldöntését a bíróságra bízták.

A perbebocsátkozás után perhalasztó kifogásokkal már nem lehetett élni.

Ítélet 3-féle volt: 1. közbeszóló ítéletek (*sententiae interlocutoriae* vagy *incidentales*, melyek az eljárás szabályszerű vezetését célozták vagy perhalasztó kifogásokra vonatkoztak), 2. közbeszóló, de a per érdemébe vágó ítéletek (*sententiae interlocutoriae, sed vim definitivam habentes* — vagy *sententiae peremptoriae*), melyek ugyan mellék-, de mégis olyan körülményekre vonatkoztak, melyek eldöntése nélkül a főkérdést sem lehetett eldönteni, így pl. a perdöntő kifogásokra vonatkozó ítéletek, 3. perdöntő vagy vég-ítéletek (*sententiae peremptoriae- vagy definitivae*), melyek a főtárgyat, a per érdemét, a perügyet magát döntötték el.

Az egyszerű közbeszóló ítéletektől nem lehetett felelbbre, a per érdemébe vágó közbeszóló ítéletektől azonban lehetett.*

Mindezek értelmében Kossuth a szabadlábra helyezésre vonatkozó kérelmének visszautasítását és az ezen visszautasításra vonatkozó felelbbezésnek meg nem engedését illetőleg így érvelt:

1. Azon a címen, hogy a perfelvétel már megtörtént, vagy hogy ő (Kossuth) már a perbe bocsátkozott, nem lehet sem a kérelmet, sem a felelbbezést elutasítani, mert a perfelvétel a felperesnek egyoldalú ténye, mely az alperest

* L. mindezekre nézve Surányi Jánosnak az ifjak perének történetében id. művét.

semmi jogától sem foszthatja meg, továbbá ő (Kossuth) sohasem bocsátkozott perbe, sőt ellenkezőleg a per első percétől fogva egyebet sem tett, mint hogy a perbebocsátkozás és a velős védelem ellen tiltakozott és mindég csak a szabadlára helyezést kérte, az erre vonatkozó kifogást erőltette.

2. Még ha perbe bocsátkozott volna is, akkor is joga volna a szabadlára helyezés kérésével előállni, mert ez perdöntő kifogás és perdöntő kifogást a per minden stádiumában szabad érvényesíteni. Igenis, ez perdöntő kifogás, mert az ítélet egyik elengedhetetlen feltételére vonatkozik, miután a törvény szabadlában való védelmet követel és ha ez nincs, nincs érvényes ítélet sem. A szabad lábón való védelemtől való megfosztás egyébiránt oly jogtiprás, mit a bíróságnak minden kifogás nélkül is minden pillanatban orvosolnia kell.

3. A hűtlenség nagy bűn, de nem criminalitas. Bizonyítja ezt éppen a fiskus idézte I. 16., továbbá a II. 42. és az 1723. 5. t.-c., melyek a hűtlenséget a közönséges criminalitástól élesen megkülönböztetik. (Ha az itt idézett jogforrásokat elolvassuk és tanulmányozzuk, azt kell mondanunk, hogy nem a felperes fiskusnak, hanem Kossuthnak van feltétlenül igaza.)

4. De ha a hűtlenség criminalitas volna is, akkor is szabad volna az arra vonatkozó perben kifogásokkal élni, mert ezeknek büntető perekben is van helyük; bizonyítja ezt az 1790. 41. és az 1723. 26. t.-c., továbbá különösen a hűtlenségre nézve az 1495. 3. t.-c., a II. 75. 5—15. §§-ai és az 1622. 20. t.-c.; bizonyítja ezt a gyakorlat is, különösen Wesselényi és Balogh pere, melyben kifogásokkal éltek, sőt azokat (Balogh perében) az alperes javára el is fogadták. (Megint azt kell mondanunk, hogy Kossuthnak mind a törvényekből, mind a gyakorlatból vett érvei helyesek voltak és a fiskus, ki szintén hivatkozott a gyakorlatra is, különösen erre nézve tévedett, mert nem is lehet sem olyan törvényt, sem olyan gyakorlatot elképzelni, mely büntető vagy hűtlenségi perekben a kifogások érvényesítését eltiltotta volna. Ilyen, a józan ésszel és a termé-

szetes igazsággal ellenkező törvény vagy gyakorlat a régi magyar jogban nem állhatott és nem is állt fenn.)

5. Ha már most büntető és hűtlenségi perekben is lehet kifogásokkal — mind perhalasztókkal, mind premp-toriusokkal — élni, mondta tovább Kossuth, igaz ugyan, hogy perhalasztó kifogásokra vonatkozó ítéleteket nem lehet felebbezni, de perdöntő kifogásokra vonatkozókat igenis lehet — még pedig a per minden stádiumában. (Ebben is tökéletesen igaza volt Kossuthnak, valamint abban is, hogy egy törvényből sem lehetett kiolvasni azt, hogy hűtlenségi perekben csak érdemben lehet a királyi táblától a hétszemélyeshez felebbezni.)

Kossuth az 1729. 39. t.-c. és a II. 79., 80. és 81. cime alapján revocált, azaz, mivel a bíróság nagyon hangoztatta a perbeocsátkozást, minden szóváltását, mit a bíróság perbeocsátkozóknak vett, visszavonta. A fiskus is tagadta, hogy Kossuthnak a revocatiohoz joga lett volna s a bíróság sem vette a revocatiót figyelembe. Ezen kérdésre alább még visszatérünk.

* * *

Ami a per érdemét illeti, a fiskus Kossuthot hűtlenséggel vádolta. Az I. 13. és 14. cime és az 1723. 9. t.-c. 2. §-a szerint ugyanis — mondta a fiskus — hűtelen az, ki az alkotmány, király és korona közállománya (közhatalma) ellen támad és annak ellenszegül (ki a szent korona, királyi felség és az ország közállománya ellen támad és annak ellene szegül), már pedig Kossuth az itt leírt bünt elkövette, tehát hűtelen.

Kossuth erre nézve mindenekelőtt azzal védekezett, hogy a T. T. magányos levelezés voltak. De — mondta — ha nyomtatott ujsággal, könyvvel egyenértékűek lettek volna is, akkor sem lett volna ő neki abban, hogy azokat censura nélkül adta ki, semmi bűne sem, mert Magyarországon a törvények értelmében nincs censura. — Az igenis igaz, hogy a nyomdák királyi privilégiumot szoktak kérni s hogy a király a privilégiumot oly feltétellel szokta adni, hogy a nyomda csak olyan könyvet nyom ki, melyre a censor megadta az imprimatur-t. Az is igaz, hogy ha vala-

mely nyomda mégis kinyom valamely nem censurált könyvet, elveszti privilégiumát. De mindez csak a nyomdákat illeti, nem az írókat, kiket semmi büntetés sem érhet, ha akár itthon, akár a külföldön valamely könyvüket censura nélkül nyomtatják ki, miután nincs egyetlen egy törvény sem, mely az írókat a censura respektálására kötelezné. Így pl. Széchenyi István Stádium-ának kinyomtatására itthon nyomdát nem találván, külföldön nyomatta azt ki, minden censura nélkül és semmi bántódása sem esett. (Ha valaki Kossuth szóváltásainak idevágó, törvényt-magyarázó részeit elolvassa, megint azt kell mondania, hogy Kossuthnak igaza volt.)

De a fiskus nem is a T. T.-nak censura nélkül való kiadására alapította a hűtlenség vádját, — ezt csak mint mellékes terhelő bünt hozta fel, — hanem a T. T.-at eltiltó királyi parancsnak való ellenállásra. Ez volt a fiskus fővádjá.

Erre nézve Kossuth így védekezett:

Ő királyi parancsnak nem állt ellent, mert királyi parancs nem is volt.

Ha királyi parancs lett volna — mondá — azt ő neki, miután kérte, megmutatták volna. Ámde semmilyen királyi parancsot sem mutattak neki. Miért nem? Azért, mert nem volt.

Zlinszky, főszolgabíró — mondta Kossuth — az eltiltás eszközölvén, állította ugyan, hogy van királyi parancs, de Kossuth ezt nem hihette, nem is volt szabad ezt hinnie, mert királyi parancsok a magyar közjog szerint nem főszolgabírák útján jutnak a polgárokhoz, hanem a vármegyék útján. A királyi parancsnak a vármegyéhez kell érkeznie, ez azután megbizhatja az alispánt vagy főszolgabírót, hogy a parancsot juttassa a polgárokhoz, de egyenesen az alispán vagy főszolgabíró útján — a megye megkerülésével — nem küldhet a király parancsot a polgároknak. Ezt kizárja a király méltósága és a magyar közjog. A király főszolgabírákkal nem levelez. «A király végrehajtó hatalmát a megyék által gyakorolja, azokhoz intézi parancsait, azok hajtják azokat végre, nem pedig szolgabírák (vagy alispánok) a maguk hatáskörében. Már

pedig a T. T. ügyében a megyéhez királyi parancs nem érkezett, — ilyesminek Pest megye jegyzőkönyveiben nyoma sincs, ilyen parancs a megyével sohasem közöltetett, annak gyűlésén soha ki nem hirdettetett, ilyen parancs végrehajtására a megye egy főszolgabíráját (alispánját) sem küldte ki. Ilyen parancs Pest vármegye kezén soha meg nem fordult s közirományai közt soha sem szerepelt.* Így állván a dolog, — egy főszolgabíró a megye nélkül lépven fel, — egy királyi parancs a megye megkerülésével csak a főszolgabíró (alispán) útján kerülven őhozzá, mondta Kossuth, hogy hihette volna ő, hogy van királyi parancs? Nem azt kellett-e hinnie, hogy a főszolgabíró tévedett vagy hazudott, midőn királyi parancsról beszélt?

A fiskus erre azt mondta: a főszolgabíró állította, hogy van királyi parancs; a főszolgabírónak, — a törvényes bizonyoságnak — hinni kellett volna, s hogy Kossuth nem hitt neki, ez nagy bűn.

Kossuth erre így felelt: Ám jó, a főszolgabírónak — a törvényes bizonyoságnak — nem hinni nagy bűn volt, de ez csak a főszolgabírónak — a törvényes bizonyoságnak — megsértése, nem pedig a királyé és ezért az 1723. 7. t.-c. 9. §-a szerint csak dorgálás vagy pénzbírság jár, nem pedig hűtlenségi kereset (fej- és jószágvesztés). De hát a főszolgabíró sem sértette ő meg — mondta Kossuth —, mikor nem hitte el neki a királyi parancs létezését, mert a főszolgabíró olyat állított, mi valóban hihetetlen volt s mit egy királytisztelő polgár sem hihetett el józan ésszel.

Kossuthnak erre vonatkozó érvelése teljesen helyes volt.

Igenis, volt királyi parancs, tudjuk ezt nagyon jól a per történetében közlött forrásokból, Pálffy gróf kancellár leveléből stb.; az a parancs a nádor útján le is érkezett az alispánhoz s a főszolgabíró valóban annak alapján tiltotta el Kossuthot a T. T. folytatásától; de mivel az a vármegye megkerülésével, nem a törvényes, a közjogban megszabott úton került az alispánhoz, a főszolgabíróhoz és Kossuth-hoz, Kossuth azt teljes joggal mondta jogilag

* L. Kossuth perbeli, hatodik szóváltását.

érvénytelennek, nem létezőnek, — teljes joggal mondta, hogy nincs királyi parancs s ő nem királyi parancsnak, hanem legfeljebb főszolgabírói parancsnak, intézkedésnek állt ellent, amely főszolgabírói parancs, intézkedés meg, tekintve hogy teljesen törvényes dolgot, a T. T. folytatását tiltotta meg, szintén magában véve semmis, érvénytelen volt.

De meg tegyük fel — mondta Kossuth — hogy neki el kellett, el lehetett volna hinnie, hogy királyi parancs van, akkor is, hogy áll a dolog? Maga az alispán is kijelentette Pest megye előtt, midőn ez őt törvénytelen, a megyét mellőző, megkerülő eljárásáért kérdőre vonta, hogy ő a királyi parancsot csak magános requisitionak, megkeresésnek vette s azzal csak mint ilyennel küldte Zlinszkyt Kossuth-hoz. És a főszolgabíró valóban csak olyan pusztá magános tiltó, intő-levéllal jött őhöz, amilyen a magános bírói intéseknél szokás. Igaz, hogy a főszolgabíró tiltó, intő-levelébe bele volt írva, hogy az eltiltás legfelsőbb, királyi parancsra történik, de hát a főszolgabíró levele mégis csak pusztá magános tiltó, intő-levél jellegével birt. Jogilag tehát csak magános megintésről, megkeresésről, magános tiltó-levélről, bírói eltiltásról lehetett szó. Az ilyesminek pedig ellentmondani, az ilyet semmibe sem venni valóban nem hűtlenség, mert az ilyen bírói eltiltásoknak a felek, kikhez intézve vannak, a legritkább esetben engedelmeskednek, sőt arra még feleletet sem adnak, a döntést per útján a bíróságra bízván és ezen eljárást még soha senki sem mondta hűtlenségnek.

Ha tehát volt királyi parancs, ez csak magános requisitio (megkeresés) volt és az ezen alapuló főszolgabírói levél is csak magános tiltó-, intő-levél jellegével birt, — s az ennek ellentmondás nem volt hűtlenség. Ha meg a királyi parancs ennél több akart lenni (királyi kormányrendelet, kormányparancs), akkor tekintve a törvénytelen, érvénytelen módot, melyen Kossuthhoz érkezett, érvénytelennek, semmisnek, nem létezőnek volt vehető, s akkor a neki ellentállás megint nem volt hűtlenség.

Kossuth ezen érvelése megint teljesen helyes volt.

Midőn ő azt mondta, hogy ha a parancsot meg-

mutatták volna neki, fejet hajtott volna előtte, ez következetlenség volt tőle, mert vagy törvényes volt a parancs vagy nem. De e következetlenség nagyon is szép volt, mert gyöngéd tiszteletet tanusított a király iránt.

Kossuth az ellenmondást, ellenállást illetőleg már ezzel az érveléssel is teljesen tisztázhatta magát a hűtlenség vádjától, de még tovább ment egy lépéssel, mert azt is bebizonyította, hogy ha még bűnös is lett volna a királyi parancsnak való nem engedelmeskedés miatt, akkor sem lett volna hűtelen, mert nincs magyar törvény, mely a királyi parancsnak való nem engedelmeskedést hűtlenségnek bélyegezné. Igenis vannak cselekedetek, melyekkel kapcsolatban a nem engedelmeskedést törvényeink hűtlenségnek mondták (fegyveres lázadás, templomrablás, s más efélék), de ilyen cselekedeteket — mondta Kossuth — ő nem követett el; a pusztá nem engedelmeskedés azonban törvényeink értelmében soha sem volt hűtlenség. (Kossuth erre vonatkozó érvelését, mely egy külön kis kötetet is kitenne, részletesen nem közlöm. Teljesen helyes az az érvelés és aki ezt nekem nem akarja elhinni, hanem maga is meg akar győződni a helyességről, ám olvassa el Kossuth rengeteg terjedelmű törvénymagyarázatait az általam fent a per történetében idézett forrásokban.)

Hogy az eltiltás ügyében a megyékhez fordulással, a megyei szónokok beszédeinek közlésével, levelezésével, naplójával, «titkos társaságban» (ami nem is volt) részvételével nem lázitott s így e szempontból sem volt hűtelen, ezt is fényesen bebizonyította Kossuth s ez, azt hiszem, minden bővebb bizonyítás, magyarázás nélkül is annyira világos lehet mindenki előtt, ki a per történetét elolvasta, hogy Kossuth erre vonatkozó érvelését itt külön bőven előadni felesleges.

Mindezek ellenére a királyi tábla is és a hétszemélyes tábla is hűtlenség miatt ítélte el Kossuthot. Bizonyítja ezt a per tárgyalása a két táblán és a királyi táblán hozott s a hétszemélyes táblán megerősített ítéletnek a per történetében ismertetett szövege.

A királyi és a hétszemélyes tábla tárgyalásának előadásában láttuk, hogy mindkét táblán volt bíró, ki azt

mondta, hogy nincs hűtlenség, csak nagy bűn van. Ha ezek a bírák véleményüket fenntartották volna, egy vagy két évre sem szavazhattak volna jogosan, mert ha hűtlenség nincs, akkor Kossuth perében a Curia nem is illetékes és egyáltalában nem is ítélhet. Éppen abból tehát, hogy ezen bírák is szavaztak büntetésre, hogy egyáltalában az ítélet hozásában ők is résztvettek, az ellen nem tiltakoztak, — azt kell következtetnünk, hogy ha ez nincs is kitéve a tárgyalásokról szóló és Pompéry János hagyatékában levő ismertetésben, mégis ezen bírák is alárendelték véleményüket a többségének és végül mégis ők is hűtelennek vélték Kossuthot. (Véleményüknek ilyenén alárendelése a többségének hallgatagon is történhetett.)

A fentiekben több pontnál már jeleztük, hogy kinek volt igaza: a felperesnek-e vagy az alperesnek? Most még azon pontokra nézve is ki akarjuk ezt fejteni, melyekre nézve ezt még eddig nem tettük.

A védelem mind Kossuth, mind az ifjak perében igen nagy súlyt vetett egy-egy formai, perrendtartásbeli dologra: Kossuth perében a bírói ítélet előtt való elfogásra, az ifjakéban a katonai erővel való letartóztatásra és a titkos eljárásra.

Ki kell mondanunk, hogy ezekre nézve nem a védelemnek, hanem a vádnak volt igaza.

Abban igenis nagyot tévedt a fiskus, hogy Kossuthnak bírói ítélet előtt való elfogását a törvényekből akarta igazolni. Akárhogy erőlködött, nem volt képes egyetlen egy törvényből sem bebizonyítani, hogy hűtlenség esetén nemes embert bírói ítélet előtt is szabad letartóztatni. Minden törvény ennek éppen az ellenkezőjét mondta. Volt azonban egy jogforrás, épp oly erős és tiszteletreméltó, mint az írott törvény, mely az ilyen letartóztatást igazolta és ez: a szokás volt. (Nagy gyöngesége volt a fiskusnak, hogy ezt csak úgy melleleg említette s unos-untalan csak a törvényekkel szerencsétlenkedett.) Ugyanezt kell mondanunk az ifjak felségsértési perében követett titkos eljárásról is. Ezt is teljesen igazolta a szokás.

Kossuth perének a hétszemélyes táblán való tárgyalásakor Lánczy József és Batthyány Imre gróf, szeptemvirek hűtlenség esetén a birói ítélet előtt való elfogás tekintetében nyíltan hivatkoztak a szokásra. — Nádasdy Lipót gróf, királyi táblai bíró, az 1839—40-i országgyűlés 1839. szept. 22-i főrendi ülésén* a hűtlenséggel vádoltak birói ítélet előtt való elfogására és a felségsértéssel vádoltak perében követett titkos eljárásra vonatkozó és ellenmondást nem tűrő beszédében világosan kifejtette, hogy e két dologra nézve az 1794-i udvari rendelet folytán létrejött usus ellen, melyet 1805-től 1812-ig is alkalmazott a bíróság, 1805-től 1836-ig egy országgyűlés sem szólalt fel és hogy így ezen usus valóságos, törvény erejével bíró szokássá vált, melyet fiskus és bíróságok büntetlenül követhettek. — Meg kell jegyeznünk, hogy ezen szokás különbséget tett birtokos és birtoktalan nemesek közt és csak az utóbbiak elfogását engedte meg hűtlenség esetén birói ítélet előtt. (L. Perényi felszólalását a hétszemélyes és Nádasdyét a főrendi táblán.)

A birói ítélet előtt való elfogás és a titkos eljárás tekintetében tehát a vádnak és nem a védelemnek volt igaza.

A szokás érvényességét nem rontotta le, hogy — mint több ellenzéki szónok mondta — néhány ügyvéd gyávaságából (mert letették a titoktartási esküt) és törvényellenes udvari rendeletből eredt, mert ha ez az eredet érvénytelenítette volna, egyáltalában soha semmilyen törvényellenes (pedig a legtöbb ilyen) szokás sem jöhetett volna létre és állhatott volna fenn a jogban, mert a törvényellenes szokások mind törvényellenes forrásból fakadtak és fakadnak és éppen azért törvényellenesek, mert ilyen törvénytelen az eredetük. — Hogy a szokásnak tisztességesnek és igazságosnak kell lennie, ez igaz, de hogy a szóban forgó nem ilyen (l. Deák Ferenc beszédét az 1839—40-i országgyűlésen), már csak azért sem, mert nagyon megnehezíti a védelmet, — ez legalább is vitás kérdés.

Midőn a király 1840. márc. 24-i, az országgyűléshez intézett leiratában kijelentette, hogy «a szólásszabadság

* L. az amnesztiáról szóló fejezetben idézett Országgyűlési Naplót.

kérdésében a perbefogandókat a törvény rendes útján kell feleletre vonni», ezzel nem azt mondta, hogy a fent leírt szokást nem lehetett jogosan követni, hanem csak azt, hogy — a rendek óhajára — a jövőt illetőleg azt eltörli.

Az 1805. 5. t.-c.-ben — igaz — benne van, hogy a vádlottak «a törvény rendes útján» kapjanak ítéletet, de hát az 1794, illetve 1805. óta fennálló szokás éppen ezt a «rendes utat» másította meg. (Külön szerepel még e törvényben a felségsértésre nézve a «legum dispositio»; erről fent szoltunk.)

A védelem hivatkozott az 1492. 10. és 1790. 12. t.-c.-re is, de éppen ezekben az van, hogy a bíróság nemcsak törvényeket, hanem «szokásokat» is követhet.

Ami már most Kossuthnak a kifogásokra, azoknak büntető és hűtlenségi perekben való érvényesíthetésére és az azokat elutasító ítéleteknek megfélebbezésére vonatkozó érvelését illeti, azt kell mondanunk, hogy az általában véve igaz volt (a fiskus az ő általános teóriájával a kifogásokról téves úton járt), de Kossuth az ő speciális esetére: a hűtlenség esetén a birói ítélet előtt való letartóztatást tárgyaló kifogásra nézve tévedett annyiban, hogy ez a kifogás — miután a szokás az ilyen letartóztatást megengedte s miután tehát a szabadlábra helyezés hűtlenségi perben már nem volt az ítélet érvényességének lényeges feltétele — nem volt peremptorius és így a királyi tábla 1837. dec. 1-i, ezen kifogást visszautasító ítéletének megfélebbzését joggal nem engedte meg. (A fiskusnak in specie Kossuth kifogását illetőleg *tényleg* igaza volt, de helytelenül argumentált erre nézve az ő helytelen teóriájából kiindulva).

A fentiek alapján a revocatiót is teljes joggal utasította vissza a bíróság (éppen azért, mert a szabadlábra helyezés kérdése, amivel az összefüggött, amelyen az épült, a szokás folytán nem volt perdöntő).

A hétszemélyes táblán Perényi és az őt követők sem mondták azt, hogy a birói ítélet előtt való elfogás jogtalan s hogy az erre vonatkozó szokás érvénytelen volt, sőt ennek ők is éppen az ellenkezőjét mondták; ők csak azt vélték, hogy az erre vonatkozó kifogás visszautasítását bővebben

meg kellett volna okolni, mint azt a kir. tábla 1837. dec. 1-i ítéletében tette. Csak az egy Péchy mondta, hogy az erre vonatkozó kifogás perdöntő (meritoriális), de azután nyilván ő is alárendelte véleményét bírótársaiénak, mert különben részt sem vehetett volna az ítélelhozásban. (Ha azon kifogás meritoriális, míg azt nem honorálják, ítéletet sem szabad hozni, az ítélet érvénytelen!)

A bíróság a revocatiót nemcsak azért utasította joggal vissza és nemcsak azért hozhatott egész nyugodt lélekkel ítéletet, mert a revocatiónak, midőn a birói ítélet előtt való elfogásra hivatkozott, nem volt jogos alapja, hanem azért is, mert Kossuth elegendőképpen védte magát érdemben is. Bár folyton tiltakozott az ellen, hogy szóváltásait érdemben való védelemnek vegyék, egyrészt a bíróság e tiltakozást joggal hagyta figyelmen kívül (a tiltakozásnak mint az elfogás miatt történnének nem volt jogos alapja), másrészt a szóváltások az érdemben való védelmet is teljesen, pompásan kimerítették. Somssich, perszonális, a királyi tábla tárgyalásakor ezt mondta: «Nagyobb elmésséggel és tudománnyal készített védelmet mint az alperesé, ritkán láttam.»

Az elfogásnak katonai erővel eszközzésére (és az 1805. 5. t.-c.-nek, mint ezt megengedőnek magyarázására) nézve szintén a vádnak volt igaza s nem a védelemnek. (Az érvelest l. fent.)

Ami a bárók és főpapok tanácsát illeti (1486. 46.), miről — mint fent láttuk — a védelem szintén szólt, szintén igazat kell adnunk a vádnak, mely helyesen azt mondta, hogy az 1741. 26. és az 1791. 56. t.-c. a felségsértési és hűtlenségi perek megindításához csak a fiskus keresetét követeli.

A védelem azt is mondta, hogy az 1507. 12. és 1723. 7. t.-c. értelmében az ifjakat csakis az országgyűlés alatt lett volna szabad feleletre vonni. Aki e két t.-c.-et elolvassa, látni fogja, hogy ezeket az ifjak esetére a legjobb akarattal sem lehet alkalmazni.

A védelem kifogásolta, hogy az ifjak vádlevelében a feladó nem volt megnevezve. Ámde az ifjak tettei (beszédei) köztudomásuk voltak és így nem is kellett külön

feladó, — a feladó maga a fiskus volt és lehetett és ő ugyancsak meg volt nevezve a vádlevelemben. Lapsánszky inkább már a per folyamán mint kompromittáló vallomásokot tevő, iratokat kiszolgáltató tett szíveségeket a fiskusnak s ezért nem is annyira a feladó, mint inkább az áruló és kém nevét érdemli. (Mint a per történetében láttuk, még a per előtt az agent provocateur, az ugrató kém szerepét is akarta játszani.)

A védelem azt mondta, hogy az ifjak, Wesselényi és Kossuth perében a Curia maga is bevallotta, hogy nem volt illetékes, mert a felségsértés és hűtlenség büntetése a halál és ha a Curia ezt nem mondta ki, ezzel maga is elösmerte, hogy nincs felségsértés és hűtlenség, vagyis hogy ő a három perben nem is illetékes. A Curia tehát — mondta a védelem — illetéktelenül ítelt a három perben. — Ezzel szemben alig hihető, hogy a Curiának ne lett volna joga (nem szólva most arról, hogy ezen vagy azon pör érdemére nézve tévedett-e vagy nem?) felségsértést vagy hűtlenséget megállapítani és azután az enyhítő körülmények figyelembe vételével nem a maximális, hanem annál kisebb büntetést kiszabni. Ha a törvény e jogot a bíróság számára nem biztosította, a bíróság (mely egyébiránt ebben is régi szokást követett, — lásd Nádasdy fent idézett beszédét a főrendi táblán) így járván el, csak a törvény egy sajnálatos hiányát pótolta bölcsen és okosan.

Ennyit a formális, a perrendtartásbeli kérdésekről. Ezekre nézve a vádnak volt igaza. — Másképp kell vélekednünk a három per érdeméről. Erre nézve már a védelemnek kell igazat adnunk.

Hogy Kossuthnak az ő pere érdemére vonatkozó érvelésében igaza volt, ezt már fent mondtuk. Kossuth nem volt hűtelen.

A hűtlenségről szóló törvények egészen mást bélyegeztek hűtlenségnek, mint egy ellenzéki ujságnak a szerkesztését, mint egy ilyen ujságot eltiltó királyi (jobban mondva: szolgabírói) rendeletnek nem engedelmeskedést, mint az ilyen rendelet ügyében a megýékhez folyamodást

stb. Nagyon túllőtt a célon a fiskus és a bíróság, nagyon elcsavarta a Corpus Juris-beli régi artikulusokat, mikor fegyveres kézzel, hadsereggel való felkelésről és lázadásról, rablásról és más efélékről szóló törvényeket applikált megyei gyűléseken elmondott beszédeknek hirlapban való közlésére és olyan politikai nézeteknek vallására, hirdetésére, melyeket Európában koronás fejedelmek is szankcionáltak már s melyeket 1839. után kilenc évvel Magyarországon is szentesített a király. — Sőt azt is mondhatjuk, hogy Kossuth nemcsak hűtlenséget, de egyáltalában semmi, törvénybe ütköző bűnt sem követett el és a nádor javasolta fiskális akcióra sem szolgált reá. (A T. T. kiadásában semmi bűne sem volt, és ha már a nádor és király elkövették azt a helytelen lépést, hogy őt azok folytatásától minden jogalap nélkül s hozzá még törvénytelen és érvénytelen módon is eltiltották, abban sem volt semmi bűne sem, hogy ez ellen a megyékhez folyamodott.) Legfeljebb azt lehet mondani, hogy a megyei szónokok, kiknek Kossuth beszédeiket közölte, voltak valamelyest bűnösök beszédek nagyon is borsos, goromba stílusánál fogva és ezek ellen lehetett volna azután megyei fiskális akcióval fellépni (de ezek ellen sem hűtlenségi és becsstelenségi keresettel).

Az igaz, hogy Kossuth tudta, hogy a T. T. a nádor és király ellenére voltak s hogy azok eltiltása — de facto — a nádortól és királytól eredt. Az is igaz, hogy talán szép lett volna az eltiltást respektálnia és az ellenzékben az amúgy is nagyon lobogó kedvet a rohamos haladásra nem még jobban szítania. De ez mind csak az ildom és politika kérdése, mely semmiképpen sem tartozott hűtlenség címén a büntető bíróság elé.

Az ifjak ellen semmi más bizonyíték nem volt, mint beszédek. Ezek pedig mint csak ellenzékiiséget, demokratikus politikai nézeteket bizonyítottak és sehogy sem bizonyítottak felségsértést. Az ő elítélésük e címen szintén jogi tévedés volt.

Wesselényi (kinek perében a formális kérdések csak jelentéktelen mértékben szerepeltek), ha még oly vehemens beszédet mondott is a szathmári gyűlésen, még sem volt felkelő, lázadó, hűtlen.

Amit a bírának a három per érdemében való tévedésére nézve mentségül fel lehet hozni, azt már elmondtuk e mű bevezetésében. Kossuth szokatlan, bátor, kiméletlen fellépése, az ifjak dörgő bombasztjai, Wesselényi szónoki durvasága megrettentették nem csak a kormányt, hanem a bírakat is. Félelmükben: a forradalomtól, nagy átalakulástól, felfordulástól, a külföld ijesztő példájának nálunk is követésétől való félelmükben — magyarázták oly tévesen a törvényeket, mint láttuk. Annyira megijedtek Kossuthtól, Wesselényitől és az ifjaktól, hogy egy rangba helyezték őket a Zápolya-párti renitensekkel, csatázókkal és a 15-ik, meg 16-ik századbeli rablólovagokkal.

Lánczy József mondta Kossuth perének a hétszemélyes táblán való tárgyalásakor:

«Magára a vétekre nézve, lelkiismeretem meggyőződése szerint meg kell vallanom, hogy különös veszett, kárhozatos törekvést s bűnt látok itt. Kitészik ez minden actáiból, programjából, pagelláiból, naplójából, benevolumából. Előttem világos, hogy minden igyekezetek csak anarchiára vergált, minden felsőség, auctoritás, ősi institutiók, constitutio, nyugalom, közbátorság s minden rendnek felforgatására, sőt öfelsége méltóságának, főtisztviselőknak, Itélőszékeknek lealacsonyítására, lábbal letapodására. Inculcabilis, felséges Tábla! mindezeknek a következése. A jelenkor, az ifjúság egész egy generatióra el van veszve, megvesztegetve, kik majd valaha könnyes szemekkel fogják ezen időket megsíratni. Még ó! hiú, élelmes, dicsőségre vágyó s belátástalan öregebb emberek is el vannak csábítva! Ki tudja, mikor írtathatnak mindezek ki minden törekvés s igyekezet mellett is!? Az erectio is igen világos, olyan, melyet példásan meg kell büntetni, hogy ha egészen el nem fojtatik, de egyhamar ki ne üssön. Már a bírónak imputálni kell mindent az ilyenben, amit csak lehet, s ha könnyítések nincsenek, a poena ordinariának (rendes, törvényben kiszabott) büntetésnek van helye. 50 Esztő is kell, felséges Tábla, míg azon kárhozatos principiumokat ki lehet irtani, mellyeket ő itt elszórt».

Hogy valjon a bírák, ha már tévedtek, tévedésükben is a maguk lelkiismerete után indultak-e, avagy a kormány előtt való meghunyászkodásból hozták-e meg ítéletüket, — szóval, hogy valjon igazán csak tévedésről és nem pedig gonoszságról van-e szó, erre nézve hadd álljon itt Nádasdy Lipót gróf, királyi táblai birónak a főrendek tábláján 1839. szept. 22-én mondott beszédéből ez a részlet:*

«A Rk. izenetében a bírák önkényes ítélettel vádoltatnak. Ha ezen szót a Rk. azon értelemben veszik: *arbitraria*, akkor azt mondja: szokás volt és most is az a Curiánál, hogy az enyhítő környüállásoknál fogva az olly bűnösöket felmenti, kikre a törvény bűnöknél fogva halált mond, s itt is így tett. De ha az önkényes szón amaz utálatos és veszedelmes Önkény értetik, úgy tudják meg a Rk. azt, hogy törvényeink minden embert jónak és becsületesnek tartanak, míg csak az ellenkező róla be nem bizonyíttatik. S ha ez áll egyesekre, annyival inkább áll a Curiára nézve. — Hogy a Curiára valamelly felsőbb befolyást gyakoroltak, ezt be kell bizonyítani, minthogy pedig ez nincs, ez (kemény hangon) rágalom. Mert ha ez történik, akkor — ismeri és hivatkozik maga és bírótársai lelkiismeretére — székeinket mindnyájan üresen hagytuk és nem ítéltünk volna. Bátran és nyugodtan fog a Curia az alkotmány védelme alatt tovább így itélni a törvények szerint, mint eddig. — Itt országosan szól és kijelenti azt, hogy a Curia ezután azon álhatatlan (itt a szólló többféle gúny és sértő epithetonokat mondott) csoport befolyása ellen, melly a közvéleményt emlegeti, Isten segítségével ezután is Ítéleteiben egész siketiséggel fog lenni».**

Azt hiszem, a bírák jóhíszeműségének tekintetében az utókor Nádasdy szavait aláírhatja.

* L. a «Magyarázó jegyzetek»-ben idézett Országgyűlési Napló-t.

** Az Országgyűlési Napló hozzászólása: «Gyenge piszegés a Hallgatóság részéről és nagy nem tetszés. A kormány pártjától éljen!»

TARTALOM.

	Lap
Bevezetés	3
Magyarázó jegyzetek a régi Magyarország törvényhozási, bírósági és közigazgatási intézményeiről	11
Wesselényi Miklós báró perének története	34
1. Wesselényi Miklós báró erdélyi pere	34
2. Wesselényi Miklós bárónak magyarországi pere	41
Az Ifjak perének története	57
1. Előzmények	57
2. Az elfogatások	63
3. A vád és annak bizonyítása	70
4. A titkos eljárás	80
5. A vármegyék állásfoglalása az elfogatásra és birói eljárásra nézve	85
6. Lovassy István, László atyja, illetve Kossuth Lajos állásfoglalása az elfogatásra, birói eljárásra és bizonyításra nézve	97
7. Az ítélet	103
8. A megyék, Lovassy István, illetve Kossuth Lajos állásfoglalása az ítélet ellen	106
9. Spielberg	107
10. A bűntársak	115
Kossuth Lajos perének története	122
I. Az Országgyűlési Tudósítások	122
II. A Törvényhatósági Tudósítások	125
III. A Törvényhatósági Tudósítások kétszeres eltiltása. — Póstán való szétküldésük megakadályozása	130
IV. Kossuth Lajos elfogatása és bebörtönöztetése	137
V. A pör	154
VI. A börtön a hétszemélyes tábla ítélete után	183
VII. A Kossuth perével összefüggő kisebb perek	184
VIII. Az amnesztia	190
A három per méltatása jogi szempontból	192

